

BIBLIOTHECA INDICA;
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS
PUBLISHED
UNDER THE SUPERINTENDENCE
OF
THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES
Nos. 301, 321, 322, 323, 324, and 334.

Sāma Veda Sañhita,
WITH
THE COMMENTARY
OF
SĀYANA ĀCHĀRYA.

EDITED BY
PANDITA SATYĀVRATA SĀMAŚRAMĪ,
EDITOR OF THE HINDU COMMENTATOR.

VOL. II.

Calcutta.

PRINTED BY N. K. SIRCAR AT THE CANESA PRESS

1876.

परिच्छेदः	पृष्ठ	परिच्छेदः	पृष्ठ
चैनः (भार्गवः)	१२१	श्रुतकवः (?)	१६२
वृषगर्भः (त्रासिष्ठः)	११०	सर्पराजः (?)	२४३—२५०
वेदानसाः (शतं)	२२५	सूक्तः (काश्यपः)	१६४, १६६
शक्तिः (वासिष्ठः)	२२०	सूर्यपुत्रः (?)	२३६
शुनः शेषः (आजीमन्तिः)	२४८	हिरण्यसूतः (?)	२०४
श्यावासः (आवेयः)	२१, १५३		

॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठ
अज्ञातमुद्रः (६, १, ४, ४ = मे १५, २, ११ = १)	१२१
अग्रचायूषि (३, ५, १ = आ ६, १, ५ = १)	२३५
अग्निमीडे (३, २, ४ = आ ४, १, १५ = १)	२८०
अग्निरेक्षिजन्मना (३, २, १२ = आ ५, १, ९ = १)	२०७
अचिक्रदहृषा (६, १, १, १ = मे १४, १, १ = १)	५५
अचोदसी (६, १, २, २ = मे १६, २, ० = १२ = ६)	१०४
अज्जतेयज्जते (६, १, २०१ = मे १६, २, २१—२२ = १)	१८०
अष्टयज्ञस्यकनवो (२, ५, ८ = आ ६, २, ११—१२ = १)	२५१
अथैयदक्षिन् (६, १, ५, ० = मे १५, २, २६ = १)	१३७
अथैयदक्षिन् (६, १, २, २ = मे १४, १, ५—० = १)	५७
अनुमन्त्रासः (६, १, १, ६ = मे १४, १, ८ = १)	६१
अन्तरितरीजनी (६, ५, ५ = आ १६, १, ६; ८; १८ = १)	२४६
अपघ्ननपवतेमृषो (६, १, २, १४ = मे १४, १, २० = १)	६८
अपघ्नने पवसे सधः (६, १, १, ६ = मे १२, १, ८ = १)	४८

[जं]

वर्णमाला	पृष्ठ
अपत्येतायनी (२, ५, ७ = आ ६, २, ११-१२ = १) ...	२५६
अपानीवदं (६, १, ५, १२ = गे १६, १, ६ = १) ..	१७८
अभिचिपुठं (६, १, ४, ६ = गे १४, २, १० = १) ..	१२०
अभियुक्तावदु (६, २, ४, ९ = गे १०, २, ६-८ = ३) ..	२२१
अभिधियाणपवते (६, २, २, ११ = गे १६, २, १-६ = ६) ..	१७१
अभिस्तोमासआययः (६, १, ३, ८ = गे १५, १, १४-२१ = ८) ...	८६
अभीनवन्ते (६, २, १, ६ = गे १६, १, २१-२२ = ३) ...	१६३
अभीनीवाजसातमं (६, २, १, ५ = गे १६, १, २३-२० = ४) ..	१६१
अयविचर्षणिर् (६, १, २, १२ = गे १४, १, १७ = १) ...	६०
अयस्पृषारयिर् (६, २, १, २ = गे १६, १, २२-२५ = २) ..	१५४
अयापवखधारया (६, १, १, ७ = गे १३, २, २० = १) ...	५०
अयापवापवखेना (६, १, ५, ८ = गे १६, १, १-३ = ३) ...	१४२
अयावोती (६, १, १, ८ = गे १३, २, २९-३३ = ६) ...	५२
अयासोमसुल्यया (६, १, २, ११ = गे १४, १, १६ = १) ..	६६
अयुक्तसप्त (६, ५, १३ = आ ६, २, १५; १६ = २) ...	२२०
अयुक्तावदुषः (२, २, २ = आ ३, १, ८-११ = ६) ...	१६४
अयासोमद्युमतमी (६, १, २, ७ = गे १४, १, १०-१२ = ३) ...	६२
असर्जिण्यो (६, १, १, ४ = गे १३, २, २६ = १) ...	४६
असर्जिवक्ता (६, १, ५, ११ = गे १६, १, ५ = १) ...	१४६
असाविस्त्रोमोअरुषो (६, २, १, ८ = गे १६, २, २७-२६ = ३) ...	१८१
असाव्यष्टर् (५, २, ४, ७ = गे १९, १, २१-२८ = ८) ...	२२
असुक्ष्मप्र (५, २, ५, ६ = गे १९, २, ८-११ = ३) ...	३६
असायन्ता (६, २, ३, १० = गे १७, १, २५ = १) ...	१९८
असुप्रेषाहेमना (६, १, ४, ४ = गे १५, २, ४-५ = २) ...	११५
अहमक्षिप्रयमजा (१, १, ८ = आ २, १, २४ = १) ..	२५७
आतेदच (६, १, २, २० = गे १४, १, १-४ = ३) ...	५६
आपवखसहसिणं (६, १, २, ५ = गे १४, १, ८ = १) ...	२६०

[भा]

परिच्छेदः

पृष्ठ

अप्रागाद्भद्रा (३, ६, ७ = आ ४, १६ = १)	...	...	२८६
आभिष्टमभिष्टमिः (म० १, १ = मा० १, १)	...	...	३०१
आवज्ञोः (३, ५, ४ = आ ६, १, २-३; ७ = ३)	...	...	३४३
आसोतापरि (६, १, ४, ३ = गे १०, २, १०-१५ = ६)	...	...	११८
अविश्वनकलम् (६, १, १, २ = गे १३, २, २४-५ = २)	...	...	४५
आसोमस्त्रानदे (६, १, ३, ३ = गे १४, २, १६-१८ = ४)	...	...	८४
आर्द्यताघघृणवे (६, २, १, ७ = गे १३, १, २४-६० = ४)	...	...	१६४
इन्दुपवैष्टेनः (५, २, ५, ५ = गे १३, २, २६-८ = ३)	...	...	३४
इन्दुर्वाजोपवते (६, १, ५, ८ = गे १५, ३, २०-३० = ४)	...	...	१५८
इन्द्रद्वयोः (१, २, ३ = आ० १, १, ११ = ॥)	...	...	२६०
इन्द्रयेउम (१, १, १ = आ १, १, २४ = १)	...	...	२४४
इन्द्रमन्त्रस्यसतये (म० ३, १ = मा० ३, ३)	...	...	३०८
इन्द्रमन्त्रस्यसतये (६, २, ३, १ = गे १०, १, १-५ = ५)	...	...	१०१
इन्द्रवाजेषु (६, २, ४ = आ ३, १, ११ = ॥)	...	...	२६८
इन्द्रस्यतुवीर्याणि (३, २, ११ = आ ४, १, १० = १)	...	...	३०५
इन्द्रायपवते (६, १, २, १० = गे १४, १, २३-२५ = ३)	...	...	१०१
इन्द्रायसोमःसुधुतः (६, २, २, ८ = गे १६, २, २५-२६ = १)	...	...	१८०
इन्द्रयेन्दो (५, २, ४, ६ = गे १३, १, १३-१० = ८)	...	...	१८
इन्द्रोराजाजगतः (१, १, १ = गे १०, १, १-१० = २)	...	...	२४६
इन्द्रोपवते (१, १, ६ = आ २, १, १३ = १)	...	...	२५३
इन्द्रोपवते (१, १, ६ = आ २, १, १३ = १)	...	...	२०६
इन्द्रोपवते (६, १, २, ६ = गे १०, १, १४ = १)	...	...	६४
उज्ज्वलजानम (५, २, ४, १ = गे १२, २, १-१३ = १३)	...	...	१
उज्ज्वलमवदण (१, १, ४ = आ १, १, १३ = १)	...	...	२४८
उज्ज्वलमवदण (३, ५, १२ = आ ६, २, १५-१६ = १)	...	...	२६०

[अ].

परिच्छेदः	पृष्ठ
उपोषुजार्जम् (६, ४, १, १ = मे १३, २, २०—२९ = ३)	४३
एतमुत्थमदक्षतम् (६, २, ४, ४ = मे १७, २, १६—२१ = ६)	१३०
एनाविश्राम्यर्थ्या (१, १, ८ = आ ९, १, १९ = १)	१५६
एवादिशक्रो (१, १, २ = मा १, १)	२०१
एवाद्येन (१० = मा १, ४)	२८३
एषप्रकोपे (६, २, २, २ = मे १६, २, १३ = १)	१७८
एषस्यतेमधुमानं (६, १, ४, ८ = मे १५, २, १४ = १)	१९५
एषस्यधाराया (६, २, ४, ७ = मे १७, २, ३१—३५ = ५)	२२०
अजिक्कान्तिहरिरा (६, १, ४, ८ = मे १५, २, १९—२९ = २)	१२३
गोमन्त्रदन्ते (६, २, २, ८ = मे १७, १, ३४ = १)	११६
श्विचन्देवान् (२, ५, ३ = आ ६, २, १०; ४, २८ = ५)	४२८
तन्वःसखायो (६, २, १, ४ = मे १७, १, १६—१८ = ३)	२०८
तन्वद्यदौ (६, १, ५, ५ = मे १५, २, २९—२३ = २)	१२४
ततोविराज्जायत (३, ४, ७ = आ ६, १, १७ = १)	३९०
तरणिविश्वदशतो (३, ५, ८ = आ ६, २, १३—१४ = २)	२५४
तरत्यमर्त्यो (६, १, १, ४ = मे १४, १, ७ = १)	५८
तवाहंसोम (६, १, २, ६ = मे १५, १, ६—५ = ५)	८१
तावानस्यमहिमा (२, ४, ६ = आ ५, १, १६ = १)	२१८
तिशोवाचदशयति (६, १, ४, ३ = मे १५, २, १—२ = ३)	११२
तिशोवाचउद् (५, १, ४, ५ = मे १३, १, ५—१२ = ८)	१६
तेमन्वतप्रथमं (३, ३, ५ = आ ४, १, १७—५, १८ = २)	३८८
त्रिमहामविराजति (३, ५, ६ = आ ६, २, ८ = १)	२४८
चिपद्दु (३, ४, ४ = आ ५, १, १४ = १)	२१६
विरक्षेपत (६, १, २, ७ = मे १६, २, २४ = १)	१८८
अंशान्देव्य (६, १, ४, ६ = मे १७, २, २०—३० = ४)	२३५

[८]

परिच्छेदः	पृष्ठ
त्वमिमांशोपधीः (२, २, १ = आ ४, १, १० = १) ...	२८५
त्वमेतदधारयः (२, २, १ = आ २, २, १०-२९ = १) ...	२८९
त्वयावय (१, १, ५ = आ १, १, ७-८ = २) ...	२५१
वर्णादिवः (६, ५, १, ५ = मे १६, १, १८-२० = २) ...	१८३
बियुत्वान्वायंवा (२, १, ६ = आ ३, १, ७ = १) ...	२७१
परिकीश (६, २, ३, १२ = मे १७, १, ३८ = १) ...	२९९
परित्यक्त्यर्थ (६, २, १, ८ = मे १६, १, ३८ = १) ...	१६७
परिदुर्ध्व (६, १, १, १० = मे १२, १, ३५ = १) ...	५३
परिप्रासिष्यद् (५, २, ५, १० = मे १३, १, ३१-३८ = १) ...	७२
परिप्रियां (५, २, ४, १० = मे १३, १, ३१-३८ = २) ...	२८
परिस्त्रानासदन्वो (५, २, ५, ८ = मे १२, १, १६-१८ = १) ...	४०
परिस्त्रानोगिरिष्ठाः (५, २, ४, ८ = मे १२, १, ३१-३८ = १) ...	२६
परीतोषिष्ठता (६, १, ३, २ = मे १४, १, १-१५ = १५) ...	७७
पवतर्ह्यतो (६, १, २, ११ = मे १७, १, ३६-३८ = ३) ...	२२०
पवमानाश्चक्षत (६, १, ३, १२ = मे १५, १, २७ = १) ...	१०५
पवमानोश्चजीजनद् (५, २, ५, ८ = मे १३, १, १४-१५ = २) ...	३८
पवस्वदक्षसाधनो (५, २, ४, ८ = मे १७, १, १८-२० = २) ...	२४
पवस्वदेवआयुषम् (५, २, ५, ७ = मे १३, १, १२-१३ = १) ...	३७
पवस्वदेववीतये (६, २, १, ६ = मे १७, १, १४-१५ = १) ...	२१३
पवस्वमधुमत्तम् (६, २, ४, १ = मे १७, १, १-५ = ५) ...	२२३
पवस्वनाजसातमी (६, १, ७, ११ = मे १५, १, २६ = १) ...	१०३
पवस्वमोममधुमान् (६, १, ४, १० = मे १५, २, १५ = १) ...	२२६
पवस्वेन्दोष्ठषा (५, १, ५, ६ = मे १३, १, ३ = १) ...	३२
पविचक्षो विततं (६, २, २, १२ = मे १६, २, ६४-३५ = २) ...	१८८
पात्यग्निर्विपो (१, २, १३ = आ ५, १, ३ = १) ...	३१०
पुनानःषोडशामृविद् (६, १, १, ८ = मे १५, १, २२ = १) ...	१००

परिच्छेदः

पृष्ठं

पुमानःसोमसारया (६, १, ३, १ = मे १४, १, ११-३६ = १६)	...	३०
पुनानोऽश्वक्रमीदू (६, १, १, २ = मे १३, २, ९३ = १)	...	४४
पुरुषएवेदंभवं (३, ४, ५ = आ ५, १, १५ = १)	..	११८
पुरोजितोवोष्मसः (६, २, १, १ = मे १६, २, ७-१२ = ६)	...	१४१
पर्वस्ययत्ने (म० ३, २ = मृ० १, ३)	...	२७८
प्रकायमुशनेव (६, १, ४, २ = मे १५, १, १३३-३६ = ४)	...	१०८
प्रक्षुब्धस्थो (३, ३, ८ = आ ४, २, ७ = १)	..	२८७
प्रगायताभ्यर्चाम (६, १, ५, २ = मे १५, २, २० = १)	...	१३१
प्रतुद्व (६, १, ४, १ = मे १५, १, २८-३२ = ५)	...	१०६
प्रत्यङ्देवानांविशः (२, ५, १० = आ ६, २, १२-१४ = २)	...	३५४
प्रतेधारामधुमतीर् (६, १, ५, २ = मे १५, १, १८ = १)	...	१२०
प्रथम्यस्य (२, ९, ५ = आ ३, ९, ५-६ = २)	...	२६८
प्रदेवमष्ठा (६, २, २, १० = मे १६, २, ३० = १)	...	१८४
प्रधन्वासोम (६, २, ३, २ = मे १७, १, ६-१० = ५)	...	२०३
प्रनन्दोमहे (६, १, २, १३ = मे १४, १, १८-१९ = ५)	...	६८
प्रपुनार्णवेषसे (६, २, ३, ८ = मे १७, १, ३२-३३ = २)	...	२३६
प्रशुद्धावोन (६, १, १, ५ = मे १३, १, २७-२८ = २)	...	४४
प्रसुन्वानाय (६, २, १, १० = मे १६, १, ३८ = १)	..	१६८
प्रसेनानीः (६, १, ५, १ = मे १५, २, १६-१८ = ६)	...	१२८
प्रसोमदेववीतये (६, १, ६, ४ = मे १४, २, २०-२४ = ५)	...	८६
प्रसोमासोमदक्षतः (५, २, ५, १ = मे १३, २, १ = १०)	...	३०
प्रसोमासोविपश्चितो (५, २, ५, २ = मे १३, २, २ = १)	...	३१
प्रक्षिन्नानोजनिता (६, १, ५, ३ = मे १५, २, २१ = १)	...	१३३
प्राणाशिशुर् (६, २, २, ५ = मे १७, १, १८-२३ = ४)	...	३१३
प्रीत्यसोद् (६, २, २, ४ = मे १६, २, १४-२८ = ५)	...	१७८
प्राजन्तान् (३, ४, १० = आ ५, १, ५ = १)	..	३१९
मृदुयासोम (६, १, २, १० = मे १४, १, १५ = १)	...	६५

[४]

परिच्छेदः .

समन्यायन्यतं (३, ३, ६ = आ ४, २, ४-४ = १)	पृष्ठ
संस्तु (६, २, ४, ५ = गो १०, २, २२-२६ = ५)	१८९
सहर्षभाः (३, ५, १२ = आ ५, २, १८ = १)	२२३
सहस्रमङ्ग (३, ४, ११ = आ ५, २, १० = १)	२२४
सहस्रशीर्षाः (३, ४, ३ = आ ५, २, १६ = १)	२२५
साकमुद्यो (६, १, ५, ६ = गो १५, २, २४-२५ = २)	२२६
सुतासोमघमलमाः (६, २, १, ३ = गो १६, १, १६-१७ = ८)	२५५
सुताआधेदिनो (सो २, ३ = मा १० १. २)	२७६
सोमउध्याणः (६, १, ३, ५ = गो १४, २, २५-२६ = २)	८८
सोमःपवते (६, १, ४, ५ = गो १५, २, ६-८ = ५)	११०
सोमःपुमानउर्निषा (६, २, २, ७ = गो १०, १, २६-२७ = ६)	२१४
सोमाःपवन्मङ्गवो (६, २, १, ४ = गो १६, १, २४-२५ = २)	१५८
सादिष्ठया (५, २, ४, २ = गो १२, २, १४-१५ = २)	०
वरीतङ्ग (३, ४, ८ = आ ५, २, २२ = १)	२२४

परिच्छेदः

पृष्ठ

मयिवधो (२, १, १ = आ ४, १, ७ = १)	...	१८२
मयवत्सो (१, १, ३, १० = गो १६, १, ४ = १)	...	१४५
मन्यो वाग्देवा (३, ४, ८ = आ ५, १, ११, २१ = १)	...	१२२
मन्त्र्यमानः सुवस्था (६, १०, २, ७ = मे १५, १, ६ - १२ = ८)	...	१८७
यउलियाधमि (६, १, ४, ८ = मे १७, १, २२ = १)	...	१४०
यज्जायथा (१, २, ७ = आ ६, २, ६ - २५ = ८)	...	२०२
यज्ञोन्मत्तः (१, ४, १० = आ ५, १, १ - १० = २०)	...	५२
यज्ञोन्मावापृथिवी (३, २, २० = आ ४, १, १२ = १)	...	१४३
यज्ञेनदीवरेण (५, २, ४, ४ = मे १२, १, १ - ४ = ०)	...	१४
यस्येदमारजो (१, १, २ = आ १, १, ११ = १)	...	१४८
येनापावकवत्स (३, ५, २ = १ आ ६, १, १२ - १४ = २)	...	१४४
योमंविष्ठोमघोना० (म० २, १ = मा १, १)	...	१०६
वसन्तद्वय० (३, ४, २ = आ ५, १, ८ = १)	...	११३
विदामववन्विद्या (म० १, १ = मा० १, १)	...	१०
विदारयेधुवाये (म० १, १ = मा १, १)	...	१७५
विभाह्वयुक्त (३, ५, २ = आ ६, १, ७ = १)	...	१३७
विश्वेदेवासम् (१, २, ८ = आ ४, १, ८ = १)	...	२०१
व्यासतोना (६, २, १, ६ = मे १६, १, २१ - २२ = ९)	...	१८५
व्यासोम (६, १, २, ८ = मे १४, १, १२ = १)	...	१३०
व्यापवत्सवारया (५, १, ४, २ = मे १२, १, २१ - २१ = १)	...	१०
व्यास्यसि (५, १, ५, ४ = मे १२, १, ४ - ५ = २)	...	१३
सखासखानीवीदत (६, १, ३, ६ = मे १७, १, ११ - १५ = ५)	...	२०६
सजद्व्याय (१, १, ७ = आ १, १, ११ = १)	...	१५४
सक्तपथासि (३, २, २ = आ ४, १, ८ - ५, १, ११ = १)	...	१८३
सपवत्सयवाविद्येन (६, १, १, ८ = मे १३, १, २ = १)	...	५१
सप्तवापरिमो (३, ५, १४ = आ ६, १, १५ - १६ = २)	...	१६०

॥ अथ सोमवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ।

अथ पञ्चमाध्यायः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं वन्दे विद्या-तोर्य-महेष्टरम् ॥ १ ॥

तृतीयं पर्व सोमस्य पवमानस्य संस्तुतिः ।

उच्चातइति गायत्र्यस्तुतिरिष्टस्तुतयुता ॥ २ ॥

गतमाग्रेयं पर्वं, गतसूक्तम्; इदानीमिदं तृतीयं सम्प्रवर्तते । पञ्च पर्वणि सोमस्य देवस्य संस्तुतिः कथ्यते, प्राधान्येनेति शङ्कतः । अस्ति सोमः यज्ञार्थमिदुतः ओषधि-विशेषः—

“सोमं मन्यते पपि चानुयते सम्यग्मन्योषधिमम् ।

सोमं यज्ञाणां विदुर्नतश्चास्ति तद्वत् ॥”

(ऋ० १०, ७, १, ४)

इति श्रुतेः. “सोमं मन्यते पपि चानुयते सम्यग्मन्योषधिमिति, इत्याहुतमसोम-
भाह—सोमं यं यज्ञाणां विदुरिति, न तस्यास्ति केचनान्यन्तेष्वपि यज्ञम्”—इति क
थं कृत-तद्वत्त्वात्मात् । स एव सोमः पवमान इत्युच्यते पूवमान इति च तदर्थः ।
अस्ति च सोमस्यन्द्रमावाचकः, “सोमोऽपविशे वै रोषधिस्यन्द्रमावा”—इत्यादि शास्त्रोक्तेः
(दे० ५, ५) । तद्वत्त्वं एतस्य पदस्यमित्याशङ्कं वारयितुं पवमानस्येति विशेषकम् ।
एतेन चन्द्रमसो वाहतिः । एवमेव सर्वेषां वायना कथः कथने विशेषोक्तेष्वपि

तत्र प्रथमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३ १ २ १ ३ २ ३ १ २ २
उच्चातेजातमन्धसोदिविसङ्गम्याददे* ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
उग्रं शर्ममहिश्रवः ॥ १ ॥ १ †

५ ४ ३ २ २ १ १ ०
ओम् ॥ (आजिगम् ॥) उच्च । तेजाऽतामन्धासादेः ।

१ २ ३ २ १ २ १ १ २
दिविसङ्गम्याददाइ । उग्रं शर्ममहिश्रवः ३ । मारुह्यारुह्य ।

५ २ २ १ २ १ ५
औहोवा । उग्रं शर्ममहिश्रवः ॥ १ ॥

२ १ २ ५ २ १ ५
(अभीकम् ॥) उच्चातेरुह्यजा । तमन्धारुह्यसाः ।

सर्वासामेवासां पर्वमानः सोमो देवतेत्यं बोधितश्चेद—पावमानं पर्वति । “उच्चाते”-
इति पञ्चम-द्वितीय-चतुर्थस्य प्रथमा कृत्, इयमेवास्त्व पर्वणेऽपि प्रथमा; एतदादि-
षष्ठ-प्रथम-द्वितीयान्तिमाणाः दशचतुष्टयात्मिकाः चतुर्धुताश्वत्वारिण्डवः गायत्राः
गायत्रीच्छन्दसाः ।

• “दिविसङ्ग”-इति उ० ।

† उ० १, १, ८, १ = ऋ० ७, १, ८, ५ = ऋ० १, १, २, २; — २, १, १, ८ — २, १, १, २ =
ऊ० १, १, १; — २, १, १, २; — ६, १, ८ — १०; — ७, १, १, २; — ८, १, २, २; — ६०, १, २० — ११; —
११, १, १, ४; — १२, १, १, २; — १२, २, ०; — १३, १, १, ०; — १५, १, २, ५; — १८, १, १, १; —
२०, १, १, ० — ८; — २०, १, १, ४ = ऋ० १, २, १ ।

३५० ५, १, ११

कन्दार्चिकः ।

२ १ ५ २ १ २ १ २ १ २
दिवाइसा२३४३ । मियाददाइ । उग्रशर३३र्मा । मचाये

१ २ ३ ५ २ २ ३ १ २ १ ०
३ । आरवा३४ औचोवा । वा२३४५इ ॥ २ ॥

५ २ २ २ २ २ २ २
(कृषभपावमानम् ॥) चाचाउचातेजा । चार । चा-

१ ३ ५ २ १ २ १ २ २ २
३इ । तामा२न्वा२३४साः । दिविसङ्गमिया१दा३दे । उग्र

५ १ २ ५ ५ ४ ५
शा२३४र्मा । ओमो३ । मचोवा । आपुवोईचाइ ॥ ३ ॥

१ २ २ २ ४ ४
(आभीकम् ॥) ऊर३४चातेजा । तमौचोन्वासाः ।

२ १ २ २ २ २ ३ २ ३ २ ३ २
दिविसङ्गमिया१दा३दे । उग्रशर२३४र्मा । माचाउवा

२ ५ ५
३४३ । आ३४पुवोईचाइ ॥ ४ ॥

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २
(वाभवे द्वे ॥) उचातेजा । तम । धासार३४ । ओमो३-

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वा । दिविसङ्ग । मियादा१दे२३ । ओमो३वा । उग्र

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
शा१र्मा २३ । ओमो३वा । मचा३४औचोवा । अवा३-

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ई २३४पु ॥ ५ ॥

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
उचातेजा । तमन्वा२३साः । दिविसङ्ग । मिया-

२ १ २ १ २ २ २ २ १ २
 दार३द३। ज३भ३र३३। न३म३र३३। म३ध३ ३ होय-
 ३। अ३र३ वा २ ३ ४ भौ३वा। म्वा २ ३ ४ भौ३॥ ६ ॥

(इन्द्राण्याः सोम ॥) उद्धातेजातमा । धासाः ३ ।

१२५ २ १ २२ १ २ १२५ २
 ओमोश्वा । दिविसङ्ग । मियादा१देर३ । ओमोश्वा ।
 १ २ १२५ २ १ २ १ २
 उग्रा१५ शा१मर३ । ओमोश्वा । मद्याये३ । आ२वार
 ५२ २ १ १ ५
 ३४ओश्वा । ऊ३२३४पा ॥ ७ ॥

(शैशवे-ह ॥) उच्चातेजातमन्वासाः । दिविसङ्गम्याद-

दाइ । उग्रशारङ्गर्भा । महाउद्ग्रापुवाङ्मूर्धः ॥ ८ ॥

उच्चातेजातमन्वासाः । दिविसङ्ग । म्यादा२३दाइ ।

७। गणेशरश्मी । मन्त्रः । हारदः । औषधोद्देशः ।
अवारः । हारदः । औषधोद्देशः । इयाद्देशः । इयोद्देशः
४५॥६५॥ । जरुद्देशः ॥ ८ ॥

(दोहसाम ॥) उच्चा ३४ औहोवा । तेजोर । समा ३४५ ।

इ० सा० र० भू० । मिया० र० द० । उग्र० शर्मा । म० द०
 २३३ । अवाउ । वा३ । स्तोत्रे ३४५ ॥ १३ ॥ १

अमहोयुर्हविः* । हे "सोम ।"† "ते" तव सखन्विनः
 "अधसः" रमस्य ‡ "उच्चा" उपरि॥ "जातम्" जन्म ।

* "आङ्गिरसः" इति हविः-नेमेयः ।

† "सोमः" निषण्णो देवतकाण्डेऽङ्गिरस—विभागीयस्य तृप्तिं शक्तसो देवः, वायु-
 साहचर्याच्च भज्यते, यथा च राजधानीसुवनेन भवति राज्ञः स्तुतिः, भवति च मीसखान-
 नेन वर्षस्य स्तुतिः; तथैवास्य सुवनेन वायोरेव स्तुतिः । तथाहि—

"यत्त्वा देवप्रपिबन्ति तदाप्यायसे पुनः"।

वृ० १०० मस्य रक्षितं समानं मासि चाकृतिः॥"

(ऋ० १०, ७, १, ५)

• "यत्त्वा देव । प्रपिबन्ति तत् आप्यायसे पुनरिति आराधनं समन्विष्य पूर्वपक्षापर-
 पक्षाविति वा । वायुः सोमस्य रक्षितं । वायुस्य रक्षितारमाह साहचर्याद्रसहचर्यादां
 समानां संवत्सराणां मासु चाकृतिः"—इत्यादि यास्कछितं तद्वाक्यान्वयम् । अतएव "तिस्र-
 एव देवताः १ नि० दे० १, ५"—इत्याद्युक्तिरदोषा । स च ऋषिध-विशेषः, तथाहि
 "ऋषिधः सोमः (सुनोक्त्यैर्देवमभिषुण्वन्ति) ब्रह्मस्य नैषण्डकं हतमास्यं यमिव
 प्राधान्येन"—इत्यादि नि० ११, २ २-४-५ । स च दुग्धाभिरस-विशिष्ट-वृक्षीभ्यः क्षरित-
 पदार्थः सुतरां दुग्धाभिरसरूपः, तथाच श्रूयते—"सोमो दुग्धाभिरसाः" (ऋ० ३, १, ५,
 ५ द्वितीयः पादः) "सोमो दुग्धाभ्यः क्षरति" इति च तद्वाक्यम् (५, १) ।

† "अमहोयुग्मनामाध्यामोयं भवति" * * * तसोऽप्यन्वयस्य नृक्षि-
 ध्यानं भवति न दर्शनमन्वयमदृत्यभिधीयते । अयमपीतरोन्वय एतस्मादेव ।"—इत्यभि-
 नि० ५, १ ।

‡ अस्ति हि उच्चैरर्थे उच्चति, तस्यैव "निपातस्य" (६, १२६)-इति दीर्घे
 रूपमन्वय इति ।

(सुहृपम् ॥) स्वादिष्ठया२ इया२इया । मदिष्ठा
या२ । पवस्वसो२ । इया२इया । मधाराया२ । इन्द्राया
पा२ । इया२इया । तवाइसूर३ता३४३ः । ओर३४५इ ।
डा ॥ १५ ॥

(सुहृपोत्तरम् ॥) स्वादिष्ठयौ२हो२ । इया । मदिष्ठा
या२ । पवस्वसौ२हो२ । इया । मधाराया२ । इन्द्राय
पौ२हो२ । इया । तवाइस्वर३ता३४३ः । ओर३४५इ ।
डा ॥ १६ ॥

(जमदग्नेः शिष्ये द्वे ॥) ओइस्वार३४दी । षया३मादिष्ठ-
या । ओर३४वा । पवस्वसोमधारया३ । ओइ२३४न्द्रा ।
या२पा२३४ओहोवा । तवेसुताऽ१ ॥ १७ ॥

उज्जवाइ । स्वर३४दी । षया३मादिष्ठया । ओ
र३४वा । पवस्वसोमधारया३ । उज्जवाइ । इन्द्रा५यपा ।
तार२वार३४ओहोवा । सूर३४ताः ॥ १८ ॥

(संहितम् ॥) स्वादाइष्टया । मदिष्टया३ । पम्वा
 ४ ५ १२ १ २ ४ ५ ४
 ३स्वासी । मधारया३ । आइन्द्राइयापाइ । हाउ । त-
 वापुइसुताउ । वा ॥ १८ ॥

(शकुलः ॥) स्वादिष्टयामदिष्टयापवस्वसीमधारयाइ ।
 ४ ५ १ २ ४ ५ १ ४ ५ ४
 द्वापुंयपा । तवा२इ । ग२ । तवा२इ । ऊ२ । तवा३४
 ५ १ १ ४
 औहोवा । सूर३४ताः ॥ २० ॥

(गम्भीरम् ॥) औहोहम् हाणहिया । हाइहाइ ।
 १२ १ २ ५ १ २ ५ ५ १ २ ४
 स्वादाइष्टया । मो२३४दी । उइमा२३३दी । औहोहम्-
 १ ४ ५ २ २ २ १ ५ ५ ५
 हाणहिया । हाइहाइ । ष्टयापाव । स्वा२३४सी । औ-
 १ ५ १ २ २ ४ ५ ३ २ १
 स्वा२३४सी । औहोहम् हाणहिया । हाइहाइ । मधा-
 १ १ ५ १ २ ५ १ २ २ ४ ५
 रया । ई२३४न्द्रा । आइ२३४न्द्रा । औहोहम् हाणहिया ।
 १ ३ १ २ ५ १ २ ५ १ २ ५
 हाइहाइ । यपतवाइ । सूर२३४ताः । आइसूर२३४ताः ।
 ५ १ २ ४ ५ १ २ ५ १ २ ५
 औहोहम् हाणहिया । हाइहाइ । औहोवा । ई२-
 १ १ १
 ३४५ ॥ २१ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ११ २ ३ १ ३ २
 वृषापधस्वधारयामरुत्वतेचमत्सरः ।

३ १ १ ३ १ १
 विश्वाद्धानञ्चिजसा ॥ ३ ॥ ३ *

४ २ ५ २ ४ ४ २
 (संहितम् ॥) स्वादिष्टयाम । दापुइष्टया । पवार ।
 १ ५ १ १ १ १ १ १
 स्वाइसो । मधारराया । आइइन्द्रा । यारपा ।
 ० १ ५
 तवार३ । हाउवार । सूरइष्टताः ॥ २२ ॥ २

५ २ २ २ १ २
 (सोमसाम) वृषापवा । स्वधारया२ । मरुत्वताइ ।
 २ १ २ ३ ५ २ २ २
 चमत्सार३राः । वाइश्वा३ । दाइधारा३चौहोवा । न-
 १ २ ३ १ १ १ १
 आजसा३इष्ट ॥ २३ ॥

मधुच्छन्दाः ऋषिः । हे “सोम !” “इन्द्राय” “पातवे” ऋ-
 पातुं “सुतः” अभिषुतस्व “स्वादिष्टया” स्वादुतमया “गदिष्टया”
 अतिशयेन मादयिष्या “धारया” “पवस्व” छर ॥ २ ॥ २

०. ७०, १, १०, १ = ७००, १, १, ५ = ७०१, १, १, ६; — ४, १, १ — ३; — ४, १, १;
 ०, १, १ — १; — ११, १, २४ — १५; — १८, १, १ — १६; — २०, १, १; — २२, १, ६ — १६ ।

† “वैशामिनिः” इति ऋषि-संज्ञेयः ।

‡ तुमर्षे तवेष्ट प्रत्ययः (३, ४, ८) ।

§ “तुमर्षे” (५, १, ५८) इति उक्तम् ।

§ इवंप्रत्ययता ।

(सोमसाम॥) वृषाद्याउ । पार३४वा । स्वाधारा३४या ।
मार३४रु । त्वार३४ताइ । चामंत्सार३४राः । वाइश्वाद्
धार३ । नारओ३४ओहोवा । ओ३४सा ॥ २४ ॥

(आशुभार्गवम् ॥) वृषापव । स्वधारा६यो । मारुत्वता
३इ । चामो३त्सार३४राः । विश्वादा१धार । नओ३इ ।
जा३४सा६द्याइ ॥ २५ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) आइवृषा । गवा । इ३हा । औ३हो ।
स्वधारा३४या । मा । रु । त्वते३द्याइ । च । मा ।
त्सार३४द्याइ । विश्वादा१द्याउ । नओ३जसाद्याउ ।
वा ३४ ३ओ ३४ ५वा ६ ५ ६ । अस्माराया३उतश्रवा ३३
४ ५ ॥ २६ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) वृषा । पवार । एहिया । स्वधार । रया३४
ओहोवा । मारु३४ । ओहोवा । त्वतेचमा१त्सार ।

राया३ । माहुरत्वार३४ताइ । आइ । चमार३ । चमारः
 त्वा३३४रोः । औहोहोहोहो । विश्वा । दधारना३४ओ ।
 जासार३४ओहोवा । ओइ । ज्जरत्वा ॥ ३० ॥

(यौत्तोत्तरम् ॥) वृषाओहोहोहोहो । पषा३स्वाधा
 ऐराया३ । (माहुरत्वार३४ताइ । चमार३ । ओइ ।
 चमारत्वार३४राः । विश्वाओहोहोहोहो । दधारना-
 ३३ओ । जासार३४ओहोवा । : ओइ । ज २ ३ ४-
 वा ॥ ३२ ॥ ३

॥ इति ग्रामे गेये द्वादशः प्रपाठकः ॥

भृगुर्वारुणिकृष्णिः* । हि “सोम !” त्वं “वृष्म” स्तोत्रुणा-
 मभिमतस्त्वर्षिकः† सन् “धारया” त्वंदीयया “पशुस्व” द्रोण-
 कालशः मागच्छ । [पवतिर्नितिकर्मा] । अगितस्त्वं यदास्माभि-

* अथवा जमदग्निः भारद्वाजः (चतु०) ।
 † एषन्निति नामान्तरं रूपमिदम् । गणपतिः १८८, ३०१, ३१८, ५०१, ५४५,
 ७८०, ८३४ पृष्ठानि च व्याख्यातम् ।
 ‡ सोमस्याधरपाव विशेषम् । अथैव सोमरश्च ६, १, १, ७ — ४, १० — ५, ३, ४, ५-
 विदितम् ।

॥ निचण्टो गतिकर्त्तुं “पवते”-इत्यस्याद्योत्तरशतसमवेन दर्शनात् (२, १४) ।

अथ त्रुतुर्थी ।

३ ३ २ २ १ २ २ १ १ २ २ १ २

यक्षोमदोवरण्यस्तेनापवस्वान्धसा ।

३ १ २

३ २

देवावीरप्रशंसहा ॥ ४ ॥ ४ *

४ ५

१

२, ३

५

ओम् ॥ भासंम् ॥ यास्ताइ । मादो । वाराओर३४वा ।

३ ५ ४ ५ १ ५ २, ३ ५ ३
णी२३४याः । ताइना । पादान स्त्रम३आओ३४वा । धा-

रिन्द्राय दीयते तदा । “मरुत्वते” सहाया मरुतो यस्य सन्ति ।
तस्मै इन्द्राय “मत्सरः” मद्करश्च भव । कोट्टयः ? “विश्वा”
विश्वानि सर्वाणि आमांति वा र्णानि “ओजसा” आत्मीयेन
बलेन युक्तः सन् स्तोतृभ्यस्तानि प्रयच्छन् त्वं मादयिता भवेति
समन्वयः ॥ ३ ॥ ३

३ २, १, १५ ; १ = ४००, १, २१, ४ = ५०२, १, ५ ; — ४, १, १० ; — ६, २, ० ; — ८, ३, ८ ;
— ११, २, ८ — १६ — १० ; — १२, २, ८ ; — १३, २, १० ; — १४, १, ११ — १२ — २३ ; १०, १, २ — २-
४ = ऊह्ये १, २, १ ; — २१, ४ ; — १४ — १० ।

† अक्षि मरुत् कलिङ्गनामसु (३, १८) — रूपमांससु (३, १७) — हिरण्यनामसु, २
(१, २) निषद्यते । तथैव देवतकाण्डे कारिणुदेवतासु च “मरुतः” इति दृश्यते । अथ
च तेषामेव देवगणानां प्रथकम् ; तेषां न श्रूयते — “अक्षि सोमो” इत्यादि (प्र० १२२ पृ०)
मरुतामिन्द्रसहायभूतत्वच “एवमस्य ता” इत्यादौ (५०६५ पृ०) श्रूयतएव ।

‡ मदिधातोर्गौणादिके सरप्रत्यये रूपम् । अथ चोत्तरवान्नाष्टि चतुर्थे (६, १,
१, २ — ३, ८ — ११ — ४, १०) ओष्यन्ते मत्सर इति ।

¶ सुप आत्वे रूपम् (७, १, २८) ।

२३४सा । दाइवा । वाइरा । घाशाओर३४वा । सा२

३४हा ॥ १ ॥

(सोमसाम ॥) यस्तेमदाः । वराइणिया । ताइनापावा-
इस्वा । अन्धसा । दाइवावाइरा३४ । हाउ । घशा
पुसहा । हापुइ । डा ॥ २ ॥

(प्राजापत्यम् ॥) यस्ताइमा२३४दाः । वराइणया ।
आ२३४वा । हा । ओ२३४वा । हाइ । ताइनापव ।
स्वान्धासा । ओ२३४वा । हा । ओ२३४वा । हाइ ।
दाइवावाइरा । ओ२३४वा । हा । ओ२३४वा । हाइ ।
घारशा२३४ओहावा । सहेरयी३४रा३४पुः ॥ ३ ॥

(सोमसाम ॥) यस्ताइमा२३४वरेणियाः । ताइनापव ।
स्वान्धासा२ । दाइमा२वाइरा२३ । घशा२३४वा । सापु-
होइहाइ ॥ ४ ॥

अथ प्रश्नमी ।

तिस्त्रिंशच्चतुर्दशैरतेगावोमिमन्तिधेनवः ।

(भास०भासो० यस्ते । माइदा । वा । इया । राइणा
 १ २ २ ५ ५ २ २ २ १
 १ या २ । ताइनापव । स्त्रि औइहो । वाइहा । धसा २ ।
 १ १ ३ ५ २ २ ३ २
 दाइवार २ । वारइरार २ ३ ४ औइहोवा । धशु० सु० हा १ ॥ ५ ॥

(अद्वयर्द्धङ् सोमसाम ॥) यस्तेमदोवरेणियाइण । तेना-
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 पवस्वान्धसा । देवस्त्रिंशच्चतुर्दशैरतेगावोमिमन्तिधेनवः ।
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हाउवार । ऊर २ ३ ४ पा ॥ ६ ॥ ४

अमहोयुर्द्धङिः* । हे “सोम !” “ते” तव “देवतावो”
 देवकामः “अध्वंशच्च” राक्षसानां हन्ता । “परेण्यः” सर्वैर्वर-
 णीयः “मदः” मदकरः “यः” रसो विद्यते तेन रसेन “अन्धसा”
 आदरणीयेन च “पवस्व” चर ॥ ४ ॥ ४

* “आङ्गिः (स)” इति ऋषि-नैवेद्यः ।

† देवावौरिति ‘विकानौ (अदा० उ०)’-इत्यस्य रूपम्, कानिचित्स्थे । देवान्
 वेति इच्छे स देवावी, अन्धेषामपीति (३, १, २४) पूर्वपददीर्घः ।

‡ “अध्वंशच्च” इति स्तेननामसु अधोदशं नैवेद्यं कष्टं (३, २४) । “अध्वं पापं,
 यः शंसति, तस्य हन्ता”—इति वि० ।

॥ आदरणीयेनाज्ञेति भावः । “अन्धसा अज्ञेन”—इति वि० ।

१ १ १ १ १
हरिरितिकनिक्कदन् ॥ ५ ॥ ५ ॥

१ १ १ १ १
(वैष्टम्भे दे ॥) तिस्त्रोवाचाः । उदाइ । उदाइ३१उ ।
१ १ १ १ १
वाये३ । रा२३४ते । गावोमिमा । तिधेइ । तिधा३१उ ।
१ १ १ १ १
वाये३ । ना२३४वाः । हरिरितो । कनाइ । कना३१उ ।
१ १ १ १ १
वाये३ । का२३४दांत ॥ ७ ॥

१ १ १ १ १
तिस्त्रोवाचाः । उदाइरा३ते । गावोमिमाम्निधा३इ-
१ १ १ १ १
ना३वाः । हरिरितो२३४दाइ । का२ना२३४ओहोवा ।
१ १ १ १ १
क्रा२३४दांत ॥ ८ ॥

१ १ १ १ १
(पाष्टिं दे ॥) तिस्त्रोक्कचो२३४दाइ । उदीरताइ । गा-
१ १ १ १ १
वोमिमा२३४दा तिधेनवाः । हरिराइतो२३४दाइ । क-
१ १ १ १ १
जाये३ । क्रा२दा२३४ओहोवा । अस्मभ्यक्तातुवित्तमा२-
१ १ १ १ १
३४भूम् ॥ ९ ॥

० १ १ १ ४ १ = ४ ० १ १ ४ ४ = ४ ० १ १ १ ० ; — ० १ १ १ १ ; — ४ १ १ १ ; —
१४ १ १ १ १ ; — ४ ० १ १ ० — १ १ १ — कन्ध्या ३, १, १३ ।

^{५ ४ २ ८ ५ ४ ५ ४} तिस्त्रोवाचउदीरता । ^५ वाहाइ । ^{५ ४ २} गावोमिमा३ ।
^{१ १ २} तीधेना२३४वाः । ^{४ ५ ४ ५} हारीराइती । ^{१ १ २} कारना२३४ओहोवा ।
^२ कार२३४दांत ॥ १० ॥

^{१ ४ २} (जलकवैष्टम्भम् ॥) ^{१ ४ २} तिस्त्रोऽ५वा । ^{५ ४ २} चाउदीरताइ ।
^{१ ४ २} गावोमिम । ^{१ ४ २} तिधाइनाश्वा२३ । ^{५ ४ २} होवा३हाइ । ^{१ ४ २} हराइरा१-
^{१ ४ २} इती२३ । ^{५ ४ २} होवा३हाइ । ^{१ ४ २} कनाये३ । ^{५ ४ २} कार२दा२३४ओहोवा ।
^२ दी२३४शाः ॥ ११ ॥

^{४ २ २} (पाष्ठौहम् ॥) ^{४ २ २} तिस्त्रोवाचापुउदीरताइ । ^{५ ४ २} गविमिम-
^{५ ४ २} निधेनवः । ^{५ ४ २} हरिरा२३इती । ^{५ ४ २} कनौ२ । ^{५ ४ २} ऊवाइ । ^{५ ४ २} होवा३ ।
^{१ ४ २} कारदी२३४ओहोवा । ^{५ ४ २} हाओवा । ^{५ ४ २} ओवा२३४पुं१ २ ॥ १

विततृषिः* । “तिस्त्रोवाचः” ऋगादिभेदेन त्रिविधाः†

*—“आम्र” —इति ऋषि-निर्णयः ।

†—“चत्वारिवाक्परिमिता”-इत्यादौ (ऋ० १, २२, ८, ४५) “अतौ तु व्याधे-
 “चारिवा वाचा वावां चतुष्टयम् । तथाच सख्येन यावत्ततं व्याजानाम्—“होहारी-
 मर्हायाइत्यचेत्यर्थम् ; नामाण्ये ते चोपसर्गनिपातश्चेति वैयाकरणानां ; मन्त्रः ऋषयो
 ब्राह्मणं, चतुर्वीं आवहारिकीति याज्ञिकानां ; ऋषो यजूषि सामानि, चतुर्वीं आवहारि-

अथ षष्ठी ।

११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११
 इन्द्रायेन्दोमरुत्वतेप्रवस्वमधुमत्तमः ।

११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११

अर्कस्ययोनिमासदम् ॥ ६ ॥ ६ ॥

४ २ १ १ १ १ १ १ १ १

(‘इषोवधीयम् ॥) इन्द्रायेन्दाउ । मरुत्वताइ पवस्वा-

“उदौरते” स्तोः प्रोद्गायन्ति ऋत्विजः । “धिनवः” आशिरेण
 प्रोणयित्राः “गावः” “मिमन्ति” “शब्दायन्ति दोहार्थम् ।
 “हरिः” हरितवर्णः सोमश्च “कनिम्रदत्” शब्दं कुर्वन्ति
 गच्छति कलशम् ॥ ५ ॥ ५ ॥

● उ०५, १, ११, १ = ऋ०७, १, ४०, १ = क०३, १, १६ — १० — १८ — १८ — १० — २१ ;

— ५, १, ४ ; — १०, २, ४ ; — १६, १, १२ ; — ११, २, १६ जङ्ग १, १, १० ।

कीनि ऐकान्तः सर्पाणां वाग् वयसां सुद्रस्य सरीसृपस्य, चतुर्थी व्यावहारिकीत्येके ।
 पशूषु तूष्णेषु मृगेष्वात्मनि चेत्यात्मप्रवादः । अथापि ब्राह्मणं भवति — सा वै वीक्ष्म सृष्टा
 च तु ह्यौ अभयदेव्ये लोकेषु चोणि, पशूषु तुरीयम् ; या पृथिव्यां सधौ सा रथमरे,
 यान्तरिक्षे सा वायौ सा वासुदेव्ये, या दिवि सादित्ये सा नृहति सा लम्बिलौ ; अथ
 पशूषु ततो या जीगत्यरिच्यते तां ब्राह्मणेष्वावृत्तलक्षाद् ब्राह्मणा अभयौ वाचं वदन्ति —
 वा च देवानां, या च मनुष्याणाम् — इति नि० पृ० १, ८ ।

† — ‘मा शब्दे (जु० चा००)’ — इत्यस्य पुरुषव्यत्ययेन (१, १, ८५) रूपम् ।

१. निरन्तरशब्दकरणेऽर्थे विद्यमानस्य सुरादेशमपदिनेः शब्देः सार्वज्ञात्मिके
 १, ४, ६ । लुङि “दाषते (३, ४, ६५)” — इत्यादिमन्त्रोक्तं द्विवचनसूत्रास्य
 वृत्ताभावे निगमस्य निपातितः ।

॥ — द्रोणमिति प्रसिद्धम् ।

मा२ । धुमत्तामा२ । अर्कस्यो२ । निमा२३ । सा२-
 दा२३४ औ३होवा । इ३षीवृधे१ ॥ १३ ॥

(इन्द्रसाम ॥) आ२३४इन्द्रा । या२३४इन्द्रा । मरु-
 त्वते३ । प२३४वा । स्वा२३४मा । धुमात्तामा३ः । आ-
 र३४र्का । स्या२३४यो । निमासादा२३४म् ॥ १४ ॥

(वैश्वदेवे ॥) इन्द्रायाइन्दो२३ । हा । औ३होवा ।
 मरुत्वाते२३ । हा । औ३होवा । पवस्वामा२३ । हा ।
 आ३होवा । धुमत्तामा२३ः । हा । औ३होवा । अर्क-
 स्यो२३ । हा । औ३होवा । निमासादा२३४म् । हा ।
 औ३होवा३४३ । ओ२३४पुइ । डा ॥ १५ ॥

इन्द्रायिन्दो । ए५ । मरु । त्वताइ । पवस्वमधु-
 मत्ता२३माः । ऊवाइ । हो३वा । अर्कास्यास्स्ये । ऊ-
 वाइ । हो३वा । निमासा२३दा३४३म् । ओ२३४पुइ । डा ।
 ॥ १६ ॥

(आग्नेये द्वे ॥) इन्द्रायेन्दोश्चाउ । म । रु । त्वतेश्चाउ ।
 पवस्वमध । मा । तमारश्चाउ । अर्का । स्योरोश्चाउ ।
 निमारश् । चोरोश्चाउ । साप्रदोश्चाउ ॥ १७ ॥

इन्द्रायेन्दोवा । ओवा । मरुत्वतोवा । ओवा ।
 पवस्वमोवा । ओवा । धमन्तोवा । ओवा । अर्काश्चाउ ।
 स्योरोश्चाउ । निमोवाश्चोरोश्चाउ । साप्रदोश्चाउ ॥ १८ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) इन्द्रायेन्दोमरुत्वाते । ओवा पव-
 स्वमधमन्तमः । ओश्चाउ । ओश्चाउ । अर्कस्योरोश् ।
 नारश्माश्चाउ । उप् । सारश्चाउ ॥ १९ ॥

(आग्नेयम् ॥) इन्द्रायेन्दोमरुत्वाते । पवस्वम ।
 धुमान्तारश्चाउ । अर्कस्योनिमाश्चाउ । साप्रदोश्चाउ
 ॥ २० ॥

कैशप ऋषिः । ई “इन्द्र” सोम । “मधमन्तमः”

अथ सप्तमी ।

१ ४ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ २

असाव्यश्चर्मदायास्तदक्षोगिरिष्ठाः ।

३ २३ १ ३ १ २

श्येनोनयोनिमासदत् ॥ ७ ॥ ७ *

४ ५ १ २

(श्रेष्ठानि चत्वारि ॥) आसा । वियश्शुर्मदाश्च उवाश्च ।

२ ५ ४ ५ ४ ५ २ २ १ १ १ १

दारश्चया । आपस्वदाक्षा । गिराश्च उवाश्च । छाश्चया ।

२१ १२

श्येनोनारश्चयो । निमाश्च उवाश्च । सारश्चदात् ॥ २१ ॥

४ ५ २

असाविया । शुर्मदाश्च । य । आपस्वदाक्षाश्च । गा-

२२

इरिष्ठाः । श्याइमोनारश्चयो । निमोश्च उवा । सापुदो-

५

इच्छात् ॥ २२ ॥

अतिशयेन मधुमान् “अकस्य” अर्चनीयस्य यज्ञस्य “योनि”
 स्थानं “आसदम्” उपवेष्टुं “मरुत्वते” “इन्द्राय” इन्द्रार्थं
 “पवस्व” चर ॥ ६ ॥ ६

* उ० ३, २, १६, १ = अ० ७, १, २४, ४ = चर १, १, २३ = अ० ३, १, १ = अ० ७, १, २, २ =
 १६, १, ४ = १०, १, १ ।

† प्र० ८८८ पृ० ३० । अकस्येति अर्चते रूपम् ।

‡ ‘आसदम् आसीद’ इति वि० ।

असा । वियाओर३४वा । शुमेदाया । ओर३४वा । आ-
पसाओर३४वा । दत्तोगिराइ । छौओर३४वा । श्येनोनयो-

निमासदार३४पुत् ॥ २३ ॥

असा । वियौवाओर३४वा । शुर्मदायौ । वाओर३४वा ।
अप्सु । दत्तौवाओर३४वा । गिराइ । छौवाउर३४वा ।
श्येनः । मयौवाओर३४वा । निमा । सादौवाओर३४वा ।

होपुइ । डा ॥ २४ ॥

(च्यावनानि चत्वारि ॥) असा । व्युज्जवाहाइ । अ-
शुर्मदायापह्दत्तोगिरिछाउज्जवार३होइ । श्यार३इनोइ ।
नारयो३४ओहोवा । निमासदार३४पुत् ॥ २५ ॥

असाव्यशुः । ओहोवाहाइ । सदार३या । आ-
पह्दत्तोगिरिछाः । श्याइनोनाशयोइ । नारइमार३४ओहो-
वा । उप । सार३४दात् ॥ २६ ॥

अथाष्टमी ।

पवस्वदक्षसाधनो देवेभ्यः पीतयेदरे ।

इच्छा ३१२३४ । इच्छा । साव्यः शुर्मदाय । इच्छा ।

अपस्वदक्षो गिरिष्ठा ३४५ । ईर ३४ द्वा । श्येनोनयो रनिमा-

३४५ । ईर ३४ द्वा । आरसदा ३४५त् । ईर ३४ द्वा ॥ २७ ॥

असार ३४ । विथः शुः । मदार ३४ याई । म्माट् ।

आपस्वदा ३४ द्वाः । गिराट्ष्ठा ३४ द्वाइ । श्याइनो ना ३-

यो ३ । नाइमार ३४ द्वा ३इ । सार ३४ दोइ द्वाइ ॥ २८ ॥ ७

लमदग्निर्ऋषिः * । “गिरिष्ठाः” पर्वते जातः “अंशुः”
 सोमः “मदाय” मदार्थं “असावि” अभिषतः । “अप्” सती-
 वरीष “दक्षः”† प्रवृद्धश्च भवति । किञ्च । “श्येनोन” यथा
 श्येनो वनादागत्य स्थानमासीदति तद्वद् “अयं” सोमः “योनि”
 स्वकीयस्थानमर्थं “आ सदत्”‡ आसीदति ॥ ७ ॥ ७

* “भार्जवः”-इति ऋषि-नैनेयः ।

† दक्ष इति वज्रनामस्य नैषध-कथं १, ६ । ‘दक्षः’ शीघ्रः-इति वि० ।

‡ द्वा-इत्यक्षरमिति यावत् ।

॥ छंदो रूपम् (३, ४, ७)

३ १ ३ ३ २ ३ १ २
मरुद्गीवायवेमदः ॥ ८ ॥ ८ *

(प्राजापत्ये द्वे ॥) पवस्वदौ । औचोवाहाइ । छा-
स्मधनाइ । औचोइ३४इ । औचोइ३४इ । औचो ।
वाहाइ । देवेभ्यः पाइ । तयेचराइ । औचोइ३४इ ।
औचो । वाहाइ । मरुद्गीवाइ । औचोइ३४इ । औचो ।
वाहाइ । चारवार३४औचोवा । मा३३४दाः ॥ ८ ॥

पवस्वदस्साधनः । औचवा । देवेभ्यः पीतयाः औच ।
चराइ । मरुद्गीवारं । औच । यवावा । मा३३४दाइ
हाइ ॥ ३० ॥ ८

दृढच्यत आगस्य ऋषिः । हे “हरे” हरितवर्ण पाप-
हर्तृवा सोम ! “दक्षसाधनः” दक्षोऽवलन्तस्य साधकः † “मदः”
मदकरसङ्घः त्वं “पवस्व” चर । किमर्थम् देवेभ्यः इन्द्रादिभ्यः

३०३, १, १०, ३ = ४० ६, ८, १५, १ = ३० १, २, ८ ; — १५, २, ८ ; — १६, २, १ = ४०
१, १, ६ ।

† ‘दक्षसाधनः’ शीघ्रसाधनः इति वि० ।

‡ ‘मदः’ सक्त्वोपः इति वि० ।

(तृतीयं वैदन्वतम् ॥) पाऽपूरी । स्वानोऽर्गोऽइमिष्ठाः ।

पवित्रेसां । मोअक्षरात् । पवित्रे । सेमिः२३ । क्षा-

रत् । ओइ । मदी । वा३४३ओ३४वा । पुवा । सर्वधाः ।

असायै३ । मारदार३४ओहोवा । ए३ । पुसर्वधाअसी-

~~२३४५ ॥ २३ ॥~~

(चतुर्थं वैदन्वतम् ॥) ओ३होइ । इ३होइ३होइ ।

ओ३हो३४वा । परा३स्वार३४ना । गिरा३४इष्ठाः ।

पावित्रे२३४सा । मोअक्षर३४रात् । मदा३षूर३४सा ।

वर्धाआ२३४सी । ओ३होइ । इ३होइ३होइ । ओ३हो-

२३४पुवाइपुई । ए३ । उपार३४पु ॥ २४ ॥

(आङ्गिरसस्य पदस्तोमौ द्वौ ॥) पा । र्येस्वानाः ।

गा३इ । रिष्ठा३या । हा३हाइ । ओवार३होइ ।

पावित्रेसा । मोअक्षरात् । हा३हाइ । ओवार३होइ ।

मदा^१र^२इषुसा^३ । हा^४हा^५इ । आ^६वा^७र^८हे^९ । वर्धो^{१०}र^{११}३४वा^{१२} ।
आ^{१३}पु^{१४}सो^{१५}इ^{१६}हा^{१७}इ ॥ ३५ ॥

पयो^१र्हो^२वा^३हा^४इ^५स्वानाः^६ । गा^७र^८इ । रि^९ष्ठा^{१०}र^{११}था^{१२} । ओ^{१३}र^{१४}३४ ।
हो^{१५}हा^{१६}इ । हा^{१७}हा^{१८} । हो^{१९}वा^{२०} । हो^{२१}वा^{२२} । पवि^{२३}त्रे^{२४}सो^{२५} । मो^{२६}अ^{२७}
क्षार^{२८}त् । ओ^{२९}र^{३०}३४ । हा^{३१}हा^{३२}इ । हा^{३३}हा^{३४} । हो^{३५}वा^{३६} । मदा^{३७}
र^{३८}इषुसा^{३९} । ओ^{४०}र^{४१}३४ । हा^{४२}हा^{४३}इ । हा^{४४}हा^{४५} । हो^{४६}वा^{४७} । हो^{४८}
वा^{४९} । वर्धो^{५०}र^{५१}३४वा^{५२} । आ^{५३}पु^{५४}सो^{५५}इ^{५६}हा^{५७}इ ॥ ३६ ॥ ८

अस्याः “परस्याश्च कश्यपोऽसित” ऋषिः । अयं “सोमः”
“पवित्रे”† “पर्य्यक्षरत्” परिक्षरति । “स्वानः” सुवानः‡
अभिषूयमाणः “गिरिष्ठाः” गिरिस्थायी गिरौ वर्त्तमान इत्यर्थः ।
स त्वं “मदेषु” मादकेषु स्तोत्रकेषु “सर्वधा असि” सर्वस्य धाता
दाता वा भवसि ॥

“स्वानः”-“सुवानः”-इति, * “अक्षरन्”-“अक्षा”-इति च
साम्नऋचः पाठः ॥ ८ ॥ ८

* अथवा कश्यपो देवस्यः (ऋ० अ०) ।

† “पवित्रे कर्ममये” इति वि० । पवित्रश्च दक्षापवित्रमित्यनुपदम् । इतश्चतुर्थे
वक्ष्यति साधनः ।

‡ साम्निकवज्रवचनात् उबङ्गविकल्पः (७, १, ८७) ।

अथ द्वितीये खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१२२२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 प्रसोमासोमदच्युतः अवसेनोमघोनाम्* ।

३ २ ३ १ २
 सुताविदथे अक्रमुः ॥ १ ॥ ११ †

अ० ॥ (सौभरे द्वे ॥) प्रसोमार२३४साः । मदच्युतः ।

कविर्मधावो । “कविकृतुः” अन्तःप्रज्ञः कान्तकर्मा वा
 सोमः “नमोः” अधिषवो मनुजयोः † “हितः” निहितः ।
 “दिवः” द्युलोकस्य “प्रिया” प्रियाणि “वयांसि” वयन्ति गच्छ-
 न्तीति वयांसि यावाणः ॥ तंरनि ॥ [तथाच मन्त्रवर्णः — “श्येना
 अतिथयः पर्वतानां ककुभः”-इति ।] “स्वानैः” अभिषुपव-
 द्विरध्वर्याक्तानि “परियाति” गच्छति ॥

“स्वानैः”-सुवानैः-इति साम्नक्तचः पाठः ॥ १० ॥ १०

इति श्रीसायणाचार्य्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्यानं

पञ्चमस्याध्यायस्य प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* “मघोनः”-इति ऋ०, उ०-व्या० वि० च ।

† उ० १, २, २१, १=ऋ० ५, २२, १=ऊ० १, २, १४ ;—२१, १, २० ।

‡ “यावापृथिव्योः अक्षोरावयोवा”-इति वि० ।

॥ “वयांसि” अत्रानि पक्षिणो वा-इति वि० । यावाणस्य सोमाभिषवाक्तानि
 पादविशेषाणि “अभिरुक्ते”-इति ऋ० व्याख्यानं द्रष्टव्यम् (प्र० १७३ पृ०) ।
 सिद्धयौ तु यावदिति पर्वत इति च जेधनामसु पठ्यते १, १० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 प्रसोमासोविपश्चितोपोनयन्तजर्मयः* ।

१ २ ० ३ १ २
 वनानिमहिषाद्व ॥ २ ॥ १२ ॥

१ २ २ १ ३ ५ १ ३
 औ२३होवा३ । अवा२सा२३इनाः । औ३मघोना२म् ।

१ १ ३ ५ २ २ ३ १ १ १ १
 सुता२३ । वा२इदा२३औहोवा । थेअक्रम२३४५ ॥ १ ॥ ११

५ २ २ १ २ १ २ १
 प्रसोमासाः । वाइपश्चितः । आपो१नाया२ । ता

श्यावाश्चकृषिः* । “सोमासः” सा सोमाः “मदच्यतः” मद-
 स्वाग्निः “सुता” सुतः § अभिषुतः सन्तः “मघोना” हवि-
 षतां ॥ “नः” अस्माकं सम्बन्धिनि “विदथे” यज्ञे “अवसे” *
 अत्राय कौत्तये वा “प्राक्रमः” प्रगच्छन्ति ॥

“मघोना” — “मघोनः” — इति पाठौ ॥ १ ॥ ११

* “अपोनयन्तजर्मयः” — इति ऋ० ष, उ०-आ० वि० च ।

† उ० १, १, १८, १ = ऋ० ६, ८, २३, १ = क० ६, २, १२; — ११, ३, ११; — १४, १,
 १२ — १३ — १४; — १८, १, ११; — १८, ३, १५ — १६० ।

‡ “आवेद्यः” — इति ऋषि-वेद्यः ।

§ अक्षुक्तिकं रूपम् (७, १, ५००) ।

§ सुतमिति आलो रूपम् (७, १, ३८) ।

॥ सर्वं धनम्, इह च तत् हविरूपम् लब्धमिति भावः ।

••• “विदथे” — इति यज्ञ-नामसु पञ्चमं नैषधकम् ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ ३ १ २
पवस्वेन्दोवृषासुतः कृधोनोयशसोजने ।

१ २ ३ १ १
विश्वामपद्विषोजच्च ॥ २ ॥ १३ *

१ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २
जर्मयः । वाना१निमा२ ॥ आ३श्चे । हिषा३व ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इडा२३भा३४३ । आ२३४पु३ ॥ २ ॥ १२ -

द्वितऋषिः† । “विपश्चितः”-मिषाविनः “सोमप्रतः” सोमाः
“प्र नयन्त” पात्राणि प्रति गच्छन्ति । किमिव ? “अपजर्मयः”
[अपइति षष्ठी व्यचयेन द्वितीया ‡] । [अपामर्मयः अतएव
तद्धृचाः—अपान्नयन्तीति पठन्ति] ते यथा सततमुद्भवन्ति तद्वत् ।
[बाहुल्येन दृष्टान्तः] । अर्थतो गमने दृष्टान्तान्तरमभिधीयते-
“वनानि महिषाः” प्रवृद्धा मृगा इव । अथवा स्वाश्रयात् प्रद्रवणे
प्रथमो दृष्टान्तः । द्वितीयस्तु दंशापवित्रादधःप्रदेशे ॥ २ ॥ १२

* उ० २, १, २, १ = ऋ० ७, १, २३, २ ।

† “आप्रः”—इति ऋषि-नैगेयः ।

‡ “व्यत्ययो बहुलम्”—(न० २, ३, ५) व्याख्यातृष्वैवं पुष्कात् (प्र० २, १५ पृ ५—)
तृणेषु यो मृगान् मृगः तस्य तु नामौ मद्भिष इति प्रसिद्धम् । तथाचि—
“अस्मा देवानाम्यद्वैः कवीनामुपिषि प्राणां मेदिषो मृगाणाम्”
—इति ऋग्वेदीया अतिः (८, ५, ११, ६) । “मदिषो मृगाणामित्येषन् चि मद्भा
मेवेति मृगाणाम्”—इत्यादि तद्व्याख्यानं यास्कस्य ।

अथ चतुर्थी ।

२३ १२ २ १ २ ३ १२

वृषाद्यसिभानुनाद्यमन्तत्वाच्चावामहे ।

२२६ ३१२

पवमानस्वर्दशम्* ॥ ४ ॥ १४†

४ २ ४

२ ४

२ १२

(वृषकाणि त्रीणि ॥) पवस्वेदोऽवृषासुताः । कृषी

नायशसोजनाये३ । वाइश्वाआर३४पा । दारइषार३४

औहवा । जार३४ही ॥ ३ ॥ १२

४ ५२

४

२ १२

२

१ २

वषाहिया । सिभान्२३ना । द्युमन्तत्वाच्चावा१माहा

२३४इ । पवार । मानसुवो२३४वा । दृ२३४शाम् ॥ ४ ॥

* अमहोयुर्द्धविः ॥ हे “इन्दो” सोम ! “सुतः” अभिषुतः
 “कृषा” सेक्ता न्वं “पवस्व” धारया क्षर । “जने” जनपदेषु “नः”
 अस्मान् “यशतः” यशस्विनः “कृषि”ण कुरु । “विष्वा” सर्वान्
 “विषः” हेष्टून् शत्रून् “अपि जहि” मारय ॥ ३ ॥ १३

* पवमानस्वाधः-इति स्त० ।

† उ० २, १०४, १ = अ० ७, १, १०४ ।

‡ “आङ्गि(स्)”-इति ऋषि नैगयः ।

॥ “शृगृणपृकृष्टभ्यश्चन्द्रि (६, ४, १०२)”-इति सिद्धं कृषीवि । ऋषि तु
 “कृषी”-इति दीर्घान्ताटः, स च “दावः (६, २, १३५)”-इति षोडशविभागात् साधः । . .

अथ पञ्चमी ।

१.२   ३ १.२   ३ १ २ ३ १ ३ २
 इन्दुः पविष्टचेतनः प्रियः कवीनाम्नतिः * ।

४ २   २ ४   २ १   २ २ १ २ २
 वृषाहियापुष्टिभानुना । द्युमन्तत्वाह्वारमहे ।

५ २   १ २ २   १ २
 ह्यारइ । ऊ२ । हो३वा । पवमानसुवर्दशम् । ह्यार-

५ २   ३ २
 २इ ऊ२ । हो३वा । ऊवो३४पुइ । डां ॥ ५ ॥ १४

भृगुर्हृषिः † ॥ हे “सोम !” त्वं “वृषा” अभिलषितफलानां
 वर्षिता “असि हि” भवसि खलु । तस्मात् हे “पवमान”
 पूयमान पुनानः ‡ वा “साम !” “स्वर्दश” सर्वस्य द्रष्टारं
 “भानुना” तेजसा § “द्युमन्त” दौमिमन्तम् अतिशयेन तेज
 स्विनमित्यर्थः । स्तुतिमन्तं वा “त्वा” त्वां “हवामहे” ॥ यज्ञेषु
 आह्वयामहे ॥ ४ ॥ १४

* “मती” इति कट० ।

† “वारुणिः भार्गवोऽजमदग्निकः” इति ऋषि-नैमिषः ।

‡ अभिषुत श्रोत्रित इत्यर्थः ।

§ प्र० ४८० पृ० ३० ।

॥ भानुइति निषण्ठावर्धनामसु (१, ८) दृश्यति परमिह सर्वत्र “सिम्वाचकत्वेन”
 व्याख्यातमाचार्येण—(प्र० २१८ पृ०, ४५८ पृ०) ।

॥ कः सम्प्रसारक-वाङ्मयेन रूपमिदम् (१, १, ३४) ॥

अथ सप्तमी ।

१२ ३ १२ ३ १२ २२ ३१ २
पवस्वदेवआयः*षगिन्द्रङ्गच्छतुतेसदः ।

३ १२ २२ ३ १ २
वायुमारोहधर्मणा ॥ ७ ॥ १७ ॥

१ २ १२ २ २ १२ १ ५ ५
द्वाइ । शुक्रासोवा३१इ । स्या२३ । शा२वा२३४औ-
२ ० ३ ५
द्वावा । ग्वा२३४भी ॥ १० ॥

३ ४ ३ ४२ ५ २ ४ ५२ २
आसृक्षतप्रवाजिनाः । ए३ । गव्यासोमा । सो३
१ २ २ २ ३ ५ २१ ५ ४
आश्व३या । शुक्रा२सो२३४वौ । स्या२३४वा । शा५-
५ ० ०
वोईद्वाइ ॥ ११ ॥ १६ ॥

“वाजिनः” बलवन्तः ‡ “आश्वः” वेगवन्तश्च “सोमासः” सोमाः
“गव्या” गवेच्छया † “अश्वया” अश्वेच्छया § “वोरया” वीरे-
च्छया च ॥ “आसृक्षत” ऋत्विग्भिः प्रकर्षणं सृज्यन्ते ॥ ६ ॥ १६

* “देवायुः” इति ऋ०, उ०-आ० वि० च ।

† उ० ५, १, १५, १ = ऋ० ७, १, ३४, २ = ऊ० ४, १, १०-१८-१८-२० ; -१७, १,
१ = ऊ० १, ३, २१

‡ “अप्रवन्तः” इति वि० ।

§ प्र० २२३ पृ० ३० ।

§ ४ प्र० ४११ पृ० ३० ।

॥ अश्वयेतिवत् साध्यः ।

अथाष्टमी ।

३ २ ३ १ २ २ ३ १

पवमानोअजौजनद्विचित्रन्नतन्यतुम् ।

४ ५ ४ ५

३ ४ .

१ ५ १

(शाम्मदे द्वि॥) . पावस्वदि । वया३ । वारया२३४

५ २ २

३

५

४

५ ४ ५

३ २

औहोवा । यू२३४पाक् । आइन्द्रं गच्छा । तुता३इ ।

१ ५

५ २ २

३

५

२ २

तूरता२३४औहोवा । मार३४दाः । वायू२५५१इ ।

१

२

३ २

१ ५

५ २ २

३

आ२३रो । चधा३ । हारधा२३४औहोवा । मार-

५

३४णा ॥ १२ ॥

३ ४ ५ २ २

२

३

५

१ २

३

पवस्वदेवरे । क्षीरेक्षी२३४या । आयुषागै२क्षीरे

५

२

१

२

५

१

५

२

१

२क्षी३या । इन्द्रं गच्छतुतेमदरे२क्षीरे२क्षी३या । वायुमा-

२

२ १

५

४

५

रो३१२३ । चधा२३४वा । मा३५णोईहाइ ॥ १३ ॥ १७

निध्रुविः कष्यपः । हे सोम ! “देवः” द्योतमानस्त्व

“पवस्व” धारया चर । अपिच तव “मदः” मदकरोरसः “आ-
युषक्” अनुषक्तः * यथा भवति तथा इन्द्रं प्रति गच्छतु । अपिच

* सचते रूपम् । आयुषक् आयुषक् इति शास्त्रभेदेन पठ्यते, “आयुषगिति

नामायुषस्यायुषक्तेभवति” इति वि० ।

१ २ ३ ४ ५
ज्योतिर्वैश्वानरम्बृहत् ॥ ८ ॥ १८*

४ ५ १२ २३ ४ ५
(जनित्रे द्वे ॥) पावा । मानो । अजीजार३४नात् ।

१ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
दिवश्चित्राम् । नतन्यतम् । ज्योतिर्वैश्वानरम् । नाररा

५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
२३४अद्वा । वृ२३४जात् ॥ १४ ॥

५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
पवमानाः । अजाइजाइनात् । दिवश्चित्रा३३

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
छा३३ । नातन्या३३तम् । ज्यो३३ती । वार३३

५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
श्वा । मरीवा । वृ५छोईछाइ ॥ १५ ॥ १८

त्वं “वायु” “धर्मणा” धारकेणा रसेना “आरोह” प्राप्नुहि ॥

“देवआयुषक्”-“देवायुषग्”-इतिपाठौ ॥ १७ ॥

* उ० ३, १, २, १ = क० ७, १, ११, १ = क० १२, १, १२ = १८, १, ८-६ ।

+ ‘धर्मणा कर्मणा’ इति वि० ।

धर्मकेति विविधं व्याख्यातम् । नृणां हि—“अप्रतः परेण (प्र० २४८ पृ०)”—
इत्यत्र ‘धर्मणा’ आधानादि-कर्मणा इति, “घृतवती (प्र० ७७ पृ०)”—इत्यत्र ‘धर्मणा’
धारणेन—इति इह ‘धर्मणा’ धारकेण रसेन—इति ; एवं सुतरावापि (क० ६, १, २, ८—
उ० २, २, ८, २—३, १, १, ८—३, १, १०, ३—३, १, २०, ३—४, २, १, ७—७, १,
७, ३) नृणां द्रष्टव्यम् ।

अथ नवमो ।

परिस्नानास*इन्दवोमदायवर्द्धणागिरा ।

मधोऽर्षन्ति†धारया ॥ ८ ॥ ६८ ‡

(प्रक्रीडम् ॥) पारो । स्नानास । इन्दवोमदायव ।

हणारगिरा३४ । मधो३४अर्षा३ । तिधो२३४वा । रा
धुयोईद्वाइ ॥ १६ ॥

(सङ्क्रीडम् ॥) पारो । स्नानासइन्दवाओवा२३हो

अमहोयुक्तेषिः॥ । “पवमानः” सोमः “बृहत्” महत्
“वेष्टानर” वेष्टानराख्यं § “ज्यातिः” तेजः “दिवः” द्युलो-
कस्य “चित्र” विचित्रं “तन्येतुं न” अशनिमिव ॥ “अजीजनत्”
अजनयत् ॥ = ॥ १७ ॥

* “स्नानास”-इति.

† “सुताऽर्षन्ति”-इति च

‡ अ०, उ०-अ० वि० च ।

§ उ० ४, २, १, ० = अ० ६, ७, १४, ४ ।

॥ “आक्रिरसः”-इति ऋषि-नै० ।

§ नि० दे० १, २१—२२ खण्डाद्रष्टव्याः ।

॥ “तन्येतुं विलीयन्”-इति वि० । “तनोतेतुच् तन्येतुर्वायुः राक्षिष (उ० ४, १)-इति सि० कौ० ।

अथ दशमी ।

१ ३ १ २   ३ १ २   १ २ ३ १ २   २ २ ३ २   २
परिप्रासिष्यदत्कवि.सिन्धेः कूर्मावधिश्चितः ।

१   २   २   २
वार३हा२ईया । मदायवर्हणागिरा । ओवा२३होवा
१   २   २   २   १
२३हा२ईया । मधोअर्षन्तिधारयाओवा२३होवा२३हा
१   २   ३   ५ २ २   ३   ५
२ईया२ । वार३३ओहोवा । ऊ२३३पा ॥ १७ ॥

३   २   ३   २   ४   ५
(निक्रीडम् ॥) पाऽपुरी । स्वाना३सा३इन्द्रवाः ।
१ ३ २   १ ३ २   १   २   १ २
मदायवर्हणागिरा । मधो२३अर्षा । ऊर्मिरिवा२ ।
३ २   ३ २ ३ १   २   ४ ५   ४
ईया । तिधारया । ओ३होवा । हो५इ ४ डा ॥ १८ ॥
॥ १९ ॥

हयोः काश्यपोऽसितऋषिः* । “स्वानांमः” सुवानाः अभि-
पूयमाणाः “इन्द्रवः” दीप्ताः । “वर्हणा” मंहत्या । “गिरा”
स्तुतिरूपया वाचा । “मधो” इति विभक्तिव्यत्ययः (३, १, ८५) ।
मधवो मदकराः सोमाः “धारया” सह देवानां “मदाय” तदर्थं
“पर्यर्षन्ति”†‡ दद्यापविचादधः चरन्तीत्यर्थः ॥

“मधो”—“सुता” इति साम्प्रतऋषः पाठौ ॥ ८ ॥ १९

* “देवल्लो वृ” इति ऋषि-नेमिः ।

† “वर्हणा परिवेष्टनेनेति वि० ।

‡ “ऋषगौ (तु०. ५६)” इत्यस्य रूपम् । अरुपति, अरर्षति-इति च गतिकर्मद-
न्ति १, १४ ।

२ १२ २२ ३ १ २
कारु*बिभ्रत्युरुस्पृहम् ॥ १० ॥ २०†

॥ इति पञ्चम-दशति ॥

॥ इति पञ्चमः प्रपाठकः ॥

५ २ २ १ १ २
(औशनम् ॥) परिप्रासि । स्यदत्कावीरः । सिन्धो
२२ ७ १२ १ ३ ५ २ २
रुर्मावाधिश्रिताः । कारु२३म् । वारइभार३४ औहो
२ १ ३ १ १ १ १
वा । पुरुस्पृहार३४धुम् ॥ १८ ॥ २०.

“परिं प्रासिष्यदत्” परिस्यन्दते “कविः” भेधावी “सिन्धोरु-
र्मावधिश्रितः” आश्रितः सन् “पुरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं
“कारु” स्तोतारः‡ “बिभ्रत्” धारयन् सीमः परिस्यन्तते-इति
सम्बन्धः ॥

“कारु” — “कारम्” — इति पाठौ ॥ १० ॥ २०

इति औसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्यान-
पञ्चमस्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः ॥ १ ॥

* “कारु” — इति ऋ० ।

† ऋ० ६, ८, ३, १ ।

‡ “कारुः” इति स्तोतृनामस्य तृतीयं नैषष्टकम् (२, १६) ।

अथ द्वितीया ।

२ १ २ ३ ३ ३ ४ २ ३ १ २
 पुनानो अक्रमीद भिविश्वा मृधो विचर्षणिः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
 शुम्भन्ति विप्रन्धीतिभिः ॥ २ ॥ २२ *

(वैरूपम् ॥) पुनानो अ । क्रामीदार २३४ भी । वि-

श्वारमार २३४ र्द्धाः । वोचर्षा २३४ णोः । शुभार २३४ इवी ।

१ १ २ ५ २ २ ३ ५
 प्रारघार २३४ औदोवा । तीर ३४ भीः ॥ २३ ॥ २२

अमहीर्युर्द्धाभिः† । “सुजातं” सम्यक् प्रादुर्भूतम् “अम्”
 वसतीवरीभिः प्रेरितं‡ “भङ्ग” शत्रूणां भञ्जकं॥ “गोभिः”
 गोर्विकारैः पयोभिः “परिष्कृतम्” अलङ्कृतम् संस्कृतम् । “इन्दु”
 सोमं “देवाः” इन्द्रादयः उपायासिषुः “उपगच्छन्ति ॥ १ ॥ २१

§ “विचर्षणिः” द्रष्टा॥ “पुनानः” सोमः “निश्वाः” सर्वाः

* उ० ३, १, १, २, १ = ऋ० ६, ८, २०, १ = ऊ० १, २, ११; — २२, १, ११ — १२ — १३ ।

† “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैवेद्यः ।

‡ “अप्यसु भवतीति अमृरम्”-इति वि० ।

॥ “भङ्ग” भव्यते प्रावभिः-इति वि० ।

§ नेह सायणीयर्षिसंवादी दृश्यते, तदिह च मूलं लोचकप्रमादमित्यनुमीयते,
 “वृक्षशक्तिः आङ्गिरसः”-इति तु ऋषिं नै० ।

॥ “विचर्षणिः”-इति पञ्चतिकावसु षष्ठं नैवेद्यकम् (३, ११) । “विचर्षणिः”
 त्रिविधं पञ्चानि सवै वा पञ्चानि-इति वि० ।

अथ तृतीया ।

२ २ २ २ २ ३ २३ २ १ २ ३ १२ २२ २
 आविशन्कलशसुतोविश्वार्षभभिश्चिः* ।

३ १ २
 इन्द्रिन्द्रायधीयते[†] ॥ ३ ॥ २३

(औशने द्वे ॥)^{५२ ५ ३ ४} आविशन्कालाईशसुताः ।^१ वाइ-

१८ १२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 श्वार्षन् । अभाइश्यायाइः । ओश्चाइ । आवा । आ

३ १ १ १ १ १ ३ ५ २ २ २ २ २ २ २ २
 २३४हाइ । इन्दुरइः । आइन्द्रा२३४औहोवा । यधी

३ १ १ १ १ १
 यते२३४५ ॥ २४ ॥

“मृधः”^१ शत्रुसेनाः “अभ्यक्रमीत्” अभिक्रामति § । “विप्रं”
 मेधाविनं तं ॥ सीमं “धीतिभिः”^२ शुचिभिर्वा “शुभन्ति”^३
 अलं कुर्वन्ति ॥ २ ॥ २२

* “स्युहः”-इति, † “अरोनगोषतिष्ठति”-इति च ऋ ।

‡ ऋ० ७, १, २७, ४ ।

१ “मृधः”-इति सङ्ग्रह-नामसु विंशं नैषष्टकम् । ‘मृधः’-सङ्ग्रहान् जेतुम्-
 इति च वि० ।

§ सूर्यकालिकोलुङ् (३, ४, ६१) ।

॥ “विप्रः”-इति मेधाविनामसु प्रथमं नैषष्टकम् (१, १५) ।

०४ “धीतयः”-इति अङ्गुलिनामसु सप्तमं नैषष्टकम् (१, ५) । “धीतिभिः”
 हर्मिभिर्युद्धिभिर्वा-इति वि० । वस्तुतोधीतिशब्दो वक्तव्यः ।

†† “शुभः शोभायाम् (भं० प०)”-इत्यस्य रूपम् । ‘शुभन्ति’ शोभन्ते अलङ्कारेण-
 इति च वि० ।

अथ चतुर्थी ।

१२४ २३ १२ ३ १२ २६ २२ ३ २

असर्जिरथ्योयथा*पवित्रे चम्बोःसुतः ।

१२ ३ १ २

कार्ष्णान्वाजीन्यक्रमीत् ॥ ४ ॥ २४†

४२ ३ ४ ५

३२

४ ५

१२

आविशन्कलशम् । सुताः । वाइश्याः । अर्षन् ।

१

२

३२ २

५

१ २२

०

अभाइश्याया । औहौहोर३४वा । औहौहो१इ । इ-

२

१२

२

५२ २

३

न्दूरा१इन्द्रा२ । य । धीयार२तार३४औहोवा । क-

५

२३४पा ॥ २५ ॥ २३

† “सुतः” अभिषुतः “सोमः” “कलश” द्रोणम् “आ विशन्”
 “विश्याः” सर्वाः “अियः” सम्पदः “अभ्यर्षन्” ॥ अभितो गमयन्
 “इन्द्रः” दीप्तः सोमः § “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “धीयते” दशापवित्रे
 अध्वर्युभिर्निधीयते ॥ ३ ॥ २३

० “यथा”-इति क० ।

† क० ६, ८, २६, १ ।

‡ इहापि सायणोपनिषत्संवादोनास्ति । ‘असितः काश्यपः’-इति कृषि-नैगेयः

॥ “अरुषति”-इति गतिकर्मसु पठ्यते, तस्यैव रूपमिदम् (नै० २, १४) ।

§ योगार्थो दीप्तः स इह विशरणम्, कृतार्थः सोमः स एव विशष्यं पदम् ।

॥ “अभिसृष्टः”-इत्येव विवरण-सम्मतः पाठः, अतएवोक्तम्, — ‘अर्षन् अगतिः अभि-

सृष्टः सृष्टणीयाः’-इति ॥

अथ पञ्चमी ।

२३ ६ १ ११ ३ २ ३ २ ३ १ २

प्रयज्ञावोऽनभूयस्त्वेषाअयासोअक्रमुः ।

१ १ ६ १३ ३ २ २

घ्नन्तःकृष्णामपत्वचम् ॥ ५ ॥ २५ ।

(सोमसाम ॥) असर्जिरां । थि । योयार३था । प-

१ २ १ ० ६ ५ १ १ २ १
वित्रे । चा । मुवोरःस्वर३४ताः । कार्यन्वार३जी । नि-२ १ ४ ५ ४
यक्रमाइत् । औ३३होवा । हो५इ । डा ॥ २६ ॥ २४

प्रभूवसुर्ऋषिः[†] । “रथ्योयथा” रथसम्बन्धी अथ इव स
यथा विसृज्यते यज्ञे तद्वत् “चम्बो” अधिषवण-फलकयोः “सुतः”
अभिषुतः सोमः “असर्जि” “पवित्रे” सृष्टोऽभूत् । तथाभूतो
“वाजी” वेगवान् ॥ सोमः “कार्ष्ण”[‡] कर्षणं युद्धे इतरे-
तराकर्षणात् । अत्र देवानामाकर्षणवति यज्ञाख्येसङ्ग्रामे “न्य-
क्रामीत्” नितरां क्रामति ॥ ४ ॥ २४

* “प्रमेगावी” इति कट० ।

† उ० ६, १, ३, १ = कट० ६, ८, ३३, १० ।

‡ “आङ्गिरसः” इति ऋषि-नैमयः ।

॥ “वाजी अगवान्” इति वि० ।

§ “कार्ष्ण” इति सुबलुकि रूपम् (७, १, ३६) । युद्धार्थे प्रवृत्तिनिमित्तं मांस्-
इतरेतराकर्षणादिति । यज्ञाङ्गिष्वेऽपि तदेव प्रवृत्ति निमित्तमिति दर्शयन् दृष्टान्त-
विधिं सङ्गमयति अत्रेत्यादिना ।

(काष्णं द्व ॥) प्रयद्वाउ । गावोनाभूणां१यार३४ः ।
 त्वेषा३ः । आया२सो॑अक्रमुः । घ्नन्ता॑कार३ष्णाम् । अ
 पात्वचम् । औहो॑रहार३४औहोवा । ऊ३२३४पा ॥ २७ ॥
 प्रयद्वा३विनभूणां१याः । त्वाइषाअया । सोअक्रमू२३ः ।
 घ्ना२३४नोहाइ । कार३ष्णा२३४औहोवा । अपत्वचा२३४
 पूम् ॥ २८ ॥ २५

मेध्यातिथिर्ऋषिः* । “यत्” ये “भूण्यः”† चिप्राः “त्वेषाः”
 दीप्ताः‡ “अयासः” अयाः गमनकुशलाः “कृष्णां” ॥ “त्वम्”
 “अप घ्नन्तः” अभिषवेण निरस्यन्तः । [त्वच्चिः सम्बरणकर्मा §
 (तु०प०) । इदृग्भूतः क्षामाः “प्राक्रमुः” यज्ञं प्रवर्त्तयन्ति ।
 तच्च दृष्टान्तः “गावान्” उदकामीव ॥ तानि यथा क्षिप्रमधः
 पतन्ति तद्वत् । गावएध वा उपमीयते ता यथा स्वगोष्ठमाश्रु

* “काष्णः”-इति ऋषि० नै० ।

† ‘भूण्यः भरणशीलाः’-इति ऋषि० । ‘भूण्यः भ्रमणशीलाः, भरणशीलाश्चान्यत्र
 (प्र० ६१० पृ० ८०) ;

‡ ‘त्वेषदीप्तो (आ० उभ०)’-इत्यस्य रूपम् । ‘दीप्ता-सहान्तः’-इति वि०

॥ कृष्णां रात्रिं कृष्णारूपाम्, अपत्वचं अपर्णां रात्रेः कृष्णां-इति ऋषि० ।

§ सम्बरणमाच्छादनम् ।

॥ गोशब्दो वचर्थः परमुदकाद्यो न नैषण्ठकः ।

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
अपघ्नन्पवसेमृधःक्रतुवित्त्विममत्सरः ।

३ १ २ २ ३ १ २
नुदस्वादवयुंजनम् ॥ ६ ॥ २६

३ ४ २ १ २
(वैश्वदेवम् ॥) अपघ्नौ । होइपावा । साइमाशर्द्धा

१ २ २ १ २ १ २ १
२ः । क्रतुवित्त्वि । ममात्साशराः । नुदा२३ । स्वा-

३ ४ २ १ २ ३ १ २ ३
२दा२३४औहोवा । वयुंजबा२३४५म् ॥ २८ ॥ २६

गच्छन्ति । तद्वत् । अश्वत्था गावः स्तुतिवाचः ता यथा स्तुत्यं
प्रति क्षिप्रं प्रप्रवन्ति, तद्वत् यज्ञं प्रवर्त्तयन्ति । तान् स्तुवे—इति
शेषः ॥

“यत्”—“ये” इति सार्धकृचः पाठो ॥ ५ ॥ २५

अस्याः परम्याश्च निधन्निर्गृहिः § । हे “सोमः !” “मत्सरः”
मन्दंकरः ॥ यः त्वं “मृधः” हिंसकान् शत्रून्** “अपघ्नन्” मारयन्

* उ० ५, १, १५. १ = कृ० ७, १, ३४, ४ = कृ० ४, २, १० — १८ — १८ —
२० ; — ६०, १, १ ; — कृ० १, २, २ ।

† अश्वत्था गाव उवसां वाचनभक्तः (१, १५ कै०) ।

‡ निधन्तु-प्रथमैकादशं द्रष्टव्यम् ।

§ “गावः रश्मवः”—इति वि० । “गावः”—इति रश्मिनामसु तृतीयं नैघण्टुकम् (१, ५) ।

§ “काश्रपः”—इति ऋषि-नैगेयः ।

|| “मदनीयोभक्षणीयश्च”—इति वि० ।

.. “मधः सन्तानान् पाकनश्च”—इति वि०

अथ संसमी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
अयापवस्वधारयाययाह्यमरोचयः ।

३ १ २ २ ३ २
हिन्वानोमानुषीरपः ॥ ७ ॥ २७*

(वैश्वदेवस्य संहार्यसाम ॥) अयापवा । स्वधा २ । र

या ३ १ उवा २ ३ । ऊ ३ ४ पा । ययाह्यमरो २ । चया ३ १

आवा २ ३ । ऊ ३ ४ पा । हिन्वानोमानुषा २ २ इर्हो ३ । आ-

पआ ३ १ उवा २ ३ । ऊ ३ २ ३ ४ पा ॥ १० ॥ २७

“क्रतुवित्” अस्मभ्यं प्रज्ञां प्रयच्छन् † “पवसे” क्षरसि स त्वं
“अदेवयु” अदेवकामं जनं‡ राक्षसवर्गं “नुद्रस्व” प्रेरय ॥ ६ ॥ २६

हे सोम ! “मानुषीः” मनुष्याणां हितानि ¶ “अपः” उद-
कानि “हिन्वानः” प्रेरयन्§ त्वं “यया” धारया “स्युर्म”

* उ० ५, १, ८, १ = ऋ० ७, ३१, २ १ ..

† ‘क्रतुवित् कर्मवित्’-इति वि० ।

‡ यो देवान् यष्टुं न कामयते इत्यर्थः ।

¶ ‘मनुष्याणां भवाः’-इति वि० ।

§ हिन्वान इति हिंवि प्रीणने (स्वा० प्र०)-इत्यस्य रूपम् । ‘हिन्वानः सेवमान

०.-इति वि० ।

अथाष्टमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

सपवस्वयथाविधेन्द्रवृत्राय हन्तवे ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

(वार्चनम् ॥) सद्योऽ३४३३ । पवस्व । यथा २

विधा । इन्द्रवृत्रा ३ । वाहन्ता २३४वे । औवा ३ औवा ।

वन्निवा २३४साम् । माक्षीरपा । औ ३ होवा । हो ५इ ।

ज ॥ ३१ ॥ २८

“रोचयः” प्रकाशयः । तथा “अयं” अनया धारया “पवस्व”
क्षर ॥ ७ ॥ २७अमहीयुर्नृपिः ॥ हे सोम ! यस्त्वं “महीः” महतीः
“अयं” महान्त्यदकानि “वन्निवासं” निरन्धानं “हन्तवे”
हन्तुं “इन्द्रम्” “आविध” “अरक्षः” “स”
त्वं “पवस्व” धारया क्षर । सोमं पीत्वा मत्तः सन्निद्रो महान्त्य-
दकानि रन्धानं हन्तुं जघानेत्यर्थः ॥ ८ ॥ २८

● “वन्निवासं” इति सर्वव्याख्यातृ-शब्दः पाठयोगान्तरसंज्ञितः ।

† “अरक्षः” इति नृपि-नैगेयः ।

‡ “आविध” इति नृपि-नैगेयः ।

§ “वन्निवासं” सप्तसप्तभावं इति वि० ।

§ “हन्तवे” मेघाथ इति वि० ।

|| “तुमर्षे सेसेन् (३, ४, ९)” इत्यादिना सिद्धम् ।

● “आविध” अक्षरार्थस्य, तर्पयसि-इति वि० ।

अथ नवमी ।

३ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ २ ३ २
अयावीतोपरिस्त्रवयस्तइन्द्रोमदेष्टा ।

३ १ २ ३ १ २२
अवाहन्नवतोर्नव ॥ ८ ॥ २८*

(सोमसामानि त्रीणि ॥) अयावीती । पारिस्त्रवा ।

२ १ २२ १ १ २ २ ३ १
यस्तइन्दाउ । मादाइषुवा । अवाहाइन्नाइ । वतोइ

५ ५ ५
४वा । नापुवोइहाइ ॥ ३२ ॥

१ १ २ २ २२ १ २ २२ २ २ २
अयावीता । औहोवा । औहोइ४इ । औ । होइ ।

३ ५ २ १ २ १ २ २ २ १
वारइ४ । औहोवा । पस्त्रिव । यस्तइन्दा । औहो

२ ३२ २२ १ १ २ ५ २
वा । औहोइ४इ । औ । होइ । वारइ४ । औहोवा ।

१ ३२ १२ २ १ ३२ १ २ ३२ २
मदेष्टुवा । अवाहन्ना । औहोवा । औहोइ४इ ।

२२ १ ३ ५ २ २ १ १ १ १
औ । होइ । वारइ४ । औहोवा । वतीर्नवारइ४पु ॥ ३३ ॥

४ २ ४ २ ४ ४ १ २ २ १
अयाऽपुवी । ताइइपाइस्त्रवा । यास्तइन्द्रो । मदा

अथ दशमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

परिद्युत्सुनद्रयिम्बरद्वाजनीअन्धसा ।

इषूवा २ । अवाहाश्ना । वत्तीर्नवा । औश्चोवा ।

४
होपुइ । डा ॥ ३४ ॥ २८

अमहीयुर्कृषिः* । हे “इन्द्र” सोम ! “अया” अनेन
 रसेन “वीती”† वीत्यै इन्द्रस्य भक्षणीयः‡ “परिस्रव” परि-
 क्ष्वर । कीदृशेन रसेनेत्यत आह “ते” तव “यः” रसः “मदेषु”
 सङ्ग्रामेषु॥ “नवतीर्नव” नवनवतिः सङ्ख्याकाः§ शम्बरपुरीः॥
 “अवाहन्” जघान (असुं सोमरसं पीत्वा मत्तः सन्निद्रः
 उक्तसङ्ख्याकान् शम्बरपुरीजघानेति मत्वा रसो जघानेत्यु-
 पचारः ॥ ८ ॥ २८

* “आङ्गिरसः” इति ऋषि-निर्देशः ।

† प्रा० १, १, ८६ । उ० १, २८ ।

‡ “वीतिः” कान्तिः, मार्गो वा तेन परि क्ष्व परिस्मृतात् क्ष्व-इति वि० । इह
 त्रये कान्तिकर्मणोर्वेत्तेरिदं (जै० ३, ६०३) रूपमिष्टम् ।

§ “मदेषु पुरतोऽथस्थितेषु” इति वि० ।

॥ औश्चोवा इति दशोत्तराणि ।

॥ शम्बर इति निषण्ठी मेघनाभसु (१, १०)—उदकनाभसु (२, १२) वसनाभसु
 (२, ९) च दृश्यते । ऐतिह्यसिक्तसु शम्बरनाम दैत्यविशेषः, तदधोपाख्यानं भाग-
 वतादौ (१०, ५५) अष्टव्यम् ।

३ १ २ ३ २ ३ २

स्वानोऽर्षपवित्रम् ॥ १० ॥ ३० *

॥ इति प्रथम-दशति ॥

(भारद्वाजम् ॥) परिद्वक्षाम् । ओइ । सनद्रायी

२म् । भरद्वाजा २म् । ओइ । नोऽन्धासा २३४ । स्वा

२ ३ २ ४ ५ ४ ५
नोऽ४अर्षा ३ । पविवा । चापुयाईद्वाइ ॥ ३५ ॥ ३०

॥ इति ग्रामे गेथे त्रयोदशः-प्रपाठकः ॥

उवथ्यऋषिः† । “द्यक्ष” दीप्तः‡ । “सनत्” दीयमानं॥
सैन्यं वा “रयिम्” धनं यस्य तादृशं “वाजं” बलं “अन्धासा”§
अन्नेन सह सोमः “नः” अस्माकं॥ “परिभरत्” परतोऽहरतु
प्रयच्छत्वित्यर्थः । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः---हे सोम ! “स्वानः”
सुवानोऽभिषूयमाणस्त्वम् “पवित्रे” “आर्षे” आभिमुख्येन-क्षर ।

“द्यक्षः सनद्रयि”-“द्यक्षः सनद्रयि”-इति, “स्वानः”-“सु-
वानः”-इति च साम्नऋचः पाठौ ॥ १० ॥ ३०

इति श्रीसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने

पञ्चमस्याध्यायस्थ तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

* ॥ ३० ॥ १, २, ११ ।

॥ “सनत्” विरक्तदम्-इति वि० ।

† “आहिरसः”-इति ऋषि नै० ।

§ “अन्धासा” तर्पितः-इति वि० ।

‡ “द्युतौ क्षियन्त इति द्यक्षन्”-इति वि० ।

॥ “नः” अस्मान्-इति वि० ।

अथ चतुर्थे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१२ ३२ ३१२३ २ ३१२ २२३२
अचिक्रदद् वाष्पारिर्महान्मित्रानदर्शतः ।

१२ २२
संसूर्येणदियते ॥ १ ॥ ३१

ओम् ॥ (वाष्पारिर्महान्मित्रानदर्शतः) अचिक्रदद् वाष्पारिर्महान्मित्रानदर्शतः ।
५दे । वृषाक्षराइइ । वाष्पारिर्महान्मित्रानदर्शतः । वृषाक्षरापुण
महान्मित्राः । महान्मित्रापुण । महान्मित्रापुण । नद
र्शताः । नदर्शताः । नदर्शतापुण । संसूर्येणदियते ।
सांसूर्येणदियते । सांसूर्येणदियते । सांसूर्येणदियते ।
दियते । सांसूर्येणदियते । सांसूर्येणदियते । सांसूर्येणदियते ।

मेध्यातिथिर्ऋषिः । “वृषा” कामानां वर्षकः “हरिः” हरित
वर्णः “महान्” पूज्यः “मित्रान्” यथा सखा तद्वत् । “दर्शतः”
दर्शनयोग्यः सोमः “अचिक्रदद्” शब्दङ्करोति सोमं सोम
“सूर्येण” सह “दियते” दिवि प्रकाशते ॥ [“दियते”-“रोचते”
-इति सामञ्जस्यः पाठो ॥ १ ॥ ३१

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २   ३ १ ३ १   २ ३ १ २
 आतेदक्षमयोभुववक्त्रिमद्यावृणीमहे ।

३ १ २ ३ १ २
 पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ २ ॥ ३२*

(वार्षानि त्रीणि ॥)   ५ १ २ २
 आतेदक्षाम् । मयीभूवाम् ।

१ २   १   ७   ४   ५   १   २   ५ २
 वक्त्रिम । द्या । वृणीरमार३४ छाद् । पान्तमा३ । ई३या ।

१   १ ३   ५ १ २   ५
 पुरु२३ । स्पृ२ह्वा२३४ औहोवा । ऊ३२३४पा ॥ २ ॥

२ १ २   ५   २ १ ३   ५   २ ४
 आतेदा२३४क्षाम् । मायीभूर३४वाम् । वक्त्रि-

३ ४ ५ १ २   ३   ५   १ २ २   ५ २
 मद्यावृणी । महोर३४ छाद् । पान्ता३मा३ । ई३या३ ।

१ २   ५ १ २   ३   ५
 पू२रु२३४ औहोवा । स्पृ२३४हाम् ॥ ३ ॥

३ ४ ५ १ २ ३ ४   ३   ५   ३ ४ ३ ४ ५ २
 आतेदक्षमयः । भुवोर३४छाद् । वक्त्रिमद्यावृणी ।

४   ५   १ २   १ २   १
 महोर३४छाद् । पान्ता३मा२ । पू२स्पृहम् । इडा२३

२   १
 भा३४३ । ओ२३४पृद् । डा ॥ ४ ॥ ३२

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अध्वर्योऽद्रिभिः सुतं सोमस्य विन्ने चानय ।

३ १ २ ३ १ २
पुनाहीन्द्राय पातवे ॥ ३ ॥ ३३*

२ १ ५ २ १ २ २
(वैरूपे द्वे ॥) अध्वर्योऽ३४ आ । द्विभाइः स्रता

१ २ ५ १ २ १
३म् । सोमारम्यार ३४ वी । चाआ१ नांया २ । पुना

२ २ ५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
२२ । हीन्द्रां ३४ औहीवा । यपातवे ३४ ५ ॥ ५ ॥

४ ५ २ ५ २ १ २ २ २
अध्वर्यो । होअद्री । भिः सुतम् । औ३ होश्वा ३ ।

भृगुर्ऋषिः । हे सोम ! यष्टारवेचयं “तं” तव स्वभूतं
“दत्तं” बलम् “अद्य” अस्मिन्त्यागदिने “आ” आभिमुख्येन
“वृणीमहे” सम्भजामहे । कीदृशम् ? “मयोभुव” सुखस्य भाव-
येतारं “वज्रि” धनादीनां प्रापकम् । “पान्तं” शत्रुभ्योरक्षकम् ।
“पुरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं काम्यमानम्बलमिति ॥ २ ॥ ३२

* उ० ५, १, ११, १ = ऋ० ०, १, ८, १ = कहे ४, १, २० ; — ४, २, १—२—
— ४—२—४ ; — २६, २, १९—१४ ।

† वाचणिः—भार्गवो वा जमदग्निः—इति ऋषि-ज्ञे० ।

‡ वहेत्यागिकार्थरवेहेष्टः (भा० उ०) ।

दख,

अवत्सारकृषिः* । “मन्दी” देवानां हर्षकः, स सोमः
 “तरत्” स्तोत्रं पाप्मनः सकागात् तारयन् “धावति”
 “अन्तर्गतश्चक्षति” । धावतीति युजरपि । तदेवाहान्यत्वा
 “दरार्थं तरन्मन्दो देवास्त्वतीति । यद्वा । अस्य कृषोयास्तेनोक्तार्था
 द्रष्टव्यः । तद्यथा—“तरति स पापं सर्वं मन्दी यः स्तौति धावति
 गच्छत्यूर्ध्वा गतिभ्यारा सुतस्यान्वसोधारर्थाभिषूतस्य मन्त्रपूतस्य
 वाचा स्तुतस्येति (नि० प० १३, ६) ॥ ४ ॥ ३४

* “काश्यपः”—इति ऋषि-नैमयः ।

“अत्रेदं विवरणम्”—“तरत्” विनियोगोऽयं षष्ठेऽहनि । चतुर्होमवति प्रति-
 ष्ठाये । प्रतिष्ठायै यजमानाय ध्वस्यै च पुरुषन्तो बरन्ध्रस्त्राववेक्ष्य स्त्रियः पुरुषन्तो बद्ध
 मन्त्रजन्यो बद्ध पुरुषन्तरत्-पुरुषोढाभ्यामवोभ्यं वेदद्विभ्यां सहस्राणि अदिगन्तान्
 दध्नुमिच्छन्तामूढौ पुरुषोदे ईक्षेता मनसां याक्ष्यमप्रांक्ष्यमिति । कथं केन प्रकारेण
 नो आयासिदम् । आसम् अप्रतीगृहीतं स्यादिति । तौ प्रत्येतां चतुर्होमप्रत्यर्थं
 ध्वस्योऽपि पुरुषन्तोरमन्त्योः आदग्ने सहस्राणि आश्विनौ तरत् तरन् प्रतिपद-
 दोषतः मन्दी सोमः क्षतेति शोधयति । तत्तौ वैरुजयो आत्तं गृहीतम् अग्नि-
 गृहीतं भवति अन्यत्रापि आत्तं अस्य अप्रतिगृहीतं भवति गृह्येतमपि यः । एवं
 विजानाति विनाशं सो भवति । तरन्-पुरुषोढो उभयस्य वाचाभ्यावरण्यौ । मनु-
 ष्यस्य च देवस्य च अवरोधनार्थं तथाच गौतमः—“अप्रतिपाद्यं प्रतिजिघृक्षन्
 प्रतिगृह्य वद चतुर्होमं तरन्मन्दीत्यपस्तु जपेत् ॥ तरत मः मन्दी सोमः धावति
 शोधेति । गच्छति वा शोधयति वा शोधयति वा पापं । न केवलं सोमः धारा
 अदिगन्तान् अन्वसः अग्नस्य सोमलक्षणस्येतात् । तरति स पापं, यस्य मन्दी
 धावति शोधयति उक्षा मध्यमिका वाक् धारा वा वेद विजानाति । वसुनां
 मर्त्यस्य देवो अवसः एवगणविशिष्टा धारा । ध्वस्योरिति आख्याता । आश्विनोः
 पुरुषन्तोः तं शं तं शच्छन्ति धमनां सहस्राणि च अदग्ने—तरत्समन्दी-
 भवति ॥—इति ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १ २ १ १ २ १ १ २
 आपवस्वसहस्रिणरयिंसोमसुवीर्यम् ।

१ १ २ १ २

अस्मेअवांसिधारय ॥ ५ ॥ ३५ *

५ २ १

(सोमसाम ॥) आपवस्वा । सहस्रिणम् । ऊवाइ ।

१

२

१ २

२ २ १

ऊवारश्चो । रयिंसोमा । सुवीरियाम् । ऊवाइ ।

१

२ २ १

२ २ १

ऊवारश्चोइ । अस्मेअवा । सिधारया । ऊवाइ । ऊवा

१

२

५ २ २

३ ५

रश्चोइ । वारश्चोवा । ऊरश्चोपा ॥ ८ ॥ ३५

निध्वविऋषिः । हे “सोम !” त्वं “सहस्रिणं” बहु-
 सङ्ख्याकं “सुवीर्यं” शोभन-सामर्थ्योपेतं “रयिं” धनं “आपवस्व”
 आशिमुख्येन तूर । अपिच “अस्मे”^१ अस्मासु “अवांसि”
 अन्नानि “धारय” स्थापय ॥ ५ ॥ ३५

१ ऋ० ७, १, ३०, १ ।

† “काश्यपः”-इति ऋषि-ज्ञेयः ।

‡ अस्मे इति, अस्मादः साप्तविमत्तिकमेव रूपं भवति । तव सुप्रामित्यादि ७, १

= ३६) शब्दस्येति च (६, १, ७०) सूत्रं स्मृत्यम् । तत्प्रथमेव श्रूयते बह्वृचि ।

तदर्थं—“अस्मे ते बन्धुः (१, २, १५, ७)”-इत्यत्र वयमित्यर्थः । “अस्मे घातं नासत्या-

सजोषाः (३, २, १, १६)”-इत्यत्र अस्मानित्यर्थः । “अस्मे समानेभिर्दृषभ-जो-

ष्येभिः (३, ३, ७, १०)”-इत्यत्र अस्माभित्यर्थः । “अस्मे जयन्मिमघवन्नृजौषिन्-

अथषष्ठी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

अनुप्रज्ञासआयवःपदन्नवीयोअक्रमः ।

३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

रुचेजनन्तख्यम् ॥ ६ ॥ ३६ ॥

(सूर्यसाम ॥) अनुप्रज्ञासआयाईवाः । पदन्न

वीयो अक्रमः । रुचाइजना । वाइसू । ऊम्मायेइ ।

री२३४याम् ॥ ६ ॥ ३६

† “प्रज्ञासः” पुराणाः केचिद् “आयन्नः” गमनवन्तोऽद्याः
“नवीयः” नवतरं “पदं” “अन्वक्रमः” अनुक्रमन्ते (रूपकव्यव-
हारेण सोमाः स्तूयन्ते) “रुचे” दौमै तदर्थं “सूर्य” “जवन्त”
जनयन्ति ॥ ६ ॥ ३६

(६, ४, ४, १३) - इत्यत्र अस्मभ्यमित्यर्थः । “अस्मि आराचिद् द्वेषः सतुतयुथोतु
(६६, १०, २) - इत्यत्र अस्मदित्यर्थः । “ऊर्वे इव पद्मये कामो अस्मि (७, ३, १, १०) -
इत्यत्र अस्माकमित्यर्थः । “अस्मि धत्त वसवो वसूनि (७, ४, ८, ५) - इत्यत्र अस्मास्त्रि-
त्यर्थस्येति ॥

३० ६, ८, १३, २ ।

† कृषिः स एव ।

‡ ऊर्वे इव विवरणम् - “अनुप्रज्ञासः पुरातनाः आयवः मनुष्याः वसिष्ठादयः पदं
पश्यते उत्पद्यते संसाराख्यं नवीयो, नवतरं अस्मिन् कल्पे अक्रमः क्रामितवन्तः भवे-
दोत्तरार्धं जनन् जनयन्त ख्यम् ।” इति ॥

अथ सिममी ।

१ २   ३ १ २ ३ ४ ५   २ २ ३ १ २
अर्षासोमद्युमत्तमोभिद्रोणानिरोरुवत् ।

३ २ ३ २ ३ २
सोदन्योनौवनेष्वा ॥ ७ ॥ ३०*

(दाढेच्युतानि त्रीणि ।) अर्षा । इहा । सोम
द्युमा^१रत्तमा । इहा । अभाइ । इहा । द्रोणानिरो^२
रुवा । इहा । सोदा । इहा । योनौवना^३इषुवा ।
इहा^४ ॥ १० ॥

अर्षा^५हाउ । सोमद्युमत्तमो^६ । भिद्रो^७र^८श्वा । निरा^९
औ^{१०}इ^{११}हा । रुवा^{१२}र^{१३}श्वा । सोदा^{१४}उवा । योनौवा^{१५}इने ।
ऊम्मा^{१६}ये^{१७} । षू^{१८}र^{१९}श्वा ॥ ११ ॥

अर्षासोमद्युम^{२०} । तमाः^{२१} । अर्षासोमा^{२२} । द्युमत्तमः^{२३} ।
अभिद्रोणा^{२४}र^{२५}श्वा । भिरो^{२६}रुवत् । साइदन्योना^{२७}र^{२८}श्वाइ ।
वनाइषू^{२९}र^{३०}श्वा^{३१}इ^{३२} । डा ॥ १२ ॥ ३०

* उ० २, २, ११, १ = ऋ० ७, २, ४, ४ = ऊहे ३, ४, २ = ४ ; -- ७, २, १२ = ऊहे १, १, ११ ; -- १, २, १२ ; -- २, १, २ ।

अथाष्टमी ।

१० १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

वृषासोमद्युमा^१असिवृषादेववृषव्रतः ।३ १ २
वृषाधर्माणिदध्रिषे ॥ = ॥ ३८ * ॥(वृषकम् ॥) वृषासोमा । द्युमा^२ आसा१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
२३ । वृषादेवाश्चाश्च । वर्षावराश्चताः । वृषाधर्मा

अगुर्गृषिः^१ । हे “सोमः” “द्युमत्तमः” अतिशयेन दीप्ति-
मानं त्वं “द्रोणानि” (प्रयोगवाहुल्यापेक्षमेतद्वचनम्) द्रोण-
क्षलमानभिलक्षितत्वं “शेरुवत्” पुनः पुनर्गृह्यं वा शब्द कुर्वन्
“अर्ष” आगच्छतु दशापवित्रमध्वान्नर्गतः सोमः अविच्छिन्न-
धोरया पतन् शब्दश्चेति खल । तत्र दृष्टान्तः—“वनेषु” वन-
नीयिषु यज्ञेषु वनसम्बन्धिषु यज्ञगृहेषु वा “योनौ” स्थाने^२
“आसीदन्” यदा । वनेषु योनौ भूमौ आसदन् पूर्वं स्थितः
सन् यज्ञगृहं अभ्यर्षयति सम्बन्धः ॥

“सीदन्योनौवनेष्वासीदन्”-“शेनोनयोनिमेतिसाम्प्रकृतः

पाठौ ॥ ७ ॥ ३७

३० २, १, ३, १ = ४० ७, १, २३, १ ।

१. “वृषाधर्माः” इति कृषि-नैवेद्यः ।

२. “वृषाधर्माः सम्बन्धी” (भा० पा०) इत्यस्यैवं रूपमिष्टमित्यभिप्रायः ।

३. “वनेषु उदकेषु” इति वि० ।

४. “योनौ” इति गृहनामस्य चतुर्दश नैवेद्यकम् (६, ४) ।

अथ नवमी ।

^{३ १ २ ३ १ २ ३-१ २ ३ १ २}
इषेपुखधारयामृज्यमानोमनीषिभिः ।

^{१ २ ३ १ २ २}
इन्द्रोरुचाभिगाइहि ॥ ८ ॥ ३८

^{३ २ १ २ ३ २ १}
३ । ईश्या । णाइदधिरे । इडारभा३४३ । ओर३
४५इ । डा ॥ १२ ॥

^{५ २ १ २ २ २ २}
(ऐषम् ॥) इषेपवा । खधारयौहोवा३हा३४ ।

^{५ २ २ २ १ ३ २ २ १ २ ३ ३ २ ३ ५ २ २}
औहोवा । मृज्यमारनोमनीषिभिः । इन्द्रोरुचा । अभि

^{२ २ २ २ ५ २ २ १ २ २ १ १ १ १}
गौहोवा३हा३४ । औहोवा । उप । इहीर३४५ ॥ १४ ॥ ३९

कश्यपऋषिः । “हे “सोम !” “वृषा” कामानां वर्षकस्व
“द्यमान्” दौमिमान् “धसि” । अपिच हे “देव” द्योतमान
सोम ! “वृषा” त्वं “वृषव्रतः” ११ वर्षणशीलकर्मासि । किञ्च
हे सोम ! “वृषा” त्वं “धर्माणि” देवानां मनुष्याणां च हितानि
कर्माणि “दधिषे”-“दधिषे”-इति पाठौ ॥ ८ ॥ ३८

* उ० २, २, ४, १ = ऋ० ७, १, ३८, ३ ।

† “सारीचः”-इति ऋषि-नै० ।

‡ “व्रतम्”-इति कर्मनामसु सप्तमं नैषण्डकम् (१, १) ।

§ ‘धर्माणि धारणानि’-इति वि० ।

अथ दशमी ।

३ १ २   ३ १ २ ३ २ २   ३ २
मन्द्रयासोमधारयावृषापवस्वदवयुः ।

३ १ २   ३ २
अव्यावारेभिरस्मयः ॥ १० ॥ ४०* .

५ २   ३ १ २   ३
(श्यावाश्वम् ॥) मन्द्रयासो । मधारया । वृषापा

२   १   २   १   १ २
स्वा । स्वदाइवारश्चूः । अव्यारश्चूः । वारराश्चूः

३ २ २   २ ३ २
औहिवा । भिरस्मयः ॥ १५ ॥ ४०

कश्यपऋषिः । हे “इन्द्रो” सोम ! “मनीषिभिः” ऋत्वि-
ग्भिः “सृज्यमानः” शोधमानस्त्वं “इषे” अस्माकमन्वाय^१
“धारया” “पवस्व” क्षर “रुचा” रोचमानेनान्यसा^२ “गाः”
पशून् “अभीहि” अभिगच्छ ॥ ८ ॥ ३९ .

असितऋषिः । हे “सोम !” “वृषा” कृत्मानां वर्षिता
“देवयुः” देवकामः “अस्मयः” अस्मत्कामस्य त्वं “अव्या” अवेः

* ४० ६, ७, २२, १ ।

१ “मारीचः” इति ऋषि-नेगेयः ।

२ “मनीषी” इति मेघविनामसु एकादशं नैघण्टुकम् (३, १५) । “मनसा एषश्च
माने” इति विलम्बः ।

३ “इन्द्रो” इति सृज्यमानसु चतुर्दशं नैघण्टुकम् (२, ७) ।

४ “रुचा दीप्ता” इति वि० ।

५ “आश्वपो देवलो वा” इति ऋषि-नेगेयः ।

अथैकादशी ।

३ १ ४ . १ १ १ ३ ५ ३ ५ २
अयासोमसुकृत्ययामहान्भ्यवर्द्धथाः ।

३ १ १ २ ५
मन्दमद्वृषायसे ॥ ११ ॥ ४१*

५ ४ ३ ४ ५ २ १ २
(अयासोमीयम् ॥) अयासोमसुकृत्यया । महान्

० ३ ५ १ २ १ २ २
तुना । भ्यवारिर्द्धिर्द्धथाः । मान्दानायेत् । वृषाय

४
याप्रसाद्वृद्धिर्द्ध ॥ १६ ॥ ४१

“वारिभिः” बलैः कृते दृशापविचे “मन्दाय” मन्दकरया धारया
“पवस्व” चर ॥

“अव्यावारिभिः”-“अव्यवारिषु”-इति पाठौ ॥ १५ ॥ ४०

कविः ऋषिः । हे “सोम !” “अया” अनया “सुकृत्यया”
शोभनया अभिषवादि-लक्षणया क्रियया “महान्” पूज्यमानः
“सन्” देवान् प्रीति “अभ्यवर्द्धथाः” अभ्यवर्द्धयः । “मन्दानः इत्”
मोदमानः एव “वृषायसे” वृषभदाचरसि यथा मोदमानो
वृषभः शब्दं करोति तथाभिषववेलायां उपरवेषु शब्दं करोषी-
त्यर्थः ॥

“अभ्यवर्द्धथाः”-“अभ्यवर्द्धत” इति, “वृषायसे”-“वृषायसे”-

इति च पाठः ॥ ११ ॥ ४१

अथ चतुर्दशी ।

२ २ ३ ३ २ ३ १ २
अपघ्नन्पवतेमृधोपसोमोअरावणः ॥

३ १ २ ३ २
गच्छन्नन्द्रस्य निष्कृतम् ॥ १४ ॥ ४४*

॥ इति द्वितीय-दर्शनि ॥

२ १ ४ ५ ४ ५
(भारद्वाजम् ॥) चोर्द्द्वि२३४या । २ । इयाद्वाइ ।

१ १ २ १ १ १ २ १ ५ ४ ५
अपघ्नान्२३न्पा३४५ । चोर्द्द्वि२३४या । २ । इयाद्वाइ ।

२ १ ३ ५ २ २ १ २ ५ २
वताइ । मार । धार३४ । औद्देवा । अपसोमो२

१ ५ २ १ १ १ २ ३ ५ ४ ५
अरावण३४पुः । चोर्द्द्वि२३४या । २ । इयाद्वाइ ।

अथास्यऋषिः । हे “इन्द्रो” क्लियमान ! त्वं “नः”
अस्माकं “महे” महते “तुने” धनायनं “प्रार्थमि” प्रगच्छति ।
“नः” संप्रत्यर्थः अयास्यऋषिः तव “जमि” त्वरङ्गं “विभ्रद्”
धारयन् देवान् यष्टुमभिगच्छति ॥ १२ ॥ ४३

१. ७० २, ५, १, ०, १ = ७००, १, २२, ५ ।

† “आहिरसः”-इति ऋषि-नैर्गणः ।

‡ “इन्द्रोऽस्मिन् कनतेवी”-इति (४, ४१) । यास्कीन्ते कनतेवीं गार्ग्यवेद मन्त्रे ।

चन्द्रो कनते (च० प०) ।

१. “तुना”-इति धननामसु पठ्यते (९, १० न०) । अस्मद्दोषपादोऽपि तुने इत्येव ।

१. “अथ निपाता उवाच वेदव्येषः”- (नि० १, ९) इत्याद्युक्तेः ।

२१ २ ११११ २ ४ ५ ४ ५
गच्छन्ना२३इन्द्रा२३४५ । होइर३४या । २५ इयाद्वाइ ।

२१ २ ४२२ २११११ २ ४ ५
स्यनाइः । का२ । ता२३४ । औहोवा । इ२३४५ ॥ ४४ ॥

अमहीयुः ऋषिः* । “सोमः” “मृधः” हिंसकान् शत्रून्
“अपघ्नन्” मारयन् “अराव्णः” शत्रौ सत्यान् धनानामदातृन्
अपघ्नन् “इन्द्रस्य” “निष्कृतं”^१ स्थानं “गच्छन्” प्राप्नुवन्
“पठते” धारया चरति ॥ १४ ॥ ४४

इति त्रिसावणावार्थ-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने
पञ्चमस्याध्यायस्य चतुर्थः खण्डः ॥ ४॥ •

अर्द्धपञ्चमे खण्डे—

• सैषा प्रथमा ।

२ १ २ ३ १ २ ३ १३ २२

पुनानःसोमधारयापोवसानोअर्षसि ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

आरन्नधायीनिमृतस्यसीदस्यसीदेवोहिरस्ययः ॥ १॥ ४५ ॥

* “आङ्गिरसः” इति ऋषिर्भगवः ।

† “मृधः सङ्गामान् पाप्मनो वा” इति वि० ।

‡ “अराव्णः अन्धताभिः शस्त्रैः” इति वि० ।

१ “निष्कृतं संस्कृतम्” इति वि०, पुरिष्कृतमित्यर्थः ।

§ ७० १, १, ८, १=४० ७, ५, १२, ४=आ० १, १, १३=अर्षः १, १—
३;—१, २, २०;—२, १० १, १—४, १, १—५—६;—६, १० २—१२—१३;—६, २,
२०—१३;—१०, १, १२—१३—२०;—११, २, १८;—१३, १०—१८;—१३, २,
१४;—१४, २, ३—४; १३, १, १०—११—१६;—१८, १, ७—२०—११;—१८,
१, २०;—२०, २, ११—१४—१६—१७;—२२, १, ८=अर्षः १, २, १३;—३, १,
८—२०,—४, १, ५;—४, २, ४—१५,—५, १, १४;—५, २, ८;—६, १, ७ ।

(आयास्यम् ॥) पुनानः सो । मारधार३४ औहोषा ।

रा२३४या । अपोवसानो अर्षमि । आरत्नधाः ।

योनाइमारत्ता३ । स्यारमार२४ औहोवा । दा२३४सी ।

उत्सोदे३ वो३ । चारइरा२३४ औहोवा । एया-

२३४ याः । ॥ २१ ॥

(माण्डवम् ॥) इयारई३या । पुनानः सोर । मधा-

रा२३४या । अपोवसानो अर्षो३सी । आरत्नधायोनि

मृतस्यसीदा२३सी । उत्सोदेवो२३ । चारइरा२३४ औ

होवा । एया३या२३४पूः ॥ २२ ॥

(आपदास्यम् ॥) पुनानः सोमधारया । अपोव

सानो अर्ष । स्योइहा । ओइहा । आरत्नधायोनिमृतस्य

सीद । स्योइहा । ओइहा । उत्सोदाइवा२ः । ओ

इहा । ओइहा । हिरण्यार३याइ३ः । ओर३४पूइ ।

डा ॥ २३ ॥

(सोमंमाम॥) पुनानः सोमधारया । आपो रवासा
 २ । नो अर्षसी । आ रत्नाधारः । योनिमर्चिः ।
 स्यसीदसी । जसो रदाइवारः । हिरण्या रश्या ३४३ ।
 आर ३४५ इ । डा ॥ २४ ॥

(ऐडमायास्यम् ॥) आइपुना । नाः सो । मधा
रया । आपोवसा ३१ । नीअर्षसी । आरत्न धा ३१ ।
योनिमृता । स्यसीदसी । जन्मदेवा ३१ । द्विरम्या
रया ३४ ३ । आर ३४ ५ इ । डा ॥ २३ ॥

(भाण्डवम् ॥) पुनानः सोमधारया । पोवसेवा ।
 नो अर्षसि । आरत्न । धाउवा२३ । होवा३हाइ । योनि
 मृतस्यसीदसि । उत्सीदे । वाउवा२३ । होवा३हाइ ।
 हिरण्या२३या३४३ । ओ१३४५इ । डा ॥ २६ ॥

५२ ४० ५२ ४२
१ उद्धृत्याज्ञापत्यम् ॥ पुनानःसिमंधा ॥ होप्ररया ।
२१२ २२१ १ १२ २२ ११
अपोवसानआहो २ । षासी २ । आरत्नधायोनिमतस्यसा

पे० २६ । . दासी २ । उत्सा २० १६ । दा० २३ १३ ।

द्विरेभ्यवा । स्यापुयेद्वद्व ॥ ५७ ॥

(त्रीणिधनमायास्यम् ॥) पुनानुसामंथांश्चाउचरेवा ।

राधाचरित्र २३४ पो । वसन्त । नवरात्र ३४५ । पारवती ।

पारा३४ । औद्देवा । त्रधायेनिम्ता २ । स्यसा३४

५६। दार३४सी। उत्सा३४। श्रीजीवा। दाइवी२।

द्विरा३४५ । एया२३४यंः ॥ २८ ॥

(कपवरथन्तरम् ॥) प्रज्ञानः सोमधारया । अपोवसा ।

नोऽन्वार्थाऽसौ । • चारुतथायोनिमतस्यसौदसार२३४पेष्ठी । •

उत्प्रेक्षा २३ उवाच । चिरात्तु त्वं २३ । वृत् । पश्यन्ना

॥ २८ ॥

(तिरस्त्रीनिधनमायास्थमं, ॥) पुनानं: सोमधारया ।

६३। श्रीरक्षोपुंवाऽ। आपो३। वस्तार३। नञ्चा३४५।

षास्त्री २ । चारुत्तथाः । योनिमृता । स्यात्साध्या ।

२ १ ४ २ १ १
 औ३हो३ । दा३३४मी । उ३साऔ३हो । दा३वो३ ।

३ २ २ १ १ १ १ १
 चिरा३४५ । ए३या३३४५ ॥ ३० ॥

५ २ २ २ २ २ २
 (स३दोवि३शीय३म् ॥) पु३नानःसो३मधा३रयाऔ३हाऔ३हा३ए ।

५ २ २ ५ १ १ २ २ १ २ ५ २ ५ २
 औ३होऔ३हो३वा । अ३पोव३सानोअ३र्ष । स्यो३हा । औ३हा

२ ५ २ ५ २ २ १ २ १ १ २ २ १ २ २
 ३ए । औ३हो३ । औ३हो३वा । आ३रत्न३धाये३निमृ३तस्य३सी३द ।

५ २ ५ २ २ ५ २ ५ २ २
 स्यो३हा । औ३हा३ए । औ३हो३ । औ३हो३वा ।

१ २ ५ २ २ ५ २ २ ५ २
 उ३सादा३इ३वा३ः । औ३हा । औ३हा३ए । औ३हो३ ।

५ २ २ १ २ ५ २ २ २ २
 औ३हो३वा । चिर३ । ए३या३३४औ३हो३वा । स३दो

१ ३ १ १ १ १
 वि३शा३४५ ॥ ३१ ॥

(स्व३वा३सि३नी३ हें ॥) औ३र३हो३१ । वाऔ३वा । २ ।

२ १ ५ २ २ २
 औ३र३हो३१ । वाऔ३वा३ । औ३र३वा३३४औ३हो३वा । पु३ना

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 नःसो३मधा३रया । पो३व३सानोअ३र्ष३सि । आ३रत्न३धाये३नि

१ १ २ २ १ २ २ २ २
 मृ३तस्य३सी३दसि३उ३द्यो३दे३वाः । औ३र३हो३१ । वाऔ३वा । २ ।

(रौक्वम् ॥) पुनानः सोमाश्धारार्श्शया । आपो
वसानो अर्षस्यारत्नधा योनिमृतस्य सारश्शदा । ओहाश्
उवा । उत्सो देवो रार्श्शदा । ओहाश् उवा । एषया ।
ओश्शवा । होपुइ । डां ॥ २५ ॥

(योधाजयम् ॥ पुनार१ । नारः सो । म । धारा
२३४या । आपो३ । वसार२ । नआ३४पु । षार२३४सी ।
आरात्नधाः । यो । निमृता२ । स्यसार३४पुइ । दार२३४सी ।
उत्सारः । दाइवो२ । क्षिरा३४पुष्यार२३४याः ॥ २६ ॥ ४पु
॥ इति षतुर्दशस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

भरद्वाजादयः सप्त ऋषयः* । हे “सोमः” “पुनानः” गोधकः
“अपः” वसतो वरीः† । “वसानः” आच्छादयन् “धारया” “अ-
वसि” गच्छसि द्रोणकलशे किञ्च “रत्नधा” रमणीयानां धनानां
दाताः त्वम् “मृतस्य” यज्ञस्य “योनि” स्यात्तम् “आसीदसि”

* “सर्वासां सप्त ऋषयो भरद्वाजः काश्यपो गोतमोऽनिर्विश्वामित्रोऽजकः सर्वरुचि-
इत्येते”-इति ऋषि-कौशेयः । † सर्वासां सप्त द्रव्यस्यानां दादशानामित्यर्थः ।

† “अपः उदकानि”-इति वि० ।

‡ “रत्नान् धारयन्”-इति वि० ।

(रयिष्ठम् ॥) परीतोषी । चतास्रशताम् । औश्-

होश्वा । औश्होश्वा । ईश्या । ईश्याश्वा । हा ।

हाउवा । सोमोरयउत्तमह्वोः । सोमोयज । त

माह्वोः । औश्होश्वा । औश्होश्वा । ईश्या ।

ईश्याश्वा । हा । हाउवा । दधन्वायोनर्योऽप्सुवन्तरा ।

दधन्वायाः । नर्योऽ । आ । प्लश्वान्ताश्वा । औश्

होश्वा । औश्होश्वा । ईश्याश्वा । हा । हाउवा ।

सुषावसोममद्रिभीश्वाः । सुषावसो । ममाद्रीश्वा ।

औश्होश्वा । औश्होश्वा । ईश्या । ईश्याश्वा । हा ।

हाउवा । जश्वाः ॥ २ ॥

(भारद्वाजे द्वे ॥) औश्होऽपरीतोषी । चतासुतम् ।

औश्होश्वा । औश्होश्वा । आश्वा । औश्होश्वा । सोमो-

रयउत्तमह्वोः । औश्होश्वा । औश्होश्वा । आश्वा । औ

होश्वा । दधन्वायोनर्योऽप्सुवन्तरा । औश्होश्वा । औ-

१ ५ १२ २ १२ २ १
 होइ । आ३ । औहाश्वा । सुषावसोमद्रिभिः । १ : औ

२ ३ २ १ ५ ५
 होइ । औहोइ । आ२३४ । उङ्गवाइहाउ । वा ॥ ३ ॥

४ ५ २२ १ ५ १
 प । र्येपारी । ताषिञ्चतारसुतम् । आउवार३ ।

२२ ३ २२ १ ५ २ १२ ५ १ २ १ २ १
 हाउहाउ । होश्वा । सोमोऽयउत्तमह्विः । आ-

२२ ३ २२ ३ ५ २ १२ २ ५
 उवार३ । हाउहाउ । होश्वा । दधन्वाऽयोनर्योऽ

१ २ १ २२ ३ १२ ५ २ १२
 सुवन्तराउ । वा२३ । हाउहाउ । होश्वा । सुषावा

२ २२ ३ २२ ३ ५ १ ३ २ १
 र३सो३ । हाउहाउ । होश्वा । मम । द्रा२३४इभा

५ ५
 इ । उङ्गवाइहाउ । वा ॥ ४ ॥

५ २ ५ २
 (आभीशवंम् ॥) परितीषिञ्चतासुतम् । ए । सो-

२ १ ७ २ ५ २ १२ २
 मोयजउत्तमह्विः । दा२३४धा । होइ । न्वाऽयो

२ ७ २ २ ५ २ १ २ २ १
 नर्योऽपसुअन्तार । द्र२३४धा । होइ । वासोममोऽ-

५ ५
 ३४वा । द्रा५इमोइहाइ ॥ ५ ॥

५ २ ५ २
 (उत्तरमाभीशवंम् ॥) परीतोषिञ्चतासुतम् । ए ।

१२४   १०७   ९   ३   ५   २   २
 ए । सोमोयजस्ताम^१हाविः । दार३४धा । जा३हाइ ।
 १२   १५   ८   ७   २   ३   ५   २   १   १
 न्वा^१योनर्योअप्सुअन्तारा । छर३४षा । जा३हाइ । वा
 ४   २१   ५   ४   ५
 सोममोर३४धा । द्रापुइभोइहाइ ॥ ६ ॥

(माण्डवम् ॥) परीतिं विच्छेत्ता सुतम् । इच्छा । सो
मोय उत्तमं चारुवी । इच्छा । दधन्वा योनयो अप्सु
वन्तारुहा । इच्छा । सुषावारुसो । इच्छा । ममारुह ।
द्वारइभारुश्चौचावा । ईरुश्छा ॥ ७ ॥

(माण्डवमुत्तरम् ॥) इच्छा । परीतोषिञ्चतासुतम् ।
इच्छा । सोमोऽयउत्तमं ॥ इच्छा ३ । अर-
४पा । दधन्वा ॥ योनयोऽपसुवन्ता ३ ॥ इच्छा ३ ।
अर४पा । सुपावा ३ ॥ इच्छा ३ । अर४पा ।
ममद्रा ३ ॥ इच्छा ३ । अर४पा ॥ ८ ॥

(अभीवासः साम ॥) परीतोषिञ्चतासुताम् । सोमो

यउ । तम॒ह्वाइः । दं॒धा॒ओर॒३४वा । ऊ॒र॒३४पा ।

न्वा॒यो॒न॒र्यो॒अ॒प॒सु॒वन्ता॒३३रा । सु॒षा॒वा॒३३सो । मा॒म॒द्रि॒भिः ।

इ॒डा॒र॒३भा॒३४३ । ओ॒र॒३४५इ । डा ॥ ८ ॥

(परिवासःसाम ॥) परीतो॑षिञ्चतासुतम् । ओ॒ह्वा ।

सोमो॑रथउत्तम॒ह्विः । दं॒धा॒न्वा॒यो॒३ । ह्वा॒३३ह्वाइ । न

र्यो॒अ॒प॒सु॒वन्तरा । सु॒षा॒वा॒सो॒३ । ह॒३३ह्वा । मा॒म॒द्रि॒भिः ।

इ॒डा॒र॒३भा॒३४३ । ओ॒र॒३४५इ । डा ॥ १ ॥

(वैणवम् ॥) परीतो॑षिञ्च । ता॒प॒सु॒ताम् । सोमो॑

यउत्तामा॒३३३म् । ह्वा॒वी॒३३ । द॒ध॒न्वा॒यो॒न॒र्यो॒अ॒प॒सु॒

वा॒३३३ । ता॒रा॒३३ । सु॒षा॒वा॒३३सो॒३ । म॒मो॒३३३वा ।

द्रा॒पु॒इ॒भा॒३३३ ॥ ११ ॥

(सौमकलवीयम् ॥) परीतो॑षा॒३इ । च॒ता॒सु॒ता॒३३म् ।

ऐ॒हो॒३ । ऐ॒हो॒३ । ऐ॒हि॒ह्वा॒३इ । उ॒वा॒३इ । ई॒श्या ।

^{११२}सामोयज२ । ^१तमञ्चवी२ः । ^{११}ऐहो२ । ^{११}ऐहो२ ।
^{११२}ऐहिहो२इ । ^१उवा२इ । ^१ईश्या । ^१दधन्वा२योन्यो२ ।
^१पसुवन्तरा२ । ^{११}ऐहो२ । ^{११}ऐहो२ । ^{११२}ऐहिहो२इ । ^१उवा
^१इ । ^१ईश्या । ^१सुषावसी२ । ^१ममद्रिभा२इ । ^१ऐहो
^{११}२ । ^{११२}ऐहो२ । ^१ऐहिहो२इ । ^१उवा२इ । ^१ईश्या३४३ ।
^१ओ२३४५इ । डा ॥ १२ ॥

^{३२ ३४}(गद्दः ॥) ^{३२}उपाउप । ^{३२ ३४}उपा३१ । ^{३२ ३४}उपाउप । ^{३२}परो-
^{१ ११२ ३४}तोषिञ्चतासुतम । ^{३२ ३४}उपाउप । ^{३२}उपा३१ । ^{३२ ३४}उपाउप ।
^{११२}सोमोयउत्तमञ्चनिः । ^{३२ ३४}उपाउप । ^{३२}उपा३१ । ^{३२ ३४}उपाउप ।
^{१ १ १ ११२ ३२ ३४ ३२}दधन्वा२योन्या३पसुवन्तरा३ । ^{३२ ३४}उपाउप । ^{३२}उपा३१ । ^{३२}उपा-
^{३४ ३२ १ ३२ ३ ३ ३२ ३४ ३२ ३२}उप । ^{३२ ३४}सुषावसीममद्रिभिः । ^{३२ ३४}उपाउप । ^{३२}उपा३१ । ^{३२}उपा
^४उपपा३५इ । ^४ऊ२३४पा ॥ १३ ॥

^{४५ ५ ५ ११२ ११२}(प्रतोदः ॥) ^{४५ ५ ५ ११२ ११२}छाउछाउछाउवा । ^{४५ ५ ५ ११२ ११२}परीतोषिञ्चतासु-
^{४५ ५ ५ ११२ ११२}तम । ^{४५ ५ ५ ११२ ११२}उपा३४५ । ^{४५ ५ ५ ११२ ११२}छाउछाउछाउवा । ^{४५ ५ ५ ११२ ११२}परीतोषिञ्च

तसुतम् । इहा । उपार३४५ । ङाउङाउङाउवा ।
 परीतोषिच्चतासुतम् । अवोबृहत् । उपार३४५ । ङाउ-
 ङाउङाउवा । परीतोषिच्चतासुतम् । सोमोरयउत्त-
 म७हविः । दधन्वा७योनर्यो२पसुवन्तरा । सुषावमोर-
 ३४५ । ङाउङाउङाउवा । ए३ । ममद्रिभोर३४५ ॥ १४५ ॥

(महायौधाजयम् ॥) । ङाओ२३४वार । ङाओ-
 २३४वा । ङाउवा । परीतोषिच्चतासुतम् । सोमोरय-
 उत्तम७हविः । दधन्वा७योनर्यो२पसुवन्तरा । सुषाव-
 सोममा । ङाओ२३४वा । २ । ङाओ२३४वा । ङाउवा ।
 द्रा३इभोर३४५ ॥ १५ ॥

हे ऋत्विजः । “सुतम्” अभिषुते “सोम” “इतः” अस्मात्
 क्रमिणम् “ऊर्ध्वम्” अथवा अस्मात् प्रदेशादूर्ध्वं “परिषिञ्चत”
 वसतीवरीभिः । [“इतोषिञ्चत” इत्यत्र संहितायां कान्दसं-
 रीकृतम् । आदेशप्रत्यययोरेति घत्वम्] “यञ” सोमः देवा-
 नाम् “उत्तम” प्रशस्तं “हविः” भवति । अपिच “नर्यो”

ना२३४पू । राइचामूर३४वोः । विशा३१उवा२३ । चा-
 २३४रीः । सदावा२३४ने । षुदा३१उवा२३ । धीर३४
 षे ॥ १७ ॥

आसोमस्वानोअद्रिभाइः । तिरोवाराणिअव्या१या
 २ । जनोनपुरिचामू१वो२ः । विशाङ्गा१री२ः । सदाव-
 नाइ । षूरदधिषोर३४पुइ । डा ॥ १८ ॥

आसोमस्वानोअद्रिभिः । तिरोवाराणिअव्या ।
 जनोनपुरिचमुवोर्विशङ्गरिः । औ२ । ऊवाइ । होश्वा ।
 सदेवनेषुदौ२ । ऊवाइः । होश्वा । धिपा । औ-
 ३होवा । होपुइ । डा ॥ १९ ॥

हे “सोमः” “अद्रिभिः” यावभिः “स्वानः” अभिषृयमा-
 णस्त्वम् “अव्या” अविमंयानि “वाराणि” वालानि पवि-
 त्राणि “तिरस्” कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् “आ पवसे”
 आभिमुख्येन क्षरसि । “हरिः” हरितवर्णः स सोमः चम्बो-

३४वा । पायाओ२३४वा । सामदिरानजा । गृ२३४ ।
 वोईर्द्वाइ । आकाओ२३४वा । कोशाओ२३४वा । ग्रधूपुश्च-
 ताम् । छोपुइ । डा ॥ २१ ॥

(द्विचिह्नारं वामदेव्यम् ॥) । प्रसोमा२३देववौतयाइ ।

साइन्धुर्नपिथेअर्णसांशोःपयसामदिरोनजौहाइ ।
 म्मा२ गृ२३वो । अकाकोशम्मधौचोइ । ऊम्मा२
 शुताम् । ओ२३छोवा । छोपुइ । डा ॥ २२ ॥

(उत्सेधः ॥) । प्रसोमदेववौतये । सिन्धुः । नपा३४-
 औहोवा । येअर्णसार । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा ।
 अंशोःपया । औहोवाहाइ । सामदिरो । नजागृ विः ।
 हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । अकाकोशम् । ओछोवा-
 हाइ । मधूपुश्चपुताईपुइम् । ऊ२३४पा ॥ २३ ॥

(निषेधः ॥) । प्रसोमदाइवाइवौतयाइ । सिन्धुर्नपा-

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
सोमउध्वाणः सोनृभिरधिष्णुभिरवीनाम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
इ । प्ये अणसा २ । इच्चा ३ । आंशोऽपाया । चा-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
च्चा २३४ चा । सामदिरो । नजागृ२३वीः । इच्चा ३ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
आच्छा३काशाम् । चाच्चा २३४ चा । मधू३सूपुता६५-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
इम् । चेर३४५ ॥ २४ ॥

हे “सोम !” त्वं “देववीतये” देवानां पानाय* तदर्थम्
“अणसा” वसतीवर्याव्येनोदकेन “प्रपिप्ये” प्राप्यायसे । तत्र
दृष्टान्तः—“सिन्धुः न” यथा सिन्धुरुदकेन प्रप्यगते तद्वत्†
[प्यायतेः लिटि लिट्याङोयेति षीभावः] ततः स त्वं “मदिरः”
मदकरः सुरादिरिव “जागृविः” जागरणशीलः‡ [यदा न
सम्पत्यथे, इदानीं मदकरो जागरणशीलस्त्वं “अंशोः” लता-
खण्डस्य “पयसा” रसेन “मधुसूत” मधुररसस्य चारयितारं
“कोशं” द्रोणकलशं “अच्छ” अभिगच्छसि ॥ ४ ॥ ४८

* “देववीतये देवतपानाय” इति वि० ।

† “प्रपिप्ये प्रवर्जते पूर्यते वा” इति वि० ।

‡ “जागृविः जागरणशीलः अप्रमत्तः” इति वि० ।

§ “अच्छ आप्तम्” इति वि० ।

४२ ५ २ ४ ५२ ४ ५ ४ ४ १ २ १ ५२ १
 सोमउष्माणः सोढभिः । ए५ । अधो । णुभिरवीर । नाम् ।
 २२ १ ३ २ २ २ १ २
 आश्वयेव । हरिताया २ । ताडधाराया । मान्द्रय्यौवा ।
 ३ ५ ३ २ २ ४ ५ ४
 तीर३४धा । रया । औहोवा । हो५इ । डा ॥ २८ ॥

४२ ५ २ ४ ५ ४ ४ ५ ५ ५ ४ ३ ४
 सोमउष्माणः सोढभिः । भाइ । अधिष्णुभिरवी । नाम् ।
 १ २ १ २ १ ५ २ १ २ २ १ २ २ २
 आधिष्णुभिरवीर । नाम् । आश्वयेवा । हरितायाता
 २ ५ २ ३
 र३४धा । रया३१उवार३ । मार३४०द्रा । यायाती
 ५ २ २ ३ ४ ५ ४
 र३४धा । रयाऔहोव । हो५इ । डा ॥ २९ ॥

३२ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४
 सोमउष्माणः सोढभिः । औहोइ । आ२३४ ।
 ५ ४ ५ २ २ २ २ २ १ २
 धिष्णुभिरवीनाम् । आश्वयेवहरिताया । तिधारायौ ।
 ३ ५ २ १ २ २ २ २ २ २
 वाऔर३४वा । मन्द्रगायाती३धा । ऊ३म् ऊ३४३म् ।
 १ ५
 रा३४५योइहाइ ॥ ३० ॥ ४९

॥ इति ग्रामे गोये चतुर्दशः प्रपाठकः ॥

“सोढभिः” पुण्ड्रिः “स्वानः” सुवानोऽभिषूयमाणः “सोमो”
 “अवीनां सुभिः” [मांस्यत्सूनामुपसंख्यानमिति वार्त्तिकेण
 सानुशब्दस्य सूभावः] समुच्छ्रितैर्वालैः पवित्रैरधियाति अधि

अथ षष्ठी ।

३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
 तवाहोसोमरारणमख्यइन्दोदिविदिवं ।

३ १ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
 पुष्पाणिबभ्रोनिचरन्तिमामवपरिधोर्रतितरइहि॥५॥

५ ६   २   १
 (वंष्णवम् ॥) ओ ॥ तवाहोसो । मरां ररणा ।

रण । मख्यइन्दोदिवोइ । दिवाइ । दिवे । पुष्पाणिबभ्रो-

निचरन्तिमा रमवा । अव । परिधो ररतिता रइहा रइ ।

आरइ । चारइ । औहोवा । ऊइरइपा ॥ १ ॥

४ ५ ६   ४   २ १ २
 (द्वितीयं वंष्णवम् ॥) तवा । तवा । अहोसोम-

अधिकं गच्छन्ति । “उ” इति प्रसिद्धोः “अश्वयेव” बहुवयेव

हवितवर्णया धारयां यति । “मन्दया” मन्दकारिण्या धारयां

द्रोणकलशमधि गच्छति ॥ “उष्वाणि” “उषवाणि” इति

पाठौ ॥ ५ ॥ ४८

* ‘रारण रमयाणि । अथवा रणतिस्तुतिकर्म तव कृति कुर्म इति वि० ।

पुष्पाणि बभ्रूनि दुःखानि । अथवा बभ्रूनि यजमानकुक्षानि चरन्ति इति वि० ।

‡ उ० २, १, १२, १ = अ० ७, ५, १५, ४ = ऊइ २, १, ८ = २०-२१;—८,

१०, १०;—१३, २, १—२, —१६, २, १५-१६—१०—१८, —१८, १, १;—४०, १,

१४—१५—१६=ऊइ २, १, १३,—१, २, ८,—५, २, १२;—६, १, ११—१६ ।

¶ ‘मन्दया बहुलया’ इति वि० ।

रारण । सख्याई३०दे । दिवाऔ३चे । दाइवे२ ।

पुरुणिबभ्रानिचरन्तिमा१मा३वा । पराऔ३चे । धाइ७-

रन्तिता२३४वा । आपुइ३चे३३३ ॥ २ ॥

(आङ्गिरसानित्रीणि ॥) तवाह७सोमाइरारण ।

साख्याई२३४०दे । दिवेदार३४इवे । पुरुणिबभ्रानच-

रन्तिमाम् । आवा२३४इ । पारीधाइ७रा । तिता

२३४वा । आपुइ३चे३३३ ॥ ३ ॥

तवाह७सोमरी । चोप७रणा । साख्यइन्दे२ ।

दिवा४४पुइ । दी२३४वे । पूरु७रणाइवा२ । भोनच-

रार । तिमा३४पुम् । आ२३४वा । पारी२धाइ७

रार । तिता७३४पु । ई२३४ही ॥ ४ ॥

तवाह७सोमरारण । सख्यइन्दे२ दिवेदिवाइ । सख्य

इन्दे२ दिवेदार३४इवे । पुरुणिबभ्रानिचरन्तिमामा२३वा ।

या३। मांमू३द्राइवा । चमिन्वसा३इ । रायो३०पाइ-
 शा । गंज्जलं३म । पूरु२स्पृ२३४हाम् । पवमा ।
 ना । औ३हो । भिया२३४वा । पा५सोईहोइ ॥ ६॥

(औशंणोरन्ध्रम् ॥) मृज्यमानाः । सुहस्ताया२ ।
 समुद्रेवा । चामिन्वसा२३४इ । रया३४इपिशा । गंज्ज-
 लंपूरुस्पृहा२म् । पवा२३ । मा२ना२३४औहोवा ।
 भियार्षसी२३४५ ॥ ७ ॥

मृज्यमानाः । सुह । स्तिंया । सा१मू२द्राइवा२ ।
 चमि । न्वसा३इ । राथी२०पाइशा२ । गंज्जलंपुरु ।
 स्पृहाम् । पा१वा२माना२३ । भा२या२३४औहोवा ।
 पा२३४सी ॥ ८ ॥

(आग्नेयानिन्त्रोणि ॥) मृज्याई१ । मानःसुहस्तियो-
 औ३हो । समुद्रेवाचमिन्वसाऔ३हो । रयिंपिशङ्ग बज्ज ।

लंपुरुस्पृहाओरहा । पवमारुना । भियोरुवा ।

पापुसोइहंइ ॥ ८ ॥

मृज्यमानः सुहस्तया । वाह्वाइ । समद्राइवा ।

चमोरन्वारुसी । रयाइइपिशा । गंवज्जलम् । पुरु-

स्पृहाइइमम् । पवारुमाना । भियोरुवा । पा-

पुसोइहंइ ॥ १० ॥

मृज्यमानाः सुहस्तिया । समुद्राइवा । चमा-
रुन्वासी । रयिपिशा । बज्जलं पुरुस्पृहाओरहा । पव-

मारुना । भियोरुवा । पापुसोइहंइ ॥ ११ ॥

(ऐडमौल्लोरुम् ॥) मृज्यमानः सुहस्त्या । समु-

द्रेवावा । चामिन्वसि । रायिपिशा । हारहा ।

गंवज्जलं पुरुस्पृहम् । पवमाना । हारहा । भियर्षा-

रुसाइइ । ओरुइइ । डा ॥ १२ ॥

अथाष्टमी ।

अभिसोमासत्रायवः पवन्ते मघम्मदम् ।

(वाजजित् ॥) मृज्यमानः मुहा । स्तिथार ।

समू^१र^२हो । द्रवा^३र^४हो । चामिन्वसाइ । रया^५र^६यि^७होइ । पिशा^८र^९हो । गंवज्जनाम् । पूरु^{१०}स्पृ^{११}हाम् ।पवा^{१२}र^{१३}हो । माना^{१४}र^{१५}हो । भौयर्षसा^{१६}र^{१७}ज्जवा^{१८}र^{१९} । वाजोजिगौरवा^{२०} ॥ १३ ॥

हे “सहस्रं” हस्ते भवा. हस्त्यः अङ्गुल्यः,* शोभनाङ्ग-
 लिक सोम ! “मृज्यमानः” शोध्यमानस्त्वं “समुद्रे” अन्तरिक्षे †
 कलशे वा “वाचं” शब्दम् “इन्वसि” प्रेरयसि ‡ । किञ्च । हे
 पवमानं पूंगमानं सोम ! “पिशङ्ग” हिरण्यं रजतादिभिः पिश-
 ङ्गवर्णं “बहुलं” प्रभूतं “पुरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं “रयिधनं”
 “अभ्यर्षसि” स्तोत्राणामभिचरसि प्रयच्छसीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ५१

* “सुपासु (२, १, १८)”-इत्यादिना सुप. चाले रूपम् ।

† “समुद्रे”-इति अन्तरिक्षनामसु पञ्चदशं नैवपटुकम् (१, १) ।

‡ “इन्वसि”-इति. गतिकर्मसु पञ्चदशाधिकशततमं नैवपटुकम् (२, १४) ।

• व्याप्तिकर्मसु च प्रथमम् (२, १८) । अतएव “इन्वसि व्याप्नोषि”-इति वि० ।

३ १८ २८ ३० १२ ३ १ २

समुद्रस्याधिविष्टपेमनीषिणो

३ १ २ ३ १ २

मत्सरासोमदद्यतः ॥ ८ ॥ ५२*

२ २

२. २. . ० १ ९

(वैश्वदेवेदे) । चार्श्चाद् । अभिसोमासाश्चाया-

२ २

२ १ २

१वार३ः । चार्श्चाद् । पवन्तेमदीश्यामाश्दा३म् ।

१ २

२

२ १ २

चार्श्चाद् । समुद्रस्याधिविष्टपेमा३नाइषा३णा३ः ।

२

२ २

१ २

२ २

चार्श्चाद् । मत्सरासोमा३दाच्य१तार३ः । चार्श्चा-

३४३द् । ओ३३४५द् । डा ॥ १४ ॥

० ४ ५ ४ ५

२

५

४ ५

आभीसोमा । स३आ३१उवार३ । यार३४वाः । पाव

४

५

२

० ५

४ ५ ४

न्ताइमा । दिया३१उवार३ । मार३४दाम् । सामुद्र-

५

२

१

२ २

३

५

४ ५

स्या । धिविष्टापेमना३१उवाये३ । धी३३४णाः । मात्सा

४ ५

२

५

रासाः । मदा३१उवार३ । च३३४ताः ॥ १५ ॥

उ० ३१, ८, १ = ३०, ५, १४, ४ = कहे २, १, १४ - १५; -४, २,
 १० - १० - ११ - १४; -०, १, १६; -०, २, १४ - १५ - १६; -८, १, १६;
 -८, २, १८; -८, २, १५; -८, ३, १६; -१२, १, ३; -१२, २, १६; -१४, १, ८;
 -१४, २, ५ - ०; = १६, २, २ - ३; -१८, २, ९ - ३ - १०; -२२, २, १० = कहे १,
 १, ६; -१, २, ११; -१, २, ८; -४, १, १०; -५, २, १०; -६, १, ८ - १४ ।

१३ख,

(इन्द्रसामनोद्धे ।) अभिसोऽमासत्रायवाः । पवन्ते
 मद्यिन्म । दा । औश्चे । आऔश्चे । समुद्र-
 स्थाधिविष्टपेमनीषि । णा । औश्चे । आऔश्चे ।
 मत्सरासोमदच्यु । ता । औश्चे । आऔश्चे । ३४-
 ३ । औ२२३४५इ । डा ॥ १६ ॥

अभिसोऽमासत्रायवाः । पवन्तेमद्यिन्मदच्यु-
 वन्तेम । दियाश्चे । मा२३दाम् । समुद्रस्थाधिविष्ट-
 पेमनीषिणाः । मनाश्चे । पा२३इणाः । मत्सरासोमद-
 च्युताः । मदाश्चे । चू२३ता३४३ । औ२३४५इ । डा ।
 ॥ १७ ॥

(स्वः पृष्ठम् ॥) अभारदसोमा३४ । औचोऽपुसत्रा-
 यवाः । पवारन्तेमा३४ । औचोऽपुदियन्मदाम् । सन्-
 रद्रस्या३४ । औचोऽपुधिविष्टपाइ । ओये३ । मा२ना२३४-

र र ३ ५ ३ ५ ३ २२ १
 औहोवा । षीर३४णाः । ऊर३४पा । २ । मत्सरासो३४ ।

१ ३ ५ २ ३ ५ ३ ५
 मारदा२३४औहोवा चूर३४ताः ॥ १८ ॥

४२ ५२ ४ ५ ४ २ ५ २
 (इन्द्रसामानित्रीणि ॥) औहोवा । अभिसोमास-

२ ४ ५ ४ २ ५ २ ४ ३ २ ४
 आयवः । औहोवा । पवार । तेमा३ओपुवा६५६ । दि-

२ १ २ १ २ २ ४ २ १ ५ २ २
 यम्नदम् । समूर । द्रस्या३ओपुवा६५६ । धिविष्टपेरमनी-

१ ५ २ ५ २ ४ २ २ ४
 षिणारः । औहो३३३ । मत्सार् । रासा३ओपुवा६५६ ।

२ १ २ १ १ १ २
 मदच्युता२३४पुः ॥ १९ ॥

५ २ २ २ ५ ६ ३ २ ४
 अभिसोमासआया६वाः । पवार । तेमा३ओपुवा-

२ १ २ १ २ २ ४ २
 ६५६ । दियम्नदम् । समूर । द्रस्या३ओपुवा६५६ । धिवि-

१ ५ २ १ ५ २ १ २ ४ २
 ष्टपेरमनीषिणारः । मत्सार् । रासा३ओपुवा६५६ । मद-

१ २ १ १ १ २
 च्युता२३४पुः ॥ २० ॥

५ २ २ २ ५ १ २
 अभिसोमासआया६वाः । पवन्ताइमा । दियार्मा-

अथ नवमी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
 पुनानः सोमजागृविरव्यावारैः*परिप्रियः ।

१ २ ३ २ ३
 त्वं विप्रो अभवो† ‡ रस्तम

२ ३ १ २
 मध्वाय‡ मिमिक्षणः‡ ॥ ८ ॥ पू३॥

५ १ २ १ २ १ २ ४ ५
 २३४ दाम् । समुद्रस्या । धिविष्टपाद् । मना३४षा३णाः ।

१ २ २ १ १ ३ ५ २ ५
 मात्सरासो२३ । मार३दा३४ औहोवा । च्यूर३४ताः ॥ २ ॥ पू२

“आयवः” § गमनशीलाः “सोमासः” सोमः मयं” मदकरं
 मदं आत्मीयं रसं “अभिपवन्तः” अभितो निर्गमयन्ति । कुत्रे-
 त्युच्यते—“समुद्रस्य” अन्तरिक्षस्य “अधिविष्टपे” अधिकं समु-
 च्छितपवित्ते । यद्वा । समुद्रस्य यस्मात्समुद्भवन्ति रसाः तस्य
 कलशस्य “अधि” उपरि “विष्टपे” स्थाने “पवित्ते” निर्गम-
 यन्ति । कौटुशाः ? “मनीषिणः” मनसुर्ज्ञितारः “मात्सरासः”
 मदकराः “मदच्युतः” मदकरेण रसेन व्यावयितारः ॥

“विष्टपे”, “विष्टपि”—“मदच्युतः”, “स्वर्विदः”—इति च
 पाठो ॥ ८ ॥ पू२

- * “अव्योवारैः”-इति
 † “वोक्त्रिरस्तमो”-इति,
 ‡ “मिक्षणः”-इति च

१ ॥ अ० ७, ५, १३, १ ।

§ “आयवः” मनुष्याः-इति चि० । “आयवः”-इति मनुष्यनामसु सप्तदशैर्नैषष्ट-
 कम् (२, १) ।

अथ दशमी ।

१ २   ३ २ ३ १ २   ३ १ २   ३ ३
 इन्द्रायपवतेमदःसोमोमरुत्वतेसुतः ।

५ २ ४ ५ २   ४ २ ५   ४   १ ४ २
 (सोमसाम ॥) पुनानःसोमज्जागृविख्याः । वारैःपाः

०   १   २   २   ३ २
 रिप्रिया २ः । त्वंविप्रोअभवोज्जाइरा२३४ । स्तमा ३ः ।

१ २ २   १   १   ३   ५ २ २   ३   ५
 माध्वायज्ञा२३म् । मारुइमा२३४औद्योवा । क्षा२३४णाः ।

॥ २२ ॥ पू३

हे सोम ! “जागृविः” जागरणशीलः “प्रियः” प्रीणयिता*
 त्वं “पुनानः” पूयमानः सन् “अव्या” मेघाः “वारैः” बालै-
 निर्मिते दशापविते परिचरसि । “अङ्गिरस्तम” हे अङ्गिरसां
 वरिष्ठ ! “विप्रः” मेधावी त्वं पिष्टृणां नेता “अभवः”† भवसि ।
 स त्वं “नः” अस्मदीयं “यज्ञ” “मध्वा”‡ मधुना आत्मीयेन
 रसेन “मिमिक्ष”§ सेह्यु मिच्छसि । मिहेः सेवनार्थस्य (स्वा०प०)
 सनि रूपम् ॥ ६ ॥ पू३

* “प्रिय” मिथतरः, भूतानां प्रियः-इति वि० ।

† “सर्वकाशिकोलेह” (३, ४, ६) ।

‡ सुपे चाले रूपम् (२, १, २६) ।

§ “मिमिक्ष” सिञ्च इति वि० ।

३ १ २ ४ १२ १२ ३
सहस्रधरोऽत्यव्यमर्षति

१ २ ३ १ २
तमीमृजन्त्यायवः ॥ १० ॥ ५४*

५ २ १ १ २ १ १ २ १
इन्द्रायपा । वताऽइसादाः । सोमोमरुत्वताऽइ-
१ १ २ १ १
सूताः । स । हासधारः । अतिअव्यमाऽर्षाती २ ।
१ १ १ १ १
तमाऽइमार्जाः । तिआयाऽश्वाऽ३४३ । ओ२३४५इ ।
डा ॥ २३ ॥

५ २ १ २ १ १ १ २ १
(स्वःपृष्ठमाङ्गिरसम् ॥) इन्द्रायपा । वतेमदाः ।
१ २ १ १ १ १ १ २ १
सोमोमारु २ । त्वतेहोऽइ । सूताः । स । हासधारः ।
१ १ २ १ ५ १ ५ १
अतिअव्यमा । पाताओ२३४वा । ज२३४पा । तमीहो-
१ १ १ १ १ १ १
ऽइ । मार्जाः । तिआयाऽश्वाऽ३४३ । ओ२३४५इ ।
डा ॥ २४ ॥

५ २ २ ४ ५ ४ ५ १ २ १
(सोमसाम ॥) इन्द्रायपावताइमदाः । सोमोम-
२ २ १ १ १ १ १
रुत्वताऽइसूताः । स । हासधारः । अतिअव्यमाऽ ।

अथैकादशी ।

१२ ११ २३ १२ १२ ३ १ २
 पवस्ववाजसातमोभिविश्वा निवार्या ।

१. १३१ २३१२ २२
 त्वत्समुद्रः प्रथमविधर्म

३१२ ३२
 न्देवेभ्यः सोममत्सरः ॥ ११ ॥ ५५ *

४५ २१ २ २ ४ ५ १ ३ ५२ २
 षाती । तमाञ्चौश्चोश्च । मार्जा । तारया२३४ औचो
 वा । यार३४वाः ॥ २५ ॥

४५ २ ४२ २ ५ २१ २२
 पवस्ववाजसा । इच्छा । तार३४माः । अभिविश्वा-
 १ २२ १ २ ४२ २ २१ २२ १
 निवारिया । त्वत्सारमूर३४ औचोवा । द्रः प्रथमे विधर्म-
 २ २ १ ३ ५२ २ २ २
 न् । दाइवाये३ । भ्यारः सो२३४ औचोवा । ममत्स-
 २
 रा१ः ॥ २६ ॥ ५४

“मदः” मदकरः “सुतः” अभिषुतः “सोमः” “मरुत्वते”
 मरुद्भिस्तद्वते “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “पवते” चरति । ततः “सह-
 स्रधारः” बहुधारोपेतः सोमः “अव्यम्” अविमयं पवित्रम्
 “अत्यर्षति” अतिगच्छति तमिमं “आयवः” मनुष्या ऋत्विजः
 “वृजन्ति” शोधयन्ति ॥ १० ॥ ५४

अथ द्वादशी ।

१२

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९

पवमानाश्चक्षतपवित्रमतिधारया ।

११ १२

१ १ २ ३ १ २ २ २

मरुत्वन्तोमत्सराइन्द्रियाहया

१ २ ३ ४ १ २ २

मेधामभिप्रियांसिच ॥१२॥पुई *

॥ इति तृतीय-दशति ॥

(पवित्रम् ॥) ^{४ ५ ६ ७ ८ ९} पवमानाश्चक्षतपवाद् । ^{१ २ ३ ४} त्रामतिधार

हे “सोम !” “विश्वानि” सर्वाणि “वार्या” वरणीयानि स्तोत्राणि† “अभि” लक्ष्य “वाजसातमः” अतिशयेनात्मस्य लभ्य-
कस्त्वं “पवस्व” चर । हे सोम ! “देवेभ्यः” देवानां‡ “मत्सरः”
मदकरः “समुद्रः” समुन्दनशीलः॥ “विधर्मन्” विशेषेण
पोषकः ॥ त्वं “प्रथमे” मुख्ये अष्टे यज्ञे देवेभ्यस्तदर्थं चर ॥

“विधर्मन्”-“विधारयम्”-इति, “वाजसातये”-“वाज-
सातमः”-इति, “वार्या”-“काव्या”-इति च क्रमेण साम्प्रतः
पाठाः ॥ ११ ॥ पुपु .

* अ० ७, ५, १६, ५ ।

† ‘वार्या वरणीयेन उदकेन’ इति वि० ।

‡ “षष्ठ्यै चतुर्थीति वाच्यम्”—इति का० (पा० २, ३, ६२) ॥

॥ “समुनन्तोतिवा” इत्यदि निबन्धोक्तेः (२, १०) । “समुद्रः समुद्रसंस्थानीयः”
इति वि० ।

॥ “विधर्मन्=विधर्मणि, विविधकर्मणि कर्मकारणे देवे” इति वि० ।

यामरुत्वन्तोमत्सराइन्द्रोऽयाः । हयाः । मारुइधम् ।

अभायैः । आरयाः २३४ औहोवा । सीर २३४ वा ॥ २७ ॥ ५६

“पवमानाः” पयमानाः सोमाः “धाइया” आत्मीयया “पवि-
त्रम्” “अति” अतीत्य “असृक्षत” सृज्यन्ते । कीदृशाः ? “मरु-
त्वन्तः” मरुद्भिर्गुक्ताः “मत्सराः” मदकराः “इन्द्रियाः” इन्द्र-
जुष्टाः । “मेधां”+ स्तुतिं “मियांसि” अन्नानि च “अभि” लक्ष्यं
स्तोत्रम्य उभयं कर्तुं वा “हया” यज्ञे गन्तवरः सृज्यन्ते ॥ १२ ॥ ५६

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य पञ्चमखण्डः ॥ ५ ॥

॥ इति बार्हतम् ॥

“पवित्रं पुनाते । मन्त्रः पवित्रमुच्यते । येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदे-
त्यपि निगमो भवति ॥ रश्मिः पवित्रमुच्यते । ‘गभस्विपूतो नृभिर्दृष्टिभिः’ सुतइत्यपि
निगमो भवति ॥ आपः पवित्रमुच्यते । ‘शतपवित्राः खन्तेया मदन्तो’ बह्वदकाः ॥
अग्निः पवित्रमुच्यते । वायुः पवित्रमुच्यते । सोमः पवित्रमुच्यते । सूर्यः पवित्र-
मुच्यते । इन्द्रः पवित्रमुच्यते । ‘अग्निः पवित्रं स मा पुनातु वायुः सोमः सूर्य इन्द्र
पवित्रं ते मा पुनन्तु’ इत्यपि निगमो भवति” इति (नि० ५, ६०) ।

† श्रद्धां प्रज्ञाम्-इति वि० ।

अथ षष्ठे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१२ २१ ३२ ४२ २ १ २ ४१ १ २ २ ३ १ २ १२
 प्रतुद्रवपरिकोशं निषीद नृभिः पुनानो अभिवाजमर्ष ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ४ १ २ २
 अश्वं नत्वा वाजिनं मर्जयन्तोऽच्छ ।

१ २ ३ १ २
 वर्धोरशनाभिर्नयन्ति ॥ १ ॥ ५७ *

(अशनम् ॥) ओइप्रतु । इच्छा३१ । द्रवा । परि

२ २ ३ ४ ५ २ ३ ४ २ २ २ १
 को३ । शन्निषीदा । ओइनभिः । इच्छा३१ । पुना ।

२ १ २ ३ ४ ५ २ ३ ४ २ २ २ १
 नो३अभि । वाजमर्षा । आअश्वम् । इच्छा३१ । नत्वा ।

२ १ २ ३ ४ ५ २ ३ ४ २ २ २ १
 वाजिनम् । मर्जयन्ताः । ओअच्छ । इच्छा३१ । वर्धाइः ।

१ २ २ ३ ४
 रशना । भा३४३इः । नाश्यापुन्ताइ५इइ ॥ २८ ॥

४ ५ ४ ५ २ १ २ १
 (वृषौशनं साम ॥) प्रतु । एप्रतू । द्रवा । द्रवा ।

२ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५ २ १
 परिको३ । शन्निषीदा । नृभिः । एनृभिः । पुना ।

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५ २ १
 पुना । नो३अभि । वाजमर्षा । अश्वम् । अश्वम् ।

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५
 नत्वा । नत्वा । वाजिनम् । मर्जयताः । अक् । एअक् ।

वर्चाइः । वर्चाइः । रशनाभिः । नये३४ । चियाइचा-
उवा । तार३४पुइ ॥ २८ ॥

(जानस्याभीवर्तौदौ ॥) प्रतुदा । वापरिकोशाम् ।

निषीइदा । साइदा । औचोइ । औचोश्वा । नृभिः

पुनानोअभिवा । जमार३र्षा । आर्षा । औचोइ ।

औचोश्वा । अश्वन्नत्वावाजिनम्मा । जयार३न्ताः ।

यांता । औचोइ । औचोश्वा । अंकावर्चाइः । रश-

नाभिः । नये३४ । चियाइचाउवा । तार३४पुइ ॥ ३० ॥

चाओइचा । उज्जवा३४ । ओइचा । प्रतुद्रवा ।

परिको३ । शन्निषीदां । नंभाइःपुना । नो३अभि ।

वाजमर्षा । अश्वन्नत्वा । वा३जिनम् । भर्जयन्ताः ।

चाओइचा । उज्जवा३४ । ओइचा । अंकावर्चाइः ।

रशना । भा३४३इः । नाइयापु०ताइ५इइ ॥ ३१ ॥

(त्रिष्टु वौशनम् ॥) प्रातृ । द्रवापरिकोशाम् ।
 निषीरदा । नृभाइः पुना । नोइ अभि । वाजमर्षा ।
 अश्वन्नत्वावाजिनम्ना । जयार३ताः । अक्वावर्द्दाइ ।
 रशना । भा३४३इ । नाइयापु० नाईपुईइ ॥ ३२ ॥ पू७

उशनाऋषिः । हे सोम ! “तु” चिप्रं + “प्रद्रव” प्रगच्छ
 आगत्वाच “कोश” द्रोणकलशं परिनिषीद” निषण्णोभव ।
 “नृभिः” नेष्टभिः “पुनानः” पूयमानः “वाजम्” अन्नं यजमानार्थ-
 मुद्दिश्य “अभ्यर्ष” [वाजं सङ्गामं वा] “वाजिन” वलवन्तं
 “अश्वं न” अश्वमिव तं यथामार्जयन्ति तद्वत् ताम् “अर्जयन्तः”
 शोधयन्तः “वर्हि” यज्ञम् अच्छ “प्रतिरशनाभिः” रशनावदाय-
 ताभिरङ्गुलीभिः “नयन्ति” अध्वयुं प्रमुखाः ॥ १ ॥ पू७

• “कायं”-इति ऋषिर्नै० ।

+ “अच्छ आनुमू”-इति वि० । मन्त्रश्रुती ‘अच्छा’-इति दीर्घो निपातत्वात् (६,
 ३, १३६ पा० ।)

‡ ‘रशना धूपयोजनी’-इति वि० ।

¶ “तु-इत्येधोनेर्कस्य दृढं कर्षिणीति चेलपदेने, कथम् कर्षिणीत्यनुपृष्टे,
 नन्वेतदकार्षीदिति वाथाप्य प्रसार्थे भवति दृढस्य तु ते पुरङ्गतवयाः इत्येव ते पुरङ्गत
 शाखाः”-इत्यादि नि० १, ७ । “तु”-इति चिप्रनामसु च प्रथमज्ञैवष्टकम् (१, १५) ।

§ ‘वर्हिः प्रष्टवम्’-इति वि० ।

॥ ‘रशना’-इति अङ्गुलिनामसु वष्टं नैवष्टकम् ।

११०. (वाजजित्साम ॥) प्रकाव्यमुशने वब्रूवाणा । दे-
 ३४ ब्राः । देवानाञ्जनिमावीश्वक्ती । मा३३४ ह्यी । व्रतः
 शुचिवन्धुः पा३वाकः । पा२३४ दा । वराहोअभ्यतिरा-
 २३ । छाउवा३ । भा२३४ प्रन् ॥ ३५ ॥

(वाराहम् ॥) : छाउछाउ । ऊप् । प्रकावियाम् ।
 उशने । वब्रूवाणाः । देवोदेवा । ना३० जनि । मावि
 वक्ती । मच्चिव्रताः । शुचिवा३ । धुपवाकाः । छाउ
 छाउ । ऊप् । पदावरा । हो३अभि । आ३४३इ ।
 ती३रा५इभां३५इन् ॥ ३६ ॥

॥ इति पञ्चदशस्याहः प्रपाठकः ॥

वृषगणो वासितच्छविः* । “उशने एव” तन्नामकच्छवि-
 रिव “काव्य” कविकर्म स्तोत्रं “ब्रूवाणः” “देवः” स्तोता †

* “वृषगणो वासितः”-इति कवि-ने० ।

† ‘देवः सोमः’-इति वि० ।

अयमृषिर्वृषगणोनाम “देवानाम्” इन्द्रादीनां “जनिमा”
जन्मानि*। “प्रविवक्ति” प्रकर्षेण वदति । [वच परिभाषणे
(अदा० प०)] । व्यत्ययेन विकरणस्य स्तुः (३, १, ८५) बहुलं
छन्दसीति (७, ४, ७८) अभ्यासस्य इत्वम्] “महिब्रतः प्रभूत-
कर्माणि” । “शुचिवन्धुः” बध्नन्ति शूचं णिति बन्धूनि तेजांसि
बलानि वा दीप्ततेजस्कः‡ “पावकः” पापानां शोधकः “वराहः”
वरश्च तदहश्च वराहः [“राजाहः सखि भ्यष्टच्” इति टच् समा-
सान्तः । तस्मिन्नहनि अभिषूयमाणत्वेन तद्वान् । अर्शआदित्वा-
न्मत्वर्थीयोऽच्] तादृशः॥ सोमः “रेभन्” शब्दं कुर्वन् §
“पदानि” स्थानानि पात्राणि “अभ्येति” अभिगच्छति । यदा ।
यदा कश्चन वराहः “पदा” पदेन भूमिं विक्रियमाणः शब्दं
करोति तद्वत् ॥ २ ॥ ५८

* ‘जन्मानि कर्माणि वा’-इति वि० ।

† ‘महिब्रतः महतः कर्मणः अयस्य वा धारयिता’ इति वि० ।

‡ ‘शुचिवन्धुः शोभनबन्धुः शुद्धबन्धुर्वा’-इति वि० ।

॥ ‘वराहः सोमः’-इति वि० । “वराहो मेघो भवति वराह्वारः । वरमाहार
राहवौरिति च ब्राह्मणम् । विध्यद्वराहन्निरोचदिसमेत्यपि निगमो भवति ।
अयमृषिर्विरो वराह एतस्मादिव । वदति मूलाणि करं वरं मूलवृद्धतीति वा । वराहः
मेन्द्र एव मुषमिष्यपि निगमो भवति । अद्विरसोऽपि वराह उच्यते ब्राह्मणस्यति
अभिर्वराहैः । अथप्येति माध्वसिक्का देवगणा वराहव उच्यन्ते—‘पश्यन् हिरण्यवक्रा
रणो दंष्ट्रान् विधावतो वराहान्’-इति नि० ५, ४ ।

§ ‘रेभन् कुर्वन्’ इति वि० ।

अथ तृतीया ।

^{३ १ २ २ २ १ २ ३ १ २ २ १ २}
 तिस्रोवाच ईशरयतिप्रवक्त्रिर्हृतस्यधीतिब्रह्मणोमनीषाम् ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३}
 गावायन्तिगोपतिपृच्छमानाः

^{१ ३ ३ १ ३ २}
 सोमंयन्तिमतयोवावशानाः ॥ ३ ॥ ५८ *

(संक्रोशास्त्रयः ॥) ^१ होइ । ^२ हो । ^१ होइहोइ ।

^{२ १ २ २ १ २ ३ ४ ५ १ १}
 तिस्रोवाचा । ईशरय । तिप्रवक्त्रीः । ^१ होइया^१र^१होइ ।

^{२ १ २ २ १ २ ३ ४ ५ २ १ १}
 तिस्रोवाचाः । ईशरय । तिप्रवक्त्रीः । आ । ^१ होइया^१र^१होइ ।

^{२ १ २ २ १ २ ३ ४ ५ १ २ १}
 तिस्रोवाचाः । ईशरय । तिप्रवक्त्रीः । ^१ होइ^१हा । ^२ होइ^१हा ।

^{१ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ ३ ४ ५}
 औ^१हो^२इ^२इ । ^२ इ^२हा । तिस्रोवाचाः । ईशरय । तिप्रवक्त्रीः ।

^{१ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ २ ३ ४ ५}
 होइ^१या । ^२ इ^२या^२इया । औ^१हो^२इ^२इ । ^२ इया । तिस्रोवाचाः ।

^{२ १ २ ३ ४ ५}
 ईशरय । तिप्रवक्त्रीः ॥ १ ॥

(वेणोर्विशलेहे ॥) ^{३ २, ३ ५ २ ५ १} इ^१होइ^२ह । ^१ इ^१होइ^२हा^२हो ।

^{३ २ ३ ५ २ १ २ २ ० १ २ ३ ४ ५ ४ २}
 वा^१होइ^२ह । तिस्रोवाचाः । ईशरय । तिप्रवक्त्रीः । ^{४ २} इ^१हो^२हा ।

^{२ १}वा५ । ^२इक्षवार३ । ^५ई३४हृहाइ । ^४ई५ । ^४इहा ।
^{२ १}तिस्रोवाचाः । ^{२ १}ई३रय । ^{२ ४ ४ ४}तिप्रवक्त्रीः । ^{२ १}इक्षवार३ ।
^२ई३४हृहाइ । ^४इहा । ^{२ १ २}तिस्रोवाचाः । ^{२ १}ई३४रय । ^{१ ३}तिप्र-
^{४ ५}वक्त्रीः । ^{१ २ २}आऔ३हो । ^{१ २ २}आऔ३हो३४ । ^{५ २}औहोवा ।
^{२ २}हा३हाइ । ^{१ २}तिस्रोवाचाः । ^{२ १}ई३रय । ^{२ १ ४ ५}तिप्रवक्त्रीः । ^१आ
^{२ २ २ २}औ३होवाहा३४ । ^{३ ४ ४ ४ ५}औहोवा । ^{२ १ ४ २}तिस्रोवाचाः । ^२ई३
^{१ २ ३ ४ ५}रय । ^२तिप्रवक्त्रीः ॥ २ ॥ .

^{२ २}आहो३ । ^{४ ५ ४ २}आहान्वाहा । ^{२ १}कृतस्यधाइ । ^{२ ४}ती३०ब्रह्म ।
^{२ ३ ४ ५}णामनीषाम् । ^{१ २ १}हृहृहाइ । ^{२ ३ ४ १}हृहृहाहृहो३ । ^{२ १ १ २}गावोयन्ताइ ।
^{२ १}गो३पतिम् । ^{२ ३ ४ ५}पृच्छमानाः । ^{१ २ १}इहृहोइ । ^{२ ३ २ १}इहृहाहृहोइ ।
^{२ २ १}सोमंयन्ताइ । ^{२ १}मतयः । ^{२ ४}वा३४३ । ^{२ ४}वा३शा५ना६५६ः ॥
 ॥ ३ ॥ ५८

पराशरऋषिः* । “वङ्गिः” वैष्ठा यजमानः “तिस्रो वाचः”
 ऋग्यजुःसामानिकाः स्तोत्रे प्रेरयति । तथा “ऋतस्य” यज्ञस्य
 “धीति” धारयित्री† । “ब्रह्मणः”‡ परिवृढस्य सोमस्य “मनीषा”
 मनस इशिची कल्याण-वाचं च प्रेरयति । किञ्च । “गोपति” ¶
 वृषभं यथा गावोऽभिगच्छन्ति तद्वत् गवां स्वामिनं सोमं “गावः”
 “पृच्छमानाः” पृच्छन्त्यः सत्यो, “यन्ति” स्व-पयसा माश्रयितु
 मभिगच्छन्ति । तथा “वावशानाः” कामयमानाः “मतयः”
 स्तोतारः§ “सोमं” “यन्ति” स्तोतुं मभिगच्छन्ति॥ ॥ ३ ॥ ५८

* “शक्त्यः”-इति ऋषि-नै० । “पराशरः पराशीर्णस्य वसिष्ठस्य स्थविरस्य जज्ञे ।
 पराशरः शतयातुर्वसिष्ठ इत्यपि निगमो भवति । इन्द्रोऽपि पराशर उच्यते परा-
 शतयिता यातूनाम् इन्द्रो यातूनां सभक्तु पराशर इत्यपि निगमो भवति”-इति
 नि० नै० १६, ३० ॥

† ‘धीति कर्म’-इति वि० ।

‡ ‘ब्रह्मणो मनीषां वेदोक्तानि कर्माणि’-इति वि० ।

¶ ‘गोपतिं यजमानं दक्षिणासम्पत्वेन पृच्छमाना इव, वृषभं वा’ इति वि० ।

§ मतय इति स्तोत्रनामसु न दृश्यते परं मेधावि-नामसु द्वाविंशतिसमूहेषु क-
 मिरित-लक्ष्यते (३, १५) । ‘मतयः बुद्धयः’-इति वि० ।

॥ यास्कव्याख्याननित्यम् — “वङ्गिरादित्यो भवति स तिस्रो वाचः प्रेरयत्युचो
 यजुंषि सामान्यतस्यादित्यस्य कर्मणि ब्रह्मणो मनीष्येण एवैतत् सर्वमक्षरमधीत्यधिदैवतम्
 अथाध्यात्मं वङ्गिरात्मा भवति स तिस्रो वाच ईरयति प्रेरयति दियामतिबुद्धिमता
 ऋतस्यात्मनः कर्माणि ब्रह्मणो मतान्यर्थमेवैतत् सर्वमनुभवत्यात्मगति माचष्टे”-इति
 (प० १, १४) ॥ विवरणकारस्तु पूर्वं यथावत् व्याख्यायानन्तरमपरस्य व्याख्यानं जलमा-
 विस्तृतवान् तद्यथा—“यद्यपि पावमानेषु सोममुक्ता अन्यः देवता न सम्भवति तथा-
 यंष्टादशे व्याख्यातेति ज्ञत्वा तेनापि आत्मनानुस्मरणार्थं मालिख्यत । तिस्रो वाचः ।
 ऋग्यजुःसामानि अथवा तिस्रो वाचः सत्वरजस्तमसि अथवा आपत्स्वप्नसुषुप्ति-
 एतयः । ईरयति प्रेरयति उदकरस्त्रीश्च वृद्धतीति वङ्गिरादित्यः । ऋतस्य आदित्यस्य

अथ चतुर्थी।

३० १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अथ प्रेषा हेमना पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्तरसम्।

३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

सुतः पवित्रमर्थेति रभन्ति तेव मद्यप्युमन्ति होता ॥ ४॥ ६० ॥ *

३ १ ३ १ ४ २ ५ १ २ २

(अगस्त्यस्य यमिके द्वे ॥) अस्यां ३४ औ होवा । प्रेषा । हे ३

१ २ २ ३ ४ ५ ३ २ ४ २ ४ २ ४ २ ४ ५

मना । पूयमानाः । उं ऊवाइ । अस्यां ३४ औ होवा ।

१ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ २ ३ ४ ५

प्रेषा । हे ३ मना । पूयमानाः । हाइ । उं ऊवा ।

४ २ २ ३ ४ ५ १ २ २ ३ ४ ५ २ ३ ४ ५

देवा ३४ औ होवा । देवाइ । भौः सम । पृक्तरसाम् ।

धीतिः । अथवा कृतस्य मत्स्यः ब्रह्मणः । अथवा कृतस्य धीति यज्ञस्य वा
 आदित्यस्य वा इव इव 'अग्नौ प्रान्ता ऊतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते' । 'ब्रह्मणो मनीषां
 गावः रश्मयः तेन विवृष्टा अथवा उदकानि' । एतमेव गरेपति रश्मि-स्वामिनं वा
 पृच्छन् इव सोमं यन्ति पृथिवीं वसाना सर्वोपकाराय सोमं आदित्यं मतयः । प्रजायते
 विषयाः अतिप्रकाशत इति रश्मयः । वावशाना आदित्यं यन्ति प्रविशन्ति । अध्वर्यो
 वज्रिरात्मा भवति । वज्रादिगणसद्योगात् । सः तिष्ठो वाचः प्रेरयति । विद्या
 बुद्धिमनांसि । विद्या महान् । बुद्धिरहङ्कारं मन इति प्राधान्याद् भूतेन्द्रियाणि
 कृतस्यात्मानः धीतिं मनसः इष्टानि कर्माणि प्रेरयन्ति ब्रह्मणः आत्मानः । गोपाः
 गोपायति । आत्मानं इन्द्रियाणि स्वामिनं पृच्छन्तः । आत्मानं तदभिप्रायेण
 शब्दाद्यनुगमनैः । एतमेवमात्मानं सोमं ब्रह्मसंयमाना इव यन्ति न भूयः तदर्थं प्रादु-
 र्भवन्ति इति ।

* ३० ६, ९, ८, १ = क० ७, ४, ११, १ = ऊ६१२। ७,

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

चाउ । होइ । सुता३४ औहोवा । पवाइ । चा३म्परि ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

एतिरेभान् । हा । हाँ औहोइ । मिता३४ औहोवा । विसा ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

आ३पशू । मन्तिहोता । पशू । मा३४३ । ती३होपू

ताईपूई ॥ ४ ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

औहोवाहा३होइ । इहा । अस्यप्रेषा । हे३मना ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

पूयमानाः । देवोदेवाइ । भी३ःसम । पृक्तरसाम् ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

सुतःपवाइ । चा३म्परि । एतिरेभान् । औहोवाहा-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

३होइ । इहा । मितेवसा । आ३पशू । मा३४३ ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

ती३होपूताईपूई ॥ ५ ॥ ६०

वसिष्ठऋषिः* । “अस्य” सोमस्य “प्रेषा” [प्रेषतिर्गत्यर्थः
(म्वा० प०) क्तिपि रूपं । सावेकाच इति विभक्तेरुदात्तत्वं †
प्रेषा] प्रेरकेण‡ “हेमना”॥ हिरण्येन “पूयमानः” हिरण्य-

* “सैवावरुणः”—इति ऋषिर्नै० ।

† “सावेकाचस्य त्रयीयादिविभक्तिः”—इति पा० ६, १, १६८ ।

‡ “प्रेषा प्रकषेच्छा”—इति वि० ।

॥ बाहुल्यकादलोपाभावः ।

रियार३स्या । जनि३तेन्द्रा । स्या३जनि । ते३४३ । ता३
वापु३इष्णा३५३ ॥ ६ ॥

सोम३ पवते३जनिता । ए३ । औ३३हो३५वाऽ । माता
२३४पु३ना३५३म् । जनिता३दिवा३जनिता३पृथिव्याः । जना-
३इता३४३मे । जनिता । मू३४३ । री३या३पु३स्या३५३ ।
जनि३तेन्द्र३स्यजनि३ते३तविष्णा३४३ ॥ ७ ॥

(जमि३त्रे३ द्वे ॥) हा३उज३नत् । ३ । ज३न३द्वा३उ । ३ ।
हो३इ । ज३नत् । २ । हो३इ । ज३नात् । सोमः३पवा । ते३
ज३नि । ताम३तौना३म् । ज३निता३दा३इ । वा३३ज३नि । ता३पृ-
थि३व्याः । ज३निता३ग्रा३इ । ज३निता । मू३रि३य३स्या । हा३उ
ज३नत् । ३ । ज३न३द्वा३उ । ३ । हो३इ । ज३नत् । २ । हो३इ ।
ज३नात् । ज३नि३तेन्द्रा । स्या३ज३नि । ते३४३३ । ता३वा-
पु३इष्णा३५३ ॥ ८ ॥

जनद्वाउ । ३ । जनदाउ । ३ । जनत् । होइ । ३ ।

सोमः पवा । ते३जनि । तामतीनाम् । जनितादाइ ।

वो३जनि । तापृथिव्याः । जनिताग्नइ । जनितासूरियस्या ।

जनद्वाउ । ३ । जनदाउ । ३ । जनत् । होयि । ३ । जनि-

तेन्द्रा । स्या३जनि । तो३३३ । ता३वापृथिव्यो३५६ः

॥ ८ ॥ ६१

प्रतर्दनऋषिः* । “सोमः” अभिषूयमाणः “पवते” पात्रेषु
क्षरति । कीदृशः ? “मतीनां” बुद्धीनां । यद्वा । मृगनयेयानां
स्तुतीनां “जनिता” जनयिता [“जनिता मन्त्रे” (६, ४, ५३)
इति निपातेन णि-लोपः] किञ्च “दिवः” द्युलोकस्य “जनिता”
प्रादुर्भावयिता । तथा “पृथिव्याः जनिता” । “अग्नेः” “जनिता”

“दैवोदासिः” इति वि० ।

* अत्रेदं विवरणम्—सोमः प्रपते । विनियोगोऽस्य चतुर्थजनि । अधियज्ञपत्रे
पर्णसोमस्य पृथिव्यादीनां । जनयित्वेन सम्भवात् । यज्ञद्वारेण स्थितिरुत्तुत्वात्
जनयतीति जनिता मतीनां जनयिता दिवः जनयिताग्नेर्जनयिता सूर्यस्य जनयिता ।
इन्द्रस्य जनयिता । उत अपि विष्णोर्वाग्निमतुदनि । जनयिता पृथिव्यादिभ्यः रसेन
वर्द्धयिता । अधिदैवेन्द्रः सोमः यदात्मनि तदायमर्थः । सर्वमिदं जयति । आत्मा सोमः
पवते साधयति भोक्तृत्वात् । आत्मा सत्कारिण वा । प्रधानभूतेन्द्रियाणां जनयिता
पृथिव्यादीनाञ्च द्रव्योर्ग्रहणान्तरित्तयापि अग्रादीनाञ्च स्थानानां तिष्ठणां विष्णोश्च
वाग्निमतः ॥ ”

अथ षष्ठी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अभिन्निपृष्ठं वृषणं वयोधामङ्गाषिणमवावशन्तवाणीः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २
 वनावसानो वरुणो न सिन्धुः । विरत्नधा दयते वार्याणि ॥ ६ ॥ ६२ ॥ ६३

२ २ ५ २ ४ २
 (अङ्गिरसां व्रतोपोहः ॥) ओश्चायि । ओश्चा । ओहा ।

१ ५ २ २ १ २ १ २ ३
 इयार । ओश्चाश्च । अभिन्निपा । छात्रं वृष । णं व-

४ ५ २ १ २ २ १ २ २ २ ४ ५
 योधाम् । अङ्गाषिणाम् । अवाव । शन्तवाणीः ।

२ १ २ २ १ ० ३ ४ ५ २ १ १ २
 वनावसा । नोश्वरुणो न सिन्धुः । ओश्चायि । ओश्-

५ २ १ ५ २ २ १
 हा । ओहा । इयार । ओश्चाश्च । विरत्नधाः ।

२ १ २ २ २ ४ ५
 दयते । वार्षाश्च । रोश्यापुणाईपुईयि ॥ १० ॥ ६२

प्रकाशयिता । "सूर्यस्य" सूर्यप्रेरकस्यादित्यस्य "जनिता"
 "इन्द्रस्य" जनिता पानेन मदस्य जनयिता । "उत" अपि च ।

"विष्णाः" व्यापकस्य "जनिता" जनयिता । एतत्सर्वं सोमेऽ
 भिषूयमाणे भवति सोमेन हि देवताप्यायन्त इति ॥ ५ ॥ ६१

• "आङ्गाषाणाम्"-इति;
 + "सिन्धून्"-इति च } ऋः ।

† उ० ६, २, ११, १=ऋ० ७, २, २६, ३=ऊ० ७, २, १७ ।

¶ अवाह यास्कः—“सोमः पवते सोमः सूर्यः प्रसवनाज्जनिता मतीनां प्रकाश-
 कर्मणा मादित्यरश्मिनां दिव्योद्योतनकर्मणा मादित्यरश्मिनां पृथिव्याः प्रथनकर्मणा

अथ सप्तमी ।

१.१. २१ २२ ११ २२ ३ १३ ३ ११ २२ १ १ १
 अक्रांतमुद्रः प्रथमे विधर्मजनयन्प्रजाभुवनस्त्रयोपाः* ।

वसिष्ठऋषिः† । “विष्ट” त्रीणि पृष्ठानि द्रोणकज्ञादि-
 स्थानानि सवनानि वा यस्य स तथोक्तम् । “वृषण” वर्षकम् ।
 “वयोधाम्” अत्रस्य दातारम् । “अङ्गोषिणं” आघोषन्तं सोमं ॥
 “वाणीः” स्तोत्ररूपा वाचः “अंवाधयन्त” कामयन्ते शब्दायन्ते वा ।
 “वना” वनानि उद्कानि “वसानः” ॥ आच्छादयन् “वरुणो नु”
 वरुण इव § “सिन्धुः” अपां स्यन्दयिता पर्यन्तप्रदेशानाच्छादयति
 तद्वत् । “रत्नधाः” रत्नानां दाता सोमः “वार्याणि” धनानि ॥
 “दयते” स्तोत्रभ्यः प्रयच्छति ॥ ६ ॥ ६२

मादित्यरश्मीनां, सूर्यस्य स्वीकरणकर्मणा मादित्यरश्मीनां, विश्वोर्थाप्तिकर्मणा मादित्य-
 रश्मी नामित्यधिदैवतम् । अथाध्यात्मं सोम आत्माप्येतस्मादैवेन्द्रियाणां अमितेत्यर्थः ।
 अपिवां सर्वाभिर्विभूतिभिर्विभूतं आत्मैक्यमिति भावयेत्—इति पृ० १, १२ ।

* “भुवनस्त्रयाः”—इति ऋ० ।

† “मेतावरुणः”—इति ऋषिर्भे० ।

‡ “सुतः”, “सुतं”, “वयः”—इति त्रीण्यपि पदानि पाठमेवात् सप्तमैव पदकलेन
 अयम् (२, ७) । ‘वयोधा मन्त्रानां धातारं यशस्विनं वा’—इति वि० ।

§ “आङ्गूष्मसोमवाघोषः” “एमाङ्गूषेणुः वयमिन्द्रवर्णैः” अमेन सोमेन वयमिन्द्र-
 वर्णैः—इत्यादि वि० ५, ११ ।

§ “वरुणः पृणोतीति सतः”—इत्यादि वि० १०, १—४ ।

॥ “वार्याणि वननीयानि धनानि”—इति वि० ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

अद्रिः ॥ ७ ॥ ६३१

(सम्यावैयम् ॥) हो । होपि । अक्रात्समुद्रः प्रथमे विधामान् ।

हो होयि । जनयन् प्रजाभुवनस्थगोपाः । हो । होयि वृ

षापवित्रे अधिसानो ॥ २ ॥ व्यायि । हो । हो । वृह

त्सोमो रवावृधेस्वानो ॥ ३ ॥ द्रा । औ ॥ होवाहाउवा

३ । ॥ ३ । स्वाना ॥ ४ ॥ द्वीर ३४५ ॥ १२ ॥ ६३

पराशरऋषिः । “समुद्रः” अस्मादापः सन्द्ववन्ति स
समुद्रः अयं वर्षकः । “गोपाः” यज्ञस्य रक्षकः सोमः “प्रथमे”
विस्तृते “भुवनस्य” उदकस्य ॥ “विधर्मान्” विधारकेऽन्तरिक्षे
“प्रजाः” “जनयन्” उत्पादयन् “अक्रान्” सर्व्वमतिक्रामति [क्रमते-
लुङि, तिपि, इङभावे वृद्धौ न कृतायां सिज्जलोपे मकारस्य

० “सुवानि”—इति ऋ० ।

† उ० ५, १, १, १=४० ७, ४, १८, प= कहे १७, २, १;—१३, २, ५—८; कहे १, २, ५ ।

‡ “आत्माः”—इति ऋषि-मै० ।

॥ “भुवनम्”—इति उदकनामसु पराशरनामं नैवण्ड कम् (१, ११) ।

* अथ दशमी ।

१२ ३१२ ३२ ३१२ २२ ३ २ ३२ ३ १ २
पवस्वसोममधुमांश्च तावापोवसानोऽभिसानोऽव्ये ।

३१ २ ३१२ ३११ ३१२ ३
अवद्रोणानिघृतवन्ति* रोहमदिन्तमोमत्सरइन्द्र-

१ २
पानः ॥ १० ॥ ६६+

॥ इति चतुर्थ-दशति ॥ ४ ॥

उशनाऋषिः † । हे इन्द्र ! “वृष्णः” वर्षकस्य “ते” तुभ्यं
[चतुर्थ्यर्थे षष्ठी] “एषः” “स्यः” स सोमः “मधुमान्” माधुर्यो-
पेतः “वृषा” वर्षकः “पवित्रे” “पर्यक्षाः” पर्यस्त्रवत् [चरतेर्लुङि
रूपम्] स एव “सहस्रदाः” सहस्रसङ्ख्याकस्य धनस्य दाता
“शतदाः” शतसङ्ख्याकस्य दाता “भूरिदावा” ततोऽपि भूरे-
दाता ‘वाजी’ बलवान् सोमः “शश्वत्तमम्” अतिशयेन पुराणं
“बहिः” यज्ञम् “अस्थित्” अधितिष्ठति ॥

“वृषा वृष्णाः”-“वृषा वृष्ण”-इति, “सहस्रसाः”-“शतसाः”
इति च साम्नाऋचः पाठाः ॥ ८ ॥ ६५

* “घृतवन्ति”-इति ऋ० ।

† ऋ० ७, ४, ८, ३ ।

‡ “काव्यः”-इति ऋषि-ने० ।

¶ “षष्ठ्यर्थे चतुर्थीति वाच्यम् (२, १, ६९)”-इति कात्यायनवचनादित्यर्थः ।

§ “सहस्रस्य षडङ्गम् (पा० ६, १, १३३)”-इतीदमन्ते स इत्यस्य चोक्तौपः ।

• ॥ “आतोमनिप कनिवनिपश्च (पा० ३, २, ७४)”-इति वनिपि कान् ।

(माधुकन्दसम् ॥)

चाओर३४चाइ । इहा३१ ।

पवस्वसो । मा३मधु । मा७कृतांवा । अपीवसा ।

नो३अधि । सानो३अव्याइ । अवद्रोणा । नी३धृत ।

वन्तिरोहा । चाओर३४चाइ । इहा३१ । मदिन्तमो ।

मत्सरः । आ३४इइ । द्रा३पा३नाईपूई ॥ १५ ॥ ६६

प्रतर्दनकृषिः* । हे “सोम !” “मधुमान्” [मत्वर्थीयः]
 तादृशस्त्वं “अपः” वसतीवरीः एकधनाः “वसानः” आच्छा-
 दयन् “अधि” अधिकं “सानो” समुच्छिते “अव्ये” अविभवे-
 पवित्रे . “पवस्व” चर । ततः “मदिन्तमः” अतिशयेन मदकरः
 “इन्द्रपानः” इन्द्रेण पातय्यः . “मत्सरः” मादयिता सोमः “धृत-
 वन्ति” उदकवतः† “द्रोणानि” द्रोणकलशान् “अवरोह”
 प्रादुर्भवसि ॥

“रोद”-“सीद”—इति पाठौ ॥ १४ ॥ ६६

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामर्वेदार्थ-प्रकाशे
 कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

* “दैवोदाधिः”—इति कृषि-ने४ ।

† “धृतम्”—इत्युदकनामस्य दशमं नेषण्ट्कम् (१, २) ।

२, १११ २२ १२ २२ १ २ १ १ १ २
वा३४५ । आसोमोवा । स्वा३रभ । सा३४३ । नी३

४
दापुत्ताई५६३ ॥ १७ ॥

५२४ २, १११ ३२२२ २२ २ २
औहो३वा३४५ । प्रसेनाना३ः । प्रुरीआ३ । ग्रा३

३४ ५ ३ २२१ २ २ ३ ४ ५
रथानाम् । गव्यन्नेताइ । हर्षता३इ । अस्यसेना ।

३२ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ ४ २
भद्रान्कणवान् । इन्द्रहा३ । वांसिखिभ्याः । औहो३वा

१११ २२ २ २२ १ २ १ २ २ ४
३४५ । आसोमोवा । स्वा३रभ । सा३४३ । नी३दा५ ।

२ १११ २
तम२३४५इ ॥ १८ ॥ ६७

प्रतर्दनऋषिः* । “सेनानीः” सेनाना मग्रे नेता । “शूरः”
शत्रूणां बाधकः “सोमः” “गव्यन्”† इच्छन् यजमानानां पञ्चा-
दिकं मृच्छन् “रथानाम्” “अये” श्रुतः “प्रेति” प्रकंषेण सख्या-
मङ्गच्छति । “अस्य” सोमस्य “सेना” च “हर्षते” हृष्यति [वाक्य-
भेदादनिघातः] किञ्च “सखिभ्यः” समानख्यानेभ्यो यजमा-
नेभ्यः “इन्द्रहवान्” तैः कृतानि इन्द्रस्य आह्वानानि “भद्रान्”
कल्याणानि यथार्थानि “कण्वन्”‡ आहृतो ह्यिन्द्रः सोमं पीत्वा

* “होहोदासि” इति ऋषि-ने ।

† “इन्द्रसि परेच्छाया मपि क्यञ् वक्तव्यः”—इति ऋषीणां ध्यायीक-कात्यायन-
वचनादिषु कचि रूपम् ।

अथ द्वितीया ।

२३१ ३ १२

२ २३२ ३ २ २३ २२

प्रतिधारामधुमतौरद्धग्रन्वारयत्पूतोअत्येध्यव्यम् ।

१२ ३१ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २

२ २

पवमानपवसेधामगोनाञ्जनयत्सर्यमापिन्वेअर्कैः ॥२॥६८*

(वैयश्वज्योतिषाणि त्रीणि ॥)

२२

२

२

छाउहोवा३छाइ ।

२२ २

१ ७

११११

२२

२

२

प्रतिधारामधुमा३ताइरद्धग्रा२३४पून् । छाउहोवा३छाइ ।

२ २२

१ ७

११११

२२

२

वारयत्पूतोअतौर्याइषिआव्या२३४पूम् । छाउहोवा३

२

२

२२ १ ७

११११

२२

२

छाइ । पवमानपवसे३धामगोना२३४पूम् । छाउहोवा

कामान् प्रयच्छतीति । “रभसानि” इन्द्रस्य वेगेनागमन-निमित्तानि “वस्त्रा” वस्त्राण्याच्छादकानि पयःप्रभृतीन्याश्रयणानि “आ दत्ते” आ गृह्णाति । ॥ १ ॥ ६७

* अ० ७, ४, १७, १ ।

† अथ विवरणं यथा—“प्रसेनानी । सेनां नयति इति सेनानी । शूरः विक्रान्तः । अपि रथानां ये देवराजाः गन्तुं इच्छन् । धनं सृथिषां भवं त्रेति प्रयाति ।* वर्धति अस्स सेना भद्रान्, भन्दनीयानि । कुर्वन्, क्षणम् । इन्द्रहवान्, इन्द्रियाणि । सखिभ्यः अतिगम्यः । एवं गुणविशिष्टः । सोमः वस्त्राणि रभसानि प्रयति । आदत्ते परसेन्येभ्यः । अथवा सेनानीः स्वन्दः शूरः विक्रान्तः । अपि पुरतः देवराजानां गन्तुम् । सृथिषां भवन्मनम् । राति गृह्णाति ददति सेन्येभ्यः सोम इव रक्षीन् वस्त्राणि सेन्येभ्यो ददाति ॥”—इति ॥

अथ तृतीया ।

१२. एक २२   ११   २२   १२   २२

प्रगायताभ्यर्चामदेवांस्तेमहिनीतमहतेधनाय॥

10
 9
 8
 7
 6
 5
 4
 3
 2
 1

स्वादुःपवतामतिवारमव्यमासीदतुकलशन्दे वडन्दुः॥३॥ई८*

२   र .   १   श्री   ११११   २४

३६। जनयत्सूर्यमा३पांइन्वोअर्का३३४५इः । हाउ

ॐ २ ११.११
होवाइहाउ । वाइ४५॥ १८ ॥ ६८

पराशरऋषिः । तदा प्रसृज्यन्ते “यद्” यदा “पूतः”
वसतीवरीभिस्त्व “अव्यम्” अग्निभवं “वारं” वालं पवित्रम्
“अलेषि” अतीत्य गच्छसि । किञ्च हे “पवंमानं” शोध्यमानं
सोमं ! “गोनां” गवां “धाम” धीयते पीयते इति धाम पयः
तत् वसनीकृत्य “पवसे” क्षरसि । ततः “जनयन्” जायमानस्त्व
“अक्ता” अर्चनीयैः स्वर्तेजोभिः “सूर्यम्” आदित्यम् “अपिन्वः”
पूरयसि ॥

“वारं यत्पूतोऽत्येष्टव्यम्”—“वारान्यत्पूतोऽत्येष्टव्यान्”—इति,
 “जनयन्”—“जज्ञानः”—इति च साम्नऋचः पाठौ ॥ २ ॥ ६८

• ୪୦ ୭, ୫, ୨୧, ୪ ।

† “शास्त्रयः” — इति कृषि-नै० ।

‡ "गोः पादान्ते (७, १, ५७)" — इति सिद्धं गोमार्जसति ।

॥ 'गङ्गां रक्षन्तीमा सहकानां वा'—इति वि० ।

२१२

२११

२१३ ४ ५

२२१

प्रगायता ।

अभिय ।

चामदेवान् ।

सोमः

हिनी ।

तारमह ।

तेधनाया ।

स्वादुःपवा ।

तार

मति ।

वारमव्याम् ।

आसीदतु ।

कलशम् ।

दा-

३४३३ । वारआप्रइन्दूईपूईः ॥ २० ॥ ईट

इन्द्रप्रमतिकसिष्ठऋषिः । हे स्तोतारः ! “प्रगायत” “सोम”
 प्रक्षर्षेणाभिष्टुत । वयन्तु “देवान्” “अभ्यर्चामः” अभिष्टुमः* ।
 यदा । देवानभ्यर्चामोऽभ्यर्चत [पुरुष-व्यत्ययः] । किञ्च । “महते”
 महत् प्रभृतं धनाय धनं प्राप्तुं सोमं “हिनीत”† अभिषवार्थं
 प्रेरयत [त्रियार्थोपपदस्य च कर्मणि स्थानिनः (२, ३, १४) - इति
 धन-शब्दस्य चतुर्थी] ततः “स्वादुः” मधुरः सोमः “अव्यम्”
 अविभक्तं “वार” वालं पवित्रम् “अतिपवताम्” अतीत्य चरतु ।
 “देवः” द्यौतमानः । सोमः “इन्दुः” दौमः सन् “कलशं” द्रोणम्
 “अति आसीदतु” आभिमुख्येन तिष्ठतु ॥

“पवतां” - “पवाते” - इति, “देवइन्दुः” - “देवयुर्न” - इति
 साम्नऋचः पाठौ ॥ ३ ॥ ईट

* “लोयन्त्रैश्च” - इति वि० ।

† “सप्तमसप्तमवार्थं (७, १०, ४५, पा०)” - इति तर्पि सिद्धं हिनीतति ।

इमाया३१२३४न् । वरमावावशा । नार३४पः । जघ-

म्यता३१२३४इम् । कलशेगाप्रवः । इ । दाउ । वा ।

॥ २३ ॥ ७१

मृडीको वासिष्ठऋषिः । “वेनतः” [वैनो वेनतेः कान्ति-
कर्मणः (दे, ४, ३८)]—इति यास्कः] कामयमानस्य “मनसः”
[मनो मन्यतेः स्तुतिकर्मणः*] स्तोतुः “वाक्” स्तुतिलक्षणम्
यद्येन “तच्चत्” संस्करोति† । “धर्मन्” धारके‡ यज्ञे “ज्येष्ठस्य”
प्रशस्यस्य “द्युक्षोः” द्यौम-स्तुतिकस्य [टिप्पणं शब्दे (अ० प०) इत्यस्मात्
कुप्रत्ययः] सवनस्य “अनौके” प्रमुखे यदा यज्ञेषु सवन-मुखे
स्तोतुर्वाक् सोमं स्तोतीत्यर्थः । “आ” अनन्तरमेव “वरं” वरंणीयं
“जृष्ट” देवानां मदाय पर्याप्तं “पति” सर्वस्य पालकं “कलशे”
स्थितं “इन्दुम्” “ईम्” एनं सोमं “वावशानाः” कामयमानाः
“गावः” “आयन्” पयसा स्वीयेन मिश्रयितुं माणच्छन्ति ॥

“धर्मन्”-“धर्मणि”—इति पाठौ ॥ ५ ॥ ७१

* “मन्यते”—इति कृति-कर्मसु च्छृङ्गिणश्चैवष्टकम् (३, १४) ।

† “वाक् सञ्चितम्”—इति वि० ।

‡ “तच्चत् करोति”—इत्येव वि० ।

॥ धारणार्थं—ध-भातोः कर्त्तरि मणिपि धर्माच्चित्ति ततश्चाह-स्तुकि रूपम् ।

अथ षष्ठी ।

३ १ २ ३ ५ ९ ३ २ ३ १ ९ ३ २ ३ १ २
साकमुत्तोमर्जयन्तस्वसारोदशधीरस्यधीतयोधनुचौः ।

३ १ १ ३ १ १ १ ३ १ १ ३ २ ३ २ ३ २
हरिः पर्यद्रवज्जाः सूर्यस्यद्रोणाननक्षेत्रानवाजी ॥ ६॥७२॥

४ ५ १ २ २ १
• • (दाशस्यत्ये द्वे ॥) साकाम् । उत्तोमर्जयन्त । स्वसः

२ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १
रशराः । दाशा २ । धीरस्यधीतयोधनूरचौः । हारी

१ २ ३ १ २ १ २ १ २ १
२ । पर्यद्रवज्जाः हरिया २३स्या । द्रोणा २म् । नन-

२ २ १ १ १ १ १ १ १ १
क्षेत्रानवा २३ । हाउवा ३ । जीर ३४५ ॥ २४ ॥

५ २ ५ २ ५ २ ५ २ ५ २
साकमुत्तोमर्जयन्तस्वसारः । ए३१२३४ । मर्जयन्तस्वसारः ।

२ ५ २ ५ २ ५ २ ५ २ ५ २
दशधीरा ३४ । ए३१२३४ । स्यधीतयोधनुचौः । हरिः

५ २ ५ २ ५ २ ५ २ ५ २
पर्या ३४ । ए३१२३४ । द्रवज्जाः सूर्यस्य । द्रोणन्नना ३४ ।

२ ५ २ ५ २ ५ २ ५ २ ५ २
ए३१२३४ । क्षेत्रानवा ३४ । हाउवा । जीर ३४५ ॥ २५ ॥ ७२

अथ संसमी ।

३. ११. ३ १२ ३२ ३ १२ ३ २२ ३ ३१२ ३२.

अधियदस्मिन्वाजिनीवशुभस्यर्द्धन्तेधियःसूरेनविशः ।

३ १२२ १२ ३ १२ ३१२ २२२ ३ १२.

अपोवृणानःपवतेकवीयान्व्रजन्नपशुवर्हनायमन्म ॥ ७ ॥ ७३*

नौधाऋषिः† । “साकमुक्षः” [उक्ष सेचने (भा० प०)

क्विपि रूपम्] तादृश्यः “स्वसारः” कर्म-करणार्थं मितस्ततः
 सुष्ठु गच्छन्त्यः। अङ्गुलयः॥ “मर्जयन्त” सोमं शोधयन्ति [मृज्
 शौचालङ्कारयोः (चु० उभ०)] ताः दशसङ्ख्याकाः “धीतयः”
 [अङ्गुलिनामैतत्. (नै० २, ५, ७)] अङ्गुलयः “धीरस्य” समर्थस्य
 प्राज्ञस्य वा देवैर्ध्यातव्यस्य काम्यमानस्य वा सोमस्य “धनुर्वीः”
 प्रेरयित्रो भवन्ति§ । ततः “हरिः” हरितवर्णः सोमः
 “सूर्यस्य” “जाः” प्रादुर्भूता जाया दिशस्ताः॥ “पर्यद्रवत्”
 परितो गच्छति । सूर्यस्य तेजसा हि आविर्भवतीति दिशां
 तस्य जायात्वम् । “अत्यः” अतनशीलः “वाजी नः” अश्व इव
 स्थितः सोमः “द्रोणं” कलशं “ननजे” व्याप्नोति [नक्षति-
 व्याप्ति-कर्मा (नै० २, १८, २)] ॥ ६ ॥ ७२

* ऋ० ७, ४, १ ।

† “शौतमः”—इति ऋषिर्नै० ।

‡ स्तु शब्दोपतापयोः (भा० प०)—इत्यस्य रूपं स्वस्यभिप्रायः ।

§ “स्वसारः”—इत्यङ्गुलिनामसु तथोदगतं नैघण्टु कम् ।

§ “वाञ्छन्ति”—इति वि० ।

—“अपत्यम्”—इति वि० । “जाः”—इत्यपत्यनामसु नवमं नैघण्टु कम् २, २ ।

(कश्यपस्य च शोभनम् ॥) अधियदा । स्माइन्वा२जि

नी२वशु । भाः । स्प३र्द्धन्तेधियः४ । राइ२नविशाः ।

अपोवृ३णानःपवताइ । कवी२श्यान् । व्रजन् । पा ।

शुव३र्द्ध । ना३४३ । याइमा५न्माइ५र्द्ध ॥ २६ ॥ ७३

कण्वृचपिः* । “यद्” यदा “अस्मिन्” सोमे “वाजिनीव
शुभः”† अश्वे यथा वस्त्रप्रभृत्यलङ्कारा भवन्ति । यदा वास्मिन्
सोमे “सूरे न” सूर्ये न यथा सूर्ये “विशः” रश्मयः उदिता
भवन्ति तदा “धियः” अङ्गुलयः “अधिस्प३र्द्धन्ते” अहं पुरस्ता-
च्छोधयाम्यहं पुरतः शोधयामीत्यहमिकया उपतिष्ठते । ततोऽयं
सोमः “अपः” वसतीवरीः “वृणानः” आच्छादयन् “पवते”
पात्रेषु चरति कलशानभिगच्छति । कीदृशः ? “कवीयान्”
कविरिवाचरन् । यहा । कवयः स्तोतारः तानिच्छन् । तच्च
दृष्टान्तः—“व्रजं न” “मन्त्र” मननीयं बोद्धव्यं रक्षितव्यं
गवां गोष्ठं पशुवर्द्धनाय गोपालः परिगच्छति यथा तथा
देवानां प्रीणनाय पात्राणि पवते ॥

“सूर्ये”-“सूरे”—इति, “कवीयान्”—“कवीयन्”—इति च
साम्न ऋचः पाठः ॥ ७ ॥ ७३

* “घौरः”—इति ऋषि० ने० ।

† शुभइति शुभ शोभायाश्च (भा० शा०)—इत्यस्य रूपम् । विसर्गस्तु न दृश्यते मूले ।

^५ २३४वा । ^{१ २ १ ६ १ ५ २} वरिवस्कुण्वन्वृजना३ । ^१ स्या । ^{५ २} रा३जौवा-

^{५ ४} ओ२३४वा । ^४ क्षो५इ । डा ॥ २८ ॥

^{५ २ २ ४ ४ ५ २ २} इन्द्रौक्षोवाक्षाईयावाजाउ । ^२ वा३ । ^२ छाउवा ।

^{० २ २ १ २} पवतेगोनियोघाउ । ^२ वा३ । ^{१ २} छाउवा । ^२ इन्द्रा३सोमः ।

^{२ १ २} सच्चइन्वाउ । ^२ वा३ । ^{१ ३ ५ २ २} छाउवा३ । ^२ मा२दार्३४ओक्षोवा ।

^{३ १ १ १ १} यार४५ । ^{२ १ २} हन्ताइरक्षो । ^{२ १ २} बाधाताइपाउ । ^२ वा३ ।

^२ छाउवा३ । ^{१ ३ ५ २ २} यी२रार३४ओक्षोवा । ^{३ १ १ १ १} नी२३४५म् । ^{२ ३} वरा-

^३ इवस्कृ । ^{१ २} एवन्वृजनाउ । ^२ वा३ । ^१ छाउवा३ । ^१ स्या२-

^{३ ५ २ २} रार३४ओक्षोवा । ^{३ १ ५ १ १} जा२३४५ ॥ २८ ॥

^{५ २ २ ४ ५} इन्द्रौक्षोवापवतेगोनियोघाः । ^{२ २} इन्द्रे सोमः सच्चइन्वन्म-

^{४ ५} दाया । ^{३ २ २ ४ ५} हन्तिरक्षोवाधतेपर्यरातीम् । ^२ वरिवस्कुण्वन्वृज-

० २ ३२२ ५२ २ २ १२ ३ १ १ २ २
 नस्यराजा । • राजा ३४ औहोवा । ए३ । स्यराजा २३४५

॥ ३० ॥ ७४

॥ इति ग्रामे गेये पञ्चदशः प्रपाठकः ॥ .

मन्युर्वासिष्ठ ऋषिः । “इन्दुः” चरणशीलः* “वाजी” बल-
 वान् “गोन्योघाः” गमनशीलः नीचीनाग्र-रससङ्घातः† “इन्द्रे”
 “सहः” बलकरं रसम् “इन्वन्” प्रेरयन्‍‡ “सोमः” “मदाय”
 तस्य मदार्थं “पवते” चरति । किञ्च । “रक्षः” रक्षकुलं
 “हन्ति” हिनस्ति । किञ्च । “अरातीः” अरातीन् शत्रून्
 “परिबाधते” परितः संहरति । कौटुम्भः § “वरिवः” वरणीयं
 धनं “कण्वन्” स्तोदृणां कुर्वन् “वृजनस्य” बलस्य § “राजा”
 ईश्वरः ॥ सोम इति ॥ ८ ॥ ७४

* अतएव “इन्दुः”—इति उदकनामसु दृश्यते च (नै० १, १२, ८३) “उन्दे रि
 चादेः—(उ, १)”—इत्यु ननेरिन्दुरिति ।

† गो—गमनशीलः, नी—नीचिनः, (तस्य अग्रे विद्यमानः) ओघः—
 “गोनी”—शब्दो गमनशीलार्थेऽपभ्रंश इत्युदाजहार च पश्यते पतञ्जलिः ।

‡ “इन्वति”—इति गतिकर्मसु पञ्चदशप्रवृत्तं नैषण्ड कम् २, १४ ।

§ भाष्यकारस्यैव ऋग्वेदीयपाठमुद्धृत्य व्याचष्टौ, सामवेदीयपाठसु “अ-
 तिम”—इति ।

§ “वृजनम्”—इति बलनामसु एकविंशतितमं नैषण्ड कम् २, ९ ।

॥ “राजति”—इति ऐश्वर्यकर्मसु चतुर्थं नैषण्ड कम् २, २१ ।

इया३ । ई३या । मा३श्वत्वइन्दोसरसिप्रधा३३न्वा । इ
 होइया३ । ई३या । ब्रध्नश्चिद्यस्यवातो नजू३३तीम् ।
 इहोइया३ । ई३या । पुरुमेधाश्चित्तकवेनरा३३न्वात् ।
 इहोइया३ । ई३या । या३३४ । औहोवा । ए३ । दी
 दया३३४५त् ॥ २ ॥

हाओर३३वा । २ । हा३ओर३३वा । हाउवा । अया-
 पवापवस्तेनावसूनि । इहइ । हिया३ । इहा । इहा ।
 मा३श्वत्वइन्दोसरसिप्रधन्व । इहइ । हिया३ । इहा ।
 इहा । ब्रध्नश्चिद्यस्यवातो नजूतिम् । इहइ । हिया३ ।
 इहा । इहा३ । हाओर३३वा । २ । हा३ओर३३वा ।
 हाउवा । पुरुमेधाश्चित्तकवेनरन्वात् । इहइ । हिया
 २ । इहा । इहार३३४५त् ॥ ३ ॥ ७५

कुत्सऋषिः* । हे सोम । “अया” अनया “पवा” पवमानया
 धारया सह “एना” एनानि “वसूनि” धनानि “पवस्व” क्षर
 [पवा—पूर्ज पवने (क्या० उ०) “अन्येभ्योपि दृश्यन्ते (३, २, १०१)”
 —इति विन् प्रत्ययः । आर्धधातुकलक्षणो गुणः । “सार्वकाचः
 (६, १, १६६)” —इति ढतीयाया उदात्तत्वम् । तथा हे “इन्द्र” !
 त्वं “मांश्च त्वे” मन्यमानानां चातके “सरसि” उदके वसतो-
 वर्यास्ये कलशे “प्रधन्व” प्रगच्छः† । ततः “यस्य” यं “ब्रध्न-
 शित्” सर्वेषां प्रज्ञापकः मूलभूतो वा आदित्यः‡ “वातो न”
 वात इव “जूति” देगऽ कुर्वन् । किञ्च । “पुरुमेधाशित्”
 बहुविधपन्न इन्द्राय “तक्वे” [तक्तिर्गतिकर्मसु पठितः॥ ।
 अस्मादीणादिक उन् प्रत्ययः यस्येति (२, ३, ३७) कर्मणि षष्ठौ ॥
 “न लोक्तव्ययेति (२, ३, ६६) षष्ठौ-प्रतिषेधश्चान्दसः] सोम
 मभि गच्छतामित्यर्थः ॥

“यस्य”-“यच”-इति, “जूति”-“जूतः”-इति,—“नरन्धात्”-
“नरन्धात्”—इति च साम्न ऋचः कमेण पाठाः ॥ ६ ॥ ७५

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-नै० ।

† “सरः”—इत्युदकनाभसंलक्षितं शब्दम् नै० १, १२ ।

‡ “धन्वति”—इति गतिकर्मसु चतुःषष्ठितुसंज्ञैर्बुद्धकम् २, १४-१ ।

§ “ब्रध्नः ब्रध्नः, चविता वा मरुतान् वधः”—इति वि० ।

§ अवतवेगकर्मण कतिजुतीत्यादिना (२, ३, ६७) निपातनात् जूमिरिति ।

॥ नि० नै० २, १४, ६८ ।

अथ दशमी ।

३ १२ २२ १ १ २ २ ३ १२ २२ ३ २
महत्तत्सोमोमहिषश्चकारापां यद्गर्भोऽवृणीत देवान् ।

१ २ ३ २ २ १ २ २ १ २
अदधादिन्द्रे पवमानञ्जो

२२ ३ २ २ २ ३ १ २ ०
जनयत्सूर्येज्योतिरिन्दुः ॥ १० ॥ ७६ *

२ २ २ १ २ १ २ १
(आत्रम् ॥) महत्तत्सोमोमहिषश्चकारा २ । अपां

२ २ १ २ २ २ २ १
यद्गर्भोऽवृणीताश्दाइवा २न् । अदधादिन्द्रे पवमानाश्चो

२ २ २ १ २ २ २ १
जा २ः । अजनयत्सूर्येज्यो २३ । तिरिन्द्रा उवा ३ । २३ ।

१ २ २ २ २ २ २ १ १ १ १ १
अजनयत्सूर्येज्योतिरि । दू २३४५ः ॥ ४ ॥ ७६

“पराशरऋषिः* । “महिषः” महान्† पूज्योऽवा “सोमः”
“महत्” प्रभूतं ‡ “तत्” कर्म “चकार” अकरोत् । किं तत् ?

* उ० ५, २, १, २ = ऋ० ७, ४, १८, १ = ऊहे १०, ९, १—२३, २, ५—२३, २, ५—२३, २, ५
२, २ = ऊहो ६, ९, ५ ।

† “मात्ताः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ अत्राह यास्कः—‘महत्तत्सोमोमहिषश्चकारापां यद्गर्भोऽवृणीत देवानाधिपत्यं
मदधादिन्द्रे पवमानं ञ्जोऽजनयत्सूर्येज्योतिरिन्दुरादित्य इन्द्रात्मा’—इति
नि० प० २, १७ ।

¶ ‘महत् असम्भाव्यम्’—इति वि० ।

(वासिष्ठम् ॥) असाञ्चैहो । जिवाकारं । रथ्या
 इयाश्च । या ॥ जारश्च ५३ । धियाञ्चैहो । मनो-
 तारं । प्रथमामाश्च । नौ । पारश्च ५४ । दशाञ्चैहो ।
 खसारारं । अधिसानोश्च । अ । व्याश्च ५५ । मृजा
 औश्चैहो । तिवाञ्चैहम् । सद्नाश्च ५६ । अश्च ५७ ।

१११

वाश्च ५८ ॥ ५ ॥ ७७

कश्यपकृष्टिः* । “वक्ता” शब्दायमानः । [वच परिभाषणे
 (भृदा० प०) वनिप्] सादृशः पवमानः सोमः “आजौ” अजन्ति
 कर्मार्थं मृत्विजइति आजिर्गच्छः तस्मिन् “धिया” कर्मणा स्तोत्रेण
 यागं साकम् “असर्जि” पात्रेषु सृज्यते† । तत्र दृष्टान्तः । “रथ्ये
 यथा” रथ्ये रथाहं [आजौ सङ्गमनामैतत् ॥ अजन्ति प्रक्षिपन्त्या
 युधान्यवेति तस्मिन्] अश्वो यथा सृज्यते तद्वत् । कीदृशः ?
 “मनोता” यस्यां देवानां मनांसि प्रोतानि सा [तथात्र ब्राह्म-
 णम्—“तस्यां हि तेषां मनांस्योतानि”—इति] । “प्रथमा”

* “माटीकः”—इति कृष्टि-ने० ।

† “धिया प्रक्षिपन्त्या कर्मणा वा”—इति वि० ।

‡ “दृष्टवान्”—इति वि० ।

॥ जि० मै० २, १७, ८ ।

ते३। सोमम॥ का३४। हा३हा३। नमस्य॥ ता३।
 उपचा३। यन्ति३सम॥ चा३४। हा३हा३। आचवि॥
 शा। तियुश। तीरुश। ता३४म॥ हा३हा३४। औ
 हा३वा। वा३हा३४४५ः ॥ ६ ॥ ७८

प्रस्तुतवृत्तः*। “अपामिव” यथा उदकानाम् “जर्मयः”
 त्वरन्ते। “इत्”—इति पूरणः। तद्वत् “तर्तुराणाः” कर्मणि
 देवान् स्तीतुस्त्वरमाणाः। [तुर त्वरणे जीहोत्यादिकः (आ०)।
 यङ्ङगन्तस्य शानचि रूपम्। अभ्यासस्य उवर्णस्य रेफादेश-
 म्छान्दसः। अभ्यस्तस्वरः†। तादृशा ऋत्विजः “मनीषोः” मनस
 ईशित्वीः स्तुतीः “सोममच्छ” सोमं प्रति प्रेरयन्ति। “नम-
 स्यन्तीः” नमस्यन्त्यः सोमं योजयन्त्यः सत्यः तम् “उपयन्ति” च।
 उप समीपे गच्छन्ति। तमेव “संयन्ति च” सङ्गच्छन्ते। “[च वा
 योगे प्रथमा (८, १, ५६)—इति न निघातः] “उशन्तीः” काम-
 यमानाः स्तुतयः “उशन्त” कामयमानं सोमम् “आविशन्ति च”
 प्रविशन्ति च। १२ ॥ ७८

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

छन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य सप्तमः खण्डः ॥

॥ इति चैष्टुभम् ॥

* “काण्डः”—इति ऋषि-नै०।

† “अभ्यस्तानामादिः (६, १, १८६)”—इति पा०।

अथा३३उवाये३ । छार३४ना । सखायोदी३२र्षजा३१
वाये३ । कौर३४याम् ॥ ७ ॥

पुरोजिती । वो३ओन्वा३साः । खतायमार । ज२ ।
हार३ । ओ३२ । दा३याइत्ता३वे । आपश्चाना२म् ।
ज२ । हार३ । ज३२ । आ३थाइष्टा३ता । साखा
योदा३ । ज२ । हार३ । ज२३ । घा३जार३४
औ३वा । ए३ । क्रिया३३४५म् ॥ ८ ॥

(कार्तयशम् ॥) पुरो३हा३उ । जा३३४इती । वो
आओ३३हो३ । धा३साः । सुताओ३३हो३ । यामा३ ।
हाउवा । दयित्तवे३ । उपा । अपश्चान् अथा३इष्टा
ना । सखाओ३३हो३ । योदा३ । हाउवा । घजि
क्रियम् । उपा३३४५म् ॥ ९ ॥

(औङ् सन्नम ॥) पुरोजितीवा^{५४२ ५ ४ ४ ४}अधसः । आवा-
^{५ २ २ २ १ २}दाइ । सुतायमादयि^१त्नवा^१रश्चोइ । अपश्चान^{१ ३}७-
^{१ २ २ १ २ ३}अथिष्टनआवारश्चोइ । साखायोदाइ । घाजिक्कारश्च
^{२ २ १ २ १ २ ३ ३}४५याई५६म् । सुवृत्तिभिर्नृमादनभरे^२षुवा^११ ॥ १० ॥
 (श्यावाश्वम् ॥) पुरो^{३ २}३१ । जी^२इती । वा^४आ । धा^{२ ५ २}
^{४ ५ १ २ २ २ १}रसः । एहिया । सू । तायमादा । यि । त्नवा^२इइ ।
^{१ २ २ २ ४ ५ २ २}एहिया^२ । अपश्चान^१आ^२थी^४३ । घा^५रश्चोना । ऐहा
^{१ २ २ १ २ २ ४ २}रइ । एहिया^२ । सखायोदाइ^१र्घा^१इजी^४३ । क्का^२श्चोयो
^५इहाइ ॥ ११ ॥

(आम्भीगवम् ॥) पुरोजितीवा^{५ ४ २ १ २}अध्वासाः । सुताय ।
^{२ २ १ १ २ २ २}मादा^२श्चो^१म् । ऊ^१स्मा^१५१५२ । त्वे^१अपश्चान^१अथिष्टन ।
^{१ २ २ १ २ १ १}साखा^१उवा^१ । यो^१रदौ । घा^२रश्चो^१जी^१ । क्रियाम् । औ-
^{४ ५ ४}रश्चोवा । हो^१५इ । डा ॥ १२ ॥ ७८

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अयमूषारयिर्भगः सोमः पुनानो अर्पति । .

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यख्यद्रोदसी उभे ॥ २ ॥ ८०*

श्वावाश्च ऋषिः† । हे “सखायः” सखिभृताः समानख्याना
वा हे स्तोतारः ! “वः” यूयं “पुरोजिती” [षष्ठ्याः पूर्वसवर्ण-
दीर्घः‡] पुरःस्थित-जयस्य “अन्धसः” अदनीयस्य सोमस्य स्व-
भूताय “सुताय” अभिषुताय “मादयिन्नवे” अत्यन्तं मदकराय
रसाय “दीर्घजिह्व” [दीर्घः जिह्वा श्रुत्य स दीर्घजिह्वी “दीर्घ-
जिह्वी च छन्दसि (४, १, ६८) — इति “ङीष्न्तत्वेन” निपातितः ।
तादृशं] “खानं” च “अपश्चिष्टन” अपश्चिष्टयत॥ अपबाधध्वम् ।
यथा श्वा राक्षसा वा “सुत” सोमं न लिङ्गन्ति तथा कुरु-
तेत्यर्थः ॥ १ ॥ ७८

* उ० १, १, १६, १ = ऋ० ७, ५, २, २ = आरण्य १, २, ८ — २, २, १७ — २, २, १८ — २, १, १८
जङ्घे १, २, ८ — २, २, ८ — ७, १, ८ — ११, २, १० — ११, १, २० — १३, १, २ — १५, १, ११ — १५, १,
१४ — १५, १, १७ — २०, १, ५ — २०, २, १८ — २२, २, १८ = जङ्घे २, १, ६ — २, १, ८ — ३, १, ११ — ३,
२, ११ — ५, २, ८ — ६, १, ८ ।

† ‘सखायिगुः’ श्वावाश्चिः — इति ऋषिर्नै०

‡ सुपांसुलुगित्वादिना (७, १, २८) ॥

॥ ‘अपश्चिष्टीकरोतु’ — इति वि० ।

(क्रीञ्चानि त्रीणि ॥) अयम्यौहो । रायिर्भगाः । सो

मःपुनार । नोअर्षाप्ताइ५इइ । पतिर्विश्वैहो । स्या-

भूमनाः । वियख्यद्रो । दासीउभभाइ५इइ ॥ १३ ॥

अयम्यौषा । अयम्यौषा । रायिर्भगाः । सोमःपुनार

इ । नोअर्षताइ । पतिर्वाइश्वा । ओस्त्राभूमानारः ।

ओइवियख्यारद्रो । दासीउभ । इडारभाइ३इ ।

ओरइ४पुइ । डा ॥ १४ ॥

अयम्यौषा । हो । रायिर्भगाइण । सोमारपुनार ।

नआइ४पु । पारइ४ती । पतिर्विश्वस्त्रभूमनः । विय-

ख्यारद्रो । दासीउभभाइ३इ । ओरइ४पुइ । डा ॥

अथ तृतीया ।

१०२ ३ १२ १ २ ३ १२ ३ १ २
सुतांसोमधुमत्तमा सोमाइन्द्राश्वमन्दिनः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पवित्रवन्तो अक्षरन्द वान् गच्छन्तु वीमदाः ॥ ३ ॥ ८१*

५ २ २ २ २ २ १ २
(त्वाष्ट्रीसाम ॥) सुतांसोमा । धुमाश्त्तमाः । सो-

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
माइन्द्राश्वमा३ । ए३ । दिनश्वा । पवाइत्रवाश्न्तो

ययातिर्नाइषऋषिः† । “पूषा” पोषकः सर्वेषाम् । “भगः”
भजनोयः॥ “रयिः” धनहेतुः “अयं” सोमः “पुनानः” पवित्रे
पूयमानः सन् “अर्षति” कलशमभिगच्छति । तथा “विश्वस्य”
सर्वस्य “भूमनः” भूतजातस्य “पतिः” पालयिताऽ “सोमः”
“उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “व्यस्यत्” स्व-तेजसा प्रकाश-
यति । अनेन लोकद्वयपतित्वं सूचितम् ॥ २ ॥ ८०

* छ० ९,२,१५,१= क० ७,५,१,४=क० २,३,३-२,२,३-२,३,४-७,१,२०-१५,
९,२-१६,१,२-१०,१,१२-२७,१,१२-२२,२,११=क० २,१,१०-४,१,७- ५,२,
११-५,२,१२-६,१,१०-६,१,१५-६,२,२ ।

† ‘नाऊषो मानवः’—इति ऋषि-नं ।

‡ ‘पूषा पुष्पातेः’ सोमः । अथवा पूषा आदित्यः—इति वि० ।

॥ ‘भगः स एव सोमो भोभनः’—इति वि० ।

§ ‘आदित्यात्मना’—इति वि० ।

॥ ‘दिनियोमोऽस्य द्वितीयेर्होम’—इति वि० ।

२ २ ३ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३ । ए३ । क्षरन्ना । दाइवाङ्गक्काश्नुवा३ । ए३ । मद्दा-
 २
 आ ॥ १६ ॥

(ऊर्ध्वं डत्वांश्ची ॥) सुतासोमधुमत्तमाः । सोमा २

१ ३ २ २ ५ २ १ २ २
 इन्द्रा२ । यमा३४५ । दी२३४नाः । पवित्रवन्तोअक्ष-
 ३ २ २ १ १ ० २ १ २ २ १
 रन् । देवान्गक्का । तुवोमा२३दा३४३ । ओ२३४५
 इ । डा ॥ १७ ॥

(वासिष्ठम् ॥) सुतासोमधुमत्तमाः । सोमाइन्द्रा ।

२ १ ० १ २ १ २
 यमन्दिनः । पावित्रावा२ । तोअक्षरन् । दाइवान्
 २ २ ५ १ २ २ ४ ५ ४
 गच्छीवा । तू२३४वाः । मदा । औ३होवा । हो५इ ।
 डा ॥ १८ ॥

(आष्कारणिधनं त्वांश्ची ॥) सुतासोमधुमत्तमाः । सो

५ २ ५ १ ० २ १ १ ०
 माह्वाउ । इन्द्रा३यामन्दिना२ । इन्द्रा३हो । यमा२

दा३३४इनाः । पवित्रवा३न्तोअचारा३न् । चवा३हो ।

तो३त्ता३३४रान् । देवान्गच्छा३न्तूवो३मादा३ः । देवा

३न्होइ । गच्छो३३४हा । तू३वा३३४औहोवा । मदा-

३आ३३४५ ॥ १८ ॥

(वासिष्ठम् ॥) सुतासोमधुमत्तमा३ण । सोमाइ

न्द्रा३यामन्दिना३ः । दाइना३ः । पवित्रवा३न्तोअक्षा-

रा३न् । क्षारा३न् । देवान्गच्छा३न्तूवो३मादा३ः ।

मादा३ः । देवा३न्होइ । गच्छा३३४हा । तू३वा३३४औ

होवा । मदा३इ३३४५ ॥ २० ॥

(स्वारत्वाष्ट्री ॥) सुतासोमा३हा । धुमत्तामा३ः ।

सोमाइन्द्रा३हा । यमन्दाइना३ः । पवित्रवा३हा । ता-

अचारा३न् । देवान्गच्छा३हा । तुवे३हो३३४ । वा ।

मा३धो३हाइ ॥ २१ ॥

(द्विरभ्यस्तत्वाष्ट्री ॥) सुता । सोमा३ । चार३ ।
 धुमत्तमा२३४ । सोमाः । इन्द्रा३ । चार३ । यम
 न्दाइना२३४ । पवि । चवा३ । चार३ । ताअन्ता
 रा२३४न् । देवान् । गच्छा३ । चार३ । तुवो३४
 ३४ । वा । मापुदे३४ ॥ २२ ॥

(वासिष्ठम् ॥) सुतासो३माधुमत्तमाः । सोमा
 इन्द्रा । यमन्दिनः । पावाओ२३४वा । चवन्ताअचरन् ।
 देवान्गच्छ । तुवोमा२३४दा३४३ । ओ२३४५इ । डा ॥
 ॥ २३ ॥ ८१ ।

ययातिर्नाहुषत्तपिः* । “मधुमत्तमाः” अतिशयेन माधुर्यो-
 पेताः अतएव “मन्दिनः” मदकराः “सुतासः” अभिषुताः सोमाः
 “पवित्रवन्तः”† पवित्रे वर्धमानाः सन्तः “इन्द्राय” इन्द्रार्थम्
 “चरन्” पात्रेषु चरन्ति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः । “वः” युष्माकं

* ‘विनिधोगोऽस्य ततोयेऽहनि’—इति वि० ।

† ‘इहापवित्तानाः’—इति वि० ।

अथ चतुर्थी ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
 सोमाः पवन्तइन्दवोऽस्मभ्यङ्गातुवित्तमाः ।

^{३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
 मित्राः स्वानाअरेपसः स्वाध्यः स्वविदूः ॥ ४ ॥ ८२५

^{४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
 (कौञ्चे द्वे ॥) छाउसेत्माः । पवाइन्ताइन्दावाउ ।

^{२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
 वाइ । छाउवा । अस्मभ्यङ्गातुवित्तमाउ । वाइ । छा

^{१२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
 उवा । मित्राः स्वानाअरेपसाउ । वाइ । छाउवा

^{५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
 इ४ । सुवा । धियाइः । खरइवाइः । वाइ४५इदोईछा

इ ॥ २४ ॥

^{५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
 सोमाः पवन्तइन्दवाः । अस्माभ्यङ्गा । तुवित्तमाः ।

^{३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
 माइत्राओरइ४वा । स्वानाअरेपसः । सुवाधियाः । सुव

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००}
 वारइइदाइ४इः । ओरइ४इ४ । डां ॥ २५ ॥ ८२

“मंदाः” मद-हेतवो रसाः “दिवांन्” इन्द्रदीन् “गच्छन्तु” ॥

॥ ३ ॥ ८१

* उ० ४, १, २०, १—००० ०, ५, २, ५—जङ्घे २, १२—३, २, १४—४, २, १५—३, २, १६—१५, २, १६—१५, २, १०—१५, २, १८—१६, १, १—२२, १, १४ = जङ्घे ६, १, २० ।

† ‘वसादीन्’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

^{३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
अभीनेवाजसातमरयिमर्षशतस्पृहम् ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
इन्दोसहस्रभर्णसन्तुविद्युन् विभासहम् ॥ ५ ॥ ८३*

^{५ २ २ १ २}
(सोमसामानि त्रीणि ॥) अभीनेवा । जारसार३

^{५ २ २ १ २ ५ २ १ २ १ २ १ २}
४औहोवा । तार३४माम् । रयिमरिशतस्पृहम् । इन्दो

मनुः सांवरणऋषिः । “गातुवित्तमाः” अतिशयेन मार्गस्थ
लम्बकाः† “इन्दवः” दीप्ताः‡ सोमाः “पवन्ते” अस्मभ्यं
मदर्थं “क्षरन्ति” आगच्छन्ति वा । कीदृशाः? “मित्राः”
देवानां सखिभूताः “स्वानाः” अभिषूयमाणाः “अरेपसः”
पापरहिताः अतएव “स्वाध्वः” शोभन-ध्यानाः “स्वर्विदः”
सर्वज्ञाः ॥

“स्वानाः”—“सुवानाः”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ ८२

* उ० ५, १, १६, १ = ऋ० ७, ४, २१, १ = कहे ५, १, ३—४, १, ४—५, १, ५—५, १, ६—
५, १, ७—५, १, ८—१९, १, १५—१२, १, १६—१७, १, १२—१७, १, १३—१७, १, १४—१७, १,
१८—१८, १, १०—१८, १, २—१८, १, ८१ . . .

† “गातुः”—इति षष्ठिबौ-नामसु विंशतितमं नैघण्टुकम् १, १। किञ्च निरुक्त-
चतुर्थे—“गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतये इत्यपि निगमो भवति । ममनं यज्ञाय ममनं
यज्ञपतये”—इति च शास्त्रः ।

‡ ‘ओतिरिन्दुः’—इत्यादि नि० नै० प्र० १, १७ ।

सहस्रभा२३हो । णसा२रम् । तुविद्युन् विभा२३होये

३ । सहोमो२३४५इ । डा ॥ २६ ॥

अभी२नोवा । जासा२तमम् । रयिम । षाउवा२३ ।

होवा३हाइ । शतस्पृहम् । इन्दारस । हाउवा२३ ।

होवा३हा । सभर्णसम् । तुवाये३ । द्यून्ना२३४औहो

वा । विभास३हार३४५म् ॥ २७ ॥

अभी२होइ । नोवाजा३सा३ । हाता२३४माम् ।

रयी२होइ । अर्षशा३ता३ । हास्पृ२३४हाम् । इ

न्दो२होइ । सहस्रा३भा३ । हाणा२३४साम् । तुवा

होइ । द्युन्वी३भा३ । हा३सा५हा३५इम् ॥ २८ ॥

(क्रौञ्चम् ॥) अभी२नोवा३१२३४ । जसा । तमा३

म् । रयिमर्षा३१२२४ । शत । स्पृहा३म् । इन्दो

सा^२द्वा^५३१२३४ । स्रभ^{३२} । णसा^{२१}३म् । तुवा^२इद्यु^२न्ना^२३१२३
म् । विभा^४पुस^४द्वा^४उ । वा ॥ २८ ॥

(सोमसाम ॥) अ^४भी^४नो^४वौ^४हो^४पु^४जसा^४तमा^४म् । रयि^४
म^४षौ^४हो^४प्र^४शत^४स्पृ^४क्षाम् । इ^४न्दो^४स^४हौ^४हो^४पु^४स्रभ^४र्ण^४साम् ।
तु^४विद्यु^४न्नी^४हो^४प्र^४विभा^४स^४क्षाम् । स^४क्षम^४ । तु^४विद्यु^४न्नि^४विभा^४इ ।
द्वा^४उवा । स^४द्वा^४उमे^४२३४५ ॥ ३० ॥ ८३

अश्वरौषऋजिश्वा^{१११११}नौ^{१११११} हावषी । हे “इन्दो” दीप्यमान सोम !
“वाजसातमम्” अत्यन्तं बलप्रदं मत्प्रदं वा धनं पुत्रं “नः”
अस्माकम् “अभ्यर्ष” अभिगमयती । कौटुशम् ? “शतस्पृहं”
बहुभिः स्पृहणीयम् । “सहस्रभर्णस” बहुविधभरणम् अनेक-
पोषणं-युक्तं मित्यर्थः । “तुविद्युन्न” [युन्नं द्योततेर्यशो वाचं
वेति यास्कः] बह्वन्नं बहुयशोयुक्तं वा । “विभासह” ॥ महतः
प्रकाशस्याभिभवितारम् अतितेजस्विन मित्यर्थः ॥

* “अश्वरौषः वार्याग्निरु” — “ऋजिश्वा भारद्वाजः” — इति ऋषि-ने० ।

† अर्षेति अरुषतेर्गति-कर्मणो रूपम् (२, १४) ।

‡ “युन्नं द्योततेर्यशो वाचं वा “अस्माद्युन्नं सधिरत्नं धेहि” अस्माद्युन्नं च
रत्नं च धेहि” — इति निरु० ने० ४, ५ ।

॥ “विभासहः” इन्द्रोऽसौ एकत्रावै च्रूयते विषद-संहितास्त्विति ध्येयम् ।

अथ षष्ठी ।

३० १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अभीनवन्ते अदुष्टः प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।

१ २ ३ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ ३ १ २

वत्सन्नपूर्व आयुनिजात् रिहन्ति मातरः ॥ ६ ॥ ८४

(आङ्गिरसानि त्रीणि ॥) आ२३४भी । ओ३नवन्त

आङ्ग१द्वा२ः । ओ३प्रियमिन्द्रस्य कामा१याम् । ओ३

वत्सन्नपूर्व आयु१नी२ । ओ३ । जात२रिहन्ति मा१२३

४ । वा । तापूरोद्वा३ ॥ ३१ ॥

अभी । नवी३२ । तआ५द्वाः । प्रियामिन्द्रा३ ।

स्या कामा२३४याम् । वत्सन्नपू३ । वामायु२३४नी ।

जाता३द्वा३ । रिद्वा३द्वा । तिमाता२३रा३४३ । ओ

२३४पू३ । डा ॥ ३२ ॥

“शतसृष्टं” — “पुरुसृष्टम्” — इति, “विभासहं” — “विम्बासहम्”
— इति च साम्ना ऋचः पाठः ॥ ५ ॥ ८३

* अ० ०, ४, २०, १ = चारण्ये १, २, १४ — १, १, २ — २, १, ४ — ४, १, ११ ।

(गृत्समदस्य सक्तानि चत्वारि ॥) आच्चा३ । औ२३
 ४वा । र्यतायष्णावे२ । धनू३ । औ२३४वा । तन्व
 निपौ१सियम् । शुक्रा३ । औ२३४वा । वियन्त्यसु
 रयनिर्णिजे२ । विमा३ । औ२३४वा । अग्र२मही
 युवा२३४५ ॥ ३४ ॥

च्चा३च्चा३ । आर्ह्यता । यार३४धृ । च्चा३च्चा३४
 औ३वा । णार६४वे । च्चा३च्चा३ । धनू३ष्टान्वा ।
 ती२३४पौ । च्चा३च्चा३४ । औ३वा । स्मि२३४याम् ।
 च्चा३च्चा३ । शुक्रा३विय । ता३असुरा । यार३४नौ ।
 च्चा३च्चा३४ । औ३वा । णी२३४जे । च्चा३च्चा३ ।
 विपामा३ग्रार्ह । मार३४ह्यौ । च्चा३च्चा३४ । औ३वा ।
 य२३४वा ॥ ३५ ॥

४ ५३८ ५ ४ ४ ४ १ १
 आ॒ह॒र्य॒ताय॒ध॒ष्णव॒आ । ध॒नू॒ष्टा॒न्वा॒रे । ति॒पौ॒
 २ १ २ ३ १ ७ १ १ ३
 सा॒श्या॒र॒म । शु॒क्रावि॒य । ता॒अ॒सुरा॒३ । या॒नी॒र॒णी॒र॒३४
 ५ १ ० २ १ ४
 इ॒जाइ । वि॒पा॒मा॒श॒ग्र॒इ । ओइ । मा॒र॒३॒ही॒३ ।
 २ ५
 यू॒३४५॒वोइ॒चाइ ॥ ३६ ॥

३ ५ ३ ५ २ ४ ५ १
 आ॒ह॒र्य । ता॒य॒ध॒। णा॒श्वो॒ध॒नु॒ष्ट॒न्वा । ति॒पौ
 ३२ १ २ २ १ ७ २ ३ २
 शि॒याम् । शु॒क्रावि॒य । ता॒अ॒सुरा॒ । य॒नाउ॒वा॒३ ।
 ५ १ २ २ १ २ २ १
 णी॒३४जे । वाइ॒पा॒३॒चाइ । आ॒ग्रे॒३॒चाइ । म॒ही॒यू
 २ १
 २३वा॒३४३ । ओ॒३३४५इ । डा ॥ ३७ ॥ ८५

“ह॒र्य॒ताय॒” सर्वैः सृ॒ष्ट॒ह॒णी॒वाय॒ “ध॒ष्ण॒वे” शत्रू॒णां ध॒ष्ण-
 शी॒लाय॒ सोमा॒य “पौ॒स्य” पुं॒स्त्र॒स्याभि॒व्य॒ञ्ज॒कं वरं “ध॒नुरा-
 त॒न्वन्ति” ध॒नूषि॒ ज्यां कुर्व॑न्तीति सोमस्य धा॒रा-वि॒सर्गा॒र्थं वि॒ताय॑-
 मानं प॒क्वि॒ मभि॒धीय॑ते । तदे॒व वि॒वृ॒णोति—“वि॒पां” मे॒धावि॑नां
 “अ॒ग्रे”† पु॒रस्ता॑त् “म॒ही॒युवः”‡ पू॒जाका॑मा अ॒ध्वर्य॑वः

• ‘आह॒र्यतिः प्रे॒प्सार्क॑र्मः—इति वि० ।

† ‘अ॒ग्रे प्रथ॑मे—इति वि० ।

‡ ‘म॒ह॒त्योमं॑ मि॒त्रय॑न्ति र॒क्षायः॑ उ॒द॒का॒नि वा—इति वि० ।

अथाष्टमी ।

२०३ १ २ २ १२ २२ ३ २ २

परित्यज्यैर्यतश्चरिम्बभ्रमुनन्तिवारेण ।

२ २८ ३ २८ ३ १ २ ३ १२ २२

योदेवान्निश्वाइत्यरिमदेनसहगच्छति ॥ ८ ॥ ८६*

३ ४ ३ ४ ३ ४ ४

(द्विरभ्यस्तमाकूपारम् ॥) परित्यज्यैर्यतश्चरिम् ।

२ २ ४ ३ ४ ३ ४ ३
पा२३४ । रित्यज्यैर्यतश्चराइम् । बभ्रमुनन्ति२ ४ २ ४ ३ २ ४ २ ३ ४ २
वारेण । वा२३४ । भ्रमुनौहोऽन्तिवारेणा । यादे

“शुक्रा”† शुक्लवर्णानि गोपयांसि “असुराय”‡ बलवते
 “निर्णिजे” स्वरूपाय शोधनार्थं “वयन्ति”॥ आच्छादयन्ती-
 त्यर्थः ॥

“शुक्रावियन्त्यसुरायनिर्णिजे”-“शुक्रावयन्त्यसुरायनिर्णिजम्”
 —इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ७ ॥ ८५

* उ० ५, २, १८, १—८, २, ८, २ = ऋ० ७, ४, २४, १ = कहे४, ९, १८—५, २, १८—५, २, २०
 —६, १, १—६, १, २—६, १, २—१२, २, १—१२, २, २—१४, २, १६—१४, २, १७—१४, २,
 १८—१४, २, १८—१४, २, २०—१४, २, २१—१७, १, ८—१७, १, ८—१७, २, २—२०, २, ४ =
 कहे४, २, २ ।

† ‘शुक्राः शुचिष्मन्’—इति वि० ।

‡ ‘असुराय सुखाय वसुदानवते’—इति वि० ।

॥ वयन्तीति पाठस्तु ऋग्वेदीयः । तमेवावलम्ब्यतिऽव व्याख्यान भगवता सायणे-
 नेति बोध्यम् । सामवेदीय-पाठस्तु वियन्तीति ।

अथ नवमी ।

११ २ ३ १२ १२ ३ २ ३ १२ ३ १२ २२

प्रसुन्वानायास्वसोमसोमवष्टतद्वचः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १२ २२

अपश्वानभराधसं हतामखन्नभृगवः ॥ ८ ॥ ८७*

॥ प्रथम-दशति ॥

१२ ४२ ३ ४ ५ १ २ २ २ २ ४
वान्विश्वा^१ इत्यरि । यो२३४ । देवान्वौहोपुश्वा^२ इत्य

३ ४२ २ ४ ५ १ २ २
राइ । मदेनसहगच्छति । मा२३४ । देनसौहोपुह-

५
ग । चक्राप्रतोईहाइ ॥ ३८ ॥ ८६

ऋजिश्वास्वरीषावृषी^३ । “हर्यतः” सर्वैः स्पृहणीयं “हरिं
हरितवर्णं “बभ्रुः” बभ्रुवर्णं च “त्य” तं सोमं “वारिण” बालिन
पवित्रेण “परिः पुनन्ति” परिशीलयन्ति । “यः” सोमः
“विश्वान्” सर्वानिन्द्रादीन् “देवानिन्” देवानेव “मदेन”
मदकरेण रसेन सह “परिण गच्छति” इति § ॥ ८ ॥ ८६

१ उ० ६, २, ३, १—१, २, २, २, २ = ऋ० ७, ५, ३, ३ = ऊ० १, २, १०—१, २, १८—६, २, १०
—६, २, २०—११, २, २—११, २, २—११, २, १३—१५, १, १६—१६, १, १४—१८, १, १०—१८,
२, १८—१८, २, २०—१८, २, २१—२२, २, ७ = ऊ० २, १, ४—३, २, ४—६, १, ६ ।

† “ऋजिश्वा भारद्वाजः—स्वस्वरीषो वार्हस्पत्यः”—इति ऋषिर्ज्ञे० ।

‡ ‘परि समन्तात्’—इति वि० ।

¶ ‘परि देवं लक्षयित्वा’—इति वि० ।

§ ‘विनिधोगोऽस्य नवमेऽहनि’—इति वि० ।

(वैरूपम् ॥) प्रसुन्वारश्नायअन्धसाः । मर्त्तः ।

नवारः । दृष्टद्वारश्चः । अपश्चानमरा । धारश्चसा-
म् । दृतामारश्चम् । नभृग्गाप्रवांईपृष्टः ॥ ३८ ॥ ८७

॥ इति अर्द्धः प्रपाठकः ॥

प्रजापतिर्ऋषिः* । “सुन्वानाय” अभिषूयमाणाय [षष्ठ्यर्थं
चतुर्थी†] अभिषूयमाणस्य “अन्धसः” सोमस्य “तत्” प्रसिद्धं
“वचः” वचनं योषं “मर्त्तान” मर्त्य इव कर्म-विघ्न-कारि
“तवष्टन” कामयतां न शृणोत्विति यावत् । तथा हे स्तोतारः
“अराधस” साधक-कर्म-रहितः‡ । “श्चानम्” “अपहृत” । तत्र
दृष्टान्तः—“मखन्न” ॥ यथा पुरा अराधसं मखम् एतन्नामानं
भृगवोऽपहृतवन्तः तथा अपहृतेत्यर्थः ॥

“सुन्वानाय”-“सुन्वानस्य”—इति, “वचः”-“वृत्ते”—इति च
साम्नं ऋचः पाठः ॥ ८ ॥ ८७

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

छन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्याष्टमः खण्डः ॥ ५ ॥

॥ इत्यानुष्टुभम् ॥

* “वाक्यः”—इति ऋषि-ने० ।

† “षष्ठ्यर्थं चतुर्थी त्रिं वाच्यं (१, ३, ६१०)”—इति का० वा० ।

‡ “अधनं धन-रहितम्”—इति वि० ।

॥ “दृतामखम्”—इति मन्त्र-पाठस्य ‘दृता’-‘मखम्’—इति पदकारस्य हेतुः ।

जगत्प्रियाभिप्रियाणीति मुख्या द्वादश सम्प्रदाः* ।

आद्यास्तिस्र ऋचो दृष्टाः कविनाम्ना महर्षिणा ।

उत्तरा विप्रकीर्णत्वाद्द्व्यन्ते ऋषयः पृथक्पृथक् ॥

अथ नवमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३
अभिप्रियाणिपवनेचनोद्धितो

१ २ ३ २ ३ ३ १ ३ १ २
नामानियङ्गोअधियेषुवद्धते ।

१ २ २ ३ २ ३ ५ ३ ३
आह्वयस्यवृद्धतोवृद्धनधि

२ ३ १ २ ३ २
रथविष्टच्चमरुद्धद्विचक्षणः ॥ १ ॥ ८८ वा

भगवान् सायणोऽपि तथैव व्याख्यातवान् । अत्र नये चतेत्याकारस्य द्वाचोऽत इति (६, २, १३५) दीर्घे 'हता'—इति रूपम् ॥ विवरणकारस्तु 'हत'—'अममम्'—इत्येवं छेदं स्वीकृत्य 'अममं यज्ञवद्विष्कृतम्'—इति व्याचष्टौ ।

* अत्र नवमे खण्डे अभिप्रियाणीत्याद्याः द्वादश ऋचः सम्प्रदाः पूर्वाचार्याणांमिति ज्ञेयः ।

† "कविः भार्गवः"—इति ऋषिर्नै० ।

‡ तत्र द्वादशसु आद्यास्तिस्र ऋचः कविनाम्ना महर्षिणा दृष्टाः । उत्तराः ऋचः नैकेन दृष्टा इति तत्र ऋषि-विप्रकीर्णत्वम् तस्मात् तत्र ऋषयः पृथक् पृथक् ।

॥ ३० १, १, १८, १=४० ७, २, २, १=आरण्य २, १, ६ कचे=१, १, १९—८, १, २—

१४, १, १८—१६, १, १५—१८, १, १४=उच्छि १४, १, १—१८, १, १८ ।

भोम् ॥ (कावम् ॥) आभिप्रीर३४या । णीपावा२३४

ताइ । चानोद्धिता२३ । नामानीर३४या । क्लोअधी

२३४ये । ध्रुवर्द्धताये३ । आहरीर३४या । स्याबृहा

२३४ताः । बृहन्नधाये३ । रथंवा२३४इष्टा । चामाह

२३४हात् । विचार१७उवार३ । चार३४णाः ॥ १ ॥

(एडकावम् ॥) ए५ । अभिप्रिया२ । णिपवताइ ।

ए५ । चनोद्धिताः । ए५ । नामानीयार२ । क्लोअधि

याइ । ए५ । ध्रुवर्द्धताइ । ए५ । आहरीयार२ । स्य

बृहताः । ए५ । बृहन्नधी । ए५ । रथंविष्टार२ । चम

रुहात् । ए५ । विचक्षणाः । हो५इ । डा ॥ २ ॥

(वाजसनि ॥) अभ्यौहोवाहाइप्रियाणी । पवता

इचार३४जे । हिता- । नामानियक्लोअधियेध्रुवर्द्धताइ ।

आह्वयस्य बृहतो बृहन्नधाइ । रथम् । वाइष्वच्चमरुहत् ।

विचारश्चैवारं३ । क्षात्राणां२३४५ ॥ ३ ॥

(वाजजित्॥) अभिप्रिया । णीपवताइ । होइहो

वाइहोये३४ । चनोहिताः । हाहो । वाहाइ । ना

मानिया । क्रीअधियाइ । होइहोवाइहोये३४ । पुव

ह्वताइ । हाहो । वाहाइ । आह्वरिया । स्याबृहताः ।

होइहोवाइहोये३४ । बृहन्नधी । हाहो । वाहाइ ।

रथविष्ठा । चामरुहान् । होइहोवाइहोये३४ । विच

क्षणाः । हाहो । वाह्वताइ । वा । वाजीजिगीश्व

त्वा३॥ ४ ॥

(वाजजित्ताम॥) अभिप्रिया । णीपवताइ । चानी

हिताः । होवाइहोइ । नामानिया । क्रीअधियाइ ।

पूवह्वताइ । होवाइहोइ । आह्वरिया । स्याबृहताः ।

२२१ २ १ २ १ २२१
बृहन्नधाइ । होवाइहो । रथविष्ठा । चामरुद्धात् ।

२२१ २ १ ३ ५२ २ २२१२
वीचक्षणाः । होवाइहो२ । वार३४ओहोवा । वाजी

२२१२ २२ १५२ १११११
जिगीवाविश्वाधनान्नीर३४५ ॥ ५ ॥

५ ४ २१२ २
(स्वारकावम् ॥) अभ्योवा । प्रियाणिपवताइ । च

२१ २२२ २ २ १
नोद्धाइता२ । नामानियक्कोअधियाइ । पुवर्द्धाता२इ ।

१२२ २ १ १ २ ४ ५
आमृर्यस्यबृहतो । बृहन्नाधीर३ । राथाइवाइष्ठा ।

२ १ १ २ ४
चमरुद्धा२३त् । वाइचाइलापूणाइ५६ः ॥ ६ ॥ ८८

“चनोहितः” [चन इत्यन्ननाम* चरयतेरसुनि चन इत्यौणा-
दिक-सूत्रेण निपातितः] चनसेऽन्नाय हितः । यद्वा । हितान्नः
सोमः “प्रियाणि” जगतः प्रीणयितृणि नामानि नमनंशीलानि
तान्युदकानि “अभिपवते” अभितः क्षरति करोति । “येषु”
अन्तरिक्षस्थितेषु उदकेषु “यद्धः” महानहं सोमः “अधि

* “चन्दीन्द्र प्रस्थितानीमानि हवीषि चनो दधिष्व । चन इत्यन्ननाम” — इति
ने० ६, १६ ।

अथ द्वितीया ।

^{३ १ १ ३ १ २ ३}
अचोदसोनोधन्वन्विन्दवः

^{२ २ १ २ ३ २ २ २ १ २}
प्रस्वानासोबृहद्देवेषुक्षरयः ।

^{१ ३ २ २ ३ २ १ १ २ ३}
विचिदश्रानाद्रषयोअरातयो

^{१ ३ ३ १ २ ३ १ २}
र्योनःसन्तुसनिषन्तुनोधियः ॥ २ ॥ ८८*

(आङ्गिरसानि त्रीणि ॥) अचोदासो^{२ २ १}२३। नोधनूवा^{२ २ १}

^{२ २ १ २ २ १ २ १ २ २}
२३। तूइन्दवाः । प्रस्वानासो^{२ २ १}२३। बृहद्देवेषु^{२ २}३३। षू

^{१ २ १ २ २ १ २ २ १ २}
क्षरयाः । विचिदाश्रा^{२ २ १}२३। नाद्रषाया^{२ २ १ २}२३। आरातयाः ।

वर्हते” अधिकं प्रवृद्धो भवति । अपां मध्ये सोमो वसति खलु ।

ततः “बृहन्” महान् सोमः “बृहतः” महतः परिवृढस्य

“सुधस्य” “विषञ्च” विष्वग्गमनं रथम् “अधि” उपरि “विच-

क्षणः” ‡ विष्वस्य द्रष्टा सन् “आरुहत्” आराहति । “अग्नौ

प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्य म्यन्तिष्ठते (म० ३, ७६)”—इति ॥१॥ ८८

* ऋ० ७, ३, ४, १ ।

† “अधि उपरि आदित्यमण्डलात् चतुर्थं मण्डलं रथं विष्टम्बं नाम”—इति वि० ।

‡ विषक्षणः विविधं प्रकाशयत इत्यर्थः—इति वि० ।

२ २ १

२२ १

२२ १२ ९

१

अग्नीनाःसार३ । तूसनाइषार३ । तूनाधिया३१उधार-

१ १ १ १

३४५ ॥ ७ ॥

१ २२ ३ २

३२४

५

०४

५

१ २२

आचोदसो । नोधनुवन्तु । इन्दवाः । प्रास्वा

१ २ २

३ ४ २ २ ५

४ ५

१ २ ३ २

३२४

नासो । बृहदेवेषु । हरयाः । वाइचिदश्ना । नाइ

२ ५

४ २ ५

१ २२ ३ २

३ ४ ५

४

षयोअ । रातयाः । अर्यानाःसा । तुसनिष । तुनो

पुधियाउ । वा ॥ ८ ॥

२५

२

९

१

२ ३ २

१

५

हाउहोवाइहाइ । अचोदसोनोइधा । नुवाइन्तू

२ ३ १ १ १ १

२२ २

२

२ २ २

३ । इन्दवार३४५ । हाउहोवाइहाइ । प्रस्वानासोवृ३

१

२२ ४

२ ३ १ १ १ १

२२

२

इहात् । देवेइषू३ । हरयार३४५ । हाउहोवाइहाइ ।

२ ३ २

१

२

४

२२ ३ १ १ १ १

२२

विचिदश्नानाइआइ । षयोइआइ । रातयाइ३४५ । हा

२

२

२

१

२

४

२२

उहोवाइहाइ । अर्यानाःसन्तूइसा । निषाइन्तू३ । नोधि

१ १ १

याइरउवाइ३४५ ॥ ९ ॥

(मामराजम् ॥) अचौह्वाइ । दासेनोधनुवा । तु
 इन्दावा २ः । प्रस्नानासोबृहद्देवाइ । पुह्हरायारः । वि
 चो २३४ह्वाइ । अश्रो २३४ह्वाइ । नाइषयः । अरो २३४
 ह्वाइ । तायाः । अर्यो २३४ह्वाइ । नःसो २३४ह्वा । तू
 सानी २३४षा । तूना ३उवा ३ । धी २३४याः ॥ १० ॥

(सामराजम् ॥) अचौह्वाइ । दासेनोधनुवाः ।
 तुइन्दावा २ः । प्रस्नानासोबृहद्देवाइ । पुह्हरायार २ः ।
 वाइचौ ३दाश्रा । नाइषार २३४या । होइ । अरातार
 ३४याः । होइ । अर्यो ३भाःमा । तूसानी २३४षा ।
 हो । तुनो ३धाप्रयाई ५६ः ॥ ११ ॥

(सिमानानिषेधः ॥) अचौ । वाह्वाइ । दासे
 नोधनुवा । तुइन्दरावाः । प्रास्नानासोबृहद्देवाइ । पुह्

राया२३ः । वार३इचौत् । आ२३ । आ३४ । माइ

३४२. ५२ २ ६ १ २ १ २
षयोअरा । तम्रयाः । आ२३या । नार३ःसा३४ ।

३४५ ३२ ४
तुसनिष । तुनो३धा५याइ५ईः ॥ १२ ॥ ८६

“अचोदसः”* अचोदनाः अनन्यप्रेरिताः “इन्द्रवः” सोमाः ।
“नः” अस्माकं “प्रधन्वन्तु” प्रगच्छन्तु [धन्वतिर्गति-कर्माङ्गः] ।
कुत्र ? “बृहद्देवेषु हरयः” प्रभूत-देवयुक्तेषु यज्ञेषु [यथा वा
बृहद्देवकुलजेषु मध्यते इति सम्बन्धः] कीदृशा इन्द्रवः ? “स्व-
नासः” स्रवमानाः “हरयः” हरितवर्णाः ॥ किञ्च । “अरातयः”
धनादि-दान-रहिताः “नः” अस्माकम् “अर्यः”† अरयः “इषयः”
इषेऽन्त्रानि इच्छन्तः “अश्रानाः” ॥ अशनेन भोजनेन वियुक्त
एव सन्तु । किञ्च । नोऽस्माकं “धिया” कर्माणि देव-विषयाणि
स्तोत्राणि+ “सनिषन्तु” देवान् सम्भजन्तु ॥

* ‘चोदयति’—इति वि० ।

† ‘नः अस्मान्’—इति वि० ।

‡ निष २, १४, ६४ ।

॥ ‘हरयः हरणशैलाः’—इति वि० ।

§ ‘अर्यः स्वाग्निः’—इति वि० ।

॥ ‘अश्रानाः विनाशयन्ति’—इति वि० ।

+ ‘धियः कर्माणि प्रज्ञा वा’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

४५७ ३१९ ३
एषप्रकोशेमधुमा^१ अचिक्रद^२

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
दिन्द्रस्यवज्रोवपुषोवपुष्टमः ।

३ २ १ ३ ३ १ २ ३ १ २
अभ्यु^३त्तस्यसुदुघाघृतश्चतो

३ ५ २ ३ १ २ ३ १ २
वाश्चा^४अर्षन्तिपयसाचधेनवः ॥ ३ ॥ ८०*

२११ १
(वासिष्ठम् ॥) एषप्रकोशे^१ २ । म । धुमा^२ २ ।

३ २ ३ ५ १ १ २ १ १ ३
अचाइक्रार^३३४दात् । इन्द्रास्यवाज्रा^४ २ । पुषो^१ २ । व

३ ३ ५ २ १ २ १ १ ३
पुष्टा^२३४माः । अभा^३च्यतास्या^४ २ । सु । दुघारः । घृ

२ ३ ५ ३ १ १ २ १ १
नाश्चू^३२३४ताः । वाश्चा^४अर्षन्ती^१ २ । प । यसा^२ २३ ।

२ १ ४
वधा^३इनापुवा^४ईपू^१ २ ॥ १३ ॥ ८०

“दिवेषु”—“दिवेषु” इति पाठौ ॥ “विचिदश्राना इषयो
अरातयोर्यो नः सन्तु सनिषन्तु नः धिया”—इति छन्दोगाः ।
“विचिनशन्न इषो अरातयोर्यो नः सन्तु सनिषतनो धिया”
ब्रह्मचाः ॥ २ ॥ ८८ ।

अथ चतुर्थी।

• १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

• • प्रोअयासीदिन्दुरिन्द्रस्यनिष्कृतः।

• ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

सखासख्युर्नप्रमिनातिसङ्गिरम्।

“एषः” अयं सोमः “मधुमान्” मधुर-रसः “कीशे” द्रोण-
कलशे “प्राचिक्रदत्” प्रकर्षेण शब्दायते। कीदृश एषः? “इन्द्रस्य”
“वज्रः” वज्रस्थानीयः बलकरत्वेन वज्रवत् प्रहरण-साधनत्वाद्
वज्रत्वोपचारः*। “एषः” एव हि सोमः “वपुषः” बीजाणां
वसुरन्यस्मात् “वपुष्टमः”† अतिशयेन वप्ता। बीजावापस्य सोम-
कर्तृत्वात् [सोमो वै रितोधा इति श्रुतेः]। “कृतस्य”
सत्यफलस्य सोमस्य धारा इति शेषः। ता “अभ्यर्षन्ति” अभि-
गच्छन्ति‡। कीदृशः? “सुदुमः” सुहृद्गन्धः फलानाम्। “घृत-
सुतः” उदकस्य रसस्य वा चारायिवाः “वाय्वाः” शब्दयन्त्रः॥
पयसा युक्ता वाय्वा धेनव इव§ सुतोपममेतत् ॥ • •

“वपुष्टमः”-“वपुष्टरः”—इति, “अभ्यर्षन्ति” “अभीमृत्तस्य”
—इति, “पयसा च धेनवः”-“पयसेन धेनवः”—इति च छन्दोग-
बह्वचानां पाठाः ॥ ३ ॥ ८०.

* ‘पीते वज्रं क्षेपे’ समर्थः—इति वि०।

† ‘दीपिताहः’—इति वि०।

‡ ‘अभ्यर्षन्ति चरन्ति’—इति वि०।

॥ वाय्वाः कामधमाणाः—इति वि०।

§ ‘चरन्ति’ पयः धेनव आदित्यरश्मयश्च—इति वि०।

^{१ २} मर्यद्बयुवतिभिः ^{३ २ १ १ २ ३} समर्षति

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २} सोमः कलशेशतयामनापथा ॥ ४ ॥ ८१ *

(लौशम् ॥) ^{२ ३} प्रोया२३४सीत् । ^५ इन्द्रिन्द्रा२३ । ^१ स्या

^{२ ३ ५} निष्कृतम् । ^{३ २ ३ ३ ५} सखासख्यः । ^१ नप्रमिना२३ । ^{४ २ ३} तौ३सङ्गि

^५ रम् । ^{३ २ ३ ५} मर्यद्बव । ^१ युवतिभा२३इ । ^{४ २ ३ ५} सा३मर्षति । ^{३ २ ३} सोमः

^{३ ५} कला । ^{१ २} शेशतया२३ । ^{२ ४} मना३पापुथा६५ई ॥ १४ ॥

(उत्तरलौशम् ॥) ^{३ २ ४ २ ३ ३ ४ ५} प्रोयासीदिन्द्रुर्दिन्द्रस्यनिः । ^{३ ० २} कृता

^{३ १ १ १ १} म् । ^{३ २} कृता२३४५म् । ^{५ ४ ५ २} सखा३१२३४ । ^{५ ४ ५} सख्यर्नप्रमिना

^{४ ५ ४ ५} तिसम् । ^{३ २} गिराङ्गिराम् । ^{५ ४ ५} मर्या३१२३४ः । ^{५ ४ ५} इवयुवतिभिः

^{४ ५} सम । ^{४ ५ ४ ५} षता३षताइ । ^{३ २} सोमा३१२३४ः । ^{५ ४ ५} कलशेशतया ।

^{३ २ ४} मना३पापुथा६५ई ॥ १५ ॥

२२ १२ २ १
 . (प्रवङ्गार्गवम् ॥) प्रोअयासाइत् । इन्दुरिन्द्रा । स्या

१० २२ १ २१ १
 . निष्कृताम् । सखासख्यः । नप्रमिना । तां रइमङ्गि

२ १ २ १ २ २
 . राम् । मर्यद्वा । युवतिभाइः । सा रमर्षताइ । सो

१ २२ १ १२ २ १ १ १ १ १
 . मः कला । शेशतया । मारनापथारश्च । वारश्च ॥

॥ १६ ॥

२२ १२ २ १ २२
 (तन्त्रम् ॥) प्रोअयासाइत् । इन्दुरिन्द्रा । स्या

१ २२ २ ५ ३ २ ३ ५ २ २ ३
 . निष्कृतां रश्मः । सखासख्यः । नप्रमिना । तिसङ्गा

५ २ १ २ १ २ २ १ २
 . रश्मिराम् । मर्यद्वा । युवतिभाइः । सा मर्षताये ३ ।

२ २ ३ ५ ३ २ ३ ५ २ २ ४
 . सोमः कला । शेशतया । मनां पापथा ६ ५ ६ ॥ १७ ॥

१ २ २ ० ०
 (यामम् ॥) आ रइ । इया । प्रोअयासाइदिन्दु

४ २ ३ ५ १ २ ०
 . रिन्द्रा रश्मः । स्या निष्कृतम् । सखासख्यः नप्रमिना-

४ २ ३ ५ १ ० ४ २
 . रश्मः । स्या निष्कृतम् । मर्यद्वा युवतिभा रश्मः । सा रश्मः ।

२५ १ २
 र्षति । आ २३ । इया । सोमः कलाशे शतयाम २३ ।

२ ४
 मनाः पापूथाईपूई ॥ १८ ॥ ८१

ऋषिगणऋषिः* । “इन्द्रः” सोमः “इन्द्रस्य” “निष्कृतं” संस्कृतं स्थानं सुदरं “प्रो अयासीत्” प्रकर्षणैव गच्छति । गत्वा च “सखा” सखिभूतः सोमः “सख्युः” इन्द्रस्य “सङ्घिरं” सम्यग्गिरणाधारभूत सुदरं† । “न प्रमितानि” न हिनस्ति । किञ्च । सः “मर्य इव”‡ “युवतिभिः” मर्या यथा तरुणीभिः सह सङ्गतो भवति तद्वत् अयं मपि सोमो युवतिभिर्मित्र्यंणशीलाभिर्वसतीवरीभिरङ्घ्रिः सह “समर्षति” सङ्गच्छते अभिषवकाले । स च सोमः “शतयामना” याम्ना अनेकया मनसाधनच्छिद्रोपेतं “पथा” मार्गेण दृशार्पवित्रसम्बन्धिना “कलशे” द्रोणकलशे गच्छतीति श्रेष्ठः॥ यद्वैकमेव वाक्यम् । यथा मर्या युवतिभिः सह सङ्गच्छते एवं कलशे शतयाम्ना पथा सङ्गच्छतेऽङ्घ्रिः ॥

• “शतयामना”-“शतयाम्ना”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ ८१

* “सिकतानिवारी”—इति ऋषिज्ञे० ।

† “सङ्घिरं सुतम्”—इति वि० ।

‡ “निष्कृतं समवायम्”—इति वि० ।

॥ “मर्याः”—इति संतुष्यनांसु एकादशं जेषण्ट् कम् २, २ । “इन्द्रस्य निष्कर्षः (पा० २, १, १२९)” —इत्यादिना सिध्यति मर्य इति ।

अथ पञ्चमी ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३

धर्तादिवःपवतेकृत्योरसो

१ ३ ३ १ २ ३ २ २ १ २

दत्तोदेवानामनुमाद्योऽनुभिः ।

१ २ ३ १ ७ ३ ५ २ २ २ ३

हरिःसृजानोअत्येनसत्वभि

२ ३ १ २ ३ २

वृथापाजांसिकृण्षेनदीष्वा ॥ ५ ॥ ८२ ।

(वात्सशिरसो द्वे ॥) धर्तादाइवा ३ । ओवापू १ ।

२ २ १ २ ५ २ १ २
पवतेकृत्योऽयोरसो ३ । ओवापू १ । दत्तोदाइवा ३ ।४ २ २ २ १ २ ४ २ २
ओवापू १ । नामनुमाद्योऽयोनभा ३ । ओवापू १ । ह१ २ ४ २ २ १ २
राइःसार्जा ३ । ओवापू १ । नोअतियोनांससात्वभा ३ ।४ २ २ १ २ ४ २ २
ओवापू १ । वृथापाजा ३ । ओवापू १ । सिकृण्षाइन१ २ ४ ४
दाइपूवा ३ । ओवापू १ । द्योपू १ । डा ॥ १८ ॥

“कृण्षे” इति ऋग्वेदीय-पाठः ।

† उ० ५, ५, १२, १ = ऋ० ७, ३, १, १ = आरण्ये १, २, ४—१, २, २५—१, २, २६—१,
२, २७—१, २, २८ = ऊ० ४, २, १४—८, १, १६—१५, १, १५—१७, १, २०—२३, २, १६—
२९, २, १८ = ऊ० ३, १, १०—४, १, ४ ।

^५ र ^२ ४ ^५ ^२ १ ^१ ^३ र ^५
धत्ता औहोहोहाइ । दिवः । पवतेका । औहो३

^२ ^५ र ^१ र ^२ ^३ र ^५ ^० ^२
हा३ । हा । त्वियोरसो । दत्तोदेवा । औहोहा३ ।

^२ ^१ र ^० ^२ १ र ^२ ^३ र ^५
हा । नामनुमा । दियोनृभाइः । हराइःसार्जा । औ

^५ ^० ^२ ^२ ^१ र ^२ १ ^२ ^३ र ^५
हो३हा३ । हा । नोअतियो । नसत्वभाइः । वृथापा

^२ ^३ र ^५ ^२ ^२ ^१ २ ^३ र ^५ ^२
जा । औहो३हा३ । हा । सिक्कणूपा । औहो३हा३ ।

^२ ^३ र ^२ १ ^३ र ^५ ^२ ^२ ^५ र ^२
हाइ । नदोषुवा । औहो३हा३ । हा३४ । औडोवा ।

^२ ^३ १ र ^२ ^३
ए३ । नदोषुवा१ ॥ २० ॥ ८२

कोविचंषिः* । “धत्ता” सर्वस्य धारकः सोमः “दिवः” अन्तरिक्षात् अन्तरिक्षस्थितादशापवित्रात् “पवते” पूयते । कीदृशः सोमः ? “कृत्वाः” कर्तव्यः शोध्य इत्यर्थः । “रसः” रसात्मकः । “देवानां” “दत्तः”† बलप्रदः । यद्वा । दत्तः प्रवर्द्धनीयो देवानां

* “भार्गवः”—इति श्रुति-ने० ।

† “दत्तः शोषः”—इति वि० । “दत्तः”—इति बलनामस्य तृतीयोदश नैषध कम् ३, ८ ।

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ :

वृषामतीनाम्यवतेविचक्षणः

३ १ १ ३ १ २ २ २ ३ २

सोमो अङ्गाः*स्मृतरीतोषसाः॑ न्दिवः ।

३ १ २ २ २ ३ १ २ २ २

प्राणासिन्धूनां कलशाः॑ अचिक्रद

१ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

दिन्द्रस्य हार्द्याविशन्मनीप्रिभिः ॥ ६ ॥ ८३ ॥

मर्थाय । तथा “नभिः” नेष्टभिर्ऋत्विग्भिः “अनुमाद्यः” अनु-
मादनीयः स्तुत्यो वा । “हरिः” हरितवर्णः । “सत्वभिः” प्राणिभिः
अस्मदादिभिः “सृजानः” सृज्यमानः “अत्यो न” ॥ अश्व इव स
यथाशितोऽनसेन गच्छति तद्वत् । “वृथा” अप्रयत्नेन “पाजांसि”
बलानि § स्त्रीयान् वेगान् “कण्ठे” कुरुते “नदीषु” ॥ वसती-
वरीषु ताभिरित्यर्थः । असिक्त इत्यर्थः । अय मभिषव-समया-
भिप्रायः + ॥ ५ ॥ ८२

* “अङ्गः”—इति
+ “उषसो”—इति } ऋग्वेदीयं पाठौ ।

‡ उ० २, १, १०, १ = ऋ० ७, ३, १५, ५ = ऊ० २, १, १० = ८, १, ५ = १६, १, १० = ऊ०
४, १, २ ।

॥ “अत्यः”—इति अश्व-नामसु प्रथमं नैघण्टु कम् १, १४ ।

§ “पाजांसि अङ्गानि”—इति वि० । “पाजः”—इत्यङ्गनामसु पाठभेदेन तृतीयं
नैघण्टु कम् (२, १)—बलानामसु च द्वितीयम् (२, ८) ।

॥ “नदीषु रशिसु”—इति वि० ।

+ “योगोऽस्याष्टमेऽहनि”—इति वि० ।

(.ऐडयामम् ॥) वृषामातीर३ । नापवाता३३ ।

ए३ । विचक्षण३ । सोमोअक्का३३म् । प्रतराईतार

३ । ए३ । उपसान्दिव३ । प्राणासाइन्धूर३ । नाङ्क

लाशा३३ । ए३ । अचिक्रददे३ । इन्द्रस्याहा३३ ।

दियावाइशा३३न् । ए३ । मनिषिभिरे३३३ । ओर३३३३

इ । डा ॥ २१ ॥

(यामम् ॥) वृषामतीनाम्यव । ताइवाइचा३३३ ।

। च । णा३३३३३ । सोमोअक्काम्यतरी । तोषा३३३३३

म् । दि । वार३३३३३ । प्राणासिन्धूनाकल । शा३

आ३३३३३३ । क्र । दार३३३३३ । आइन्द्रस्यहादि

यावि । शान्मा३३३३३३३ । पिभा३३३३३३३ । वा३३३३३३३ ॥ २२ ॥

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
त्रिरस्मै सप्तधेनवो दुदुह्रिरे

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
सत्यामाशिरम्यरमेव्योमनि ।

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
चत्वार्यन्याभवनानि निर्णिजे

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
चाहूणि चक्रो यद्वैरवर्द्धत ॥ ७ ॥ ८४ *

(मरुताभ्ये नुमाम ॥) चार३४इः । अस्यै सप्तधेन

वोदुदौ । चोह्राइराइ । सत्यामाशिरम्यरमाइ । विथो

सिन्धुभिरद्भिः “प्राणा” [प्रा पूरणे (अ० प०) पूर्णः “सोमः”
कलशान् “अभि” लक्ष्य क्रन्दते । किं कुर्वन् ? इन्द्रस्य “हार्दि”
हृदयम् “अरविन्” प्रविशन् “मनीषिभिः” मनसईशिचौभिः
स्तुतिभिः सदेति शेषः [यहा ।] व्यवहितमपि मनीषिभिरि-
त्येतत् पठत इत्यनेन सम्बन्ध्यते * ॥

“प्राणा”—इति, “क्राणा”—इति, “अचिक्रदद्”—“अवी-
विशत्”—इति पाठाः ॥ ६ ॥ ८३

* उ० ६, १, १०, १ = ऋ० ७, १, २३, १ = ऊ० ८, १, ११ ।

† ‘विनिधोगोऽस्य तृतोयं हनि’—इति वि० ।

‡ क्राणाः—इत्यस्य कुर्वाणा इत्यर्थः स्त्रीकृतो धातुर्न न० ४, १८ ।

१ २
मानीर । चत्वार्यन्याभुवना । निनिणोइजा३इ । चा

१ २ ५ २२१ २२ १ २ ४
रूणा३इचा । क्रियदतैः । आवाइर्द्धापुतर्द्धपुर्द्ध ॥२४॥८४

रेणुऋषिः* । “अस्मै” पवमानाय “परमे” उत्कृष्टे “व्योमनि”
[विविधं ओम अवनं गमनं देवानां मतेऽस्ति] व्योमा यज्ञः तस्मिन्
स्थिताय । यद्वा । परमे व्योमन्यन्तरिक्षे वर्त्तमानाय “त्रिः सप्त”
एकविंशति-सङ्ख्याकाः “धेनवः” ग्रीणयित्रो गावः “सत्याम्”
यथार्थभूतं “आशिरम्” आश्रयण-साधनं चीरादि “दुदुङ्गिरे”
दुहन्ति [यद्वा । त्रिःसप्त = द्वादश मासाः—पञ्चर्त्तवः—त्रयस्त्रिंश
लोकाः—असाकदित्य एकविंशदिति । एतैः सर्वैः सह गोषु पय
उत्पाद्यते तद्वावो दुहन्तीति] । किञ्च । अयं सोमः “अन्या”
अन्यान्नि चत्वारि “भुवना” उदकानि वसतीवरीस्त्रिंशैकधना
इति तानि चतुःसङ्ख्यानि । “चारुणि” कल्याणानि “निर्णिजे”
निर्णेजनाय परिशोधनाय परिपोषणाय वा “चक्रि” तदा करोति ।
“यद्” यदा अयम् “ऋतैः” यज्ञैः “अवर्द्धत” वर्द्धितवान् तदा
करोति † ।

“दुदुङ्गिरे”—“दुदुङ्गे”—इति, “परमे”—“पूर्व्ये”—इति च
पाठः ॥ ७ ॥ ८४

* “वैश्वामित्रः”—इति ऋषि-नैः ।

† वसतीवरीसब्जानां सप्ता माधार एको घटः, एकधन नामकाय चयः । तत्र
वसतीवरी-घटोदकेनाभिषुतसोमरसस्य वर्द्धनं भवति, एकधनघटानाम्, सोमाभिषवे
उपयोगः ।

‡ विनिधोगोऽस्याभिषवे । अस्मै सोमाय । सप्त धेनवः सप्त ऋत्यांसि । त्रिः=प्रातःसवन-

अथाष्टमी ।

१ २. ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २.

इन्द्रायसोममुषुतःपरिस्रवा

२२

३ १ २

३ ९

फामीवाभवतुरशसासह ।

३ १ २

३ ९ ३

मातेरसस्यमत्सतदथाविनो

१ २.

३ २ ३ १ २

द्रविणस्वन्तइहसन्विन्दवः ॥ ८ ॥ ८५ *

उ० ७, ८, १०, ११ ।

माध्यन्दिन-तृतीयसवनेषु दुदुह्निरे । अथवा विसृभिः सवनैः सप्त धेनवः सप्ताहोरावा
वषट्कारिणः होता मैवावरुणः । ऋक्षणास्तु सोऽपोतां नेष्टा अक्छावाक अग्नीध्रः ।
एतेषां वाचः दुह्यन्ते । अथवा धेनवः दुह्यन्ते संत्या माशिरम् । आश्रयणीयं
मिश्रणं वा परमे प्रकृष्टे व्योमनि स्थाने यज्ञे वा । चत्वारि अत्यग्निष्टोम उक्थः
षोडशी अतिरात्र्यतुर्थः । अथवा पृथिवी अन्तरिक्षं द्यौर्दिश इति । अथवा चत्वारो
वेदाः । अथवा चत्वारो महर्षिजः । अथवा चत्वारः समुद्राः । भुवनानि
निर्णिजे चतुर्दश भुवनानि सप्त भृगादयो लोकाः सप्त पातालानि तान्यपि
चारुणि चक्रे दत्तवान् । केन प्रकारेण नयतः ऋतैः रतैः यज्ञैः सत्यैर्वा अम-
र्षत । अथवा तत् तस्मै सप्त धेनवः सप्त रश्मयः । दुदुह्निरे । अथवा सप्ताग्नाः ।
अथवा सप्त पावकजिह्वाः । सप्त मातेरो वा सप्त भृगादयो लोकाः । सप्त पाता-
लानि सप्त सोमसंस्थाः सप्त समुद्राः सप्त द्वीपानि सप्त खराः । एता दुदुह्निरे
सप्त । आशिरम् उदकं परस्ते व्योमनि । चत्वारि अन्याः भुवनानि पृथिव्यादीनि
चारुणि चक्रे । यत् ऋतैः यज्ञैः अवर्द्धतेत्यथा त्रिः अस्मै सप्त धेनवः सप्त प्राणाः
शीर्षण्यादिति त्रिः उत्पत्ति-स्थिति-प्रलयेषु स सत्याम् अवितथाम् आशिर ज्ञानं चत्वारि
भुवनानि जायत सप्त सुप्रति-तुलीयास्तु अर्द्धतावस्थे नित्याम् तेजनेः अवर्द्धत विज्ञा-
नाय—इति वि० ।

(अपामीवम् ॥) इन्द्रा । यसोमसुषुताः पाऽरिस्व

व । अपा । सौवाभवतुराऽचाऽसासह । माताइ ।

रसस्यमत्सताऽदाऽयाविनः । द्रवाइ । णस्वन्तइहम् ।

तुवाऽइन्द्राप्रवाइप्रहः ॥ २५ ॥

(वायोरभिदः ॥) इन्द्रायसोमसुषुतः पर्यौ ॥ द्यौइसा

वा । अपामोवाभवतुरासांसांसांसा । मातेरसस्यमत्स

तदयाश्वौइनो । द्राऽइवा । णारऽइवा । ताइहसा

इ । द्राऽइ । तुवाऽइन्द्राप्रवाइप्रहः ॥ २६ ॥ ८५

वेनोभार्गवऋषिः । हे “सोम !” त्वं “सुषुतः” सन् “इन्द्राय”
तदर्थं “परिस्व” परितो गच्छ रसं मुञ्च । “अमीवा” रोगः
“रक्षसा सह” “मा ते रसस्य मत्सत दयाविनो द्रविणस्वन्त इह”
“अप भवतु” अपगतो विद्युक्ता भवतु “ते” तव “रसस्य” स्वांशं
रसं पीत्वा “मा मत्सत” मा मद्यन्तु । कः ? “दयाविनः” हयं सत्वा-
नृतं तेन युक्ताः पाणिन इत्यर्थः । किञ्च “इन्द्रवः” ते रसाः

अथ नवमी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ २ ३

असाविसोमी अरुषोवृषाक्षरौ

१ २ ३ २ २ ३ १ २ २ २

राजेवदसो अभिगा अचिक्रदत् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पुनानोवारमत्येध्वव्यय ३ १ २

२ २ २ १ २ ३ १ २

नयोनिङ्घृतवन्तमासदत् ॥ ८ ॥ ८६ *

२ २ १

२ ३ १

(यामानि त्रीणि ॥) असाविसो । मो अरुषो २३४ ।

५ २ ४

२ २ २ १

२ २ १

५ ४

वृषाक्षराइः । राजेवदा । सो अभिगा २३४ः । अचिक्र

२ २ १ २

२ २ १

५ ४

दात् । पुनानोवा । रामतियार ३४इ । पिअव्ययाम् ।

२ २ २ १

२ १

४

४

श्योनो नया । निङ्घृतवार २३ । तमाप्रसदात् । क्षोप्रइ ।

डा ॥ २७ ॥

“इह” अस्मिन्यज्ञे “द्रविणस्वन्तः” अस्माकं धनवन्त “सन्तु”
भवन्तु † ॥ ८ ॥ ८५

* उ० ५, ९, १३, १ = ऋ० ७, ३, ७, १ = ऊ० ५, २, ६—८, १, २—१९, २, ४—२३, २,
१७—२३, २, २० = ऊ० १, २, ८ ।

† ‘रसवन्तो भवन्तु देवानां न तु राक्षसादीनाम्’—इति वि० ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

असावीर३४सो । मोअरु२३४षाः । वार्पाहराये

३ । राजिवार३४दा । सोअभीर३४गाः । आचिक्रदा

२३त् । पुनानोर३४वा । रामातीर३४ये । धौअव्यया

२३म् । श्येनोनार३४यो । निङ्गान्तार३४वा । तमाइ ।

सारदार३४औहोवा । दे३ । दिवीर३४पु ॥ २८ ॥

असाविसोमोअरुषोवृषाह । राइ । राजिवदसो

अभिगाअचिक्र । दात् । पुनानीवारमलेव्यव्य । याम् ।

श्येनोनयोनिङ्गुत । वा । तमाइ । सारदार३४औ

होवा । ए३ । दिवीर३४पु ॥ २८ ॥ ८६

भरहाजी वसु ऋषिः । “सोमः” “असावि” अभिपुतोऽभूत् ।
कीदृशः सोमः ? “अरुषः” अरोक्षमानः * “वृषा” वर्षकः “हरिः”

* “अरुषः” अरुक्षितः—इति वि० । “अरुषम्”—इति रूपनामसु पञ्चदशं नैच-
ष्टकम् ३७ ।

अथ दशमी ।

२ १ ३ ३ १ २ ३ २ ३ १
प्रदेवमच्छामधुमन्तइन्दवो ।

२ २ २ ३ २ ३ ३ १ २
सिध्यदन्तगावआनधेनवः ।

३ १ २ २ १ २ ३ १ २
वर्हिषदोवचनवन्तऊधभिः

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २
परिस्रुतमुस्त्रियानिर्णिजन्धिरे ॥ १० ॥ ८७ *

हरितवर्णः† । स च “राजेव” “दक्षः” दर्शनीयः सन् “गाः” उदकानि‡ “अभि” लक्ष्य “अतिक्रदत्” शब्दङ्करोति स्व-रस-नि-र्गम-समये। पश्चात् “पुनानः” पूयमानः “अव्यम्” अविभवं “वारं” वालं पवित्रम् “अत्येषि”॥ हे सोम ! अतिक्रम्य गच्छसि । ततः “शेनो न” शेन इव “योनिं” स्वीयं स्थानं “ष्टवन्तम्” उदक-वन्तम् § “आसदत्” वसतीवरीष्वासीदतीत्यर्थः ॥ ॥

“अत्येषि”-“पर्येति”—इति, “आसदत्”-“आसदम्”—इति च पाठः ॥ ८ ॥ ८६

* ऋ० ३, २, १८, १ ।

† ‘हरिः हरणधीलः’—इति वि० ।

‡ इह सानं मृग्यम् ।

॥ ‘अत्येषि अत्येति व्यत्ययेन’—इति वि० ।

§ “घृतम्”—इति उदकनामसु दशमं नैषष्टकम् ११२ ।

॥ ‘विनियोगोऽस्य नवमेऽहनि’—इति वि० ।

(मरुतान्धेनु ॥) प्रादे । वमच्छामधुम । वज्रा २-

इन्द्रवाः । आसिध्या २३४दा । तगावज्रा । नधा २इन्द्र

वाः । बहिषा २३४दाः । वचनावा २ । तज २धमाइः ।

पारिखू २३४ताम् । उस्त्रियानिर्णिजन्धाईराये ३ । धांइ

रा ३४औद्वा । धा ३इरा २३३५इ ॥ ३० ॥ ८७

वत्स ऋषिः* । “मधुमन्तः” मर्दकर-रस-युक्ताः “इन्द्रवः”
सोमः “देव” द्योतमानं सोमात्सकम् इन्द्रम् “अच्छ” प्रति
“प्रासिष्यदन्त” परिस्यन्दन्ते ग्रहादिषु † प्रचरन्ति । [स्यन्दते-
र्यन्तस्य लुङि चङि रूपम्] तत्र दृष्टान्तः । “गाव आ न धेनवः”
पयस्विन्यः प्रीणयित्वा गावी यथा वत्स प्रति पयांसि प्रस्रवन्ति

* “वत्सप्रीः भालन्दनः”—इति ऋषि-नै० ।

† यज्ञीषदेवा तु द्विष्ठांशशोऽहोतसोमा तदाधारत्वात्तदीयचुद्रघटादयोऽपि ग्रहा
उच्यन्ते । ते च प्रातःसवने, पञ्चविंशति-सङ्क्रान्ता भवन्ति । तथाहि—१९उपांशः
—२अन्तर्यामः—३ऐन्द्रवायवः—४मैत्रावरुणः—५आश्विनः—६शुक्रः—७मन्थी—
८आग्रयणः—९उक्थः—१०ध्रुवः—११-२३ऋतुपक्षाश्च नैमोदश—२४ऐन्द्राग्रः—
२५वैश्वदेवस्येति । माध्यन्दिनसवने चत्वारि—३व, मारुतंतीयास्तथो माहेन्द्रश्च चतुर्थः ।
तृतीयसवने तु पञ्च, तद्यथा—आदित्यः—१नावितः—३महावैश्वदेवः—३पालीवतः
—५हारिषोऽजमसेति ।—इत्येव सङ्कलनया ग्रहाश्चतुर्विंशदिति ।

अथैकादशी ॥

१ २ ३ क १ र ३ १ २ ३
अञ्जते व्यञ्जते समञ्जते

१ १ २ ३ २ ३ क २ र
क्रतुर्ऋन्ति मध्वाभ्यञ्जते ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सिन्धोरुच्छासे पतयन्त मुक्षण्

३ २ ३ २ ३ १ २
हिरण्यपावाः पशुमप्सु गृभ्णते ॥ ११ ॥ ६८ *

(शार्गानि त्रीणि ॥) अञ्जताइ । वियञ्जताइ । सम

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
ञ्जाताइ । क्रतुर्ऋत् । तीमध्वा । भियञ्जाता

तद्वत् । किञ्च, “बर्हिषदः” बर्हिषि सोदत । “वचनवन्तः”
हन्मरवादि-शब्दवन्तः [उस्त्रियेति गोनाम +] तादृश्यो गावः
जधभिः पयत्राधारकैः स्वैः स्वरूपधोभिः तेभ्यः “परिस्नुत”
परितः स्त्रवणशीलं “निर्णिजं” ऋद्धं पयोभूतं सोमरसं “धिरे”
दधिरे इन्द्रार्थं धारयन्ति ॥ १० ॥ ६७

* उ० ७, ४, ११, १ = ऋ० ७, ३, २७, २ = ऊ० १२, १, १७ ।

† “उस्त्रिया” — इति गोनामसु द्रव्यैः नैषण्डकम् २.११.१ ।

२३ । सिन्धोरुच्छा । सेपतया । तमुत्तानाश्म । हिर

ण्यपा । वाः शुभा । एसुगुम्णता ३१ उवा २३४५ ॥ ३१ ॥

अञ्जाश्चे । तेश्चेद् । वियञ्जते ३साश्मञ्जताद् ।

क्रतूश्चेद् । रिद्धाश्चे । तिमधवाश्भीश्मञ्जताद् ।

सिन्धोश्चेद् । उच्छाश्चे । सेपतयाश्नाश्मुत्तणम् ।

हिराश्चे । एण्यपाश्चे । वाः पशुम् । एसुगाश्मणापु

ताद्दुर्द्द ॥ ३२ ॥

द्वावाञ्जा । तारश्चेद् । वियञ्जते समञ्जते । एद्विया ।

एद्वियाश्चे । द्वाउक्रातुम् । रारश्चेद् । हन्तिमधुवाभि

यञ्जते । एद्विया । एद्वियाश्चे । द्वाउसाद्विन्धोः । ऊ२

३४त् । श्वसेपतयन्तमुत्तणम् । एद्विया । एद्वियाश्चे ।

अथ द्वादशी ।

३ १ ९ २ १ २

पवित्रन्तेविततम्ब्रह्माणस्यते

३ १ २ २ २ ३ १ ९ २ १ २

प्रभुर्गात्राणिपर्येषिविश्वतः ।

५ १ २ ३ ४ ३ ४ ३ ४ ५ २ १ ९

हाउद्वाइरा । एया२३४ । पावाःपशुमपसुगृभ्णते । एहि

१ २ ३ २ ५ ४

या । एहिया३४ । हाउ । द्योपुइ । डा ॥ ३३ ॥ ८८

‘अत्रिच्छपिः* । सोमम् ऋत्विजः “अञ्जते” गोभिः तथा “व्यञ्जते” विविध मञ्जति “समञ्जते” सम्यगञ्जति । स्तुत्यर्थत्वादपुनरुक्तिः † तथा “क्रते” बलकंत्तारं “रिहन्ति” लिहन्ति आस्वादयन्ति देवाः तथा पुनः “मध्वा” मधुना गव्येनाभ्यञ्जते । तमेव सोमं “सिन्धोः” उदकस्य रसस्याधारभूते “उच्छ्वासे” उच्छ्रिते देशे “पतयन्तं” गच्छन्तं [पटल गतावित्यस्मात् स्वार्थिके णिचि वृद्धप्रभाषणान्दसः] “उच्चणं” सेतारम् “हिरण्यपावाः” हिरण्येन पुनन्तः “पशु” दृष्टारं ‡ [पशुः पश्यतेरिति निरुक्तम्] “अप्सु” वसुतीवरीषु “गृभ्णते” गृह्णन्ति ॥

“मध्वा”--“मधुना”—इति, “अप्सु”—“आप्सु”—इति च पाठः ॥ ११ ॥ ८८

* “भौसः”—इति ऋषि-नै० ।

† पुनरुक्तिदोषो नेति भावः ।

‡ ‘पशु’ सोमम्—इति वि० ।

॥ ‘विनिर्योग उपचक्ष्ये प्रवर्ग्ये च’—इति वि० ।

१२ ३२३ १ २
अतस्तनूनु तदामो अश्रुते

३ २ ३ १२ २ ३ १२ २३

श्रुतासद्वदन्तः सन्तदाशत ॥ १२ ॥ ८८ *

॥ द्वितीय-दशति ॥

(अर्कपुष्पम् ॥) पवित्रन्ते विततम्बह्मणस्पतेः । ऊवे

१२ १ २ १२ १ २ १
२३ । २ । होवा३हा३ । हाइ । प्रभुर्गीत्राणिपरियेषि

१ १ १२ २ २ १
विश्वता२३ । ऊवे२३ । २ । होवा३हा३ । हाइ । अत

२ २ १ २ २ ३ १ १ २ २ २
स्तनूनुर्मतदारमो अश्रुतेः । ऊवे२३ । २ । होवा३हा३हा

१ २ १ २ १ २ १
इ । श्रुतासद्वदन्तः सन्तदारशत । ऊवे२३ । २ । हो

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वा३हा३ । हा३४ । औहोवा । अर्कदेवानां मरमेवि

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
योऽरमा२३४५न् ॥ ३४ ॥

(अर्कपुष्पोत्तरम् ॥) . पवित्रन्ते विततम्बह्मणस्पतेः ।

उ० २, २, १६, १ = ऋ० ०, ३, ८, १ = आरण्ये १, १, ११—१, १, १९—ऊहे ०, २, १
—०, २, ९—१५, १, १ = ऊहे १, १, ८—४, १, ३ ।

ऊवाइ । औहोवा २ । प्रभुर्गात्राणिपरियेषिविश्वतार३ ।

ऊवाइ । औहोवा २ । अतप्रतनूर्नतदारमोअश्रुते३ । ऊ

वाइ । औहोवा २ । श्रुतांसइहहन्तःसन्तदारशत ।

ऊवाइ । औ । हो २ । वार३४ । औहोवा । अर्कस्य

देवःपरमेवियोरमार३४५न् ॥ ३५ ॥ ८८

॥ इति ग्रामे गेये षोडशः प्रपाठकः ॥

पवित्रऋषिः* । हे “ब्रह्मणस्पते” मन्त्रस्य स्वामिन् !
सोम ! “ते” “पवित्र” शोभन मङ्ग “विततं” सर्वत्र विस्तृतम् ।
स “प्रभुः” प्रभूविता त्वं “गात्राणि” पातुरङ्गानि “पर्येषि” परि-
गच्छसि । “विश्वतः” सर्वतः तव तन्त्रवित्रम् “अतप्रतनूः” पयो-
व्रतादिना असन्तप्तगात्रः † “ग्रामः” अणरिपक्वः “नाश्रुते” न
व्याप्नोति । “श्रुतासः ‡ इत्” श्रुताएव परिपक्वाएव “वहन्तः”
यागं निर्वहन्तः तत् पवित्रं “समासत” व्याप्नवन्ति ॥

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-नै० ।

† “अतप्रशरीरः सूक्ष्मैरपि किदैः दशापवित्रस्य”—इत्यादि वि० ।

‡ “श्रुतासः निष्पन्न-सोमाः”—इति वि० ।

॥ व्याप्नवन्ति दोषकलशम्—इति वि० ।

“सन्तदागत”-“तत्समासेत”-इति पाठौ * ॥ ६ ॥ ८८

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य नवमः खण्डः ॥

॥ इति जागतम् ॥

—०—०—

इन्द्रमच्छेतिखण्डेऽस्मिन् ऋचौ द्वादश संस्थिताः ।

सकला उष्णिहस्तत्र वक्ष्यन्ते ऋषयः पृथक् ॥

तत्र दशमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २० ३२ ३१ २२ ३ १ २

इन्द्रमच्छसुतादमेवृषण्यन्तुहरयः ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

अष्टौ जातासइन्द्रवःस्विदः ॥ १ ॥ १०० ॥

(पदे द्वे ॥) इन्द्रमच्छा । सुतादमा । औचो २३४वा ।

* तप्तसुदाधारिणां वेष्णवमंस्पृदाय-विशेषाणां नयैऽयमेव सन्तः शरीरे तप्त-चक्रा-
द्यङ्कनस्य ; तथाच “अतप्तनूः” शङ्खचक्रादिभिः न तप्ता नूः यस्य स पुरुषः “आमः”
अपरिपक्वः असंस्कृतः अतएव “तत्” प्रसिद्धं केयस्य “नू” अयत्ने इत्यर्थः । वस्तुतोऽस्य
विनियोगो ज्योतिष्टोम-हृत्तोयेऽहनि ।

† “अष्टौ”—४४ ।

‡ उ० १,१,१०,१ = ऋ० ०,५,६,१ = ऊ० १,१,१०—२,३,७—६,१,१७—६,१,५
—६,१,२०—१०,१,१६—१०,२,१—१५,२,१०—१३,१,१—१३,१,१०—१४,१,११—
१४,१,१० ।

२०२

सामवेदसंहिता ।

[६ प्र० २, ३, १

१ २ १० २ ३ ५ २ १ २२ १
वृषण्य । तूह्रया । औहो२३४वा । प्रुष्टाइजाता ।

२३ २१ २ १
सइन्दवाः । सुवर्वा२३इदा३४३ः । ओ२३४५इ । डा ॥ १ ॥

५ २ १ २ १ २ २ १
इन्द्रमच्छा । सुताइमाइइ । ताइ३माइ । वृ

२ १० १ २ २ २ २ २ १
षण्य । तूह्रया२ः । चारा३याः । अष्टेजाता३सा

० १ २ २ १ २ ५ २ २
इन्दवा२ः । आइन्दा३वा३ः । सुवरा३४ । औहोवा ।

२ २ १ १ १ १ १
विदोवी३दा२३४५ः ॥ २ ॥

४ ५ ४ २ १ २
(अनुपदे द्वे ॥) इन्द्रम् । इन्द्राम् । अक्का३हता

१ २ १ २ १ ० १
इमे२ । आइमे२ । वृषण्य । तूह्रया२ः । राया

२ २ २ ० १ १ २
२ः । अष्टेजाता३साइन्दवा२ः । दावा२३ । सुवरा

५ २ २ १ १ १ १ १
३४ । औहोवा । विदो३विदा२३४५ः ॥ ३ ॥

३ ४ ३ ४ ३ ४ ३ ४ ५ २ २ २ ३
इन्द्रमच्छसुताइमेवृषण्यन्तुहा । हो३४३ । रयया

अथ द्वितीया ।

१२ ३१ २ ३१ २ २१ २

पूधन्वा सोमजा गृविरिन्द्रायेन्दोपरि स्रव ।

३२३ २ ३१२ ३१२

द्युमन्तः शुष्मामा भरस्वर्विदम् ॥ २ ॥ १०१ *

१२ १२ ३४५ २

श्रुष्टा उवा । जाता उवा ३४ । स इन्द्रवः सुवा । हि ।

२२

विदत्रो २३४५३ । डा ॥ ४ ॥

२१२ ४५

(पौष्कलम् ॥ इन्द्रमाश्चक्षु । तार्ईर ३४माइ ।

१, २

५

२१२१

२३

५

२१

२

०

वृषाण्या । तूक्ष्णार ३४याः । श्रुष्टा इजाता । सईर

३

२ १ ३ १ १ १ १ १

न्दार ३४५वाइ ५६ । सुर्वविदार ३४५ः ॥ ५ ॥ १००

अग्निश्चाक्षुषऋषिः । “श्रुष्टे” श्रुष्टी क्षिप्रं “जातासः” जाताः
 “इन्द्रवः” पक्षिषु क्षरन्तः “स्वर्विदः” सर्वज्ञाः † - “हरयः”
 हरितवर्णाः “सुताः” अभिषंताः “इमे” सोमाः “वृषण” कामानां
 सेतार मिन्द्रम् “अच्छ यन्तु” अभि गच्छन्तु ॥ १ ॥ १००

* क्र० ७, ५, ८, ४ = ऊहे ११, २, १ ।

† ‘स्वर्विदः स्वर्ग’ लोकं विदन्ति—इति वि० ।

(ऐषिराणि पञ्च ॥) प्रधन्वासौहोइ । औश्हो२३४

वा । मजागृविः । इन्द्रायेन्दौहोइ । औश्हो२३४वा ।

परिस्त्रव । द्युमन्तंशौहोइ । औश्हो२३४वा । अमा

भर । सुवर्विदौहोइ । औश्हो२३४५वा६पूर्व । ऊ२३

४पा ॥ ६ ॥

प्रधन्वासौहो । वाश्हो । मजागृवौ२ः । इन्द्राये

न्दौहो । वाश्होइ । परिस्त्रावा२ । द्युमन्तंशौहो ।

वाश्हो । अममाभारा२ । सुवर्विदौहो । वाश्हो२ ।

वार३४औहोवा । ऊ२३४पा ॥ ७ ॥

औहौहोइ । प्रधन्वासो२ । औहौहो । मजागृ

वौ२ः । औहौहोइ । इन्द्रायाइन्द्रा२ । औहौहोइ ।

परिस्त्रावा२ । औहौहोइ । द्युमन्तंशू२ । औहौहो ।

५६ १   २ १२ ::   २   २   ३
 षमभाभाराः२ । औहौहोइ । सुवः । वारइ । दारइ४ ।

५२२. ५
 श्रीहोव । ऊ२३४पा ॥ ८ ॥

ऊवा२इ । ऊवा२इ । हुवा२३हायि । प्रधन्वासा

२। मजागृवीरः। इन्द्रायाइन्द्रा२। परिखावा२।

१ १ १
य मन्तांशु २ । षमभांशु २ । सुवर्वांशु २ ।

१ १ १ १ २ ५ र र
ह्वारइ । ह्वारइ । हुंवारइह्वार । वारइऔहोवा ।

ऊ३४५॥ ८ ॥

११   ४४   ५४
प्रधन्वार३सोमजांगृवीः । इन्द्रार॑या२३इन्द्रो । आइ ।

२ १ २ २ १ ५ ३ ५ १ ७
पाश्राइस्त्राश्वा । द्युमाश्न्ताश्३४५१ । ओ । षममा

भार३४पूरा६पूई । सुर्विद्धार३४५म् ॥ १० ॥ १०१

चक्षुर्ममिवक्त्रपिः । हे “सोम !” “जागृविः” जागरण-
शीलस्त्व “प्रधन्व” प्रचर । हे “इन्द्रो” सोम ! “इन्द्राय” “परि

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ १ २

सखायानिषीदतपुनानायप्रगायत ।

३ २ ६ १ २ २ ३ २

शिगुन्नयज्ञैः परिभूषतश्रिये ॥ ३ ॥ १०२ *

२ २ १

१ २

(शौक्तानि पञ्च ॥) सखायाआ २ । निषीदता ।

१ २ १ २ ३ १ २ ३
पुनानारथा । प्रगायता । शिगुन्नारथा । ज्ञैः परा१ २ ३
इभूर । षताश्वारथा ३४३ । ओ २३४५ । डा ॥ ११ ॥४ ५ ४ ५ २ ३ ५ १ २ ३ ५
साखायाआ । निषीदारथा । पुनारनारथा ।१ २ ३ ५ २ ३ ५ २ १ २ १ २ ३
प्रारगा २३४ औहोवा । यारथा । शिगुन्नया । ज्ञैः प२ १ १ ३ ५ २ २
रिभूर ३ । षारतारथा औहोवा । श्रिये १ ॥ १२ ॥

स्वव" परितः पात्रेषु चर । किञ्च "द्युमन्त" दीप्ति-युक्तम् † ।

"स्वर्विद" सर्वस्य लम्बकं "शुष्म" शत्रूणां शोषकं बलम् ‡

"आभर" आहर ॥ २ ॥ १०१

* उ० ४, २, ८, १ = ऋ० ७, ५, ७, १ = कं० २, २, १—४, १, २—७, १, १८—७, १, १८—

८, १, १८—१४, १, १५ ।

† "द्युमन्त"—इति दीप्ति-कर्मसु अन्तिमं नैषण्ट् कम् १, १६ ।

‡ "शुष्म"—इति बलनामसु एकादशं नैषण्ट् कम् २, ८ ।

४ ५२ ४२ ५२ ५ १ २ १२ २
 . सखायानि । षोडाईता । पुनानायप्रगायाता ।

१ १२ २ १ २
 शिशुनयज्ञैः परा २३ । भूषा २३ता ३ । आ २३या ३४ ३३ ।

१
 . आ २३४ ५३ । डा ॥ १३ ॥

५२२ ४ ५२ ४२ ५२ ५ १ २ १२
 . आचाइ । सखायानि । षोडाईता । पुनानौचाइ ।

२२ १२ ५ ४ ५ ४ २२ १२ २
 पुनानौहोये ३ । याप्रायाप्रा । गायतौहोइ । गायतौहोये ३ ।

४ ५ ४ ५ २१ २ २१ २ २ ४ ५
 शाइशू शाइशूम् । नयज्ञौहोइ । नयज्ञौहोये ३ । पारी ।

३ ५ ५२ २ २२ ३ २
 पारा ३४ औहोवा । ए ३ । भूषतश्रिये १ ॥ १४ ॥

५ २ ३ २ ५ १ २ २ ५
 . सखा । यआओ ३४वा । निषाइ । दाताओ २३४वा ।

१ २ १२ ५२ १ २ ३ ५ १ २
 पुनानायप्रगायत । शाइशाओ २२४वा । नयज्ञैः परि.

२ १ २ ३ ५ २
 भू ३ । पाताओ २३४वा । श्रिये १ ॥ १५ ॥ १०२

पर्वतनादां हंषी* । हे "सखायः" सखिभंताः ! "स्तोतारः"

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ १ २

तंवः सखायो मंदाय पुनानमभिगायत ।

३ २ ३ १ २

शिषुन्नह्व्यैः स्वदयन्तगूर्त्तिभिः ॥ ४ ॥ १०३ *

(कार्णश्रवसानि त्रीणि ॥) ता२३४०वः । सार३४

५ २२ १ २ १ २ २ १ २ ३
खा । योमदार३या । पुनानम । भिगायार३ता ।१ २ १ २ ३ २ १ २ ३ २ १
शादृषुन्नह्वैः स्वदयार३ । तङ्गूर्त्तिभा३४३इ । ओ२

३४५इ । डा ॥ १६ ॥

ऋत्विजः “आ नि षीदत” स्तोतुमुपविशत । अथ “पुनानाय”
पूयमानाय सोमस्य “प्रगायत” प्रकर्षणं गायत तमभिष्टुत ततः
अभिष्टुतं सोमं “यज्ञैः” यजनीयैः हविर्भिः मिश्रितैः “अग्ने”
शोभार्थं “परिभूषत” परितोऽलङ्कृत । तत्र दृष्टान्तः—“शिषुं
न” यथा शिषुं बालं पुत्रं पितरः † आभरणैरलङ्कुर्वन्ति
तद्वत् ॥ ३ ॥ १०३

* उ० ४, १, १८, १ = ऋ० ५, ८, १ = जह्ने ३, २, १२—८, १, १०—८, १, ११—८, २,

२०—१८, १, २ ।

† ‘मातरः’—इति वि० ।

२ ४ ५ २ ४ १ २ २ ५ २ २
 आइतंवःसखा । योम । दायाओर३४वा । पुना

२ २ ३ ५ ३ ४ ३ ५
 नमभिगा३ । आ । ओर३४वा । यताओर३४वा ।

१ २ १ २ १ २ २ २ २ २ ५ ३ २
 शिशुनद्वा३ । व्यैःखदया३ । अम । ओर३४वा । तगा

३ ५ २ ५
 ओर३४वा । तीर३४भीः ॥ १७ ॥

५ २ २ ५ २ २ १ २ २ १
 तंवःसखायोमदाद्या । पुनानमभिगा२यत । शा

७ २ ४ २ ५ ३ २ १ ४ २
 इशुनद्वा३ । व्यैःख । दया३ । तार३गू३ । तार३४पू३

५
 मो३द्वा३ ॥ १८ ॥ १०३

पर्वतनारदावृषो । हे “सखायः ।” ऋत्विजः “वः” यूयं
 “मदाय” देवानां मदार्थं “पुनानं” पूयमानं “न्तं” सोमम्
 “अभिगायत” अभिष्टुत । तमिमं सोमं “शिशुन” शिशुमिवा-
 लङ्कारैः क्षीरादिभिश्चालङ्कुर्वन्ति तद्वत् । “हव्यैः” हविर्भिर्मिश्र-
 यणैः “गूर्त्तिभिः” स्तुतिभिः * “स्वन्दयन्त” स्वादूकुरन्त ।

“हव्यैः”—“यज्ञैः”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ १०३

* गूर्त्तिभिरितं चर्चति-कर्मणो (नै० १३, १४) गूर्ध्वयते रूपमिष्टम् भाष्यकारस्य ।
 ‘गूर्त्तिभिः उद्यमाने रत्नैर्धनैर्वा’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
प्राणाशिशुर्माहीना^१ हिन्वन्नृतस्यदीधितिम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
विश्वापरिप्रियाभुवदधिता ॥ ५ ॥ १०४ *

४ ५ ३ ५ २ २
(वाचः सामनी द्वे ॥) प्राणा । शा३३४इशूः । मद्वा

५ १ ३ ५ २ १ २ २
२३४इनाम् । हिन्वान्नार३४त्ता । स्या३दाइधी३तीम् ।

१ २ २ १ २ ३ २ १ २ १
वाइश्वापरि । प्रियाभुवार३त् । अधदिता३४३ । ओ२३

४ ५ ३ ५ २ २
४५इ । डा ॥ १८ ॥

४ ५ ४ ५ १ १ ५ २
प्राणाप्राणा । शाइशूः शाइशूः । मद्वा३१उवाये३ ।

१ १ १ १ २ १ २ २
नार३४५म् । हिन्वन्नार्त्तस्यदा३१उवाये३ । धी२३४

५ १ २ २ ५ २
तीम् । विश्वापरिप्रिया३१उवार३ । भू२३४वात् । अधी

१ १ १ ३ ५ २ २
२ । हौ२ । उवाये३ । दारइता२३४औहोवा ।

२ ५
ऊ३२३४पा ॥ २० ॥

* उ० ३, २, १८, १ = ऋ० ७, ५, ४, १ = ऊ० ३, १, १२, ४, १, १ = ७, १, १० = ७, २, २, १
— ८, १, १४ = ८, १, १ = ११, १, ५ = १५, १, ८ = १६, १, ८ ।

(इन्द्रसामनी द्वे ॥) प्राणाग्निशूः । मचाऽइनाम् ।
 औहोवा । ह्रिन्वन्नतस्यदीधितिम् । वाइश्वाउवा ।
 प्राराउवा । प्रियाऽभुवत् । अधाउवाऽ । ए३ । द्विता१
 ॥ २१ ॥

प्राणा । हो३इ । इयाह्वाइ । शाइशुर्महाइ । ना
 र३म् । आउह्वाउ । हो३वा । ह्रिन्वन्नृतस्यदीधिता-
 इम् । आउह्वाउ । हो३वा । विश्वापा । र्याउह्वाउ ।
 हो३वा । प्रियाऽ३ । भूरवार३४ औहोवा । अधि
 ता१ ॥ २२ ॥

(मरुतां प्रेङ्खन्म् ॥) प्राणा । ह्रहोइ । शार३४इशूः ।
 ह्रहो३इ । महीनार३म् । होवार३होये३४ । ह्रिन्वन् ।
 ह्रहोइ । आ२३४ता । ह्रहो३ । स्यदीधितार३इम् ।

^{१ २} होवा३होये३४ । ^{५ २} विश्वा । ^{३ ५} हृष्टोद् । ^६ पार३४री । ^{५ २} हृष्टो

^{२ १ २} ३३ । ^१ प्रियाभूवार३त् । ^१ होवा३होये३ । ^१ आ३३धा३ ।

^२ द्वा३४पुद्तोद्द्वा३ ॥ २३ ॥ १०४

त्रितऋषिः* : “प्राणा” यज्ञं कुर्वाणा इत्यर्थः † । “महीनां”
महतीनां मंहनौयानां वा अपां ‡ । “शिशुः” स्थानीयः सोमः § ।
“ऋतस्य” यज्ञस्य “दीधिति” दीप्तिमन्तं प्रकाशकं वा स्वीयं
रसम् “हिवन्” प्रेरयन् § । “विश्वा” सर्वाणि “प्रिया” प्रियाणि
हवींषि “परि भुवत्” परिभवति व्याप्नोति । अपि च “हिता”
हिधा भवति ॥ । दिवि पृथिव्यां च वर्त्तत इत्यर्थः । +

“प्राणा”-“क्राणा”—इति पाठः ॥ ५ ॥ १०४

* “व्याप्राः”—इति ऋषि-नै० ।

† भाष्यकारस्तु क्राणा इति ऋग्वेदीयपाठमनुसृत्यैवं व्याख्यातवान् ; तथाच यास्कः
—“गोभिः क्राणा अनूपत—गोभिः कुर्वाणा असोषत”—इति ४, १९ । सामवेदीय-
पाठस्तु प्राणा इति अतएव ‘प्राणभूताः’—इति विवरण-व्याख्यानम् ।

‡ ‘गवाम्’—इति वि० ।

§ ‘शिशुः’ शंसनीयः—इति वि० ।

§ ‘व्याप्न वन्’—इति वि० ।

॥ ‘द्वैतवर्णा सोमदेवता एव’—इति वि० ।

+ ‘विनियो’ गोऽस्य षष्ठेऽहनि—इति वि० ।

अथ षष्ठी ।

१२ ३१२ ३२३ १२ ३१२
पवस्वदेववीतयइन्दोधाराभिरोजसा ।

२३ १ २
आकलशम्माधुमांत्सोमनःसदः ॥ ६ ॥ १०५ *

१ ३ २ ३ ५
(प्राजापत्ये द्वे ॥) पवस्वदारंइ । ववीतारं३४याइ ।

१ २ २ ३ २ ३ ५ १२
आइन्दोधारा२ । भिरोजारं३४सा । आकालशम् ।

२ ३ ५ १ २ २ ४ ४
माधूमा२३४०त्सा । मनणमानारं३ । सदापूण । होपू
इ । डा ॥ २४ ॥

५ २ १ २ २ २ २
पवस्वदा । ववीतयाइ । इन्दोधारं३४रा३४ । भिरो

५ ५ १ २ २ १ १ २ २
जसाईण । आका३हा । लाशा२म् । माध३हाइ ।

१ २ १ ५ ४ ५
मांत्सो२३ । मनो२३४वा । सापूदोपूहाइ ॥ २५ ॥ १०५

मनुर्ऋषिः † । हे “इन्दो” सोम ! “देववीतये” देवानां भक्त-

* उ० ५, २, १०, १ = क० ०, ५, १०, ५ = ऊ० ५, २, १०—१४, २, १८—८, २, ४—२४, १, १३ ।

† “साप्सवः”—इति ऋषिर्नै० ।

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ २३ २२ ३ २२ १ २

सोमः पुनानजर्मिणाव्यंवारं विधावति ।

१ २ ३ १२ २२ ४ ३ १ २

अग्रे वाचः पवमानः कनिक्रदत् ॥ ७ ॥ १०६ *

(सुज्ञाने द्वे ॥) सोमः पुना । नजर्मिणा । अव्यं

वारं २म् । विधावताइ । अग्रे वाचा २ः । पव । मार

२ नार ३४ औ होवा । कनिक्रददे उपार ३४ ५ ॥ २६ ॥

सोमः पुना । नजर्मिणोवा ३ । औ २ । वार ३४ । औ

होवा । अव्यंवारं विधावति । अग्रे ३ । होवा ३ । हो

णाय “ओजसा” बलेन “धाराभिः” आत्मीयाभिः “पवस्व”
क्षर । द्वे “सोम” “मधुमान्” मदकररसवांस्त्वं “नः” अस्म-
दीयं “कलंशं” द्रोणाख्यम् “आसद्” आसीद । [सदेर्लङि-रू-
पम् + ॥ ६ ॥ १०५]

उ० ३, १, १८, १ = ऋ० ७, ४, १०, ५ = ऊ० २, २, १७ = ७, २, ९ = ९, ३, ४ = १४, ९, ११ ।

+ ‘विनिधोगोऽस्य नवसेऽहनि’—इति वि० ।

२५ वार३४ । औहोवा । वाचःपवमानः । कमा३ ।

होवा३ । हो३ । वार३४ । औहोवा । क्रार३४दात् ॥ २७ ॥

(द्यौते द्वे ॥) सोमःपुनानऊ । मिणा । अव्यवार-

विधावार३ती । अग्नेवाचाः । पवमानाः । कार्शनिक् ।

दार३४धूत् ॥ २८ ॥

सोमःपुनानऊर्मिणार३४ऐहौ । अव्यवारंविधावता

र३४ऐहौ । अग्नेवाचःपवमानार३४ऐहौ । कानी । क्र

ददे३४ । हियाईहा । ह्यिपुइ । डा ॥ २९ ॥

(आतीषादीये द्वे ॥) सोमःपुना । नऊ३२र्मोर३४णा

अव्यवारम् । विधावति । अग्रा३२ई । वार३४चा ।

पवा३२ । मार३४नाः । कना३२का३२दा३२धूत् ॥ ३० ॥

अथाष्टमौ ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रपुनानासवेधसेतोमायवचउच्यते ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

भृतिन्नभरामतिभिर्जुजोषते ॥ ८ ॥ १०७ *

३ ४ ५ २

२

३ ४ २

५ ५

१

२

२

सोमःपुना । हो । नऊर्मिणा६ए । अव्यंवारविधा

२ २

३

३ ४ १ १ १

१ १

२

१वा३ती । अग्रेवा२३४५ । चार३४५ः । पवमार३ना३ः ।

१

३

५ ४ २

२ ३ १ १ १ १

कारना२३४औहोवा । क्रददे२३४५ ॥ ३१ ॥ १०६

अग्निर्दृष्टिः † । “पुनानः” पूयमानः “सोमः” “ऊर्मिणा”

स्वीयया धारया “अव्यम्” अविभवं “वारं” वालं पवित्रं “विधा-
वति” विविधं गच्छति । कोट्यः ? “पवमानः” पूतः “वाचः”
स्तोत्रस्य “अग्रे” “कनिक्रदत्” पुनः पुनः शब्दं कुर्वन्
विधावति ‡ ॥

“अव्यम्”—“अव्यः”—इति साध्न ऋचः पाठः ॥ ७ ॥ १०६

* ऋ० ७, ५, ६, १ ।

† “वाचुषः”—इति ऋषि-ने० ।

‡ दाघर्त्तिर्दर्धतीत्यादिना (पा० ७, ४, ६४) सिद्धम् ।

॥ ‘विनिधोगोऽस्य चतुर्थोऽहनि’—इति वि० ।

अथ नवमी ।

३ १ २ ३ १ २

गोमन्त्रइन्दोअश्ववत्सुतःसुदक्षधनिव ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

शुचिच्चवर्णमधिगोषुधारय ॥ ८ ॥ १०८ ॥

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

गोमन्त्रः । होइ । इन्दोअश्ववाद्दे । सुतःसुदक्ष

धा१नीइवा । शुचिच्चवार३४५ । एमधिगो२३४औहो

वा । पू२३४धा । रया । औ३होवा । हो५इ । डा ॥

॥ ३४ ॥ १०८

पर्वतनारदावृषी । हे “सुदक्ष” सुबल ! हे “इन्दो” सोम ।
 “सुतः” अभिषुतस्त्वं “नःअस्माकम्” ‡ “गोमत्” यज्ञ-साधन-
 गो-युक्तं धत्तं, “धनिव” धन्व [वृणविकारः ण] गमय [धन्व-
 तिर्गत्यर्थः §] ततो हं “शुचिं” पूतन्दीप्यमानं “वर्णं” रसञ्च
 “गोषु” क्षीरादिषु “अधिधारय” अधिकां प्रापयामि ॥

* “नि” — इति ऋ० ।

† उ० ७, ३, १०, १ = ऋ० ७, ५, ८ = ऋ० १२, १, १४ — १७, १, २ — १८, २, ६ ।

‡ “नः अस्माकम्” — इति वि० ।

§ “व्यत्ययोवञ्जलम् (३, ४, ८८)” — इति पाणिनी-सूत्रस्य सुप्तिङित्यादिवचने-
 नेत्यर्थः ।

§ नि० नि० २, १४, ६४ ।

अथ दंशमी ।

३.१ २ ३.१ २ ३ १२ ३ १२ २२
अस्मभ्यन्त्वावसुविदमभिवाणीरनूषत ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
गोभिष्टे वर्णमभिवासयामसि ॥ १० ॥ १०८*

४ ४ ३ ५ २ ३ ५
हावास्मा । भ्या२३४न्त्वा । वाह्वी२३४दाम् ।

१ २ ३ ५ ३ १ ३ ५ २ ३ ५
आभा२३वा२३४णीः । अनाओ२३४वा । पा२३४ता ।

१ २ ३ ४ १ २ ३ २ १ २ २ ३
गोभिष्टेव । णमभिवा२३ । सयामसिहो२३४पुद् । डा ॥

॥ ३५ ॥ १०८

“धनिव”-“धन्व”—इति, “धारय” “दीधरम्”—इति च
छन्दोग-बह्वृचानां पाठभेदः ॥ ८ ॥ १०८

पर्वतनारदावृषी । सोम ! “वसुविद्” धनस्य दातारं “त्वा”
त्वाम् “अस्मभ्य” धनादिदानार्थं “वाणीः” अस्मदीयावाचः
“अभ्यनूषत” अभिष्टुवन्ति • [नू स्तवने (अदा०प५)] । वयं
“ते” तव “वर्णम्” आवरकं इत्थं “गोभिः” गो-विकारैः क्षीरा-
दिभिः “अभिवासयामसि” अभिवासयामः अभित आच्छाद-
यामः ॥ १० ॥

अथैकादशे ।

^{१२ ३२३ ३ २ ११२ २१ २}
पवतेह्यतोहृरितिक्करांसिरुह्या ।

^{३२ २२ १ २ ३ २ ३ १ २}
अभ्यर्षस्तोतृभ्योवीरवद्यशः ॥ ११ ॥ ११०

(यशांसि त्रीणि ॥) ^{५ २ २१२ २} पवतेहा । र्यतोहृरिः । औ

^{२ ३ ५ १ २ १ ३ २ १ २ २}
रहो३१इ । औरहो२३४वा । आतिक्करांसिरुह्या ।

^{२ २ ५ २ १० २ १ २ २ १}
औहो३१इ । औरहो२३४वा । अभ्यर्षस्तोतृभ्योवा ।

^{२ २ ३ ५ १ २ ५ ५ २ २}
औहो३१इ । औरहो२३४वा । रा२वा२३४औहोवा ।

^{१ २ १ ३ १ १ १ १}
यशोयशार३४५ः ॥ ३६ ॥

^{३ २ ५ २ १ २ २ १ ३}
पवा३ । पवतेहा । र्यतोहृरिः । औहोइ । औ३

^{२ २ २ १ २ १ ३ २ २ २ १}
होइ । औहोइ । आतिक्करांसिरुह्या । औहो

^{३ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २}
इ । औ३होइ । औहोइ । अभ्यर्षस्तोतृभ्योवा । औ

* उ० १, २, २२, २ = ऋ० ०, ५, ११, ३ = ऊ० १, २, १६, ४ = ६, २, १५ = ६, २, १६ = ८, २, २ = ऊ० १, १, १६ ।

३५०५, १०, ११] • छन्दशास्त्रिकः । • २२१

^१होइ । ^५और^५होइ । ^{३२, ३}औहोइ । ^{१, ५}रारवार^५३४औहोवा ।

^{२, २}११११११

• यशोयशां२३४५ः॥ ३७ ॥

^{३४४२}

पवतेहर्यतः । ^{३२}हरीः । ^१आर३४ । निक्करासिर ।

^५हिया । ^{२१}अभ्यर्षा२३४ । ^{२, ५}स्तोह । ^{३२, ५}भ्योवाइइ । ^{१, २}रारवा

^{५, २}२३४औहोवा । ^२यार३४शाः ॥ ३८ ॥ ११०

- अग्निश्वाक्षष ऋषिः । “हर्यतः” स्पृहणीयः* “हरिः”
 • हरितवर्णः सोमः “रक्षां” [तृतीयाया आकारः†] साधु वेगेन
 “ह्वरांसि” कुटिलानि अनृज्जनि पवित्राणि, “अति पवते” अती-
 त्य गच्छति । अथ प्रत्यक्षस्तिः—हे सोम ! त्वं “स्तोहभ्यः”
 “वीरवत्” पुत्रयुक्तं “यशः” “अभ्यर्षः” अभिगमयं प्रयच्छे-
 त्यर्थः ‡ ।

“अभ्यर्ष”-“अभ्यर्षन्”—इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ११ ॥ ११०

* ‘हरिभिर्यक्षा’—इति वि० ।

† “सुपांसुलुक् (७, १, २२)”—इत्यादिनेति भाषः ।

‡ ‘विनियोगोऽस्य प्रथमोऽद्वयनि’—इति वि० ।

२२२ सामवेदसंहिता । [६ प्र० २, ३, १२

अथ हादशी ।

परिकोशमधुश्चूतसोमः पुनानो अर्षति ।

अभिवाणी ऋषीणां सप्तानूषत ॥ १२ ॥ १११ †

॥ तृतीय-दशति ॥

(भारद्वाजम् ॥) परिकोशमधुश्चूताम् । सोमः

पुनानो अर्षति । होये ३ । अभिवार ३४५ । णो ऋषी

णां स । सप्तानां ओ ३४वा । पारं ३४ता ॥ ३८ ॥ १११

॥ इति अर्द्धः प्रपाठकः ॥

द्वितऋषिः † । सः “पुनानः” पूयमानः सोमः “मधुश्चूत”
मधुर-रसस्य व्यावर्तितारं द्रोणकलशं प्रति आत्मीयं रसं “पर्य-
र्षति” परिं गमयति । तमिमं सोमम् “ऋषीणां” “सप्त
वाणीः” सप्तच्छन्दासिना “अभ्यनूषत” अभिष्टुवन्ति [नू स्तवने
कुंटादिः (प०) ।

• “सप्त”—इति ऋ० ।

† ऋ० ०, ५, ६, ९ ।

‡ “आप्तः”—इति ऋषि-नै० ।

॥ गायत्री, उष्णिक्, अनुष्टुप्, बृहती, पङ्क्तिः, विष्टुप्, जगती चेति सप्त-
च्छन्दांसि ।

“सोमः पुनानो अर्षति” “अव्यये वारे अर्षति”—इति साम्न
ऋचः पाठौ ॥ १२ ॥ १११

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य दशमः खण्डः ॥

॥ इत्यौषिण्डम् ॥

स्युः पवखेति खण्डेऽस्मिन्नृचोऽष्टौ ककुभोऽत्र तु ।

“ससुन्वे”—इति गायत्री यवमध्येति* केचन ।

अक्षरव्यूहनादिषा ककुबेवेति केचन ।

“एष धारयासूतः” प्रगाथः काकुभोऽन्तिमः ।

ऋषीणां विप्रकीर्णत्वात् तत्र तत्राभिदधहे ॥

तत्र एकादशे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पवस्वमधुमत्तमइन्द्रायसोमक्रतुवित्तमोमदः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

महिद्यत्तमोमदः ॥ १ ॥ ११२

* “विपरीतां यवमध्या (पि० ३, ५८)” यदायन्ते पादौ लब्धवरौ भवतः
मध्यमस्य बह्वक्षरः तदा यवमध्येति कथ्यते ।

१ उ० १, १, १६, ७ = ऋ० ५, ५, १०, १ = ऊ० १, १, ६ — ७, १, ८ — ९, २, ७ — १०, १, ५ —
१०, २, ५ — १३, १, ४ — १३, २, १८ — १४, १, ८ ।

ओम् ॥ (वासिष्ठम् ॥) पावा । स्वमाधुमा । ताजा

ओ२३४वा । ई२३४न्द्रा । यसोमक्रतुवित्तमोमदा३ ।

ओइ । माहाओ२३४वा । द्यत्तमोमदार३४पुः ॥ १ ॥

(सफम् ॥) पा३४ । वस्वम । धुमत्ता३माः । आ

इन्द्रा२ । यसोमा२ । क्रतुवाइत्ता३मो३ । मा३दाः ।

मच्चिद्यत्ताता३मो३ । मा३४पुदोईद्वाइ ॥ २ ॥

पवस्वमधुमा । इहा । तमः । इन्द्रायसोमक्रतुवित्त

मोमा२३दाः । इहा । महाइद्यु२३त्ता । इहा । तमो

मा२३दा३४३ः । आ२३४पुइ । डा ॥ ३ ॥

(वासिष्ठम् ॥) पवस्वमा । एपु । धुमा । तमाः ।

इन्द्रायसो३ । हा । औ३हो । माक्रातवो२३दा३ ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ २ ७. १ १ २   ४ १. २   ३ २
• अभिद्यन्मस्वृह्यशङ्खस्पतेदिदीक्षिते व्रदे व्युम् ।

१८ : २८ ६९ ९
विकोशममध्यमंयव ॥ २ ॥ ११३ *

२ २ ३ २ ३ २ १ २ १ ३
हा। औ३हो३४। तमो३४मद्राः। महाये३। द्यू२त्ता २.

५२ र २२ १ ४ १.१११
३४ औहोवा । तमोमदा २३४५: ॥ ४१॥

(सफम् ॥) पवस्वा३मधु । सत्ता२३४माः । इन्द्रा

२१   १   २   २   ५   २१
यसामां२। क्रतुवाइत्ता३मो३। मा३२३४दाः। महा

इ। द्य^२क्षा^४ता^२श्मो^५श् ! मा^२श्४५दो^५ईहा^५द् ॥ ५ ॥ ११२

गौरिवीतिः ऋषिः । हे "सोम" । "मधुमत्तमः" अति-
शयेन माधुर्योपेतस्त्वम् । "इन्द्राय" इन्द्रार्थं "मदः" मदकरः सन्
"पवस्व" चर । "कौटशः" । "क्रतुवित्तमः" अत्यन्तं प्रज्ञायाः
कर्मणो वालम्भकः "महि" "महान्" "महनीयो वा" "द्युच्चतमः"
अत्यन्तदीप्तः "मदः" हृष्टः ॥ १०॥ ११२

$\therefore 0, 1, 10, 1 = \text{कहो } 9, 4, 15, 8 = \text{कहो } 2, 1, 9 - 4, 1 \text{ से} - 2, 1, 10 - 15, 2, 15$

+ “शाक्तः”—इति ऋषि-ने० ।

(ऐषिराणि चत्वारि ॥) अभाइ । द्युम्नाइम्बृह

यशः । इषाः । पतेदिदीहिदेइवाइदेव्युम् । विकौ ।

शम्भ । ध्यमाइ० यू५वाइ५इ ॥ ६ ॥

अ । भ्येद्युम्नाम् । वृद्धाद्या१शा२ः । इषास्पता

इ । दीदीद्वा२३इदे । वदाइवा२३४यूम् । विकौवा

ओ२३४वा । शम्भध्यभा३१उवा२३ । यू२३४वा ॥ ७ ॥

अभिद्युम्नम्बृहत् । इहा । यशः । इषस्पतेदिदीहि

देवदेवार३यूम् । विकौद्वा३हाइ । शम्भारध्यमंयुव ।

इडा२३भा३४३ । ओ२३४५ । डा ॥ ८ ॥

अभिद्युम्नम्बृहद्दशः । इषस्पताइ । दिदीहिदा

इ । वादेव्युम् । विकौशम्भध्यमा२३४इ । यू२३४

वा । एहियाइहा । हो५इ । डा ॥ ९ ॥ ११३

अथ द्वितीया ।

१०२ ३१२ ३.९३१२ २२३१२. ३१२
 आसोतापरिषिञ्चताश्वन्नस्तोममं, र्जस्तु, रम् ।

३ १२९१२

वनप्रक्षमुदप्रतम् ॥ ३ ॥ ११४

ऊर्ध्वसद्मा ऋषिः । हे “इषस्यते” अन्नस्य पते ! हे “देव”
 स्तोतव्य सोम ! “देवकामं” त्वां वयं मभिष्टुम इति शेषः । किञ्च ।
 त्वं “द्युम्नं” द्योतमानं “बृहत्” प्रभूतं “यशः” अन्नम् अस्मभ्यम्
 “अभिदीदिहि” आभिसुख्येन प्रकाशय प्रयच्छेत्यर्थः [आमन्त्रि-
 तस्यावियमानत्वेन † पादादित्वात् निघातः ‡] किञ्च “मध्य-
 मम् §” अतरिचस्थितं “कोश” मेघं ॥ “वि युव” वृद्ध्यर्थं गमय
 विश्लेषय ¶ ॥

“देवयुम्”-“देवयुः”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ११३

* उ० ६,२,६,१=क० ५,१८,१=ऊ० २,२,१—७,१,१०—१२,१,१३ ।

† “आङ्गिरसः”—इति ऋषिर्नै० ।

‡ “आमन्त्रितं पूर्वमवियमानवर्तुः”—इति पा० ७,१,३० ।

§ “आमन्त्रितस्य च (पा० ८,१,१८)” —इत्याष्टमिको निघातो न, अपितु

“आमन्त्रितस्य च (पा० ६,१,१८८)” —पांष्टाष्टाद्युदात्तएवेति भावः ।

¶ “मध्यमं मध्यमे.सवनं”—इति वि० माध्यन्दिने इति तस्यार्थः ।

॥ “कोशम्”—इति मेघनामसु द्विंशत्तमं नैघण्टु, कम् १,१० ।

† “विनियोगोऽस्य पक्षमेव”—इति वि० ।

(कार्णश्रवसानि त्रीणि ॥) आसोतापा । रा२इ

पार३४औहोवा । चार३४ता । अश्वन्नस्तोममपूरार२२

जस्तुरम् । औये३ । वना३ । औये । प्रशा३४ ।

औहोवा । उदप्रुता२३४५म् ॥ १० ॥

आसोतापा । रिषि । चतार२ । जर२ । हार२इ ।

जर२ । अश्वन्नस्तोमम । पुरार२म् । जर२ । हार२इ ।

जर२ । रज । स्तुरार२म् । जर२ । हार२इ । जर२ ।

वन । प्रशार२म् । जर२ । हार२इ । जर२ । उद ।

प्रूरता२३४औहोवा । जर२३४पा ॥ ११ ॥

आसोतापा । रि । षाइ । चता । अश्वन्नस्तो ।

मामप्रूर२३४राम् । रजास्तूर२३४राम् । वनोहाइ । प्रा

वामू३दा । हम्माये३ । प्रूर२३४ताम् ॥ १२ ॥

(वाचःसामानि त्रीणि ॥) आसोतापारीषिच्चना ।

आश्वाओ२३४वा । नस्तोममम्ररा२२रजस्तुरा२३म् ।

होइ । वानाओ२३४वा । प्रक्षमुदप्रता२३४म् ॥ १३ ॥

आसो३४ओहोवा । तापराइषिच्चांता२ । आश्व-

नस्तो । मामम्ररा२म् । रजास्तुर३४राम् । वनो

होइ । प्राक्षमुदा३१उवा२३ । प्रूर३४ताम् ॥ १४ ॥

आसोतापा । हो । रिषिच्चताइए । आश्वनस्तो

मामम्ररा२म् । राजस्तुरम् । वानप्राश्वा२३म् । ज

२३दा३ । प्र३४प्रतोइचनइ ॥ १५ ॥

ऋजिश्वा ऋषिः* । हे ऋत्विजः । "अ सोत" सोम मभिषुत
[षुञ् अभिषवे (स्वा०उ०) लोटि छान्दसो विकरणस्य लुक् +

* "भारद्वाजः"—इति ऋषिर्न० ।

+ "सुपांसुलुक् (३.७, १८)"—इत्यादिनेति भावः ।

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ १ २ २ . १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 एतमुत्थमदच्युतसहस्रधारंवृषमन्दिबोदुहम् ।

३ १ २ ३ १ २
 विश्वावहनिविभ्रतम् ॥ ४ ॥ ११५ *

(कौत्समलवर्हिषे दे ॥) एताम् । जत्याम् । मदा
 १ ३ ५ २ १ १ १ १ २ १
 रच्यूर३४ताम् । सहास्रधा । रांवृषभा३म् । दिवौ

“तप्तनप्तमयनाथ (पा० ७, १, १४५)”—इति तस्यं तबादेशः] किं
 च । “परि षिञ्चत” परितः यसतीवर्यादिभिः सिञ्चत । कीदृ-
 शम् ? “अश्वं न” अश्वमिव वेगिनम् । “स्तीमं” स्तीतव्यम्
 “अमुरम्” + अन्तरिक्षस्थितानां मुदकानां प्रेरकं “रजस्तुरं”
 तेजसां वा प्रेरकम् । “वनंप्रक्षम्” उदकैः सम्पृक्तम् । यद्वा ।
 कालेषु पात्रेषु चारकं प्रकीर्णम् “उदप्रतम्” उदकं गच्छन्तं
 लवमानं सोमं मंभिषुत अभिषिञ्चत ॥

“वनंप्रक्षं”—“वनं प्रक्षम्”—इति साञ्ज ऋचः पाठौ ॥ ३ ॥ ११४

* ऋ० ७, ५, १८, १ ।

† ‘तरति तम्’—इति त्रि० ।

‡ ‘विनियोगोऽस्य तृतीयेऽहनि’—इति वि० ।

१ ४ ५ १ ५
२दु२३४हाम् । विश्वारहो१इ । हौइ । वार३हृ३ ।

१ १ २ ५ २ ५
नारइवा२३४औहोवा । आ२३४ताम् ॥ १६ ॥

४ ५ ४ ५ २ ५
एतामूत्याम् । मदा३१ औवार३ । चू२३४ताम् ।

१ १ २ २ १ २ ५ ३ ४ ५ ४ ५ २ ५
सहस्रधारवृषभन्दिबोदुहार्३म् । वाइश्वावाहृ । निवा

२ ५
३१ औवाये३ । आ२३४ताम् ॥ १७ ॥

५ ४ ५ ४ ४ ४ १
(ऋक् ॥) एतमुत्थम् । ए५ । मदा । च्युताम् ।

४ २ १ २ २ १ १
सहस्रधारवृषभन्दिबोदू२३४हाम् । वाइश्वावाहृ२३ ।

४ ५
निबो२३४वा । आपूतोइहृइ ॥ १८ ॥

५ ४ ५ ४ ४ ४ १
(कौत्मलवर्द्धिषाणि त्रीणि ॥) एतमुत्थम् । औ

५ ४ ५ २ ३ ५
हृइ । मदच्युतम् । औहृइ । साहस्रा३३४धा ।

२ २ ५ २ २ २ ५ १
रवार्पा२३४माम् । दिवोदुहमे२३४हृइ । विश्वारहा

१३।^१ वा२३३३।^१ ना२३^३वा२३४^५ओ३^३दोवा । भा२३४

ताम् ॥ १८ ॥

एतामु३^५त्यम्मा३^१दाच्युताम् । सा३^१हसू३^{१७}धा । रा३^१वृषाभा-

रम् । दि३^१वो३^१ । दु३^१हमो३^१इ । वि३^१श्वावसू३^१नि३^१वा३^१र३^१हो३^१इ ।

भा३^१तमा३^१श३^१उवा३^१र३^१ । ऊ३^१र३^१३४पा ॥ २० ॥

एता३४म् । उ३४त्यम्मा३४दा । च्यु३४ताम् । स३४हसू३४धा३४र३४

व । प३४भम् । दि३४वो३४३१२३ । दू३४३४हाम् । वि३४श्वा

वस३४नि३४वा३४ओ३४ये३४ । भा३४र३४३४ताम् । ए३४हिया३४हा । हो३४पू३४इ ।

डा ॥ २१ ॥ ११५

कृतयशाऋषिः* । “दिवः” देवान् कामयमानाऋत्विजः† ।

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषिर्नै० ।

† ‘दिवो दुहम—दिव आहत्य इमं लोकं मुदक्तेन पुरयति’—इति वि०

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १२ २२ २३ २ १ २ २ १ २२

ससुन्वेयोवह्नायोरायामनेतायइडांनाम् ।

२ २ १ २ ३ २

सोमोयःसुत्तितौनाम् ॥ ५ ॥ ११६

, (दीर्घम् ॥) साह । न्वेयोवह्नायोरनाम् । योरा

२ २ १
रेयामा २ । नेतायइडा २२नाम् । सो २३माः । यः२ १ ५ ५
शितार ३४इनोईहाइ ॥ २२ ॥

“एतं” “त्यसु” सोममेव “दुहम्” अदुहन् । दुहेलिङि रूपम् ।
 दुहन्ति स्म [कान्दसो नकारस्य मकारः ३] । “ग्राज्ञाणी वत्सा
 ऋत्विजो दुहन्तीति” तैत्तिरीयक ग्राह्यणम् । कीदृशं सोमम् ?
 “मदच्यतं” मदस्य प्रेरकं “महैस्त्रधारं” बहुधारीम्, “वृषभं”
 कामानां वर्षकं “विश्वाम” सर्वाणि “वसूनि” धनानि “बिभ्रतं”
 धारयन्तम् ॥

“दिवोदुहम्”—इति, “द्विवं दुहुम्”—इति पंथो ॥ ४ ॥ ११५

* उ० ४, १, १८, १ = ५, ५, १८, २ = ३, २, २ = २७, १, १४ ।

† “दुह प्रपूर्णे”—अदा० प० ।

‡ “अत्यथोबहुलम् (पा० ४, ५, ८८)”—इत्यनेनेति भावः ।

(लोमसाम) ॥ ससुहाउ । न्वेयोवहना २३१

हाउ । योरायामार । नेतायः । इडाना २३२

उ । सोमोयः २३हाउ । क्षितीनाम् । औरश्चो

वा । होपुइ । डा ॥ २३ ॥

सोमसामानि त्रीणि ॥ सः । खेसाह । न्वेयो

वसा ३१उवार ३ । नार ३४पुम् । योरायामारनेताय

इडारना ३म् । सोमौवाओर ३४वा । यःसुक्षिता ३१उ

वाये ३ । नार ३४पुम् ॥ २४ ॥

ससुन्वे २३योवहनाम् । योरायाशमारश्ने । ताय

इडार ३४पुनाईपुईम् । सोमोरयःसुक्षितीनाम् । सो

मार ३४पुः ॥ २५ ॥

ससुन्वयाः । एवाह । नायोराशयारश्मा । नेता

अथ षष्ठी ।

०२ १ २, २१२ ३१ ९ ३१ २
 त्वं ह्यारङ्ग*दैव्यमवमानजनिमानिद्यु मत्तमः ।

३ १ २ ३ १ २
 अमृतत्वायघोषयन् ॥ ६ ॥ ११६

१ २ ३ २ १ ९ १
 यइडार३ना३४म् । सोमां३ः । यःसुक्षि । तार३४५इ ।
 ३ १ १ १ १
 नार३४५म् ॥ २६ ॥ ११६

ऋणवऋषिः ॥ “यः” “सः” “सोमः” “सुत्वे” अभिसुषुवे
 ऋत्विभिः § । यः सोमः “वसूनां” धनानां “अग्निता” यश्च
 “रायी” [रान्ति प्रयच्छन्ति क्षीरादिकमिति] रायी गावस्तेषा
 मानेता विद्यते यश्च सोमः “सुक्षितीनां” श्रीभन-मनुष्याणाम् ॥
 अग्निता सोऽभिषुतोऽभूदिति + ॥ ५ ॥ ११६

* “ह्यारङ्ग” — इति
 + “दैव्या” — इति च } ऋ० प्राठौ ।

‡ उ० २, १, १७, २ = ऋ० ७, ५, १७, ३ = ऊ० २, २, १६ — ५, १, १६ — ११, २, १८ — १८,
 १, १२ ।

॥ “आङ्गिरसः” — इति ऋषिर्नै० ।

§ “सुत्वे सुमः” — इति वि० ।

॥ “क्षितीनां” — इति मनुष्यनामसु षष्ठ नैषण्टकम् २, ३ ।

+ “विनियोगी” षष्ठेऽचनि — इति वि० ।

(ग्रैतोष्माणि चत्वारि ॥) त्व^५हिया । गदाइविय^२प

वमानजनिमानोइद्य^२मा^२र । तामा^१रः । आमा^१रत्ता^१

त्वा^५र३ । यघो^५र३४वा । पाप्रयोइ^५चाइ ॥ २७ ॥

त्व^५हिया । गदाइविय^२ । पवमान^१ । होवा^२रचाइ ।

जनिना^५र३नी३४ । द्य^२म । ता^२रमाः । अमा^२र३ । ता

रत्वा^३र३४औहोवा । यघो^५र३षया^१र३४पुन^१ ॥ २८ ॥

त्व^४ह्यङ्गदा । विय^५ । पवमानजनिमानिद्य^२मत्ता^२र

रमाः । अमा^२र्त्तारत्वा^२र । यघो^२र३४वा । पाप्रयोइ

चाइ ॥ २९ ॥

त्व^५ह्योइअङ्गदैविया । पवमा^२रना । जनिमा^१रना

ये^२र३४ । द्य^५म । ता^२रमाः । अमा^१र्त्तारत्वा^२र । यघो^२र

र३४वा । पाप्रयोइ^५चाइ ॥ ३० ॥ ११७

अथ सप्तमी ।

२१ २२ ३२ ३ १२ ४ १ २
 एषस्यधारयासुतीव्यावारेभिः पवतेमदिन्तमः ।

१ २ ३ ४ २ १ २
 क्रीडन्नूमिरपामिव ॥ ७ ॥ ११८ *

४ ५ १ २ २
 (गायत्रपाश्वम् ॥) एषाः । स्याधारयाऽ१ उवा

५ १ २ १ २ २ २ १ २ २
 २३ । ह२३४ताः । अव्या२वारेभिः पवतेमदिन्तमः । क्री

१ २ ३ २ १ ४ १ १ १ १ २
 डानू१मी२ः । अ॒पा३म् । ह२३वा३ । आ॒इ॒वा॒र२३४५ ॥ ३१ ॥

शक्तिः ऋषिः † । हे “पवंमान” पूयमान सोम ! “द्युमत्तमः”
 अतिशयेन दीप्तिमान् “त्वं हि” त्वमेव “दैव्यं” देवसम्बन्धीनि
 “जनिमानि” जन्मानि देवानित्यर्थः । जानासौति शेषः । तानभि
 लक्ष्य “अमृतत्वाय” तेषाम् अमरणाय “अङ्ग” क्षिप्रं ‡ “घोष-
 यन्” ऋत्विजो ग्रावाणोव शब्द सुदपादयन् उत्पादयन्ति ॥ [हि
 योगादनिष्ठातः § ॥

“घोषयन्”-“घोषः”—इति पाठौ ॥ ६ ॥ ११७

* ऋ० ७, ५, १७, ५ = ऊ० ४, १, ११ - १५, १, १ ।

† “वासिष्ठः”—इति ऋषि-ने० ।

‡ “अङ्गे”ति क्षिप्रनामाक्षितमेवाङ्गिर्भवति—इति यास्कः । निरु० ने० ५, १७ ।

§ “घोषयन्” सूयसे—इति वि० ।

§ “यद्वितु परश्चन्दसि”—इति पा० ८, १, ५६ ।

॥ ‘विनियोगोऽस्य ततोयेऽहनि’—इति वि० ।

(सन्तनि) ॥ एषाद्वाउ । स्याधारयाश्चउवारः ।

सू२३४ताः । अव्यारवारिभिः पवते मदिन्तमा२३ः । क्रीडन्

द्वाउ । ऊर्मिरपाश्चउक्ता२३ । ई२३४वा ॥—*

(सोमसामानि चैव त्रीणि ॥) एषस्यधा । रायांश्च

सूता२ः । अव्यावाराइ । भाइः पवते । मदिन्तमाः ।

क्रीडन् २३र्मिः । आ२३पाश्चम् । आ३४पूइवोईद्वाइ ॥३३॥

एषस्याश्धारयासुताः । अव्याहो२इ । वारेभिः पव

ते मादिन्तांम२ः । क्रीडाश्चनहो१इ । ऊ२३र्मिः । अपा

मिवा । औ३होवा । होपूइ । डा ॥ ३४ ॥

एतस्यैव सामः परार्द्धं यजुस्त्रियेत्यष्टमसंज्ञा गानम् । अनयोः सप्रमाष्टमयोः ऋचोः प्रगाथो भवति । मीमांसादर्शनाधिकरणमालायां नवमाध्याय-द्वितीयपाद-षष्ठाधिकरणादौ तल्लक्षणादयोऽपि विचारिताः । अस्ति चावैव भाष्यकृतो भूमिकायां तदुल्लेखः समन्तात् (३५ पृ०—३८ पृ०) तेनानयोः लृप्तकं सम्पद्यते, अवैताडग्विमिश्रसूत्रक-गान-दर्शनस्याधमेव हेतुः । तादृश-लृप्त-सूत्रक-गानानि चात्र ऊहे (४, १, ११—१८, २, १) स्फुटानि ।

४२

२४

२१२ २२१

२ ३ २ १

• एषस्यधाप्रयासुताः । अव्यावारांइ । भिःपवता२

२३

२

१२

२

१

१

५

४

३३ । मदिन्तमाः । क्रीडन्नूर्मिरपोवा३ओ२३४वा । आ-

५
५इवोईचाइ ॥ ३५ ॥ ११८

॥ इति ग्रामे गेये सप्तदशः प्रपाठकः ॥

॥ इति गेयगानं सम्पूर्णम् ॥

उरुऋषिः* । “स्यः” सं: “एषः” “सुतः” अभिषुतः सोमः
“अव्या वारेभिः” अवेर्वालेः तेभ्यः पवित्रे “धारया” आत्मीयया
“पवते” कलशं मभिलक्ष्य चरति । कीदृशः ? “मदिन्तमः”
मादयित्तमं । “अपामिव” उदकानाम् “ऊर्मिः” सङ्घात इव
“क्रीडन्” इतस्तनः सङ्कीडमानः पवते † ॥

“अव्यावारेभिः”—“अव्योवारेभिः”—इति साम्न ऋचः
पाठभेदः ॥ ७ ॥ ११८

* “आङ्गिरसः”—इति कर्त्तृणे ।

† “विनियोगोऽस्य सप्तमेऽहनि”—इति वि० ।

ऋजिष्वाऋषिः * । “यः” सोमः “उत्त्रियाः” उत्तरणशीलाः+
 “अपिषाः” अप्याः [आपृइत्यन्तरिक्षनाम, (नै० १, ३, ८)] । अस्माद्
 “भवे.कन्दसि (पा० ४, ४, ११०)”—इति यत्] अन्तरिक्षस्थाः ।
 अहि-प्रभृतिभिरसुरैः ‡ अपाहृत्य निहिता “गाः” आपः ¶
 “अश्मनि” मेघे § “अन्तः” मध्ये स्थिता इत्यर्थः । “ओजसा”
 बलेन “निरक्तान्त” निरच्छिनत् निरगमयत् अन्तरिक्षादृष्टि
 मकार्षीदित्यर्थः । स त्वम् असुरै रपहृतं “गव्यम्” गो-सम्बन्धि,
 “अश्वाम्” अश्वेषु भवं “व्रजं” समूहं “अभि.तन्निषे” अभितो
 व्याप्नोति [तनु विस्तारे—कान्दसे लिटि] ॥ “तनिपत्योऽकन्दसि
 (पा० ६, ४, ६६)”—इत्युपधालोपः] । किञ्च । हे “धृष्णो” शत्रु-
 धर्षणशील+ सोम ! स त्वं “वर्मावि” कवचौवः “आरुज”
 असुराद् जहि ॥

* “भारद्वाजः”—इति ऋषि-नै० ।

+ “उत्त्रियाः” आदित्य-रश्मयः अनङ्गाहा वा—इति वि० । “उत्त्रियाः”—इति गोनामसु+
 तृतीयं नैघण्टुकम् (२, ११) । “उत्त्राः”—इति तु रुग्मिनामसु नक्षत्रं नैघण्टुकम्
 (१, ४) । “उत्त्रयेति गोनामोत्पाविणोऽस्या भोगा उत्तेति च”—इति यास्कः
 (निरु० नै० ४, १६) ।

‡ अहिरिति असुर इति चेमौ द्वावेव मेघपर्यायौ नै० १, १०, २०-२६ ।

¶ इह मानं मृग्यम् ।

§ “अश्मा”—इति मेघनामसु अष्टमं नैघण्टुकम् १, १० ।

॥ “कन्दसि लिटि”—इति पा० १, २, ४०५ ।

+ “धृष्णो धारयन्”—इति वि० ।

‡ “वर्मा” सवित्—इति वि० ।

“अपिग्राअन्तरश्मनि”-“अप्याअन्तरश्मनः”—इति कन्दोग-
बह्वृचानां पाठभेदः ॥ ८ ॥ ११८

इति श्रीमत्सायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थ-प्रकाशे कन्दो-
व्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्यैकादशः खण्डः ॥ ११ ॥

॥ इति काकुभं समाप्तम् ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हाह निवारयन् ।

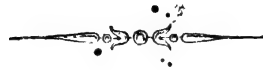
पुमर्थाश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ ५ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गगर्भकर्त्तृ-श्रीवीर-
बुक्क-भूपाल-साम्राज्यधुरन्धरेण सायणाचार्येण विरचिते
माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे कन्दोव्याख्याने
पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ५ ॥

॥ सौम्यं पावमानं वा पर्व काण्डं वा समाप्तम् ॥

॥ इति तृतीयं पर्वम् ॥

अथ षष्ठोऽध्याय आरभ्यते ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं वन्दे त्रिव्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १ ॥

आरण्यकाभिधः* षष्ठोऽध्यायो व्याक्रियतेऽधुना † ॥ २ ॥

तत्रेन्द्रेत्यादिकानान्तु पञ्चपञ्चाशतां क्रमात् ।

ऋषिः* छन्दो देवतञ्च तत्र तत्राभिदध्महे ॥ ३ ॥

तत्राद्याया ऋचो द्रष्टा भरहाजः प्रकीर्त्तितः ।

द्वितीयस्या वसिष्ठः स्यात्तृतीयाथा ऋचः स्मृतः ॥ ४ ॥

वामदेव स्ततश्छन्दो बृहती त्रिष्टुबेव च ।

गायत्रीति क्रमादिन्द्रो भवेत्त्रिंशत् देवता ॥ ५ ॥

* “आरण्यान्तुष्ये” (४, २, १२५ पा०) । अत्यल्पमिदं मन्त्रं मनुष्य इति (प्र०) ।

पञ्चध्यायन्यायविद्वत्समनुष्यद्विष्विति यक्तव्यम् (का०) । आरण्यकः पुन्याः । आरण्य-

कोऽध्यायः । आरण्यको न्यायः । आरण्यकमे विहारः । आरण्यको मनुष्यः । आर-

ण्यको हस्ती (प०) । वा गोमयेपु (का०) । वा गोमयेष्विति यक्तव्यम् । आरण्यका

गोमयाः आरण्या गोमया (प०) ।

† अथ आर्षिकं प्रत्या इति विवरणादि-सकल-प्रत्य-प्रसता वैदिक-प्रवादानुगताः
पुस्तकाद्यन्त-ममोर्जनोपलब्ध्याश्च । तथाच षडध्यायात्मकश्छन्दो नाम एकः, अपरो

तत्र प्रथम-खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रज्येष्ठन्नआभरओजिष्ठमूपुरिश्रवः

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २ २२
यदिधृत्तेमवज्रहस्तरोदसीउभेसुशिप्रप्राः ॥ १ ॥ १ *

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
१ हाउ । ३ । औहोइन्द्रज्येष्ठन्नआभरा३ण । हाउ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
३ । औहो२ । ओ२ । जिष्ठमूपारा । औहोवाआवाः ।

२ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
हाउ । ३ । औहो२ । या२त् । दिधृत्तेमाव । ज

२ २ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २
हस्त । औहोवारोदासी । हाउ । ३ । औहो२ ।

१ २ २ १ २ २ २ २ २ १ २ २
ओ२ । भेसुशीद्रप्रा । औहोवापाप्राः । हाउ । ३ ।

१ २ १ २ २ २ २ २ १ २ २ १
औहो२ । ओ२ । उऊवा३हाउ । वा३ । हस् ॥ २४ ॥ १ †

नवाध्यायात्मक उत्तरः, ताभ्यामन्यत् खनीध्यायेकाध्यायः आरण्यक इति व्यवहृतः । सायण-
मते तु नैवम् । अयं हि पञ्चोपविभागै र्वं बन्दोद्यन् परिसमाप्य तस्यैव षष्ठीपभाग
एष इति मन्यते ।

* ऋ० ४, ७, १०, ५ ।

† “नारदसर्वम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ९ ।

‡ आ० पा० १५० १, १, २४ ।

हे “इन्द्र” !* “ज्येष्ठ” प्रशंस्यतमम् “ओजिष्ठम्” अतिशयेन
बलत्करम् “पुंपुरि” पूरकं “अवः” अन्नः “नः” अस्मीभ्यम्
“आभर्” आहर प्रयच्छ । हे “वज्रहस्त” वज्रबाहो !† हे
“सुशिप्र” शोभन-हनुक ! एवभूत ! हे “इन्द्र” ‡ “यत्” “अन्न”
“दिधृक्षेम” धारयितु मिच्छेम यच्चात्र इमे परिदृश्यमाने
“उभे” “रोदमी” द्यावापृथिव्यौ “आ पपाः” आपूरयसि ।
तदन्न माहरेत्यन्वयः ।

• “येनेमेचित्रवज्रहस्त” — इति बह्वचानां पाठः ॥ १ ॥ १

* “इन्द्रतये प्रवर्त्य-कर्मणः” — इति नैरुक्तम् (३का० १० अ० ८ ख०) ईश्वरस्यायमिति
तद्भाष्यम् ।

† “अथाकारचिन्तनन्देवतानां । पुरुषविधाः सूरित्येकं चेतनाववद्वि स्तुतयो भवन्ति
तथाभिधानानि । अथापि पौरुषविधिकैरङ्गैः संस्तूयन्ते — ‘कृष्णा त इन्द्र स्यविरस्य
बाह्व यत् संगृह्णा मघवन् काशिरित्ते’ । अथापि पौरुषविधिकैर्द्रव्यसंयोगैः — ‘आ द्वाभ्यां
हरिभ्या मिन्द्र याहि कल्याणीजाया सुरणं गृहे ते’ । अथापि पौरुषविधिकैः कर्मभिः
‘अद्वीन्द्र मित्र च प्रस्थितस्य आश्रुत्कृष्णं अधी हवम्’ ॥ ६ ॥ अपुरुषविधाः सूरित्यपरमपि
तु यदृश्यन्तेऽपुरुषविधन्तयाग्निर्व्यायुरादित्यः पृथिवी चन्द्रमा इति । यथो एतच्चेतना-
वद्वि स्तुतयो भुवनीत्या चेतनान्यथैवं स्तूयन्ते यथाक्षप्रभृतौन्योषधिपर्यन्तानि यथो
एतत् पौरुषविधिकैरङ्गैः संस्तूयन्ते इत्यचेतनेष्वप्येतद्भवत्वमि क्रान्दन्ति हरितेभिरासभि
रिति प्रावस्तुतिर्यथो एतत् पौरुषविधिकैर्द्रव्यसंयोगैरित्येतदपि तादृशमेव सुखं रथं
युजोऽसिन्धुरश्चिन मिति नदी-स्तुतिर्यथो एतत् पौरुषविधिकैः कर्मभिरित्येतदपि
तादृशमेव क्षातुश्चित् पूर्वं हविरद्यमाशनेति प्रावस्तुतिरेवापि बोभयविधाः सूरपि वा
पुरुषविधानामिव सतां कर्मात्मान एते सूर्यश्च यज्ञो यजमानस्येषां ह्यनसमयः ॥ ७ ॥”

• — इति निरु० दे० ।

‡ “शिप्रं हन नाधिके वा” — इति निरु० नै० ६, १७ ।

१ २ २२१ २१ २ २ २
 .इन्द्राहाउ। राजा। जगतः। चर्षणीनाम्। नाम्।

१२२ १२२ २२ १२ २
 २। नोवा। ३। नोवाहाइ। ३। हाओ३। हा

१ २ १ २ १ २ २
 ३हाउ। अधिलमा। विश्वरू। पंयदस्या। स्या।

१२२ १२२ २२ २२ २ २
 २। स्योवा। ३। स्योवाहाइ। ३। हाओ३। हा३हा

२१२ २ १२ १ २ २
 उ। ततोददा। ती३दाशु। माइघसूजी। नी। २।

१२२ १२२ २२ २२ २ २
 नोवा। ३। नोवाहाइ। ३। हाओ३। हा३हाउ।

२२१ २ २१ २ २ २ १२
 चोदूद्राधाः। उपस्तु। तच्चिदर्वा। र्वा। २। र्वी

२ १२२ २२ २२ २ २
 वा। ३। र्वीवाहाइ। ३। हाओ३। हा३हाउ।

२ २ १ १ १ १
 वा३। ई२३४५। ॥ १० ॥ २ . . .

यः “इन्द्रः” “जगतः” जङ्गमस्य पश्वादेः यतो “राजा”
 ईश्वरो भवति। चर्षणीनां मनुष्याणां च + राजा भवति। किञ्च
 “अधि” क्षमा [सप्तम्येकवचनस्य लुक्*] क्षमायां ॥ “विश्व-

* आ० गा० १, १, १०।

+ “चर्षण्यः”—इति मनुष्य-नामखण्डमं नैघण्टुकम् २, ३

‡ “सुपांसुलुक् (आ० १, १, २९)”—इत्यादिना।

॥ “क्षमा”—इति पशिवी-नामसु पशु नैघण्टुकम् १, १।

अथ तृतीया ।

१ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ २ ७ २ २ ३ १ २
यस्येदमारजोयुजस्तु जेजेनेव नः ।

१ २ ३ १ २ ३ २

इन्द्रस्यरन्त्यम्बृहत् ॥ ३ ॥ ३

१ २ १ १ २ २ १ १ २ २
* हाउयास्या । इदमारजोयूजा २ः । तुजेजेनेव

२ १ २ २
नासू१वा २ः । आइन्द्रस्या ३ ४ पू रा ६ ५ ई । तियं

१ ०
बृहत् ॥ ११ । ॥

रूपं “यत्” धनं मस्ति “अस्य” तस्यापि राजा भवति । “ततो ददाति दाशुषे वसूनि” यजमानाय ‡ वसूनि धनानि ददाति । स इन्द्रः अस्माभिः “उपस्तुतं” सम्यक् स्तुतं “राधः” धनम् “अर्वाङ्” अस्मदाभिमुखं “सीदत्” प्रेरयतु ।

“अधिचमा”--“अधिचमि”--इति, “विश्वरूपम्”--“विषु-
रूपम्”-इति, “उपस्तुतम्”--“उपस्तुतः”--इति च साम्न ऋचः
पाठभेदः ॥ २ ॥ २

* “सर्केशिरः”-इति आ० ब्रा० ९, २, १० ।

† आ० गा० १५० १, २, ११ ।

‡ दाशुषे-इति दानकर्मणो दाशतेः (नै० ३, २०, २) रूपम् “दाद्यान् साकान्
मीडांश्च (८) १, १२”-इति सिद्धम् ।

अर्धं चतुर्थी ।

१२ ३१२ ३१ १३ १२ २२३१२ २२३ १ २

उदुत्तमंवरुणपाशमस्मदवाधमंविमध्यमं अथाय ।

१२ २२ ३१२ २२ ३२३ १२

अथादित्यव्रतेवयन्तवानागसोअदितयेस्याम ॥ ४ ॥ ४ *

२२

१२

२०

२२ १०२

१

॥ हाउ । ३ । आयुश्चतुर्थ्येति । औद्देवा । ई,

२ १ २२ १ २ २२

या । उदुत्तमंवरुणपाशमारश्मात् । अवाधमंविमध्यमं

२१ २ १२ २२१ २ १ २ १२

अथा२३या । अथादित्यव्रतेवयन्ता२३वा । अनागसोअ

“रजोयुजः” ज्योतिर्भिर्युक्तस्य (ज्योतीरजउच्यतइति यास्कः †)

अत्यन्तजेजस्विनः “यस्य” इन्द्रस्य “इदे” पुरोवर्ति स्तोत्रयुक्तं

हविरस्ति तद्विः “स्वः” स्वर्गे सर्वत्र वा “तुजे” दातरि ॥

“जने” यजमानविषये “वनः” यतो वनमीयं सम्भजनीयं खलु ।

अतः “इन्द्रस्य” दानं “रन्त्यम्” अत्यन्त-रमणीयं “बृहत्” प्रभूतं

भवति ॥ ३ ॥ ३.

* ऋ० १, २, १५, ५ । † “वरुणगोतमयोरकुः”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

‡ “रजो रजसेः । ज्योतीरजउच्यते । उदकं रज उच्यते । लोकाराजांश्च
धाक्ते । असृगदनी रजसो उच्यते । ” “रजांसि चित्रा पिचरन्ति तन्ववः”—इत्यपि
निगमो भवति—इति निरु० नै० ४, १८ ।

॥ तुजे इति तुञ्जतेर्दानकर्म्मणो रूपम् नै० ३, २०, २८ ।

२२१ २ २२ १२ २
दितयेसिया२३मा३। हाउ। ३। आयुश्चक्षुर्ज्योतिः।

२२१ २ १ ३ ५२ २ ३, १११
१ ई२। या२३४। औद्देवा। ई२३४५

॥ १३* ॥ ४

आद्ये ऋचौ चतुष्पादेऽधिकपादयुतान्तिमा ।

शौनःशेपी गार्गमदी वामदेवीति ताः क्रमात् ।

वारुणी पावमानी च वैश्वदेवीति संस्मृताः ॥

हे “वरुण !” † “उत्तमम्” उत्कृष्टं शिरसि बद्धं “पाशम्”
“अस्मद्” अस्मभ्यम् “उच्छ्रयाय” उत्कृष्टं शिथिलं कुरु। “अधमम्”
निकृष्टं पादेऽवस्थितं पाशम् “अव अथाय” अवाधस्तात् शिथिली-
कुरु। “मध्यमम्” नाभिदेशगतं पाशं “विअथाय” विमुञ्च्य शिथि-
लीकुरु। “अथ” अनन्तरं हे “आदित्य” अदितेः ‡ पुत्र !

* अ० गा० १५८१, २, १३ ।

† “इक्ष्वा वादिते जन्मनि व्रते राजाना मिचावरुणा विवाससि। अतूर्तं पन्थाः
पुकरथो अर्थमा सप्तदोतम विश्वरूपेषु जन्मसु (ऋक् १० म० ६, ४, ४)”—इति मन्त्र-
लिङ्गात्—“अहोरात्रं मिचावरुणौ (३ का० ११ अ० २३ ख०)”—नैरुक्तभाष्याच्च मिच-
शब्देन दिवा, वरुणशब्देन च रात्रिः सुग्रहः। “वरुणः दृणोतीति सतः (३ का०
१० अ० २३ ख०)”—इति व्युत्पादनात् सर्वेषां घटपटादीनां तमोरूपेण आवरकश्च ।

‡ “अदितिरदीना • * * अदितिर्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स
पुत्रः । विश्वे देवा अदितेः पञ्चजना अदितिर्जन्ममदितिर्जन्मलम्”—इत्यदितेर्विभूति
माचष्ट एनान्यदीनान्नेति वां—इति नैरुक्तम् २ का० ४ अ० ३२-२३ ख० । दितिः
• अष्टनं तदभावोऽदितिरिति निष्पन्नोऽर्थो भाष्यादि लब्धः ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १२, २२

त्वयावयम्यवमानेनसोम

१ २ ३ १२ २२

३ १ २

भरेकृतंविचिनुयामशाश्वात् ।

१ २ ३ १२ २२

३

तन्नोमित्रोवरुणोमामहन्ता ।

१ २ ३ १ २ २

३ २ ३ २

मदितिःसिन्धुःपृथिवीउतद्वीः ॥ ५ ॥ पु *

२ २ १

१

३ २ २

५ ३

+ दृपायपृष्ट । पा । ओहा । ईश्या । (एवं त्रिः)

१ २

२ २ १

२

२ २

२ १

२

त्वयावयम्यवमानेनसोमा । भरेकृतंविचिनुयामशाश्वात् ।

३ २

२

२ २ १

२

३

२

तन्नोमित्रोवरुणोमामहान्ताम् । अदितिःसिन्धुःपृथिवी

वरुण ! “वयं” शुनःशिपाः “तव” व्रते त्वंदीये कर्मणि “अदितये”

खण्डन-राहित्याय “अनागतः” अपराध-रहिताः “स्याम”

भवेम ॥

“अथादित्यव्रतेवयन्तव”-“अथावयमादित्यव्रतेतव”—इति

साम्न ऋचः पादभेदः ॥ ४ ॥ ४

उताद्यैः । छपायपृष्ट । पा । ओहा । इ३या ।

२ । छपायपृष्ट । पा । ओहा । ई२ । या२३४ ।

औहावा । ए । सुवः । २ । ए । सुवा २३४ ५ः ।

॥ ७ * ॥

छपायपृष्ट । पा । ओहा । (एव त्रिः) । त्वयावयम्यवमाने

नसेमा । भरेकृतंविचिनुयामशाश्वात् । तन्नोमित्रोवरु

णोमामहान्ताम् । अंदितिःसिन्धुःपृथिवीउता । द्यौः ।

छपायपृष्ट । पा । ओहा । २ । छपायपृष्ट । पा ।

आ२ । हा२३४ । औहावा । सुवः । ए १ । सुवः ।

३११११
ए२३४५ ॥ ८ † ॥ ५

* † आ० गा० १, ५० ९, १, ७-८ । † “समुद्रस्य सर्पसाम” — इति आ० गा० १, २, १२ ।

अथ षष्ठी ।

३ १२ २२ ३१७ ३ २

इमं वृषणकुण्डैकमिन्नाम् ॥ ६ ॥ ६

३ २२ ३२ २

३ २

१

३ २

* इमाओवा । ३ । इमा३ । ओइ । २ । इमा

१

५

३ २२ ३२ २

३ २

१

३ । ओ२३४वा । वृषाओवा । ३ । वृषा३ । ओइ ।

हे “सोम !”† पवमानेन पवित्रेण पूयमानेन “त्वया” सहा-
येन “भरे” [सङ्ग्राम-नाम (नै० २, १७, ६)] सङ्ग्रामे “शश्वद्”
बहु “कृतं” कर्तव्यं “वयं” “विचिनुयाम” विशेषेण कुर्याम ।
यस्मात्तवं साहाय्येन कर्माणि कुर्मः “तत्” तस्मात्, अस्मान्
“मित्रः वरुणः अदितिः” एतन्नामिकाः । “सिन्धुः”
एतदभिधाना । तथा “पृथिवी” “उत” अपिच “द्यौः” । एते
मित्रादयः “नः” अस्मान् “मा” “महन्तां” पूजयन्तु धनादि-
दानेन ॥ ५ ॥ ५

० “वृषा”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ ।

† “सोमः सुमतेः यदेन मभिपुष्वन्ति । बहुलस्य नैषण्णं कं एतमाचर्य मित्र
प्राधान्येन । तस्य पांवसानौषु निदर्शनायोश्चरिष्यामः”—इत्यादि नैरुक्तम् एका
११७० २४० ।

‡ सिन्धुः समुद्रः । समुद्र इति अन्तरिक्षनामसु पञ्चदशसु पदसु नि० १, २ ।

अथ सप्तमै ।

२२१२ ३१ २३१२ २१२

सनइन्द्राययज्यवैवरुणायमरुद्रः ।

३ १२ २२

वस्विर्वित्परिस्त्रव ॥ ७ ॥ ७ *

२२०

१

५

२

२२ ३२

२२ २२ ३२

२। वृषा३। आ२३४वा। णङ्गुणावता। एकाओ

२

३२ २

१

३२ २

१

५

वा। एका३। ओइ। २। एका३। आ२३४वा।

२३ १११

इन्मा२३४५म् ॥ १३ ॥ ६

३ ५ २

२२ १२

२

२

† एजच्चा । तेजातमन्धसोदिविसङ्गमिया २२

१

१०

१

२

२

२

१

१ २

दाइ। इडा। उग्रशर्ममद्याश्विआ३वाः। सानः।

पूर्वस्यां मृचि प्रकृता हे मित्रादयो देवाः। यूयम् “एकम्”

अद्वितीयं दानफर्मणि “इमं” सोमं “वृषणं” कामानां मभिवर्षिकं

“कण्ठ” कुरुत । तथा “इमां” ज्ञियां फलाभिवर्षिकां कुरुत ॥

६ ॥ ६

* ऋ० ०, १, १९, १ ।

† आ० मा० १५० २, १, १३ ।

‡ “शाकरवर्णम्”—इति आ० मा० १, २, १३ ।

इन्द्राययज्यवेवरुणायमरु^{१२}रु^२रु^३रु^४रु^५रु^६रु^७रु^८रु^९रु^{१०}रु^{११}रु^{१२}रु^{१३}रु^{१४}रु^{१५}रु^{१६}रु^{१७}रु^{१८}रु^{१९}रु^{२०}रु^{२१}रु^{२२}रु^{२३}रु^{२४}रु^{२५}रु^{२६}रु^{२७}रु^{२८}रु^{२९}रु^{३०}रु^{३१}रु^{३२}रु^{३३}रु^{३४}रु^{३५}रु^{३६}रु^{३७}रु^{३८}रु^{३९}रु^{४०}रु^{४१}रु^{४२}रु^{४३}रु^{४४}रु^{४५}रु^{४६}रु^{४७}रु^{४८}रु^{४९}रु^{५०}रु^{५१}रु^{५२}रु^{५३}रु^{५४}रु^{५५}रु^{५६}रु^{५७}रु^{५८}रु^{५९}रु^{६०}रु^{६१}रु^{६२}रु^{६३}रु^{६४}रु^{६५}रु^{६६}रु^{६७}रु^{६८}रु^{६९}रु^{७०}रु^{७१}रु^{७२}रु^{७३}रु^{७४}रु^{७५}रु^{७६}रु^{७७}रु^{७८}रु^{७९}रु^{८०}रु^{८१}रु^{८२}रु^{८३}रु^{८४}रु^{८५}रु^{८६}रु^{८७}रु^{८८}रु^{८९}रु^{९०}रु^{९१}रु^{९२}रु^{९३}रु^{९४}रु^{९५}रु^{९६}रु^{९७}रु^{९८}रु^{९९}रु^{१००}

त्यरा^२इ^३स^४त्वा^५। :आ^६इ^७ना^८। विश्वान्यय^९आद्यु^{१०}म्नानिमानुषा^{११}

रणाम्^{१२}। इ^{१३}डा^{१४}। सिषासन्तोवर्मा^{१५}र^{१६}हो^{१७}इ^{१८}। मा^{१९}हा^{२०}र^{२१}उ^{२२}

वा^{२३}र^{२४}। इ^{२५}ट्^{२६}। इ^{२७}डा^{२८}र^{२९}४५॥ १८ * ॥ ७

गायत्री पावमान्यौ तु सन इत्यादिके ऋचौ ।

अमहीयुस्तयोरेव छन्दोदैवतनिर्णयः ॥

हे सोमः ! † “सः” “नः” “वरिविवित्” धनस्य लम्बकस्त्व
“नः” अस्माकं “यज्यवे” यष्टव्यायेन्द्राय “वरुणाय” ‡ “मरुद्भ्यः” ॥
च “परिस्त्रव” धारया चर ॥ ७ ॥ ७

* आ० पा० १५०. २, १, १८ ।

† “अथैषा परा भवति चन्द्रमसो देतस्य वा”—इति नि० ३६० ११ अ० ४ ख० ।

‡ ‘वरुणः कवन्धं प्र ससर्ज’ (ऋ० ५. ६. १३, ९)—इत्यादि-मन्त्र-लिङ्गात् दत्त वरुणो
मेघ-वर्षण-हेतुभूतः । “कवन्धोमेघम्”—इत्यादि निरु० दै० १०, ४ ।

॥ “मरुतो मितराविणो वा, मिदरोविणो वा, मरुद्भवन्तीति वा इति नैरुक्तम्
एका० ११ अ० १३० * ‘वायु वै क्षेपिष्ठा देवता’—इति च श्रूयते । ततो मरुतो
वायव इति सिद्धान्तः ।

अथाष्टमौ ।

३१२ २२ १२३ १ २ ३ १ २

एनाविश्वान्यर्यआद्य, न्नानिमानुषाणाम् ।

१ २

* सिषासन्तोवनामहे ॥ ८ ॥ ८

१२

२ २ २ २ १

२

२२

* छाउ । ३ । उच्चतेजातमारश्ममाः । छाउ । ३ ।

१

२ १

२

२२

२

१

दिविसङ्गमियारश्मदाः । छाउ । ३ । उग्रश्ममहारश्म

२

२

३

५

२२

२

२ १

अवाउ । वाः । ईरश्मडा । छाउ । ३ । सनइन्द्रायया

२

२२

२

२ १

२

२२

रश्म्यवाः । छाउ । ३ । वरुणायमरुश्मियाः । छाउ ।

१

२ १

२

२

३

५

२२

३ । वरिवोवित्पराश्मस्रवाउ । वाः । ईरश्मडा । छाउ ।

२२

२ १

२

२२

२ २

२

३ । एनाविश्वानिआरश्म्यआः । छाउ । ३ । द्यु, न्नानिमा

१

२

२२

२

२ १

२

नुषारश्माम् । छाउ । ३ । सिषासन्तोविनारश्महाउ ।

१

१

११११

वाः । इट् । इडा२३४५ ॥ १२ † ॥ ८

* “अपत्यम्” — इति आ० ब्रा० १, २, ११ ।

† आ० गा० २५० ३, १, १२ ।

२ २२ १२ २ १ २ २२ १२ २२
अक्रोधिनक्रोधम् । २ । अक्रोधिनक्रोधम् । हाउ । ३ ।

२२ २ २ १ २ १ १ १ १ २ २
पूर्वन्देवेभ्यो अमृतस्यना २ ३ मा २ ३ ४ ५ । हाउ । ३ ।

१२२ २ २ २ १ २ २ २ २
सेतूँस्तर । ३ । दुस्त । रान् । ३ । अद्वयाश्रदाम् । ३ ।

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
योमाददातिसइदेवमा २ ३ वा २ ३ ४ ५ त् । हाउ । ३ ।

१२२ २ २ २ २ २ २ २ २
सेतूँस्तर । ३ । दुस्त । रान् । २ । सत्येनानृतम् । ३ ।

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
हाउ । ३ । अहमन्नमन्नमदन्तमा २ ३ द्वी २ ३ ४ ५ । हाउ ।

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
३ । वा । एषागतिः । ३ । एतदमृतम् । ३ । स्वर्गच्छ । ३ ।

१२ २ १२ २ २ २ २ २ २ २ २
ज्योतिर्गच्छ । ३ । सेतूँस्तीर्त्वा चतुरार २ ३ ४ ५ ॥ ३४ * ॥ ८

चिष्टभा अन्नदेवता आत्मान मेवाह आत्मा एव ऋषिः ।
“देवेभ्यः पूर्व” अग्नि-वरुणादि-देवेभ्यः पुरा “अहम्” “अन्नम्”
देवता “अमृतस्य” विनाश-रहितस्य “ऋतस्य” सत्यस्य पर-
ब्रह्मणः सम्बन्धिनी “प्रथमज्जा अस्मि नाम” प्रथमत एवोत्पन्ना

यल्लिङ्ग आकाशः ॥ ६ ॥ आकाशगुणः शब्द आकाशाद्वायुर्द्विगुण स्थलेन वायो
 ज्योतिस्त्रिगुण रूपेण ज्योतिष आपश्चतुर्गुणा रसेनाद्वाः पृथिवी पञ्चगुणा गन्धेन
 पृथिव्या भूतग्रामस्थानवरजङ्गमान्तदेतदहर्गुणसहस्रं लागर्त्ति तस्यां ते सुषुप्त्यवस्थानि
 प्रत्याहरति भूतग्रामाः पृथिवी अपि यन्ति पृथिव्यप आपो ज्योतिष ज्योतिर्वीर्य
 वायुराकाश माकाशो मनो मनो विद्यां विद्या महान्त मात्मानं महान्नात्मा प्रतिभां
 प्रतिभा प्रह्वतिं सा स्तपिति युगसहस्रं रात्रिस्तावेतावहोरात्रावजस्रं परिवर्त्तते स
 कालसदन्तदहर्भवति । युगसहस्रपर्यन्त मर्त्येद् ब्रह्मणो विदरात्रि युगसहस्रान्तां
 तेहोरात्रविदो जनादति ॥ ४ ॥ तं परिवर्त्तमान मन्योनुप्रवर्त्तते खटा द्रष्टा विभ
 क्ताहमावोह मिति गम्यते स मिथ्यादर्शनेद पावकं महाभूतेषु चिरोणाकाशाद्वायोः
 प्राणश्चक्षुष वक्तारश्च तेजसोद्भूतः स्वेहं पृथिव्या मर्त्तिः । पार्थिवांस्त्वष्टौ गुणान्वि
 द्यात् वीग्माहृतस्वीन् पितृतीऽस्थिग्लायुमज्जानः पितृतत्स्वह्नांसशोणितानि मातृ-
 वोद्गं पौन मित्यष्टौ सोयं पुरुषः सर्वमयः सर्वज्ञानोपि कृत्स्नः ॥ ५ ॥ स यद्यनु-
 रूध्यते तद्भवति । यदि धर्ममनुरूध्यते तद्देवो भवति यदि ज्ञानमनुरूध्यते तदमृतो
 भवति यदि काम मनुरूध्यते से च्यवते । इमं योनिं सन्दध्यात्तदिदमव मतम्—
 स्त्रिया रेतसः सम्भवति स्त्रियाणो रमो रसाच्छोणित शोणितान्मांसं मांसान्मेदो
 मेदसः स्त्रावा स्त्रावोऽस्थीन्स्थिभ्यो मज्जा मज्जातो रेतस्त्विद योनौ रेतः सिक्तं पुरुषः
 सम्भवति । शुक्रातिरेके पुमान् भवति शोणिनातिरेके स्त्री भवति द्वाभ्यां सप्तेन
 नपुंसको भवति शुक्रभिन्नेन यमो भवति शुक्रशोणितसंयोगान्मातृपितृसंयोगाच्च
 तत् कथमिदं शरीरं परं मयम्यते सैम्यो भवत्येकरात्रोपितं कललं भवति पञ्च
 रात्राद्द्विद्वदाः संप्ररावात्यंशौ द्विसंप्ररावाद्वदः पञ्चविंशतिरावः स्तस्थितो घनो
 भवति मासमावात् कृठिनो भवति द्विमासाभ्यन्तरे शिरः सम्यश्चेत् मासवयेण
 ग्रीवाद्यादेशो मासचतुष्केण त्वग्रादेशः पञ्चमे मासे नखरोमयादेशः षष्ठे मुख
 नासिकाक्षिश्रेष्ठं च सम्भवति सप्तमे चूचनसप्तम्या भवत्यष्टमे बुध्याध्यवस्यति नवमे
 सर्वाङ्गसम्पूणा भवति ॥ मृतमाह पुनर्जातो जातस्याहं पुनर्मृतः । नाना योनि
 महर्षाणि मयोपितानि यानि वै ॥ आहारा विविधा भुक्ताः पीता नानाविधा-
 नानाः । मातरो विविधा दृष्टाः पितरः सुहृदस्तथा ॥ अर्वाङ्मुखः पौंड्रमानो
 जन्तुश्चैव सम्बन्धितः । साहस्रं योगं समभ्यस्येत् पुरुषं वा पञ्चविंशकर्मिन् ॥ ततश्च
 • देशं साधे प्रजायते जातश्च वायुना स्पृष्टस्त्रसरति जन्मसरणम् । जन्ते च

शुभाशुभं कर्मतच्छरीरस्य प्रमाणम् ॥ ६ ॥ अष्टोत्तरं सन्निगतं सटाकपालं शिरः सम्य-
 द्यते षोडश वपापलानि नव स्वायुशतानि सप्तशतं पुरुषस्य मर्मणा मर्दयन्तस्त्रयोमाणि
 कोट्यो हृदयं द्वादशकपालानि क्लृप्तशकपालानि जिह्वा दृषणौ द्वादशसुपर्णौ तथोपस्थ-
 ॥ १ ॥ दपाप्यतन् मूलपुरीषं कक्षादाहारपानसिक्तादादनुपचितकर्मणावन्धोन्धं जायेत
 इति । तं विद्याकर्मणी समन्वारभेते पूर्वप्रज्ञा च महत्यज्ञानतममि मग्नौ जराभरण
 क्षतिपासाः शोक क्रोध-लोभ मोह मद-भय-मत्सर-हर्ष-विषादोऽस्त्रयोऽक्षकैर्द्वैरभि-
 भूयमानः सोऽस्मादार्जवं जषीभावानान्निर्मुञ्चन् सोऽस्मात्प्राग् महाभूमिकावच्छरीराग्नि-
 मेषमावैः प्रकृत्य प्रकृतिरधिपतीत्य तैजसं शरीरं कृत्वा कर्मणोऽनुरूपं फलं मनु-
 भूयं तस्य सङ्क्षये पुनरिहलोकं प्रतिपद्यते ॥ ७ ॥ अथ ये हिंसा माश्रित्य विद्यां
 तृष्य महत्तपस्तेऽपिरे चिरेण वेदाङ्गानि वा कर्मणि कुर्वन्ति त धूम मभि सम्भवन्ति
 धूमा द्वाजि रात्रेरपक्षीयमाणपक्ष मपक्षीयमाणपक्षद्विचिणायनं दक्षिणायनात्
 पितृलोकं पितृलोकाच्चन्द्रमसं चन्द्रमसो वायुं वायोऽष्टिं दृष्टं गोषधयैतद्भूत्वा तस्य
 सङ्क्षये पुनरेवमं लोकं प्रतिपद्यते ॥ ८ ॥ अथ ये हिंसासुखं च विद्या माश्रित्य
 महत्तपस्तेऽपिरे ज्ञानोक्तानि वा कर्मणि कुर्वन्ति तेऽपिरेभि सम्भवन्त्यर्चिषोऽहरहश्चापू-
 र्यमाणपक्ष मापूर्यमाणपक्षादुदगयन्मुदगयनाद्देवलोकं देवलोकादादित्यमादित्या-
 दित्यतं वेद्यतान् मानसं मानसः पुरुषो भूत्वा ब्रह्मलोकं मभिसम्भवति न ते पुनरावन्ति नो
 शिष्टा दन्दशुका यत इदं न जानन्ति तस्मादिदं वेदितव्यं मयाप्याह ॥ ९ ॥ न तं
 विदाथ य इमा जजानान्यथुष्माक मन्तरं बभूव । नीहारेण प्राहता जरुणा
 चासुतृप उक्थशासश्चरन्ति ॥ न तं विद्यया विदुषो यमेन विद्वांसो वदन्त्यथ
 ब्रह्मणस्पति मन्यथुष्माक मन्तरं मन्यदेषां मन्तरं बभूवेति नीहारेण प्राहतास्तमसा जरुणा
 चासुतृप उक्थशासः प्राणं सूर्यं यत्यथगोमिनश्चरन्त्यविद्वांसः क्षेत्रज्ञं मनु प्र वदन्त्यथा
 ह्यो विद्वांसः क्षेत्रज्ञोऽनु कल्पते तस्य तपसा सहाप्रमादं मेत्यथाप्रथो भवति तेना मन्तत
 मिच्छन्ते सुखी मिच्छं देशं हि सुखीः श्रुः सञ्जाज्ञाति भूतं भवद्भविष्यदिति । ज्ञाता
 कक्षाज्जायते सखा कक्षात्युल्लेखे सह भवेन्द्रियैः शरिते महाभुतानि सन्दिग्धाणि प्रज्ञया
 कर्मकारयति इति वा तस्य तपः प्रह्लादाशीलं सुप्रशमं आद्या ब्रह्मंति स ब्रह्मभूतो
 भवति साक्षिमात्रो व्यवहितते बन्धो ज्ञानस्ततः ॥— इति १५, १—१० ।

अथ द्वितीय-खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१ २ १ २ . ३ २ ३ १ २
वमेतदधारयः कृष्णासुरोहिणीषुचं ।

१ २ . ३ २ ३ १ २
परुष्णीषु*रुशत्पयः ॥ १ ॥ १० †

१ २ . २ २ १ २ . १ २ ३ ५ .
‡ हाउत्वमेतात् । एतदेतात् । आधारा२३४याः ।

२ १ २ . २ २ २ . १ १ २ १ १
कृष्णासुरोहिणाइषू३चा । परुष्णा२३इषू । रुशत् । पा

१ ३ ५ २ २ .
रया२३४औहोवा ॥ २० ॥

२ २ १ २ . १ १ २ १ .
त्वमेतद्वोहाइ । होइ । आधाशराया२ः । हाइ ।

१ २ . १ १ ० १
काष्णा१सुरो२ । होइ । हाइणीषुचा२ । होइ ।

१ ० १ २ १ ३ ५ २ २
पारुष्णाइषू२ । होइ । रुशत् । पारया२३४औहोवा ॥ २१ ॥

२ २ . १ २ १
आईत्वमेतात् । आ । आधाशराया२ः । आईका

२ १ २ १ ०
ष्णा१सुरो२ । आइहाइणीषुचा२ । आईपारुष्णा

* “परुष्णीषु” — इति ऋ० ।

† ऋ० ७६, १३, ३ ।

‡ “त्रोणि वीर्षाहराणि” — इति आ० ब्रा० १, २, १५ ।

१ २१ १ ३ ५४ २ १
इष्ट२! आइ। रुशत्। पारयार३४औहोवा। अभि

२ २१ २१ २२ १ २ १ २१ २ १ २ २
स्फूर्जयं द्विष्मः । समोषाभिस्फूर्जयं द्विष्मः । अस्मभ्यङ्गात्

१ २ ३ १ १ १ १
वित्तमार३४पुम ॥ २२ * ॥ २०

श्रुतकचक्षुषिरिन्द्रो गायत्री । अस्य सामर्थ्यं मेवोपपादयति—
हे इन्द्र! “कृष्णासु” कृष्णवर्णासु गोषु तथा “रोहिणीषु च” [“वर्णा
दनुदात्तानोपधात्तोः (४, १, ३६)”—इति ङीप्] “पुरुषाणीषु”
रोहितवर्णासु [“पुरुषो पर्ववतीति यास्कः †] पर्वगः पर्वगो
नानावर्णासु च गोषु “रुशत्” [रोचते दीप्तिकर्मणः ‡] दीप्यमानं
श्वेतम् “एतत्” परिदृश्यमानं “पयः” क्षीरं त्वम् “अधारयः”
धारयसि । तस्मात् तद्धलं पूजयाम इति संमन्वयः ॥ १ ॥ २०

* आ० २५० २, २, २०—२२ ।

† अनुदात्तसु “वर्णानान्तरातिनितानानाम् (२ पा० १० सू०)”—फिट् सूत्रेण ।

‡ “दरावती पुरुषोत्थाङ्गः पर्ववती भास्वती कुटिलगामिणी”—इति निब० ८, २६ ।

॥ “रुशदिति वणुनाम रोचतेज्जलति वर्मणः । सूर्यमस्यां वत्स माह साहचर्याद्
रुशद्वरणाद्वा”—इति यास्कः नै० १, २०—नै० ६, ११ ।

अथ द्वितीया ।

१२ २२३ १ २ ४ ३ ९

अरुरुचदुषमः पृश्निराग्रिय

३ १ २ २ १ २ २ २

उत्तामिमे तिभवनेषुवाजयः ।

३ १ २ २ १ २

मायाविनोममिरे अस्यमायया

३ १ २ २ २ २ २ ३ १ २

नृचक्षसः पितरोगर्भमादधुः ॥ २ ॥ ११ *

२२

१ २

१ २ २

॥ हाउ । ३ । स्वर्विश्वम् । ३ । अरुरुचत् ।

२१

१

२२

१ २

। ३ । उषसः पृश्निराग्रियायाः । हाउ । ३ । स्वर्विश्वम् । ३ ।

१ २ २ २

२ १ २

१

२२

१

उत्तामिमे । ३ । तिभवनेषुवाजयः । हाउ । ३ । स्वर्वि

९

१ २ २ २

१ २

१

२२

श्वम् । ३ । मायाविनः । ३ । ममिरे अस्यमायया । हाउ

१

२

१

२

२ १ २

१

। ३ । स्वर्विश्वम् । ३ । नृचक्षसः । ३ । पितरोगर्भमादधा

* उ० २, २, १६, ३ ।

† "स्वर्ज्येतिषो द्वे" — इति आ० ब्रा० ४, २, १६ ।

धू॥ ह्राउ। ३। स्वर्विश्वम्। २। सुवांर३र्विश्वाउ। वा३।

ए३। सुवा२३४५ः ॥ ८ * ॥

ह्राउ। ३। ज्योतिर्विश्वम्। ३। अरुरुचत्। ३। उप

संःपृश्निरा३। आयाः। ह्राउ। ३। ज्योतिर्विश्वम्। ३।

उक्षामिमे। ३। तिभुवनेषुवा३। जायूः। ह्राउ। ३।

ज्योतिर्विश्वम्। ३। मायाविनः। ३। ममिरेअस्यमा३।

यायां। ह्राउ। ३। ज्योतिर्विश्वम्। ३। नृचक्षसः। ३।

पितरोगर्भमा३। दाधूः। ह्राउ। ३। ज्योतिर्विश्वम्। २।

ज्योता२३इर्विश्वाउ। वा३। ए३। ज्योती२३४५ः ॥ १० * ॥ ११

अरुरुचदिति त्वेतां पवित्रो दृष्टवानृषिः।

पवमानो देवता स्याच्छ्रन्दश्च जगती स्मृता ॥

“उपसः” सम्बन्धी “मृश्रिः” आदित्यः ‡ [“पृश्निरादित्यो

* १ आ० गा० २५० ३, १, ८-१४।

‡ “तथापि निगमो भवति ‘स्वसृज्जां’ शृणोतु नः इत्युपसं सस्य स्वसारं माह साहचर्याद्रसहरणाद्वापि”—इति निरु० नै० ३, १६।

भवति प्रासुत एनं (नै० २, १४) कर्णः—इति नैरुक्ताः] “अग्रि-
यः” अग्र्यो मुख्यः सोमः * “अरुरुचत्” रोचयति । सः “उक्षा”
जलस्य सेक्ता पर्जन्यः सन् “मिमेति” शृणुं शब्दायते । “भुव-
नेषु” भूतजातेषु “वाजयुः” तेषां मन्त्रं मिच्छन् । “मायाविनः”
माया प्रज्ञा तद्वन्तो देवाः “अस्य” सोमस्य “मायया” प्रज्ञया
“नजिरे” निर्मितवन्तः [सोमस्य एकैकांशं पान-वशात् अग्न्या-
दयः स्व-स्व व्यापारेण जगत् सृजन्तीत्यर्थः] । तस्यास्य मायया
“नृचक्षसः” नृणां द्रष्टारः “पितरः” पालकाः देवाः । अङ्गिरसः
पितरो वा “गर्भम्” “आ दधुः” धारयन्ति ओषधीषु । [स
चात्र सूर्यात्मा सोमः स्तूयते । सूर्यरश्मानुगमाधीनवर्धना-
च्चन्द्रस्य । यद्वा । अयमुषसः पृथ्निः सविता अरुरुचत् रोचयति
रोचते वा सर्वं शिष्टं समानं तत् सम्बन्धिनो नृचक्षसो नृणां
द्रष्टारः पितरो जगद्रक्षकाः रश्मयो गर्भं मादधुर्दध्यर्थम् ॥

“मिमेतिभुवनेषु” “विभर्तिभुवनानि”—इति साम्न ऋचः

प्राठभेदः ॥ २ ॥ ११

* “अग्रगमनेनेति वा गणनेनेति वापसम्पादिन इति वा । अपिवाय मित्येतद-
नर्थकं सुपबन्धं माददीत”—इति निरु० नै० ६, १६ ।

+ “पिता पाता वा पालयिता वा”—इत्यारभ्य “पितां दुहितुर्गर्भं दधाति”
पर्जन्यः पृथिव्याः—इत्यन्तं शास्त्रः नै० ४, २१ ।

‡ “अङ्गारं पृथ्विराः । अङ्गारा अङ्गना, अङ्गना”—इति निरु० तै० ३, १७ ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

इन्द्र इद्वर्योः सचां सन्मिस्तु आवचोयुजा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

इन्द्रो वज्री हिरण्ययः ॥ ३ ॥ १२ *

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

इन्द्रमिद्राथिनो वृहत् । ए२५ इन्द्रमकभिः । अकिं

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

लोवा । औहोवा औहोवा औहोवा । औहोहाइ । ३ इन्द्र

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

वाणीरनूरश्रपतां उ । वा३ । इन्द्र३४ड । औहोवा । ३ । औ

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

होहाइ । ३ । इन्द्र इद्वर्योः सचा३ । सन्मिस्तु आवचो३यु

हयोर्मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः द्रष्टा स्याद् गायत्री कन्दः इन्द्रो देवतेति । “इन्द्र इत्” इन्द्र एव “हर्योः” हरिनामकयोरश्वयोः †

“सचा” सह युगपत् “आ सन्मिस्तुः” सर्वतः सम्यक्प्रययिता ।

कीदृशयोः हर्योः ? “वचोयुज” इन्द्रस्य वचनमात्रेण रथे युज्य-

मानयोः सुशिक्षितयोरित्यर्थः । अयम् “इन्द्रः” ‘वज्री’ वज्रयुक्तः ।

“हिरण्ययः” हिरण्यमयः ॥ ३ ॥ १२

* उ० २, १, ८, २=उ० १, १, १२, २-३ ।

† “यण्वम्”—इति आ० ब्रा० ३-२, १३ ।

‡ “हरौ इन्द्रस्य”—इति नि० ने० १, १५, १ ।

॥ “कलत्रास्त्रावास्त्रमाध्वो हिरण्ययानि कन्दमि”—इति पा० ६, ४, १७७ ।

अथ चतुर्थी ।

२ १ १ २ ३ १ २
इन्द्रवाजेषुनोवसहस्रप्रधनेषु च ।

२ १ १ १ २ ३ १ २
० उग्रउग्राभिहृतिभिः ॥ ४ ॥ १३ *

२ २२ २ २ २२ १ २ २ २ २ २
नारः औहोवा । ३ । औहोहाइ । ३ । इन्द्रोवज्रीहि

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
रारः पुण्याउ । वाइ । इन्द्रः डा । औहोवा । ३ । औ

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
होहाइ । ३ । इन्द्रवाजेषुनोवसहस्रप्रधना

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
रः पुचाइ । औहोवा । ३ । औहोहाइ । ३ । उग्रउग्रा

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
भिहृतिभिः । वाइ । इट् । इडा २३४५ ॥ ११ ॥ १२, १३

हे “इन्द्र” ! “उग्रः” शत्रुभिरप्रपृथक्स्व “उग्राभिः” अप्र-
पृथ्याभिः “जतिभिः” अस्मद्देव्यपरपक्षाभिः “वाजेषु” युद्धेषु †
“नः” अस्मान् “अव” रक्ष तथा “सहस्रप्रधनेषु च” सहस्र-
सङ्ख्याक गजाश्वादि-लाभयुक्तेषु महायुद्धेष्वपि रक्ष ॥ ४ ॥ १३

* ऋ० ८, ८, ३६, १ ।

† आ० मा० २५० १, १, ११ ।

‡ “वाजे”—इति सङ्ग्रामनोमसु द्विचत्वारिंशत्तमं नैघण्टु कम २, १० ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

प्राथाः । चयस्यसप्रथः । चना२ । मा३१उवार३ ।

इडा । ३ । होइ । हो । वाहा३१उवार३ । इ२३४हा ।

आनुष्टुभस्यहविषः । हवा२३ । या३१उवार३ । ईडा । ३ ।

होइ । हो । वाहा३१उवार३ । ई२३४हा । धातुद्युताना

त्सवितुः । चवा२इ । म्णा३ । उवा३ । इडा । ३ ।

होइ । हो । वाहा३१उवार३ । ई२३४हा । रथन्तर

माजमारु । वसा२इ । छा३१उवा३इ । इडा । ३ ।

होइ । होवाहा३१उवार३ । ई२३४हा । ए३ । द्यूता

२३४पुः ॥ ६ ॥ १४

अपश्यत्, प्रथइत्येतां त्रिष्टुभं प्रथनामकः ।

षैश्वदेवी भवेदेवं कन्दो देवतं निर्णयः ॥

“यस्य” वसिष्ठस्य “प्रप्रः” नामं पुत्रः यस्य भरद्वाजस्य “स प्रथः नाम” पुत्रः तयोर्मध्ये “वसिष्ठः” मम पिता “अनुष्टुभस्य” अनुष्टुप् कन्दसा युक्तस्य “हविषः” वर्भाख्यस्य “यद्वविः” हविष्वा

अथ षष्ठी ।

३११ ३१२ ३२ ३१२

नियुत्वान्वायवागह्यय्शुक्रोअयामिते ।

१२ ३२ ३२

गन्तासि सुन्वतो गृहम् ॥ ६ ॥ १५

२२

२१

३१

२

२१

१३। ३। शुक्रम् । ३। शुक्रं शुक्रम् । ३। शुक्रं

२२

३२ १२

२ २२ २

१२

शुक्रम् । २। शुक्रं शुक्रम् । नियुत्वान्वायाश्वागा

२

२

१२

२२

ही २। अयं शुक्रा आश्यामाशता २३। गन्तासि

१२

२२

३१

२

सुन्वाश्तो गृहश्चा २३म् । ३। शुक्रम् । ३। शु-

क्रं शुक्रम् । २। शुक्रं शुक्रम् । शुक्रं शुक्रम् । २

पादकं “रथन्तरं” साम तद्रथन्तरं “धातुः” धातुसञ्ज्ञाद्देवात् †
 “द्युतानात्” द्योतमानात् सवितुंश्च ॥ विष्णोश्च § “आज-
 हार” आहृतवान् । [ह्यहोर्भ इति भत्वं रथंशब्दीपपदात्
 तरतेः संज्ञायां भृष्टृज्जीति खच् । अरुर्दिषदजन्तस्येति मुमा-
 गमः ॥ ५ ॥ १४.

* “गन्तासि”—इति ऋ० ।

† “शुक्रम्”—इति ऋ० ब्रा० ३, २, ३८ ।

‡ ‘घाता-विधाता’ सर्वस्य इति नैरुक्तम् इका० ११अ० १०ख० ।

॥ ‘सविता सर्वस्य प्रसविता’ इति नैरुक्तम् इका० १०अ० ३२ख० ।

§ ‘विष्णुर्विशतेर्वा व्यस्रोतेर्वा’—इत्यादि नैरुक्तम् इका० ११अ० १५ख०

॥ एवञ्च विष्णुशब्देन सर्वस्यापी सर्वान्भ्रामोति सिद्धान्तः ।

अथ सप्तमी ।

१. २२ ३१२ ४१२
यज्जायथाअपूर्व्यमघवन्वृत्रहत्याय ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ० ३ १ २ २
तत्पृश्नीमप्रथयस्तदस्तन्नाउतोदिवम् ॥ ७ ॥ १६ *

॥ द्वितीय-द्रशति ॥

१ १ ३ ४ २ २ २ १ २ १
शुक्रम् । शूरः । कूरः । औहोवा । ए । शुक्रम् ।

३ ॥ ७† ॥ १५

नियुत्वानिति गात्रत्रया वायुः गृहमदोऽब्रवीत् ॥

हे “वायो” ! † “नियुत्वान्” नियुतो वाहनानि [वायोः
नियुतोरिति. (१, १५, १०) निघण्टुः] तैर्युक्तस्त्वं “आगहि”
आगच्छ । “अयं” “शुक्रः” दीप्यमानः सोमः ते तुभ्यं “अयामि”
[यामिः कर्मणि लुङि रूपम्] नियुतो गृहीत आसीत् यतः
‘सुन्वतः’ सोमाभिषवं कुर्वतो यजमानस्य “गृहं” “गन्तासि”
यांतीसि ॥ ६ ॥ १५

७० ६, १, १६, १=४० ६, ६, १२, ५-६-७-ऊह्ये १, २, १६=९, १, ३=

३, २, १६ ।

† आ० गा० २५० ३, २, ७ ।

‡ ‘वायुर्यातेर्वते र्यास्याद् गति कर्मणः’ - इत्यादि नैरुक्तम् ३० १, १६० ।

^{२२२} एहाउ । ^{१२} वौहो३ । ^{२२} यज्जायथा३ । ^१ अपूर्वि॒या । ^१ हो
^१ ववा२३हो३ । ^१ मा । ^१ घवन्वृ॒त्रह॒त्याया । ^१ हो॒ववा२३हो३
^१ इ । ^१ तात् । ^१ पृथि॒वीम॒प्राथ॒याः । ^१ हो॒ववा२३हो३ । ^{२२२} एऔ
^{२२} हो॒वादी॒शाः । ^१ हो॒ववा२३हो३ । ^१ तात् । ^१ अ॒स्त॒भ्नाउ॒ता
^१ दि॒वाम् । ^१ हो॒ववा२३हो३ । ^{२२२} एऔहो॒वा३ । ^१ ह॒स्इडा॒पया

११११
 २३४५ः ॥ ११ ॥

^१ या॒ज्जाया॒ज्जा । ^१ यथा॒अ॒पूर्वि॒याऔ३हो३ । ^१ हो॒इया ।
^२ औ३हो३ । ^१ मा॒घवन्वृ॒त्रह॒त्यायाऔ३हो३ । ^१ हो॒इया । ^१ औ३
^१ हो३ । ^१ तात्पृथि॒वीम॒प्राथ॒याऔ३हो३ । ^१ हो॒इया । ^१ औ३हो३ ।
^१ ताद॒स्त॒भ्नाउ॒तादि॒वा । ^१ मौ३हो३ । ^१ हो॒इया । ^१ औ
^{२२२} हो॒वाहाउ॒वा३ । ^१ प॒या२३४५ः ॥ १२ ॥

^१ ऊ । ^१ वौहो३ । ^१ यज्जायथाः । ^१ अ॒र्वि॒प॒या । ^१ म

१२ ३ २ १ २ १ २ १
होउहोहाइ । ३ । अन्तरिक्षं सुवर्दिवज्जग । न्मा ।

१ २ २ २ १ १ २ २ २
(त्रिः) । परात्पर मरय । ता । परात्पर मरय ।

१ १ २ २ २ १ २ २ २
ता । परात्पर मरय । त । औहोवाहाउ । वा ।

२ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २
ए । पृथिव्यन्तरिक्षन्द्यौरापः कनिक्रदात्सिन्धुरापोमरुतोमा

२ १ २ २
दयन्ताङ्घ्रिर्मोज्योतिः ॥ १६ ॥

१ २ २ २ १ २ २ २ २
हाउहोहाइ (इत्यरदिपूर्वपाठः) ता । दिवोमूर्ध्वान्

२ २ १ २ ३ ५ १ २ २ १ २ २
स मरयन् । होये ३ । हो २ ३ ४ वा । यशोधर्मोज्यो

२ २ १ २ ३ ५ १ २ २
तिः । यशःसमरयन् । होये ३ । हो २ ३ ४ वा । तेजो

२ १ २ २ २ २ १ २ ३
धर्मोज्योतिः । तेजःसमरयन् । होये ३ । हो २ ३

५ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २
४ वा । सुवर्धर्मोज्योतिः । सुवःसमरयन् । होये ३ ।

३ ५ १ २ १ २ २ १ २ २ १
हो २ ३ ४ वा । २ । ज्योतिर्धर्मोज्योतिः । ज्योतिःसमर

१ २ ३ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २
यन् । होये ३ । हो २ ३ ४ ५ वा ६ ५ ६ । धर्मो धर्मोज्यो

तिः ॥ १७ ॥

१२ २ १५ १२ ३२ २
 ॥ हाउहोहाइ (इत्यादि) ता । औहोवाहाउ । वा
 २२ १२ २ २ २२ १ २ २२ २ २२ १ २
 ए । इडांयच्छहस्कृतिंयच्छ । ए । मनओजोयच्छ । ए । मनो
 २ १२ २ २२ १ २ २२ २ २ २ २ २
 महिमानंयच्छ । ए । यशस्विपिंयच्छ । ए । प्रजवचांयच्छ ।
 २२ १२ २ २२ १ २ २ २ २ २ २
 ए । पशून्विशयच्छ । ए । ब्रह्मक्षत्रंयच्छ । ए । स्वर्ज्याति-
 २
 यच्छ ॥ १८ ॥

१२ २ १५ २० २ २
 ॥ हाउहोहाइ । (इत्यादि) ता । यज्जायथा । अ
 २४ २ २ १२ २ २ २ २ १
 पूर्वाया । मघवनवृत्रहव्याया । या । तत्पृथिवीमप्राया
 २ २ २ २ १ २ २ २
 या । तदस्तन्नाउतोदाइवाम् । हाउहोहाइ (इत्या
 २ १२ ३२ २ २ २२ १२ २ २ २ २ २
 दि) ता । औहोवाहाउ । वा । ए । तेजोघर्मःसङ्गी
 २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 डन्ते शिशुमतीर्वायुगोपास्तेजस्वतीर्मरुद्भिर्भुवनानिचक्रदुः ।
 १ ११११ ३ ११११
 इट् इडां२३४५ । ई२३४५ ॥ १९ ॥

१२ २ १२ २ २ १ १२
ह्राउहोवा । ३ । परात्यरमैरय । ता । परात्य

२ २ १ १२ २ २ २ १२ ३२ २
रमैरय । ता । परात्यरमैरय । त । औहोवाहा

२ १ २ २२ १ १२ २ २२ १
उ । वा । इन्द्रो । धेनुः । ३ । आपो धेनुः ।

१२ २२ १ २ १ २२ १ १२
३ । भूमि धेनुः । ३ । अन्तरिक्षं धेनुः । ३ । द्यौ

२२ १ १ २२ २ १ २२ १
र्द्धेनुः । ३ । परं धेनुः । ३ । व्रतं धेनुः । ३ ।

२ १ २२ १ २ २२ १ २
सत्यं धेनुः । ३ । ऋतं धेनुः । ३ । इडा

२२ १ १ २२ १ २ २२ १
धेनुः । ३ । स्वर्द्धेनुः । ३ । ज्योतिर्द्धेनुः ।

३ ॥ २० ॥

१२ २ १२ २ २ १२ २ २
ह्राउहोवा । ३ । (इत्यादि) ता । यज्जा यथाः ।

२२ २ २२ २ १ २ २ ५ १ २
अपूर्विया । अपूर्विया ३ । आपूर्वा २३४या । मघवन्वृ ।

१२ २ २ २२ २ २ २ ५ १
त्रहत्याया । त्रहत्याया ३ । त्राहत्या २३४या । तत्पृ

२२ २ २ १ २ १ २ ३ ५
थिवौम् । अप्राथयाः । अप्राथया ३ । आप्राथा २३४याः ।

१ २ २ २२ २ १ २ २ १ २
तदस्तम्नाः । उत्तोदिवाम् । उत्तोदिवाम् । ऊतो

दार३४इवाम् । हाउहोवा । ३ । (इत्यादि) • त ।

१२ ३२ २ १ • १२२ २१ • २ १ २ २ १ २ २ १ २
 औहोवाहाउ । वा । तेजोधर्मः सङ्गौडनेवस्युगोपास्ते

२ २ • १ २ १ २ २
 जस्वतीर्म रुद्धिभुवनानिचक्रदुः ॥ २१ ॥

१ १ • १ २ • १ २ • २
 • हा२जवाक् । ३ । होवा । २ । होवा३ । हाउद्वा ।

२२ २२ १ २ २ २ • २ २ २ २ १ २ २ २ १ २ १
 - ए । तोकम्प्रजाङ्गर्भो नायमदध्मह्याचपराचपथिभिश्चर

३ १ १ १ १
 न्ता२३४५ः ॥ २२ ॥

१ १ • १ २ • • २ १ • २
 • हा२जवाक् । ३ । होवा । ३ । अयस्सशिङ्ते३ ।

१ • १ २ २ २ • २ २ • १ २ २
 होइ । यस्माद्यावापृथिवौ भूवतानिचक्रदुः । हो

२ १ २ • १ • १ २ २ २ २ २ • २ २ १ •
 इ । अयस्सशिङ्ते३ । होइ । यस्मादापञ्चौषधयोभुव-

२ २ • १ १ • २ ० १ • २ • १ • १ २ २
 नानिचक्रदुः । होइ । अयस्सशिङ्ते३ । होइ । यस्मा

२ १ २ २ • २ • १ • १ • २ १ • २ •
 त्समुद्रियामुवनानिचक्रदुः । होइ । अयस्सशिङ्ते३ ।

१ • १ २ २ १ २ २ २ २ • २ २ • १ • १ • १
 होइ । यस्माद्विश्वाभूताभवनानिचक्रदुः । होइ । हा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

आपार३४५: ॥२३॥

ह्यरजवाक् । ३ । ह्येवा । ३ । येभिर्विया । श्वमैरा

यान्तेः । तेभिर्विया । अहीमादा रम् । येभिर्भूताम् ।

३२ १   १२ १२२ १२३   १२   २२ १
सहःसाहा२ः । तेभिस्तृजआपः । आपा२ । येभिर्व्य

२१४ २   २   २४   १ २   १ ३
 न्तरिक्षमेरयाः ।   ह । उवा । ए । आपः । २ । आपा

१११ .
२३४५: ॥ २४ ॥ .

१ १ . १ ५ १ २ २
- हारज्जवाक् । ३ । हेवा । ३ । यज्जायथा । अ

पू० २। वी० २। म० वन० वृ० वृ० २। त्या० २। तत्

पृथिवीमप्राहो^१२ । यायाः^१२ । तदस्तम्नाउतोहो^१२

२३। दा३वा२म्। हा२र३वाक्। ३। हो३वा। २।

२   २   ३२   १३ वं २०१   २ २ २ १
होवा३ । छाउवा । ए । तेजोधर्मः सङ्गीडन्तेशि

२२ २ १ २ २२ २२ २. २. १ २ १ २२ . . . ३ १ १ १ १
 शुभतीर्थाय गोपास्तु जस्वतीर्मरुद्भिभवनानिचक्रद् २ ३ ४ ५ :

॥ २५ * ॥ १६

• नृमेध-पुरुमेधौ हावृषी ऐन्द्रया अनुष्टुभः ॥ .

हे “अपूर्व्य” त्वत्तोव्यतिरिक्तेन पूर्वेण वर्जित ! । हे “मघ-
 वन्” मंहनीयतम धनवन्निन्द्र ! . “हवहत्याय” † हवासुर-
 हननाय “यद्” यदा त्वं “जायथाः” उत्पन्नः प्रादुर्भूतोसि “तत्”
 तंदानीमेव “पृथिवी” प्रथमानाम् “अप्रथमः” प्रसिद्धां दृढाम-
 करोः । “उत” अपि च “दिवं” द्यां द्यलोकम् अन्तरिक्षेण
 “अस्तम्नाः” निरुद्धा मकार्षीः ॥ ईदृशं वीर्यं त्वदन्यस्य न भवती-
 त्यर्थं द्योतयितुम् अपूर्व्येति पदम् ॥ ७ ॥ १६

इति श्रीमत्सायणविरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

छन्दोव्याख्याने षष्ठ्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

आ० गा० २५० २, २, ६-२५ ।

† ‘अपूर्व्या पूर्वेषु मध्वरात्रादिकालेषु विद्यमाना’—इति २५० २, ७ अर्थवि. सायणः ।
 ‘यतः पूर्वं नास्ति सा अपूर्वा, अपूर्वा एव अपूर्वा, स्वार्थिकसहितः ; प्रथमेत्यर्थः—
 इति च तत्रैव वि० ।

‡ ‘अथास्य कर्म—रसातुप्रदानं हवृषो या च का च बलकृतिरिन्द्रकर्मैव तत्’—
 इति नेरुक्तम् इकां० ७ अ० ११ ख० । ‘हवृषो मेघवधः’—इति च तत्रत्य-भाष्यम् ।
 “तत्को हवो मेघ इति नेरुक्ताः । त्वाष्ट्रोऽसुर इत्येतिहासिकाः । अपाश्च ज्योतिषश्च मिथी-
 भावकर्मणो वर्षकर्म जायते तत्रोपमार्थेन न्यद्वयणा भवन्ति”—इति निरु० नै० २, १६ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ २   ३ १ २   १ २ ३
सन्ति पथाः सिसमुयन्तुवाजाः

१२   २२   ३ १ २
संवृष्णान्यभिमातिषाहः ।

३ ३ १ १ १ १   २२   १ १ ३   १२   १
तारा२३४५ः । हाउ । ३ । आनो२३५० । ए । रत्न

२२   २२ २ २ १   २२ २   २२   १
तनोरक्षितारोगोपायतगोपायितारः । २ । ए । रत्न

२२   २ २ २ २   २ २ २ २   २ ३ १ १ १
तनोरक्षितारेगोपायतगोपायितारा२३४५ः ॥ ७ * ॥ १७

वामदेवऋषिः प्रोक्तो मयीत्यस्याः प्रजापतिः ।

देवता स्यात्ततश्चन्दोऽनुष्टुप् सद्यदतीरितम् ॥

“परमेष्ठी” परमे लोके तिष्ठतीति परमेष्ठी “प्रजापतिः” +

“दिवि” द्योतमाने स्वर्गे “द्यामिब” द्योतमानां कान्ति मिथ ।

“मयि” अस्मदीये शरीरे “वर्चः” तेजः ब्रह्माख्यं “दृंहतु” ब्रह्म-

यतु । “अथो” अपिच “यंशथ” दृंहतु । “अथो” किञ्च

“यज्ञस्य” यागस्य सम्बन्धिं अतएव स उत्तमं “पयः” हेविलक्षणं

मन्नं च दृंहतु ॥ १ ॥ १७

* आ० गा० १५० ४, १५ ७ ।

+ ‘प्रजापतिः प्रजानां पाता पालयिता वा’—इत्यादि नेरुक्तसं ३का० १०अ० ४२,

४३ ख० ।

१ १ २ ३ १ २
 आप्यायमानोऽमृतायसोम

३ १२ २२ ३ १ २
 दिविश्रवाः स्युत्तमानिधिष्व ॥ २ ॥ १८ *

१२ २ १ २ १ ३
 + औवा२ । ३ । सन्ते पया । सी३समु । यन्तु

४२ ५ १२ २ १ २२ ३ ४२ ५
 वाजाः । संवृष्ण्या । नो३अभि । मातिषाहाः ।

२२ १२ २ २ २२ ३ ४२ ५ २ १
 आप्यायमा । नो३अमृ । तांयसोमा । दिविश्रवा ।

२ १ २२ ३ ४ ५ १२ १
 सी३उत्त । मानिधिष्व । औवा२ । २ । औ२ ।

३ ५२ २
 वा२३४ । औहोवा । ३ ॥ ८ † ॥

१ २ १ २ १ ३ ४२ ५
 ॥ ई२ । ३ । सन्ते पया । सी३समु । यन्तुवाजाः ।

२ १२ २ १ २ ३ ४२ ५ २२ १२
 संवृष्ण्या । नो३अभि । मातिषाहाः । आप्यायमा ।

२ १ २२ ३ ४२ ५ २ १२ २ १ २२ ३ ४
 नो३अमृ । तांयसोमा । दिविश्रवा । सी३उत्तमानिधि

५ १ १ १ ५२ २ १
 ष्व । ई२ । २ । ई२आ२३४ औहोवा । च ॥ ११ § ॥ १८

* ऋ० १, ६, २२, २ । † “सोमव्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० ।

‡ आ० गा० २५० ४, १, ८ ।

§ “सोमव्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

§ आ० गा० २५० ५, १, ११ ।

अथ तृतीया ।

२ ३ १२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २
त्वमिमाओषधीःसोमविश्वास्त्वमपोअजनयस्त्वङ्गा ।

१२ २२ ३ २५ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २
त्वमातनीरुर्वान्तरिक्षन्वञ्जोतिषावितमोववर्थ ॥ ३॥१८

२२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २
* हाउ । ३ । होवा३ । ३ । हाह । होवा३ ।

२२ ४ २ १ १ १ ४ ३
३ । होवा३ । ३ । होवा३४५ । २ । होवा३४ ।

५ २ २ १ २ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २
औहोवा । त्वमिमाओषधीःसोमविश्वाः । त्वमपोअज

त्रिष्टुभः पावमान्यः स्यादृषिर्गौतमनामकः ।

हे “सोम !” “अभिमातिषाहः” अभिमातीनां शत्रूणां हन्तुः
“ते” तव एवम्भूतं त्वां “पयांसि” अपणार्थानि क्षीराणि “संयन्तु”
सङ्गच्छन्ताम् । तथा “वाजाः” हविलक्षणाव्यन्त्रानि च त्वां सङ्ग-
च्छन्ताम् । “वृष्णानि” वीर्याणि च सङ्गच्छन्ताम् । हे “सोम !”
त्वम् “अमृताय” आत्मनः अमृतत्वाय अमरत्वाय “आ” समन्ता-
द्वर्द्धमानः सन् “दिवि” नभसि स्वर्गे “उत्तमानि” उद्गततमानि
उत्कृष्टानि “अवांसि” अन्नानि अस्माभिर्भोक्तव्यानि हविलक्ष-
णानि “धिष्ण्व” धारयते । [“क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति (पा० २,
३, १३) कर्मणः सम्प्रदानत्वात् चतुर्थ्यर्थे षष्ठी । ॥ २ ॥ १८

“सोमव्रतम्” इति श्रौ० ब्रा० ३, २, २५ ।

“चतुर्थ्यर्थे बङ्गलं बन्दसि” इति पा० २, ३, ६२ ।

नयस्त्वङ्गाः । त्वमातनोरुवन्तरिचं । त्वञ्ज्योतिषावितमो

ववर्थ । हाङ् । ३ । होवा३ । ३ । हाङ् । होवा

३ । ३ । होवा३ । ३ । हो३वा ३ ४ ५ । २ । हो३

वा३ ४ । औहोवा । ए । जनदिवमन्तरिक्षमृथिवीवि

श्वभोजसम्पुरुषाञ्जजीजनः । इट् । इडा२३४५॥१०*॥१८

हे “सोम !” “त्वम्” “इमाः” भूम्यां वर्तमानाः “विष्वाः”

सर्वाः “ओषधीः” “अजनयः” उत्पादितवानसि । तथा “त्वम्”

“अपः” तासां ओषधीनां कारणभूतानि दृष्ट्युदंकानि अजनयः ।

तथा त्वं “गाः” सर्वान् पशून् + उदपादयः । “उरु”

विस्तीर्णम् “अन्तरिक्षं” “त्वम्” “आ तनोः” विस्तारितवानसि !

तस्मिन्नन्तरिक्षे यत् “तमः” अस्मदृष्टि-निरोधकम् अन्यकारं

तदपि “त्वं” “ज्योतिषां” आत्मीयेन प्रकाशेन “द्वि ववर्थ” वि-

शिष्टं कृतवानसि । [ववर्थं वज्रवर्णे लिटस्थलि, “बभूथातन्-

न्यजगृभ्वववर्थति” (पा० ७, २, ६४) विपाच्यते ॥

“आतनोः”—“आततन्य”—इति साम्न ऋवः पाठौ ॥३॥ १८

* आ० गा० ३ प० ४, १, १० ।

। “अथापि पशूनामेव भवत्युत्पादेव”—इति नि० न० २, ५

अथ त्रुर्थी ।

३ १ २ ६ १ २ ३ १ २ २ २ २ १ २
अग्निमीडेपुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् ।

१ २ ३ १ २
होतारं रत्नधातमम् ॥ ४ ॥ २० *

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ १
† मनोहाउ । वयोहाउ । वर्चोहाउ । अग्निम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
इडा२इ । पुरोहा२३४इताम् । इहंहाउ । इडाहा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
उ । आयुर्हाउ । यज्ञ । स्यदा२इ । वमृत्वी२३४जाम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
स्वर्हाउ । ज्योतिर्हाउ । ऋतंहाउ । होता । र

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
रा२३ । त्रधा२ताप्रमा६पूर्इम् । ए३ । म॥हा२३४पुः ॥ १३ ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
॥ हाउश्वा । अग्निमीडेपुरोहितम् । देवेषु निधिमा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
अहम् । हाउश्वा । यज्ञस्य देवमृत्विजम् । देवेषु नि

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
धिमाअहम् । हाउश्वा । होतारं रत्नधातमम् । दे

१२ २ १२ २, १ २५ १२ १२१२ २ १२
 देवेषु निधिमा अहम् । हाउश्वा । ए । देवेषु निधिमा
 अहम् । (एतं चिं.) ॥ १८ * ॥ २०

अग्नि मीडे मधच्छन्दा गायत्रेऽपाग्नि-संस्तुतिः ।

“अग्नि”-नामकं “देवम्” “ईडे” स्तौमि [ईडे स्तुताविति
 (अदा० आ०) धातुः मन्त्रस्यास्य होता प्रयुज्यमानत्वात् अहं
 होता स्तौमीति लभ्यते] कीदृशम् अग्निम् ? “यज्ञस्य पुरोहितं”
 यथा राज्ञः पुरोहितः तदभीष्टं सम्पादयति तथाग्निरपि यज्ञ-
 स्थापेक्षितं होमं सम्पादयति । यदा यज्ञस्य सम्बन्धिनि पूर्वभागे
 आहवनीयरूपेणावस्थितम् । पुनः कीदृशम् ? “होतारम्” ऋत्वि-
 जम् [देवानां यज्ञेषु होतृनामकं ऋत्विगग्निरेव । तथाच श्रूयते—
 “अग्निर्वै देवानां होतेति” । पुनरपि कीदृशम् ? “रत्नधातमं”
 यागरूपाणां रत्नानाम् अतिशयेन धारयितारं पोषयितारं
 वा । अत्राग्नि-शब्दस्य - यास्की बहुधा निर्वचनं दर्शयति—
 “अथातीनुक्कमिष्ट्यामीऽग्निः पृथिवीस्थानस्तं प्रथमं व्याख्यास्यामी
 अग्निः कस्मादयणी भवति, अग्रं यज्ञेषु प्रणीयतेऽग्नं नयति सन्न-
 ममाज्ञोऽक्तोपनो भवतीति स्थौलाष्टौ वि न क्तोपयति न स्नेहयति
 त्रिभ्य अस्थितेभ्यो जायतइति शाकपूणिरितादक्ताद्गन् धाहानी
 तात्सं खल्वेते रकार मादत्ते गकारमनक्ते वा दहते वा नीः
 परस्तस्यैषा भवति (७, ४, १) ” इति ॥ ४ ॥ २०

आ० गा० ३५४, १, १८ ।

† यास्क्स्वमुमेवं व्याख्यातवान्—“अग्निमीलेऽग्निं याचामीलिरधो षण्कर्म पूजा-
 कर्म वा पुरोहितो व्याख्यातो यज्ञश्च । देवोऽदनाद्वा दीपनाद्वा द्योतनाद्वा द्युष्मानी

अथ पञ्चमी ।

१२ २१३ ३२ ३
तेमन्वतप्रथमन्नामगोनाः२ ३१ २३ १२ २२
न्तिःसप्तपरमन्नामजानन ।१ २ ३ २ ३ २ २ ३ ३
ताजानतीरभ्यनूपतच्छा३ १२ ३ १२ २२ ३ १ ३
आविर्भुवनरूपीर्यशसागावः ॥ ५ ॥ २१२२ २२ २२ २ २ २
* द्वाउ । ३। गावोद्वाउ । ३। वृषमपत्नीर्द्वाउ । ३।

भवतीति वा यो देवः सां दवता । होतारं क्तातारं जुहोते ह्यते त्याणवामः ।
रत्नधानमम् रमणीयानां धनानां दानुतमम्—इति ७, १५ । “पुरोहितः पुर एतं
दधति”—इति च यास्कः २, १२ ॥ “अथ ऋचि खरसन्निवेशविधानप्रकारन्विध्य-
माह दीक्षितः—“तवाग्निशब्दोऽव्युत्पत्तिपक्षेऽपि इत्यन्तोदाहः व्युत्पत्तौ तु नि-प्रत्यय-
खरेण । अम् । सुप्तादनुदात्तः अमिपूर्वइत्येकादेशश्च कृद्देशउदात्तं नेत्युदात्तः । इले ।
तिङ्तिङ्इति निघातः । संहितायां तूदात्तादनुदात्तस्थितौकारः खरितः । खरितान्
संहितायामिति ले इत्यस्य प्रचयापरपर्यायमप्येकश्रुतिः । पुरः शब्दोऽन्तोदात्तः पूर्वाधरा-
वराणामित्यसि प्रत्ययखरात् । हित-शब्दोऽपि धाञो निष्ठायां दधातेर्हिरिति ह्यादेशे
प्रत्ययखरेणान्तोदात्तः । पुरोऽव्ययमिति गति-सञ्ज्ञायां कुगतौति । समासे समास्यान्तो-
दात्ते तत्पुरुषे तुल्यार्थेत्यव्यय-पूर्वपद-प्रकृतिखरेण गतिकारकोपपक्षात् छदिति छदु-
त्तरपद-प्रकृतिखरे थायादिखरे च पूर्वपूर्वापमर्द्देन भागो गतिरनन्तर इति पूर्वपद-
प्रकृतिखरः । पुरः-शब्दोकारस्य संज्ञितयां प्रसये प्राप्ति उदात्तखरितपरस्य सन्नतर
इत्यायनुदात्तः । ऋत्विक् शब्दः छदुत्तर-प्रकृतिखरेणान्तोदात्तः । होल-शब्दस्तन्-
प्रत्ययान्तो नित्खरेणान्तोदात्तः । रत्न-शब्दो नस्विपयस्येत्यादुदात्तः रत्नानि दधातीति
रत्नधाः । समासखरेण छदुत्तरपद-प्रकृतिखरेण वान्तोदात्तः । तमपः पित्वादनुदा-
त्तलोः खरितप्रचयावित्यादि यथाशास्त्रमुग्रथम्—इति वै ।

“गवो व्रते”—इति आ० ब्रा० ३, २, २१ । तव पूर्वम् ।

१२२ २ २ २ २ २ २ २ २
 वैराजपत्नीर्हाउ । ३ । विश्वरूपाहाउ । ३ । अस्मासुरम
 २ १२ २ १
 ध्वहाउ । ३ । तेमन्वतप्रथमन्नामगो नाम् । ३ । त्रिःसप्त
 २ १२ २ २ १ २
 परमन्नामजानान् । ताजानतीरभ्यनूषता रक्षाः । आ
 १ २ २ १ २ २ २ २
 विभुवत्तरुणीर्यशसागरवाः । हाउ । ३ । गावोहाउ ।
 १ २ २ २ २ २ २ २
 ३ । वृषभपत्नीर्हाउ । ३ । वैराजपत्नीर्हाउ । ३ । विश्वरूपा
 २ २ २ २ २ २ २ २
 हाउ । ३ । अस्मासुरमध्वहाउ । ३ । अस्मासुरमध्व
 २
 हाउ । वा । ए । गावोवृषभपत्नीर्वैराजपत्नीर्विश्वरूपा
 २
 अस्मासुरमध्वम् । २ । ए । गावोवृषभपत्नीर्वैराजपत्नीर्वि
 २
 श्वरूपाअस्मासुरमध्वारक्षाम् ॥ १० * ॥

२ २ २ २ २ २ २ २
 हाउ । ३ । तेमन्वतप्रथमन्नामगो । नाम् । ३ ।
 २ २ २ २ २ २ २ २
 हाउ । ३ । त्रिःसप्तपरमन्नामजा । नान् । ३ । हाउ । ३ ।
 २ २ २ २ २ २ २ २
 ताजानतीरभ्यनूषता । रक्षाः । ३ । हाउ । ३ ।

* आ० गा० ४५० ४, १, १७ ।

† “गवां व्रते”—इति आ० ब्रा० ३, २, २७ । तत्र पूर्वम् ।

आविर्भुवन्नरुणीर्यशसागा । वाः । ३ । हांउ३ । वा ।

२२ २२ २२ १३ ११ ११

ए । दुघाः । २ । ए । दुघा२३४५ ॥ १८ * ॥ २१

त्रिष्टुभा वामदेवोऽस्तौदग्निं तेमन्वतेति च ।

हे “अग्ने !” “ते” स्तोत्रं कुर्वाणा अङ्गिरसः “गोनां” † गवां
वाचां ‡ सम्बन्धि नाम स्तुति-साधकं शब्दमात्रं “प्रथमं” पूर्वम्,
“अमन्वत” अजानत पञ्चाक्षस्या वाचः सम्बन्धीनि “त्रिःसप्त”
एकविंशतिसङ्ख्याकानि “परमं” परमान्युकृष्टानि “नाम”
नामानि स्तुति-साधकानि स्तोत्राणि [जातावेकवचनम् ॥]
छन्दांसि वा [तानि च गायत्र्यादीनि जगत्यन्तानि सप्त §, अति-
जगत्यदीनि अतिष्ठत्यन्तानि सप्त॥, कृतिप्रभृतौन्युत्कृतिपर्यन्तानि
सप्त +] ‘जानन्’ अजानन् अलभत एषं विधच्छन्दोयुक्तैर्मन्त्रै
रग्निं मस्तुवन्नित्यर्थः । “ताः” वाचः “जानतीः” सर्वं जानत्यः
“क्षाः” [चियन्ति गच्छन्त्युषः कालं प्रापयन्ति ताः] “अभ्यनू-

* आ० ग० १५० ५, २, १८ ।

† “गोः पादाक्षे (७, १, ५७)”—इति पा० ।

‡ “गौः”—इति वीङ्नामस्य चतुर्थ्युक्तेर्नैप्रष्टकम् (१, ११) ।

॥ “जात्याद्यायामेकवचनं बहुवचनमन्यतरस्याद्”—इति पा० १, २, ६० ।

§ गायत्री, २ सवितृ, ३ अरुष्टु, ४ रुक्ती, ५ यज्ञि, ६ चिष्टु, ७ जगती ।

॥ अतिजगती, २ शकरी, ३ अतिशकरी, ४ अष्टि, ५ अत्यष्टि, ६ अतिष्टि, ७ अतिष्टिः ।

+ कृतिः १ प्रकृतिः, २ आकृतिः, ३ विकृतिः, ४ संस्कृतिः, ५ अतिकृतिः, ६ अतिष्टिः ।

अथ षष्ठी ।

१३ १२

२२ ६ १

समन्यायन्तु उपयन्त्यन्याः

१ ३ १३ २ ३ २२

समानमूर्वन्नयस्पृणन्ति ।

२ ३ २ ६ १ २ ६ १ २

तमृशुचिं प्रुचयोदीदिवा २स

३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २

मपान्नपातमुपयन्त्यपः ॥ ६ ॥ २२ *

षत” अस्तुवन् । ततः सूर्यस्य “यशसा” तेजसा सह “अरुणोः” अरुणवर्णाः “गावः” “आविर्भूवन्” प्रादुरभूवन् । यहा “ते” अङ्गिरसः “प्रथमं” पुरोहितं “नाम” एहि सुरभि गुग्गुलु-
गन्धिनीति, धेनु-नामधेयम् “अमन्वत” उच्चारयामासुः । पश्चात्
स्व-भूतानि पणिभिरर्षहृतानि चिःसप्त-रत्नान्यविन्दन् । तत
उच्चारितं जानत्यो “गदः” “अभ्यनूषत” हम्भारवलक्षणं शब्द-
मकुर्वत । तदानीं मुषाः प्रादुरभूदिति ॥

“तेमन्वतप्रथमन्नामगोनान्तिःसप्तपरमन्नामजानन् । ता-
जानन्तीरभ्यनूषतक्षाआविर्भूवन्नरुणीयशसागावः”—इति छन्दो-
गाः । “तेमन्वतप्रथमन्नामगोनान्तिःसप्तपरमन्नामजानन् । ता-
जानन्तीरभ्यनूषतक्षाआविर्भूवन्धेनोस्त्रिःसप्तमातुःपरमाणिविन्दन् ।
तज्जानन्तीरभ्यनूषतक्षाआविर्भूवदरुणीयशसागोः” — इति बह्वृ-
चाः ॥ ५ ॥ २१ ;

* ४०८, ७, १४, २४

+ “अरुणो गाव उपसाम”—इति जिष्ठ १. १४. ७ ।

२८ १८९ २१ २.२ २११
 * छाउ । ३ । ऐरयत् । ३ । अपःसमैरयत् । ३ । भूत
 २ २ २ २ २ २ २ २
 मैरयत् । ३ । अपाङ्गर्भोग्निरिडा । पाङ्गर्भोग्निरिडा । २ ।
 २ २ २ २ १ २ २ २ २
 पृथिव्यागर्भोग्निरिडा । ३ । समन्यायन्त्युपयन्तिया२३न्याः ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 समानमूर्वन्नद्यस्पृणा२३न्ती । तमुष्णुचिष्णुचयोदीदिवा२
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३साम् । अपान्नपातमुपयन्तिया२३पाः । छाउ । ३ ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ऐरयत् । ३ । अपःसमैरयत् । ३ । भूतमैरयत् । ३ । अपा
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ङ्गर्भोग्निरिडा । पाङ्गर्भोग्निरिडा । २ । पृथिव्यागर्भोग्निरिडा
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 । २ । पृथिव्यागर्भोग्निरिडा ३ । छाउवा । ए । अग्निःशि
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 षूकः । ए । षूकःशिषूकः । ए । तेजःशंकस्यशक्कम् । ए ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 तेजःसप्राःसमीचीः । ए । तेजउषोनजारः । ए । सुवर्ज्याती
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 २३४५ः ॥ ३ ॥

२८ १८२ १८२ १
 छाउ । ३ । ऐरयन् । ३ । समैरयन् । ३ । सम
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 स्वरन् । ३ । समन्यायन्त्युपयन्तिया२३न्याः । समानमूर्व

२११ २ १२ २२/११
नन्दस्युणा २३न्ती । तमूशुचिं शुचयोदीदिवार ३५

साम् । अपाग्नपातमुपयन्तियाश्शपाश् । हाउ । ३ । णेर

यन् । ३ । समैरयन् । ३ । समस्वरन् । २ । समस्वराश्न ।

२ ३ १ १ १ १
छाउवा३ । ई२३४५ ॥ ४ * ॥ २२

इतीयं त्रिष्टुबाग्यौ दृष्टा गृह्यमदेन सा ।

“अन्याः” वर्ष्मणाः “आपः” “संयन्ति” भूम्यां सङ्गच्छन्ते
“अन्याश्च” “पूर्व” तत्राविस्थिताः “उपयन्ति” उपगच्छन्ति । तां
सर्वा आपः “समानं” सह “नद्यः” नदीभूत्वा “ज्व” समुद्र-
मध्ये वर्तमानं वडवानलं “पृणन्ति” प्रीणयन्ति [पृण प्रीणने(प०)
तौदादिकः] “तसु” तमेव “अपान्नपातम्” “शुचिं” निर्मलं
“दीदिवांस्रं” दीप्यमानं [दीदिवेति क्कान्दसो दीप्तिकर्मा लिटः
क्कसुः ॥ वस्त्रेकाजादवसा मिति नियमादडभावः । क्कान्दसीवेति
वक्तव्य मिति वचनाद्विवचनाभावः] एवम्भूतं “शुचयः” शुद्धाः
“आपः” “उपयन्ति” समीपे गच्छन्ति ॥

एष हि वैद्युताग्निरुपेण मेघे, वर्तमानोऽस्मान् अजीजनदिति
बुद्ध्या वडवानलरूपेण वर्तमानं तं पर्युपासंत इत्यर्थः । यद्वा अन्या

एकधनाख्या * आपः संयन्ति । चात्वालीतृकरयोर्मध्ये + वस-
तीवरीभिः सङ्गच्छन्ते । अन्या वसतीवर्याख्या आपश्च ‡ उपर्यति
उपगच्छन्ति एकमल्यं प्राप्ता भवन्ति । एताश्च मिलित्वा यज्ञं
साधयन्त्यः तत्साध्य-वृष्टि-द्वारा नद्यो भूत्वा ऊर्वं पृथन्तीत्यादि
सम्पन्नम् । एवं हि आपो वा अस्मिन्नेव यं पूर्वं यज्ञं वक्ष्याम
इत्यादिको बह्वच-ब्राह्मण-विनियोगश्चानुगृह्यते ॥

“अपानपातमुपयन्त्यापः”—“परितस्थरापः”—इति साम्न-
ऋचः पाठ-भेदः ॥ ६ ॥ २२

* “सोमकण्डनाय, यैर्जलमानीयते ते कुम्भा एकधनाः । एकं धनं सोमरूपं
युवेति”—इति वेददीपः (य० मा० शा० स० ५ अ० ७ क०) ।

† “उक्तवेदिनिचयार्थं यत्र भूप्रदेशे ऋदं खनति स प्रदेशश्चात्मा उच्यते”—
इति वेददीपः (य० मा० शा० स० ५ अ० ७ क०) । “स्फोटोत्खातां ऋदं मुत्करे
त्यजेत्”—इति वेददीपः (य० मा० शा० स० १ अ० २५ क०) ।

‡ “अग्नीषोमीयस्य वषामार्जनान्ते वसतीवरीप्रक्षणां स्यन्दमानानामनक्षमिते-
ऽक्षमितश्चेन्निनाद्यात्पुत्रेजानश्चेदनीजानोऽन्यस्यापि समीपावसितस्य पुत्रेजानस्योभया
भाव उल्काषीं हिरण्यं वोपयुपरि धारयन् हविष्मतीरिति”—इति का० सू० ८, १,
७-१० । अग्नीषोमीयस्य पशोर्वषामार्जनपर्यन्ते कर्मणि कर्तुं अनसङ्गते रवौ
वह्नीनामपामेकदेशाद् वसतीवरीसङ्ज्ञानां सोमार्थानां मपां प्रक्षणं कार्यं हवि-
ष्मतीरिति (य० मा० शा० स० ६ अ० १३ क०) मन्त्रेण । यदि रविरंस्तङ्गतो यजमानस्य
पुरा ईजानः सोमयाजी तदङ्गदे एव निनाद्यान्मणिकाद् वसतीवरीप्रक्षणां निनह-
न्नीयो निनाद्याः । यदि न यजमानः पुरा न सोमयाजी तर्हि समीपस्थितस्य यष्टः
मणिकाद् प्रक्षणां स्वस्य अन्यस्य च यज्ञकर्तृत्वाभावे उल्कां कनकं वा वह्नीनामपां
समीपे धारयन् वह्नीभ्यो वसतीवरीङ्गीयादिति सूत्रार्थः ॥

अथ सप्तमी ।

१२ २२ ३ १ २३ १२ २२ ३ १ २२

आप्रागाङ्गद्रायवतिरङ्गः केतूँत्समीर्त्सति ।

१२ ३ २ ३ १ २३ १ २३ १ २ ३ १ २

अभूङ्गद्रानिविशनीविश्वस्य जगतोरात्री ॥ ७ ॥ २३ *

१ १२ २ ३ १ २ १ १ १ १ १
०। हो २इ । ३ । आप्रागाङ्गद्रायवतिः । हो २इ । ३ ।१ २२ १२ २ २ १ १ २ २ १ २ २ २ २
अङ्गः केतूँत्समीर्त्सति । हो २इ । ३ । अभूङ्गद्रानिविशनी ।१ १ २ १ २ २ २ २ १ १ १
हो २इ । ३ । विश्वस्य जगतोरात्री । हो २इ । २ । हो २ ।२ २ ३ १ १ १ १
वा ३ । हां उवा ३ । इ २ ३ ४ ५ ॥ ६ † ॥ २३

असौ दनुष्टंभा रात्रिं वामदैव ऋचानया ।

— “भद्रा” सूर्यप्रकाशसन्तापं निवारयन्ती सुखकरी “युवतिः”
तमसो मिश्रबितीर्णा “रात्रिः” “आ प्रागाद्” आभिमुख्येन प्रगच्छति ।
“अङ्गः” § चन्द्रमसः “केतून्” रश्मिन् “समीर्त्सति” सम्यक्सम्बन्धयितु

* ऋ० ४, ५, १०, १ ।

† “रात्रौ वृत्तरम्” — इति आ० ता० ३, ९, २९ ।

‡ आ० गा० २५०४, २, ६ ।

॥ युवतिरिति मिश्रणार्थं यौते रूपम् ; तथा तैवमर्थं प्रकृतिः कृत्स्नः ।

§ “अङ्गनामान्युत्तराणि द्वादश । — अङ्गः कस्मादुपाहरन्त्यस्मिन् कर्माणि” — इत्यादि निरु० ने० २, २० ।

अष्टाष्टमी ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३

प्रक्षस्यवृष्णी अरुषस्यनूमहः

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रनोवचोविदथाजातवेदसे ।

३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३

वैश्वानरायमतिर्नव्यसेशुचिः

१ २ ३ १ २ ३ १ २

सोमइवपवतेचारुग्नये ॥ ८ ॥ २४ *

२४

१

१५

२

२

† छाउ । ३ । ऊ२ । २ । ऊ२ । वा३ । छाउवा३ ।

१ २ १ २ १ २

२

२३

२

२ १ २

हसहस्रार्चिः शोचिस्तपोहरः । प्रक्षस्यवृष्णी अरुषस्यनूमा

२ २ २ १ २ २

२ २ २ १ २

२

२ २ २ १ २

२ २ २ १ २

२३हाः । प्रनोवचोविदथाजातवेदः २३सांइ । वैश्वानराय

२ १ २

२

१ २

२ २ २ १ २

२

२

मतिर्नव्यसेशू२३चीः । सोमइवपवतेचारुग्न्या२३या३इ ।

मिच्छति च । अतएव “भद्रा” कल्याणी रात्री “विश्वस्य” सर्वस्य

“जगतः” “निवेशनी” निवेशकारिणी “अभूत्” भवति ।

अहनि स्व-स्व-व्यापारात् खिन्नान् सर्वप्राणिनः स्वाश्रयेषु स्वाप-

यतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ २३

* ४०४, ८, १६, ३

† “विष्णोर्ब्रह्मन्” — इति आ० आ० १, २, २१ ।

३८६,

२२ २२ १५ २ १ ३
 छाउ । ३ । ऊ२ । २ । ऊ२ । वा३ । ह्यउवा३ । ई२

१११

३४५ ॥ ७ * ॥

२२ २२ २२ २२ २ २ १
 १ छाउछाउछाउ । ओहा । २ । ओहाइ । वयोहाइ ।

२२ १ २ १ २२ १ २२ १
 ३ । पयोहोइचक्षुहोइ । ३ । ओत्रहोइ । ३ । आयुहोइ ।

२२ १ २२ १ २२ १ २
 ३ । तपोहोइ । ३ । वर्चोहोइ । ३ । तेजोहोइ । ३ । सुव

१ २२ १ २२ २ २२ १
 होइ । ३ । ज्योतिहोइ । ३ । पुक्षस्यवृष्णोअरुषस्यनूमा२३-

२ १२ २ २ २२ २ २२ १
 हाः । पुनोवचोविदथाजातवेदा२३साइ । वैश्वानराममति

२ १२ २ १२ २ २ २० १ २ २२
 नव्यसेशू२३चीः । सोमइवपवतेचारुरग्रा२३याइ । छाउ

२२ २२ २२ २२ २ २ १
 २छाउ । ओहार । ओहाइ । वयोहोइ । ३ । पयोहोइ ।

२ १ २ २ २ २ २ १
 ३ । चक्षुहोइ । ३ । ओत्रहोइ । ३ । आयुहोइ । ३ ।

२ १ २ २ २ २ २ १
 तपोहोइ । ३ । वर्चोहोइ । ३ । तेजोहोइ । ३ । सुवहो

२२ १ २ २ १ ३ ५ २
 इ । ३ । ज्योतिहोइ । २ । ज्योतिहोइ । वा२३४ओहो

* आ० गा० ३५० ४, २, ७ ।

† “महाविश्वानरव्रते ह्ये” इति आ० ब्रा० ३, २, २८ । तत्र पूर्वम् ।

शोधयित्री ता “चारुः” कल्याणौ “मतिः” मननीया स्तुतिश्च
“पवते” मत्सकांशात् प्रभवति स्वयमेव गच्छतीत्यर्थः । “सोमः
इव” यथा सोमो दशापवित्रात् स्रवति तद्वदित्यर्थः * ॥

“प्रक्षस्य” — “प्रक्षस्य” — इति “महः” — “सहः” — इति,
“प्रनोवोच” — “प्रनुलोचम्” — इति, “जातवेदसे” — “जातवेदसः” —
इति, “नव्यसे” — “नव्यसि” — इति च साम्न ऋचः पाठ-
भेदः ॥ ८ ॥ २४

वेदसो जातवेदस्त्वमिति ब्राह्मणं तस्मात् सर्वानतून् पशवोऽपि मभि सर्पन्तीति च
तस्यैषा भवति ॥ जातवेदसं सुनवामसोममरातीयतो निदहन्ति वेदः । मनः पर्षदति-
दुर्गाणि विश्वानावेव सिन्धुं नदुरितात्यग्निः । जातवेदस इति जातवेदस्य वै जात-
वेदसेर्चाय सुनवाम सोममिति प्रेषवायाभिषवाय सोमं राजान ममृत मराती यतो
यज्ञार्थं मनिस्त्रो निदहन्ति । निश्चयेन दहति भस्मीकरोति सोमोददित्यर्थः ।
स नः पर्षदतिदुर्गाणि विश्वानि दुर्गमानि स्थानानि नावेव सिन्धुं नावा सिन्धुं
सिन्धुं नावा नदीं जलदुर्गां महाकुलां तारयति दुरितात्यग्निरिति दुरितानि
तारयति । तस्यैषा परा भवति ॥ प्रनूतं जातवेदसमश्चिन्नो तवाजिनम् । इदमो
वर्द्धिरासदे । प्रहिणुत जातवेदसं कर्मभिः समश्नुवन् मपि वोपमार्थं स्यादश्वमिव
जातवेदसमितीदमो वर्द्धिरासीद्विति तदेतदकं मेव जातवेदसङ्गायत्रं तृचं दशत-
योषु विद्यते । यत्तु किञ्चिदाग्रे यन्मजातवेदसानां स्थाने युज्यते स न मनोताय मेवाग्नि
रित्युपेने उत्तरे ज्योतिषी जातवेदसो उच्यते । ततो तु मध्यमः । अभिप्रवन्तसमनेव
योषा इति तत्पुरस्तादग्राह्यात् मथासावादित्यु उदुत्यजातवेदसमिति तदुपरिष्ठाद्
आख्यास्यामो यस्तु लूक्तं भजते यस्मै हविर्निष्पद्यते यमेव सोमिर्जातवेदा निपात-
मेवैते उत्तरे ज्योतिषी एतेन नामधेयेन भजते — इति निरु० दै० १. १८—२० ।

* “दशापवित्रेण वैरिष्ट्यैष ते योनिरिति यक्षुसीदनमिति का० ८, ५, २५ ।
दशापवित्रेण गृहीतं यद्वं परिष्ट्य पात्राद्वह्निर्निगतं सोमं मार्जयित्वा एष ते योनि-
रिति मन्त्रेण यद्वं सदिनं करोति । वीप्सा सर्वप्रहार्या इति सूत्रार्थः ॥

अथ नवमी ।

१ १ ३ १ २ २ ३ २
विश्वे देवांममष्टण्वन्तु यज्ञ

३ १ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २
मुभेरोदसीअपान्नपाचमन्म

२ २ १ २ ३ १ २
मावोवचांसिपरिचक्ष्याणि

३ २ ३ ३ १ २
वोचसुम्ने षिद्वोअन्तमामदेम ॥ ८ ॥ २५

२ २ १ २ १ २
* हाउ । ३ । आइही । ३ । आइही २ । ३ । आइ-

२ १ २ १ १ २ २ २ २ २ २ २
हिहाइ । २ । आइहिहाइ । विश्वे देवांममष्टण्वन्तु या

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
२३ज्ञाम् । उभेरोदसीअपान्नपाचमि२३न्मा । मावोव

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
चांसिपरिचक्ष्याणिवो२३चा३म् । हाउ । ३ । आइही

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
। ३ । आइही २ । ३ । आइहिहाइ । २ । आइहिहाइ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
सुम्ने षिद्वोअन्तमामदारइमाउवा३ । इ२३४५ ॥ ८ ॥ २५

* “विश्वेषां देवानां व्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २२ ।

† आ० गा० ३५० ४, २, ८ ।

एषा त्रिष्टुब् वैश्वदेवी भरद्वाजेन वीक्षिता ।

“विश्वे” सर्वे “देवाः” “मम” मदीयं “मन्त्र” मननीयं
“यज्ञं” यजनीयं पूजां हवींषि वा “शृण्वतु” गृह्णन्त्यर्थः ।
“अपात्रपात्” मध्यस्थानोऽग्निश्च* “उभे रोदसी” द्यावा-पृथिव्यौ
अस्मदीयं स्तोत्रं शृण्वन्तु चित्ते अवधारयन्तु ।

अथ प्रत्यक्षकृताः—हे “देवाः” ! “वः” युष्माकं “परि-
चक्ष्याणि” परिवर्जनीयानि यानि “वचांसि” स्तोत्राणि “आ

* “अपात्रपात् तनूनन्ना व्याख्यातः”—इत्यादि निरु० दे० ४, १८—१९ । “तनून-
पादाव्य” भवति नपादित्यननाराया प्रजाया नामधेयम्—इत्यादि निरु० दे० २, ५ ॥
“आपः—इत्यन्तरिक्षनामसु अष्टमं नैघण्टुकम् १, ३ । “नपात्”—इति अपत्यनामसु
तयोदशं नैघण्टुकम् २, ९ । अष्टमं मध्यस्थानत्वं जातत्वादिकञ्च यथा—“अपा सुपस्थ
उपस्थाने महत्यन्तरिक्षलोकं चासीना महान्त इति वा गृह्यत साध्यमिका देवगणा तिश
इव राजान सुपतस्युर्हृम्यय मृग्यन्त मिति वार्चनीय मिति वा पूजनीय मिति वा
हरय दूतो देवानां विवस्वत् आदित्यादिवस्त्रान्विवासमदान् प्रेरितवतः परागता-
द्वास्यामेवश्चानरस्य मातरिष्वान् महर्तार माह । मातरिष्वान् वायुर्मातर्यन्तरिक्षे
श्वकिति मातर्याश्वनितीति वायैरमेताभ्यां सर्वाणि स्थानान्यभ्यापादसौति ॥
मूर्धाभुवोभवति नक्तं प्रसूतस्य द्याजायते प्रातरुद्यन् । मायासृतुयाज्ञियानामेताम-
पोयत्तृषिंश्चरति प्रजानन् । मूर्धा मूर्त्तं मस्तिन् धीयते मूर्धा यः सर्वेषां भूतानां
भवति नक्तं मग्निस्रवः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन् एव । प्रज्ञां त्वेतां मन्यन्ते यज्ञि-
यानां देवानां यज्ञसंभ्यादिना सपो यत् कर्म चरति प्रजानन् सर्वाणि स्थानान्यनु-
सञ्चरति त्वरमाणस्तस्मीतिराभ्यसे निर्वधनाम् ॥ स्तोमेन हि दिवि देवासोऽग्निमजो-
जनञ्ज्क्तिभीरोदसिप्रांम् । तमूर्ध्वं कण्ठं न्ते धाभुवेकं सञ्चोषधीः पञ्चतिविचरूपाः । स्तोमेन
यं हि दिवि देवा अग्निं मजनयञ्ज्क्तिभिः कर्मभिर्द्याप्ताष्टयिथो रापूरणन्तमकुर्व-
न्निधा भावाय पृथिव्या मन्तरिक्षे दिवोति शक्रपृथिव्यर्दस्य दिवि हस्तीयं तद-
सावादित्य इति हि ब्राह्मणं तद्ग्रीकम् । स्तोत्येनमेतयादित्यकृत्य स्तोमि”—इति निरु०
दे० १, २६—२८ ।

अथ दशमी ।

१ २ ३ १ २ ३ १२ १२ ३ २
 यशोमाद्यावापृथिवीयशोमेन्द्रबृहस्पती ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 यशोभगस्यविन्दतुयशोमाप्रतिमुच्यताम् ॥

२ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 यशस्वउःस्याः सः सदोहम्पवदितास्याम् ॥ १० ॥ २६

२५ १२ ३२ १२ २ १२ २५
 * चाउश्वा । यशोमाद्यावापृथिवी । चाउश्वा ।

१२ २२ २२ २५ १२ २
 यशोमेन्द्रबृहस्पती । चाउश्वा । यशोभगस्यविन्दतु ।

२ २ २ २ १ २ २ २ २ २
 चाउश्वा । यशोमाप्रतिमुच्यताम् । चाउश्वा । यश

१० २ २ १ २ २ २ २ २ २
 स्त्रियस्याः सः सदः । चाउश्वा । अहम्पवदितास्याम् ।

२५ १ २ १ २ २ २ २ २ २
 चाउश्वा । अश्वमिष्टयिहस ॥ १२ ॥ २६

“वीचं” न ब्रवीमि अपितु समीचीनानीति । अतः, “वं” युष्माकम्
 “अन्तमाः” अन्तिकतमाः सन्तो वयं “सन्नेष्वित्” युष्माभिः
 र्दत्तेषु सुखेष्वेव वर्तमानाः “मन्तेम” मोदेम ॥

“यज्ञम्”—“यज्ञियः”—इति पाठौ ॥ ८ ॥ २५

* “यशः”—इति आ० ब्रा० ३, १, २३० ।

† आ० गा० ४, २, १२ ।

‡ “सुखम्”—इति सुखनामसु षोडशं नैषण्टकम् ३, ६ ।

अथ एकादशी ।

१९ २२ ३५ २२ ३१ २० ३१ २२ २१ २२ २२ २२ २२

इन्द्रस्यनुवीर्याणिप्रवोचंयानिचकारप्रथमानिवञ्चौ ।

२२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२

अहन्नहिमन्वपस्नतद् प्रवक्षणाभिनत्पर्वतानाम् ॥ ११ ॥ २७

वामदेवो महापङ्क्त्या स्तौति लिङ्गोक्तदेवता ।

“द्यावापृथिवी” द्यावापृथिव्योः “यशः” “मा” स्तोतारम्
 “आविन्दतु” लभतां प्राप्नोत्वित्यर्थः । किञ्च, “इन्द्रबृहस्पती”
 इन्द्राबृहस्पत्योः † “यशः” “मा” मां विन्दतु ! किञ्च, “भगस्य”
 आदित्यस्य ‡ “यशः”, “मा” मां विन्दतु । बहुलेन यशसा यशोमया
 “मा प्रतिमुच्यताम्” न प्रमुच्यताम् । “यशस्वप्रस्थाः” अस्याः मम
 “संसदः” समूहस्य “यशः” न प्रमुच्यताम् । “अहं” प्रवदिता
 सर्वत्र प्रवक्ता “स्याम्” भूयासम् ॥ १० ॥ २६

* ऋ० १, २, ३६, १ ।

† “तिस्रण्व देवता इत्युक्ते पुरस्तात्तासां भक्ति-साहचर्यं व्याख्यास्यामः । . . .
 “अथैतानिन्द्रभक्तीनि । . . . । अथास्य संक्षुषिका देवा अग्निः सोमो वरुणः पूष
 बृहस्पतिः ब्रह्मणस्पतिः पर्वतः कुत्सो विष्णुर्वायुः । अथापि मित्रो वरुणेन संक्षुष्यते
 पूषा रुद्रेण च सोमोऽग्निना च पूषा वातेन च पर्जन्यः” — इति निरु० दे० १, १० ।

‡ “भगो व्याख्यातः तस्य कालः प्रागुत्सर्पणम्” — इत्यादि निरु० दे० ६, १९—१४
 “जार आ भगम् । जार इव भूः समदित्योऽच जार उच्यते” — इत्यादि निरु० नै
 १, १६९

• * वृत्रहत्यायहोइ । ३ । अधृष्णवेहोइ । ३ । अपूरवे
होइ । २ । अपूरवाइ । पृथिवीच्चाहोइ । विवर्त्तयाहो
इ । २ । विवर्त्तयाइ । अन्तरिक्षच्चाहोइ । ३ । सुधाराया
होइ । २ । सुधारायाइ । दिवंपेपाहोइ । ३ । अवेप्रयो
होइ । २ । अवेपायाइ । हेइ । २ । ऊवेइ । २ । हा
इ । २ । इन्द्र । २ । इन्द्र । स्यनू । २ । स्यनू । आ
उ । वाइ । वीर्याणि । प्रवा । २ । प्रवाइ । वाइ ।
चाइ । यानी । २ । यामि । न्वका । २ । चकाइ ।
उ । वाइ । रप्रथमा । निवा । २ । निवाइ । वाइ ।
जीइ । अहन् । २ । अहन् । अंहाइ । २ ।
अहाइ । वाइ । अन्वपः । तंता । २ । तताइ । वा
इ । दाइ । प्रव । २ । प्रव । क्षणा । २ । क्षणाइ ।

“वार्ज प्रम्” — इति भा० भा० ३, २, १३ ।

अथ द्वादशी ।

३ १९ ७१ २ ५ १ २
अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदा ।३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
घृतम्नेचक्षुरमृतम्मासन् ।५ १ १३ १२ १२ ३० १२
त्रिधातुरर्कोरजसोविमानो१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
जस्रञ्जयोतिर्हविरस्मि सर्वम् ॥ १२ ॥ २८ * .२५ २ १ २ १ २२ १ २ २२ १ २
+ द्वाउश्वा । अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदाः । इडा ।१ १ २ २५ २१ १२ २१ २ २१
सुवः । इडा । द्वाउश्वा । घृतम्नेचक्षुरमृतम्मासन् ।१ २ १ २२ २५ २ १२ २१ २२
इडा । सुवः । इडा । द्वाउश्वा । त्रिधातुरर्कोरजसो“ततर्ह” हिंसितवान् भूमौ पातितवानित्यर्थः । इदं द्वितीयं
वीर्यम् । “पर्वतानां” सम्बन्धिनीः “वक्षणाः” प्रवहणशीला नदीः†“प्राभिनत्” कूलवय-कर्षणेन प्रवाहितवानित्यर्थः । इदं तृतीयं
वीर्यम् † ॥ ११ ॥ २७

* ५०२, १, २१, १—३, १, २०, २—३२, ५, १ ।

† “अग्ने रिक्षादम्यन्नानुमानम्—इति आ० ब्रा० ४, २, २४ । अख्येव द्वितीयमेतत् ।

• † “वक्षणाः”—इति नदीनामसु नवमं जेषण्टकम् १, ११ ।

† “अथान्य कर्म रसांशुप्रदानं द्रववधो या च का च बलकति रिक्त्र-कर्मण तत्”—

इति निरु० ३० १, १० । द्रववधो मेघ-वध इति तत्त्वज्ञानम् ।

विमानः । इडा । सुव । इडा । चाउश्वा । अजस्र

अयोतिर्विरस्मिसर्वम् । इडा । सुव । इडा ॥ २० ॥ २८

विश्वामित्रकृषिस्त्रिष्टुप्कन्दस्त्वग्निरिति द्वयोः ।

उत्तराग्नैः स्तुतिः पूर्वा स्तुतिः सर्वात्मनात्मनः ।

हे कुशिकाः ! भोक्तृ-भोग्य-भावेन द्विविधम् इदं सर्वं जुगत ।

“एतावद्वा इदमन्नं चैवान्नादश्च सोम एवान्न मग्नि रन्नादः”—

इति श्रुतेः । तत्र सकल-भोक्तृ-वर्ग-रूपेणान्नादोऽग्निः । स च

अग्निवायादित्यभेदेन त्रेधा भूत्वा पृथिव्यन्तरिक्ष-द्युलोकानधि-

तिष्ठति । तदुक्तं वाजसनेयके—“स त्रेधात्मानं व्यकुरुतादित्यं

द्वितीयं वायुं तृतीयम्”—इति ।

तत्र सः “अग्निः” अहं “जन्मना” एव “जातवेदाः” “अस्मि”

अदण-मननादि-साधन-नैरपिष्येण स्वभावत एव साक्षात्कृत-पर-

तत्वस्वरूपोऽस्मि । “घृतं मे चक्षुः” यदेतद्विश्वस्यावभासकं मम

स्वभावभूतस्यकाशात्मकं चक्षुः तद् घृतम् इदानीं मत्प्रेम्नं दीप्तम् ।

यदेतद् “अमृतं” कर्म-फलं दिव्यादि-विविध-त्रिषयोपभोगात्मकं

तत् “मे” मम “आसन्” आस्ये वर्तते । सकल-भोक्तृ-वर्गात्मना

स्वयमेवावस्थानात् । एवं स्वात्मनः पृथिव्याधिष्ठातृ-रूपतां मभि-

धाय वायात्मनान्तरिक्षाभिष्ठातृतां माह—अर्को जुगतः सृष्टो

प्राणः । “सोर्चन्नचरत्तस्यार्चते आपो जायन्तार्चतेव मेक मभू-
दिति तदेवार्कस्याकत्वम्”—इति श्रुतेः । स प्राणः अहं “त्रिधा-
तुः”-विधात्मानं विभज्य तत्र वाय्वात्मना “रजसः” अन्तरिक्षस्य
“विमानः” विमाता अधिष्ठातास्मि ॥ तथा आदित्यरूपेण द्युलो-
काधिष्ठातृता माह—“अजस्रं ज्योतिः” अनुपक्षीणं नित्यं
तेजः प्रकाशात्मा द्युलोकाधिष्ठाता आदित्योऽप्यहं अस्मि । एवं
भोक्तृरूपता मात्मनोनुसन्धाय भोग्यरूपता मध्यनुसन्धत्ते ! यत्
“हविः” भोग्यं प्रसिद्धं मस्ति तत् “सर्वम्” अप्यहं मेवास्मि* ।

यदा । अहम् “अग्नि रस्मि” देवानां हविः-प्रापणात् अङ्ग-
नादिगुण-युक्तोऽस्मि । किञ्च, “जन्मना”, उत्पत्त्या “जातवेदाः”
जातज्ञानोऽस्मि । उत्पत्ति-क्षण एव सर्वज्ञोऽहं मस्मि । अथवा
जातं सर्वं स्वात्मतया वेत्तीति जातवेदाः सर्वात्मक इत्यर्थः । तत्
कथम् ? इत्युच्यते—“घृतं मे चक्षुः” यदेतद् घृतं प्रसिद्धमस्ति
तन्मे चक्षुः-स्थानीयम्, यथा लोके चक्षुर्भासकम् एवं घृतमपि
प्रक्षिप्तं ज्वालासुत्यादयत्तममभासकम् । “अमृतं” प्रभारूपं घट-
मृतमविनाशि ज्योतिः “मे” मम “आसनं” आस्ये वर्त्तते ।
“त्रिधातुः” प्राणापानव्यानात्मकस्त्रिधा वर्तमानोऽर्काऽर्चनीयो
यः प्राणोऽस्ति सोऽप्यहं मेवास्मि । तथा “रजसः” अन्तरिक्षस्य
“विमानः” विशेषेण मातुः परिच्छेत्ता वायुश्चाहं मस्मि ।
किञ्च । “अजस्रं ज्योतिः” नैरन्तर्येण तापकः सूर्यश्चाहं मस्मि ।
किं बहुना । आर्ज्य-पुरोडाशादिरूपं यदेतद् हवि रस्ति तदुग्र-
लक्षितं तत्सर्वं मप्यहं मस्मि । “सर्वं स्वस्विदं ब्रह्म”—इति

। * अथ यद्वैकियतयं तत् पुरस्तादेवाहमस्मिप्रथमजातस्येत्येव टीकितम् ।

अथ त्रयोदशी ।

२ ३ २ ३ १२ २२ ३ १२

पात्यग्निरिषी अग्रम्यदंवेः ।

२२ ३ १२ २२ २ १ २

पातियक्कश्चरणसूर्यस्य ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२

पातिनाभासप्रशीर्षाणमग्निः

२२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

पातिदेवानामुपमादमृष्टः ॥ १३ ॥ २८ *

॥ तृतीय-दशति ॥

२२ २२ २ १ २२ २

+ छाउ । ३ । पात्यग्निरिषी अग्रम्यदंवेः । छा३१उवा

३ ५ २ २ ३

२३ । सूर३४वाः । इह । छा३१उवा२३ । ज्यो२३४

५ २२ २२ २ १ २२ २

तीः । छाउ । ३ । पातियक्कश्चरणसूरियास्या । छा३

३ ५ २ १ ३

१उवा२३ । सूर३४वाः । इह । छा३१उवा२३ । ज्यो२

श्रुतेः । तमनेकधान्नेः सर्वात्मकत्वं-प्रतिपादनेन परब्रह्मस्य मुक्तं
भवति ॥

“अजस्र”-“धर्मः”—इति सान्द्र-कृचः पठ-भेदः ॥ १३ ॥ २८

* ऋ० ३, १, ६, १—३, १, १५, १—३, १, २५, २ ।

+ इदमपि तल्लेखान्तरात् तृतीयम् ।

३४तीः । छाउ । ३ । पातिनाभासप्रशीर्षाणमाग्निः । छा
 ३१उवा२३ । सू२३४वाः । इह । छा३१उवा २३ ज्यो२३४
 तीः । छाउ । ३ । पातिदेवानामुपपादमार्घः । छा३१
 उवा२३ । सू२३४वाः । इह । छा३१उवा२३ । ज्यो२३
 ४तीः ॥ ३ * ॥ २८

“अग्निः” “वेः” गन्त्राः + सर्वत्र व्याप्तायाः “विपः” रिपः
 भूम्याः † “अयं” मुख्यं “पदं” “स्थानं” “पाति” रक्षति ।
 “यज्ञः” महान् अग्निः “सूर्यस्य” “चरणं” चरत्यनेनेति चरण
 मन्तरिक्षं “पाति” । “नाभा” ॥ नाभौ अन्तरिक्षस्य मध्ये “सप्त-
 शीर्षाणं” सप्तगणं मरुद्गणं “पाति” । “ऋषः” दर्शनैर्योऽयम् +

* आ० गा० ३५० ५, १, ३ ।

† “वेः”—इति वेतेर्गतिर्कामेणो रूपम्, नै० २, १४, १८ ।

‡ “विपः”—इति रिप इत्यस्य रेफव्यत्यये वकारभावे रूपम्, “रिपः”—इति
 तु पृथिवी-नामसु तथोदशं नैषण्डकम् १, १ ।

॥ “यज्ञः”—इति सप्तज्ञानसु तथोदशं नैषण्डकम् २, १ ।

• § “अतएवान्तरिक्षनामसु” “ऋषः”—इति (नै० १, ५, १२)

॥ सुपां सुलुगित्याले रूपम् (पा० ३, १, २८) ।

+ “ऋषः”—इति षष्णते रूपमिह मितं १, १—१०, १६—१९, २७—१४, १३ ।

अथ चतुर्थखण्डे—

संघा प्रथमा ।

१२ २१ १३. १३ १८ १
भ्राजन्त्यग्नेसमिधानदीदिवोजिह्वाचरत्यन्तरामनि ।

१२ २२ ३१२ ३२ ३३१ २२ ३१ २
सत्वन्नोऽग्ने पयसावसुविद्रयिवर्चादृशेदाः ॥ १ ॥ ३०

* भ्राजा औ हो हो छाड । त्यग्ने समिधाना दी १ दिवा २ ।
जिक्का औ हो हो छाड । चरत्यन्तारा १ सानी २ । सत्वा औ
हो हो छाड । नो अग्ने पयसावसू ३ वीत् । रयिं वर्चा दृशौ हो
४ । जम्मा २ । छा । औ ३ हो वा । हो ४ । डा ॥ ५ ॥ ३० ।

“अग्निः,” “उपमादम्” “देवानाम्” उपमादकं यच्च “पाति”
रक्षति ॥

‘पात्यग्निर्विपोअग्रम्’ — ‘पातिप्रियेरिपोअग्रम्’ -- इति.
पाठौ ॥ १३ ॥ २६

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
कुन्दोध्याव्याख्याने षष्ठ्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

* तस्यैव पञ्चम मिदम् । .

† आ० गा० ३ प० ५, १, ५।

अथ द्वितीया ।

३ १२ २२ ३ १२ २२

बसन्तइन्नुरन्त्योग्रीष्मइन्न, रन्त्यः ।

३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ १२ २२

वर्षाण्यनुशरदोऽहमन्तः शिशिरइन्नुरन्त्यः ॥ २॥ ३१

३ ४ २ ४ ४ १२ २

वा५सन्तः । ई३न्नूरन्तायाः । ग्रीष्मइन्नुरा११

२ २ २१२ १ १ २ २ १२
ती३याः । वर्षाण्यनुशा३ । ऊ३म् । रा३दाः । हे३मन्तः

३ २ २१११

शिशिरइन्नुरा३रन्तियाउ । वा३४५ ॥ २॥ ३१

वामदेव ऋषिः पङ्क्तिर्भाजन्त्यग्न इति द्वयोः ।

आग्नेयी प्रथमर्तव्या द्वितीया दृश्यते तयोः ॥

“समिधान” ऋत्विग्भिः समिध्यमान ! वी३म् ! हे “अग्ने !”
 “भाजन्ती” प्रकाशमाना “अ३सिनि” आस्ये • “अन्त३र्” मध्ये
 स्थिता त्वदीया “जिह्वाः” † इवी३षि “चरति” भक्षयति । हे
 “अग्ने” ! “वसुवित्” ! धनल३म्भक ! त्वम् “अ३स३भ्यम्” “प३यसा”
 अग्नेन सह “रयि” रमणीयं धनं “दृ३षे” दर्शनाय “व३चं” तेज३स
 तेजस्वित्व वा “अ३दाः” देहि ॥ १ ॥ ३० •

• “ऋतुषा” — इति आ० ब्रा० ३, १, २४ ।

† आ० गा० १५० ५, १, ८ ।

‡ “जिह्वा” — इति वाङ्नामस्य च दृश्यते १, ११ । अयं च जिह्वाः सप्त काली-
 तराक्षीत्येवमादयः प्रसिद्धाः, ता एव पुनः स्वसाह इत्यप्युच्यन्ते न्यतः ।

“वसन्तः इन्द्र” वसन्त एव चैत्र-वैशाखरूपो ‘वसन्तऋतु’ इव
 “रन्त्यः” रमणीयः भवति । “ग्रीष्मइन्द्र” ज्येष्ठाषाढरूपो ग्रीष्म
 ऋतुरेव “रन्त्यः” रमणीयः । “वर्षाणि” वर्षा आवण-भाद्रपद-
 रूपेणावयवीभूतः प्राष्ट्य ऋतुरेव “रन्त्यः” रमणीयः । “तान्यतु”
 “शरदः” आश्विन-कार्तिकरूपेणावयवीभूत ऋतुः “रन्त्यः”
 रमणीयः । “हेमन्त” मार्गशीर्ष-पौषरूप एव “रन्त्यः” रमणी-
 यः । “शिशिरइन्द्र” माघ-फाल्गुनरूप एव “रन्त्यः” रम-
 णीयः * ॥ २ ॥ ३१

* अत्रोपनिषत् तद्व्याख्यानञ्च यास्क-कृतम्—सप्तयुञ्जन्तिरथमेकचक्रमेकोऽश्वो
 वहति सप्तनामा । चिनाभिर्वैश्रमजरमनर्व यत्रे माविश्याभुवनाधितस्युः । सप्त युञ्जन्ति
 रथ मेकचक्र मेकचारिणम् चक्रञ्चकतेर्वा चरतेर्वा क्रामतेर्वाको अश्वो वहति सप्तनामा-
 दित्यः सप्तासुरैरग्नयो ररानभिसन्नामयन्ति सप्तैर्न मृषयन्ते वन्तीति वेद मपीतरङ्गम-
 तस्या देवाभिसन्नामात् । संवत्सरप्रधान उत्तरोर्ध्वस्वनाभिचक्रं त्यूतुः संवत्सरो धी-
 यो वर्षा हेमन्त इति । संवत्सरः संवत्स्रोऽस्मिन् भूतानि । ग्रीष्म प्रस्थाने अस्मिन् सा
 वर्षा वर्षात्यासृ पञ्चन्या हेमन्तो हिमयान् । हिमं पुनर्हन्तेर्वा हिनोतेर्वा न अजर
 मजरणधर्माण मनर्वमग्न प्रत्यूत मन्यस्मिन् । यूचेमानि सर्वाणि भूतान्यभि सन्निष्ठन्ते
 तं संवत्सरं सर्वमात्राभि स्रौति । पश्चारे वक्त्रे परिवर्तमान इति पश्चतुर्तया ।
 प्रवृत्तवः संवत्सरस्येति च ब्राह्मणं हेमन्त-शिशिरयोः समासेन षडर आङ्कुरपितं मिति
 षडतुतया । अराः प्रत्यूता नाभौ । षट् पुनः सङ्गतेः । द्वादशारङ्गद्वितज्जराय ।
 द्वादशप्रथयश्चक्रमेकमितिमासानां । मासा मानात् । प्रधिः प्रद्वितो भवति । तस्मिन्
 साकन्तिशतानशङ्कवोपैताः षडिर्नचक्षाचलाः । षडिह च वै वीणि च शतानि
 संवत्सराद्याहोरादा इति च ब्राह्मणं समासेन । सप्तभूतानि विंशतिस्तस्युः । अथ
 च वै शतानि विंशतिश्च संवत्सराद्याहोरादा इति च ब्राह्मणं विभागेन—इति
 निरु० नै० ४, २७ ।

अथ तृतीया ।

३१२ १ १२ ३ २ ३१५
सहस्रशीर्षाः पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।

१२ १२ ३१ २ ३० २ ३२
सभूमिः सर्वतोऽवृत्तात्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ ३ ॥ ३२ ॥

२१ १ २१ २ २ ३ २
॥ उज्जवाद्याउ । ३ । सहस्रशीर्षाः पुरुषः सहस्र-

२१ २२ १ १२ ११२ १ १
क्षाक्षः सहस्रार्षपात् । सभूमिः सर्वतोऽवृत्ता । अत्यति

२१२ २ २१ २ २१ २
ष्ठद्दशाङ्गुलम् । उज्जवाद्याउ । २ । उज्जवाद्याउ ।

२ १ ११११ १
वा ३ । इट् इडा २३४५ ॥ १३ ॥ ३२

सर्व-प्राणि-समष्टि-रूपो ब्रह्माण्ड-देशो विराडाख्यो यः
पुरुषः सोऽयं “सहस्रशीर्षाः” सहस्र-शब्दस्योपलक्षणत्वात् ॥
अनन्तैः शिरोभिर्युक्त इत्यर्थः ।) यानि सर्व-प्राणिनां शिरांसि
तानि सर्वाणि तद्देहान्तःपातित्वात्तदीयान्येवेति सहस्र-शीर्ष-
त्वम् । एवं सहस्राक्षत्वं सहस्रपादत्वं च । स पुरुषो “भूमिः”

“विश्वतो”—इति ऋ० । ० । ऋ० ८, ४, १०, १ ।

“देः पुरुषव्रतं”—इति आ० ब्रा० ३, २, २५ ।

॥ आ० गी० ३५० ५, १, १३ ।

॥ “सहस्रम्”—इति षड्जनासु दशम नैषण्ठ्ये ३, १ ।

अथ पञ्चमी ।

१२ १२६ ३२ १२७ ३१ २
 पुरुषवेदः सवयम्भूतं व्यञ्जभाव्यम् ।

१ ५ २१ २७
 वा । २३४वाः । उज्ज्वौहोवा २ । २ । उज्ज्वौ ।

१ २ ५२ २ ३१ १११
 होर् । वा२३४ । औहोवा । ऊ२३४५ ॥ १४ † ॥ २३

योऽयं “त्रिपात् पुरुषः” संसार-स्पर्श-रहितः बहुल-स्वरूपः सोऽयम् “ऊर्ध्व उदैत्” अस्मादज्ञान-कार्यात्मसाराहं हिभूतः सन् तत्र त्वैगुणदोषै रंसृष्टः उत्कर्षेण स्थितवान् । “अस्य” योयं “पादः” लेशः सोऽयमिह मायायां प्रादुरभवत् । सृष्टि-संहा-राभ्यां पुनः पुनरागच्छदिति [अस्य सर्वस्य जगतः परमात्म-लेशत्वं भगवताप्युक्तम्—“विष्टभ्याह मिदं कृत्स्नं मेकांशेन स्थितो जगदिति”] तथा मायायां मागत्यानन्तरं “विश्वङ्” देव-तिथ्यगादि-रूपेण विविधः सन् “व्यक्रामत्” व्यप्तवान् । किं कृत्वा ? “अशनानशने” अभिलष्य अशनं भोजनादि-व्यवहारो-पेतं चेतनं प्राणि-जातम्, अनशनं तद्रहितं मर्चेतनं गिरि-नद्य-दिक्म् । तदुभयथा यथा स्याच्चथा । यमेव विविधो भूत्वा व्याप्तवानित्यर्थः ॥ ४ ॥ ३३ .

“पुरुषवेदः”—इति ।

† “भव्यम्”—इति ।

} कवेदीय-पाठौ ।

‡ आ० गा० १५० ५, १, १४ ।

अथ षष्ठी ।

२७ ३ १ २ ३ १ २

—तावानस्य*महिमाततो† ज्यायांस्वपूरुषः ।

२१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ २ १ २

उतामृतत्वस्थेऽशनेयदन्नेनातिरोहति‡ ॥ ६ ॥ ३५॥

२२

१२ २ २

१

२

२२

—§ छाउ । ३ । तावातस्य ॥ मच्चा२३इमा३ । छाउ

स्यावयवाः तथैव गतागामिनीं रपि कल्पयोर्द्रष्टव्यमित्यभिप्रेत्यः ।

एतदेवोभयं स्पष्टीक्रियते—“अस्य” पुरुषस्य “सर्वाणि भूतानि”

काल-त्रय-वर्तीनि प्राणि-जातानि “पादः” चतुर्थीऽशः । “अस्य”

पुरुषस्यावशिष्टं “त्रिपात्” स्वरूपम् “अमृतं” “विनाश-रहितं”

“सत्” “दिवि” द्योतनात्मके स्व-प्रकाश-स्वरूपे व्यवतिष्ठत इति

शेषः । [यद्यपि “सत्यं ज्ञानं मनन्तं ब्रह्म”-इत्यनन्तस्य परब्रह्म-

णोद्दीयदन्तत्वाभावात् पादचतुष्टयं निरूपयितुं मुशक्यं, तथापि

जगदिदं ब्रह्म-स्वरूपापेक्षया शून्यमिति विवक्षितत्वात् पादत्वो-

पचारः ॥ ५ ॥ ३४

० “एतावानस्य”—इति,

† “यतो”—इति,

‡ “पादोऽशोऽष्टा”—इत्यादिषु

॥ ऋ० ७, ४, १७, ३ ।

§ “अकारिणस्य”—इति आ० ब्रा० २, २१, ११ । अतमिति शेषः ।

अथ सप्तमी ।

१२ २ १२ ३२ ३ १ ३१२

ततो विराड् जायतविराजोऽधिपूरुषः ।

२३ १२ २२ ३२४ ३ १२ ३ २

सजातोऽत्यरिच्यतपश्चाङ्गमिमथोपुः ॥ ७ ॥ ३६ †

१२ २ २ २१२ २ २२ २ १२

३ । ततो ज्यायाऽस्वपूरुषाः ३ । द्वाउ । ३ । उता-

२ १ २ २ १ २ १ २ १ २

मृतत्तेशाः ३ । द्वाउ । ३ । यदन्नेनातिरोद्वा-

२ २५ २ १ ११११

२३तीः । द्वाउ३ । वा३ । इट् इडा२३४५ ॥ १६ ॥ ३५

अतीतानागतवर्तमान-रूप-जगदाद्याधारो योऽस्ति “तावान्”
 सर्वोऽपि “अस्य” पुरुषस्य “महिमा” स्वकीय-सामर्थ्य-विशेषः ।
 तु तस्य वास्तवं स्वरूपम् । वास्तवस्तु “पुरुषः” “ततः” महिम्नोऽपि
 “ज्यायान्” अतिशयेनाधिकद्वयार्थः । “उत” अपिच “अमृतत्व-
 स्य” देवत्वस्य “अयम् ईशानः” स्व-मायया “यत्” यस्मात् कार-
 णात् “अन्नेन” प्राणिनां भौम्येन अन्नेन निमित्त-भूतेन “अति-
 रोद्वाति” स्वकीयां काराणां वस्था रतिक्रम्य परिदृश्यमान-जगद-
 वस्थां प्राप्नोति । तस्मात् प्राणिनां कर्म फल-भोगाय जगदवस्था-
 स्वीकारात् नेदन्तस्य वस्तु-तत्त्व मित्यर्थः ॥ ६ ॥ ३५

०. “तस्माद्”—इति,

† “विराज” इति च,

‡ ऋ० ८, ४, १७, ५ ।

} ऋ० ।

॥ आ० गा० २५० ५, १, १६ ।

मन्येवामिति पञ्चर्चा वामदेवेन वीक्षिताः ।
 अत्राद्यैकान्तिमे च हे त्रिष्टुभस्तासु चादिमा ॥
 उपनिष्ठाञ्जप्रोतिरिति बह्वृचैव विधीयते ।
 अग्रे, अनुष्टुभौ द्यावापृथिव्योः पथमा तथा ॥
 द्वितीयैर्द्वौ चतुर्थी च तृतीयाशीर्निजात्मनः ।
 स्तुतिर्गवा मन्तिमेति छन्दोदेवत निर्णयः ॥

अथ अष्टमी ।

१ २   ३ ४ ५ ६
 मन्येवान्द्यावापृथिवीसुभोजसौ

१ २ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
 येअप्रथेथाममितमभियोजमम् ।

१ २   ३ ४ ५   ६ ७ ८   ९ १० ११
 द्यावापृथिवीभवत्स्त्रोनेतेनोमुच्चतमच्चसः ॥ ८ ॥३७*

१   २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
 † ऊवाइ । ३ । रूपम् । मन्येवान्द्यावापृथिवीसू३

१ २   ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
 भोजा१सा२च । येअप्रथेथाममितमभीयोजा१ना२म् ।

* ऋ० आ० ५, १९, २०, २१ ।

† “द्यावापृथिव्योः”—इति आ० ब्रा० ३, २, २५ ।

अथ नवमी ।

१२ ३ १ ५ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
हरीतइन्द्रश्मश्रूणि उतोतिहरितौ हरी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तन्वास्तुवन्तिकवयः पुरुषासोवमर्गवः ॥ ८ ॥ ३८

१ २ १ २ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
* हरीतइन्द्रश्मश्रूणी । उतोतिहरिता उच्चाहरी । तान्वा

२ ४ ५ २ १ २ २ २ ४ ५
स्तुवन्तिकाः । वायाः । पुरुषासोवनाः । गावाः ।

१ २ ३ १ ५ १ २ १ २ १ २ १ २
क्षयासइन्द्रभङ्क्तिमघवन्निन्द्रभुङ्क्तिमङ्क्तिप्रभुङ्क्ति

२ २ ३ १ १ १ १ १
न्द्रस्तसरपूता २३४पुः ॥ २२ + ॥ ३८

“द्यावापृथिवी” द्यावापृथिव्यौ युवां अस्माकं “स्योने” सुखरूपे
स्व-सुख कार्य्यं “भवतम्” “ते” द्यावापृथिव्यौ “वः” अस्मान्
“अंहसः” पापात् “मुञ्चतम्” मोचयतम् ॥ ८ ॥ ३७

हे “इन्द्र !” “ते” तव “श्मश्रूणि” “हरी” सोम-पानेन
हरितवर्णीनि [तथाच श्रूयते—“इन्द्रः श्मश्रूणि हरिताभि
पुञ्चते”—इति । “श्रेष्ठन्दसि बहुलम् (६, १, ८०)”—इति हरि-

* “क्षयस्य साम व्रतं वा”—इति आ० भा० १, २, १५ ।

† आ० भा० ३५० ५, १, १२ ।

‡ “स्योमम्”—इति सुखनामस्य पञ्चदशं जैष्यस्य नाम् १, ५ ।

अथ दशमी ।

१७ २ ११ १२ ३ २ ३ १२ ३ २
यद्वाचोच्चिरण्यस्यैवावर्चोऽगवामुत ।

१२ ३ १२ ३ २ ३ १ २
सत्यस्यब्रह्मणोवर्चस्तेनमासः सृजामसि ॥ १० ॥ ३८

१२ २१ २१ २२ १
*—चाउ । ३ । अहमन्नम् । ३ । अहमन्नादौ । अहम्

२२ १२ २२ १२ २२ १ २२
चादौ । २ । हविधारयो । २ । हविधारयः । चाउ ।

१ २२ १ २ १ १ २ २ १ २ १ २
३ । यद्वाचोच्चिरण्य । स्या । यद्वावर्चोऽगवामू । ता । स

१२ २२ १ १ १२ २२ १ २२ १ २२
त्यस्यब्रह्मणोव । चाः । तेनमासः सृजाम । साइ । चाउ

शब्दात्परस्य शैलुक] । “उतो” अपिच । “ते” “हरौ” अश्वी ↑

“हरितौ” हरिद्वर्णौ । “कवयः” मेधाविनः “पुरुषासः” ॥

पुरुषाः “वनगवः” [वननीयाः सभजनीयाः धिवनीयाः गावो

येषां ते वनगवः मध्यरेफम्बान्दसः ॥ गोस्त्रितो (१, २, ४८)

रितिःस्त्रित्वम्] तादृशाः “कवयः” “त” “त्वा” त्वां स्तुवन्ति ॥

॥ ८ ॥ ३८

* “दिशां व्रतं दशानुगानम्”—इति आ० ब्रा० २, २, २६ ।

• † “हरो इन्द्रस्य”—इति ऋषि० १, १५, १ ।

‡ “आजंसिःसुक्”—इति पा० ७, १, ५७ ।

§ “वर्णागमोवर्णविषयं यच्च”—इति पा० २, ४, २८ वा० ।

^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 ॥ हाउ । ३ । दिशन्दुहे । दिशन्दुहे । २ । दिशी
^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 दुहे । ३ । दिशोदुहे । ३ । सर्वादुहे । ३ । हाउ । यद्वर्चाहिर
^२ ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१
 ण्य । स्या । यद्वावर्चागवामू । ता । सत्यस्य ब्रह्मणोव । चा ।
^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२}
 तेनमासृजाम । साइ । हाउ । ३ । दिशन्दुहे ।
^१ ^{२२} ^{२२} ^१ ^{२२} ^{२२} ^१ ^{२२} ^{२२} ^१ ^{२२} ^{२२}
 ३ । दिशीदुहे । ३ । दिशोदुहे । सर्वादुहे । ३ ।
^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२}
 हाउ । वा । ए । दिशन्दुहे दिशीदुहे दिशोदुहे सर्वादुहे ।
^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२}
 ३ । ए । अहं सुवर्ज्योती २३४५ : ॥ ५ * ॥

^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 हाउ । ३ । मनोजयित् । ३ । हृदयमजयित् । ३ ।
^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२}
 इन्द्रो जयित् । ३ । अहमजैषम् । ३ । हाउ । यद्वर्चाहिर
^२ ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१
 ण्य । स्या । यद्वावर्चागवामू । ता । सत्यस्य ब्रह्मणोव ।
^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^{२२}
 चाः । तेनमासृजाम । साइ । हाउ । मनोजयित् ।
^१ ^{२२} ^{२२} ^१ ^{२२} ^{२२} ^१ ^{२२} ^{२२} ^१ ^{२२} ^{२२}
 ३ । हृदयमजित् । ३ । इन्द्रो जयित् । ३ । अहमजैषम् ।

२९ २ २२ १ २ १ १ १ १ १ १
३। हाउ३वा। ए। मनोजयिद्धृदयमजयिदिन्द्रोजयिदह

२२ २२ ३१ २ ३ १ १ १ १ १
मजैषम् । ३। ए। अह॑सुवर्ज्योती२३४५ ॥ ६ ॥

२२ १ १ १ २ २ २ २
हाउ । ३। वयः । ३। वयोवयः । ३। हाउ । ३।

१ २२ १ २ १ १ २ २ २ २ १ २ २ २
यद्वर्चाहिरस्य । स्या । यद्वावर्चागवाम् । ता । सत्यस्य

१ २२ १ १ १ २ २ १ २ २ १ २ २
ब्रह्मणोव । चाः । तेनमास॑हजाम । साइ । हाउ ।

१ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
३। वयः । ३। वयोवयः । ३। हाउ३। वा । ए। वयो

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वयोवयः । ३। ए। अह॑सुवर्ज्योती२३४५ ॥ ७ ॥

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
हाउ । ३। रूपम् । ३। रूप॑रूपम् । ३। हाउ

१ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २
३। यद्वर्चाहिरण्य । स्या । यद्वावर्चागवाम् । ता । स

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
त्यस्यब्रह्मणोव । चाः । तेनमास॑हजाम । साइ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
हाउ । ३। रूपम् । रूप॑रूपम् । ३। रूपम् । ३। ए।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
अह॑सुवर्ज्योती२३४५ ॥ ८ * ॥

* आ० गा० १५० ५, २, ६-७-८।

अथ एकादशी ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २

सहस्तनइन्द्रदधोज

३क २ ३ १ २

ईशेक्षस्यमहतोविरप्पिन् ।

१ २

१ २ २

२ ३ ३

२

० ३ १ २

३। प्रथे । ३। प्रत्यष्ठाम् । ३। हाउ३ । वा । ए । प्रथेप्रत्य

२ २

० २

२ १

२ ० २ १ १ १ १

ष्ठाम् । ए । अहसुवर्ज्यातीर३४५ः ॥ १० * ॥ ३८

वामदेव ऋषिः । अनष्टप् छन्दः । आशासने विनियोज्या ।

“हिरण्यस्य” हित-रमणीयस्य एतन्नामकस्य “यद्वर्चः” तेजो-
 ऽस्ति । “यद्वा” अपिच । “यवाम्” एतन्नामकानां † “यद्वर्चः”
 तेजोऽस्ति । “उत” अपिच । “सत्यस्य” सर्वैः सम्मतस्य ‡ “ब्रह्मणः”
 यद्वर्चाऽस्ति तेन तैः “मा” “संसृजामसि”॥ सम्पादयामः । धन-
 वन्तः पशुमन्तः श्रोत्रिया भवेमेति तात्पर्यार्थः ॥ १४ ॥ ३८

* आ० गा० ३५० ५, २, ६० ।

† “हिरण्यं कस्मादुपयुक्तं आद्यव्यमानमिति वा ह्रियते जन्ताप्यनमिति वा हित-
 रमणं भवतीति वा हृदयरमणं भवतीति मां हर्षतेर्वा स्यात् प्रेम्णाकर्मणः”—इति निरु०
 नै० २, १० ।

‡ गौरिति निषण्ण्यौ बहुवचनः (१, १, १—१, ४, ४—१, ५, ३—१, ११, ४—१, १५, ७—
 १, १२, १० ।

॥ “सत्यं कस्मात् सत्सु तापते सतप्रभवं भवतीति वा”—इति निरु० नै० ३, ११ ।

॥ “इदमोमसि”—इति पा० ९, १, ४६ ।

अथ द्वादशी ।

११२ ३१२ ३१६
सहर्षभाःससहवत्साउदेत ।

१२ ३२ ३१६
विश्वारूपाणिविभ्रतीर्दूधनीः ।

३२ ३२ ३१९ ३२
उरुःपृथुरयं वो अस्तुलोक

३१२ २२ ३२ ३१ २

इमा अपस्तुप्रपाणा इहस्त ॥ १२ ॥ ४१

॥ चतुर्थ-दंशति ॥

२ ११ २२ १३२ १२
* द्वाउश्वा । सहर्षभाःसहवत्स उदेत । द्वाउश्
हे “विरप्शिन्” विशेषेण रपणं व्यक्त-वचनं तदस्यास्तीति
विरप्शो, तस्य सम्बोधनं हे विरप्शिन् ! विशेषेण स्तोत्र-
विषये सत्यवाक्यं ? “इन्द्र !” “ते” तव “सहः” शत्रूणां मभिभवन्-
रूपम् “औजः” बलं “नः” अस्माभ्यं “दक्षि” दक्षि [ददाते-
म्हान्दसं रूपं लोडि हेर्दिभावादिना] यस्मात् त्वं तस्य “अस्य”
“महतः” बलस्य “इशे” ईश्वरो भवसि । अतो हे इन्द्र ! “नः”
अस्माकं “क्रतुं न” यत्नमिवं “नृभृण” भनं “स्थविरम्” अतिशयेन
प्रवृद्धं, “वाजं” बलं च “क्षधि” कुरु । किञ्च नोऽस्माकं “शत्रून्”
“वृत्रेषु” आवरकेषु उपरयेषु “क्षधि” कुरु ॥ ११ ॥ ४०

* “निकृषाभिनिकृषौ द्वा वनडूदते वा” — इति षा० ब्रा० ६, २, २७। तत्र
प्रथमं सिद्धम् ।

अथ पञ्चम-खण्डः—

सैषा प्रथमा ।

२३ १ २ .

३२ २२ ३ १२ .

अग्न्यायूष्पिपवसासुवोर्जमिषच्चनः ।

३ १२

३१ २ .

आरेबाधस्वदुक्कुनाम् ॥ १ ॥ ४२ *

२२ १

२२

१

१२ १२२

+ भ्राजा । २ । भ्राजा३१उ । वारे । अग्न्यायूष्

२

२

१२ २१२ २ १

२

२२ २ २

१.२

पिपवसे । आसुवोर्जमिषच्चनः । आरेबाधस्वदुक्कुनाम् ।

२२ १

२२

१.

२२

१२

भ्राजा । २ । भ्राजा३१उ । वारे । ए । भ्राज ।

३ ॥ ५ ॥ ४२

चतुर्दशान्नआयूषीत्याद्यास्तत्र जगत्यसौ ।

विभाट् त्रिष्टप् चित्रमिति गायत्रमे द्वादशेतराः ।

आद्यन्नेः पवमानस्य स्तुतिः सौर्यस्त्वयोद्ग ।

ऋषीणां विप्रकीर्णत्वात्तत्र तत्राभिदध्यहे ॥

शतं वैखानसा एवं दृष्टवन्तो महर्षयः ।

* ऋ०७, २, १०३=उ० ६, ३, १०, ३ ।

† “सूर्यस्य भ्राजाभाजो द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्र प्रथममिदम् ।

‡ आ० गा० ३५०, ६, १, ५ ।

अथ द्वितीया ।

३२ ३ १ २ ३ २७

विभ्राड्वृहन्पिबतुसोम्यन्मध्वा

३ २ २ ३ १ २ ३ १ २

शृद्धयज्ञपतावविह्वतम् ।

१ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

वातजूतोयोअभिरक्षतित्मना

३ १ २ ३ १ २ ३ २

प्रजाःपिपत्तिंबद्धधाविराजति ॥ २ ॥ ४३ *

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

हाहाउ । ३ । इडा । ३ । हस् । ऋतम् ।

२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

३ । विभ्राड्वृहन्पिबतुसोमियान्मधू २ । आयुर्द्धय

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

ज्ञपताववा २ इह्वता २म् । वातजूतोयोअभिरक्षता २ इ

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

त्माना २ । प्रजाःपिपत्तिंबद्धधाविरा २जाती २ । हाहाउ ।

हे “अग्ने” धवमान-रूप ! अस्माकं मायं पि अन्नान्येतन्नाम-
 कानि वा “पवसे” त्वरसि “नः” अस्माकम् “जर्जम्” अन्नरसेम्
 “इषम्” अन्नं च “आसुव” आभिमुख्येन प्रेरय । किञ्च । “दु-
 ष्छूनां” [रक्षोनामैतद्] रक्षंसि “आरे” अस्मत्तो दूरएव †
 “बाधस्व” सम्पीडय ॥ १ ॥ ४२

* उ० ६, ३, ५, १ = ४० ८, ८, २८, २ ।

† “बाधोर्विकर्णभासे इ सत्योर्वा” — इति आ० ब्र० ०३, ३, २८ । तच्च विकर्ण-
 नाम प्रथममिदम् ।

‡ “आरे” — इति दूरनामस्य पञ्चमं जेघण्टु कम् ३, १६ ।

३। इडा। ३। हस्। ३। ऋतम्ने। ३। औहो
 वाहाउ। वा। फारट्। ऋतम्ने। ३। औहोवा
 हाउ। वा। फारट्। ऋतम्ने। ३। औहोवा
 हाउ। वा। भारट् ॥ ७ * ॥ ४३

विभ्राणनामक एतान्तु सूर्य-पुत्रो ददर्श सः ।

“विभ्राट्” विभ्राजमानः विशेषेण दीप्यमानः सूर्यः “बृहत्”
 परिवृढं “सोम्य” सोममयं “मधु” पिबतु किं कुर्वन् ? “यज्ञ-
 पतौ” यजमाने “अविहृतम्” अकुटिलम् अकण्टकम् “आयुर्द-
 धत्” अन्नं वा कुर्वन् § । “यः” सूर्यो “वातेजुतः” वातेन वायुना
 प्रेर्यमाणः सन् ॥ “लना” आत्मना स्वयमेव “अभि रक्षति” सर्वं
 जगदभिमृशन् पालयति [राशि-चक्रस्य वायुं-प्रेर्यत्वात् सूर्यस्यापि
 तत्प्रेर्यत्वम्] स सूर्यः “प्रजाः” “मिपति” वृष्ट्यादि-प्रदम्नेन

* आ० गा० ३५० ६, १, ७ ।

† विभ्राडिति जूलतिकर्मणो “भाजते”—इत्यस्य रूपम् (नै० १, १६, १) ।

‡ “सोम मर्हति यः”—इति पा० ४, ४, १, ३० ।

§ “ऋकौटिल्ये (भा० प०)”—इत्यस्येदं रूपमिष्टं विहृतमित्यभिप्रायः ।

“ऋक रेक्न्दसि (७, २, ३१)”—इति ऋ आदेशः । “अविहृतं मन्त्रिणं मायुः”—
 इति वेददीपः य० मा० शा० सू० ३१, २४ ।

§ “आयुः”—इत्यग्रामस्य त्रयोविंशं पदम् २, ७ ।

॥ “जङ् गतौ (भा० आ०)”—इत्यस्यैव निजन्तस्येदं जङ् इति रूपमित्यभिप्रायः ।

† “मन्त्रे व्याख्यादेरात्मनः”—इति पा० ६, ४, १, ४१ ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ १ १ २

चित्रन्देयानामुदगादनीक

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १

श्चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः ।

१ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३

आप्राद्यावापृथिवीअन्तरिक्ष

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २

सूर्यआत्माजगतस्तस्यपश्च ॥ ३ ॥ ४४ *

१ १ १ १ १ १
१ उवी २उवि । उविहो २उवि । त्रिः । इती २इति ।१ १ १ १ १ १
इतिहो २इति । त्रिः । असी २असि । असिहो २अ१ २ २ २ १ २ १ २ १ १
सि । त्रिः । अरुरुहोदिवमृथिवौम् । असी २असि ।१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
असिहो २असि । एवन्त्रिः । पतिर । स्यपामोषधीनागूरयति पालयति वा । “बहुधा” “विराजति” विशेषेण
दीप्यते च ॥“पिपति”-“पुपोष”-इति, “बहुधा”-“पुरुधा”-इति च
पाठौ ॥ २ ॥ ४३

* अ० १, ८, ७, १ ।

† “आदित्यतम”-इति अ० आ० ३, १, २२ ।

३म् । आइ । पताइरां२३४सी । एवम् । त्रिः । चा

इ । चन्देवानांमुदगादनीकम् । वाइश्वेषान्देवानां॥

२१ २१२ ११२ १ १२
समिदजसञ्जगोतिरातताश्मं । ३ । आयुर्यन् ।

३। अ॒वः। ३। च॒क्षुर्मि॑त्र॒स्यव॑रुण॒स्याग्नेः॑ । सु॒वःस॑

सर्पसंसार्या ३ । जनावनसुवा २ सुवः । जनावना

२म्। सुवा^१२ःसुवः^१। त्रिः। आ^१२२.२.२^२वा^२पृथि^२वी^२आन्त^२

रौ२३चा३म् । ह॒पिप्रहृ॒पी॒रे॒द्दी । ३५ अ॒स्तोष॒त॒स्वभा

नवाऐच्ची । विप्रानविष्टयाप्रताऐच्ची । ग्रावाणोवर्त्तिषिप्रि

याणेही । इन्द्रस्यर्चिन्मृचादेही । इन्द्रास्यरास ।

द्वियारम् । वृद्धदिन्द्रस्यारुद्वियम् । चादौ द्वी । ३ । एवं

त्रिः। सूर्यचात्माजंगतस्तिष्ठुषारश्वाश्च। अन्तश्चरति

रेचनाऐही । ३। अस्यप्राणादयानता । ऐही । ३।

२३७३ । ३३३३ ३३ ३ २३३३
२३७३ । ३३३३ ३३ ३ २३३३ । २ । २३३३३३

याउ१ वा३ । ए३ । देवादिवाज्योती२३४५ः॥ ४* ॥

† हाउ । ३ । भ्राजाभ्राज । ३ । आयूरायुः ।

३। उदुत्यञ्जा। ३। तंवेदमम्। ३। चित्रन्देवरना-

‘मुदगादनीरुकाऽम् । हाउ । ० ३ । भ्राजाभ्राज । आ

यूरायुः । देवं वंहा । ३ । चक्षुर्मिचं स्यवरुण । स्यन्नारश्मा

३३: । हाउ । ३ । भोजभ्राज । आयूरायुः । ३ ।

तिकेतवः । ३। आप्राद्यावापुंथिवीआन्तरीरश्मा३म् ।

चाउ। ३। भ्राजाभ्राज। आयूरायुः। २। दृशेवि

श्व। ३। सूर्यः आत्मा जगन्तास्य, पारश्वाङ्। हाउ। ३।

भ्राजाभ्राज । ३ । आयूरायुः । ३ । यसूर्यम् । ३ ।

* आ० गा० षप० ६, २, ४ ।

† “मित्रावरुणयोः श्रोत्रमित्याहृजते”—इति सा० ब्रा० ४. २. १८ ।

१ यस् २ ३ रियाउ । २ वा ३ । ३ ए ३ । देवादिवाज्योती २ ३

४ ५ ॥ १६ * ॥ ४४

कुत्साः । “देवानां” दीव्यतीति देवा रश्मयः तेषां, देवाना-
मेव वा प्रसिद्धानाम् । “अनोक्तं” तेजः समूह रूपं “चित्रम्”
आश्चर्यकरं सूर्यमण्डलम् “उदगात्” उदयाचलं प्रयासीत् । कीदृ-
शम् ? “मित्रस्य वरुणस्याग्नेश्च चक्षुः” उपलक्षणमेतत्, एतदुपल-
क्षितानां जगतां चक्षुः प्रकाशकं चक्षुरिन्द्रियस्थानीयं वा । उदयं
प्राप्यैव “द्यावापृथिवी” दिवं च पृथिवीं च “अन्तरिक्षं” च
“आप्राः” स्वकीयेन तेजसा “आ” समन्तात् अपूरयत् । ईदृग्-
भूत-मण्डलान्तर्वर्ती सूर्यः अतर्यामितया सर्वस्य प्रेरकः परमात्मा
“जगतः” जङ्गमस्य “तस्थुषश्च” स्थावरस्य च “आत्मा” स्वरूप-
भूतः स हि सर्वस्य स्थावर-जङ्गमात्मकस्य कार्य-वर्गस्य [कारणाच्च
कार्यं नातिरिच्यते । तथाच पारमर्षं सूचम् ‡—“तदनन्यत्व
मारभ्येण श्रद्धादिभ्यः”—इति] यदा । स्थावर-जङ्गमात्मकस्य
सर्व-प्राणिजातस्य जीवात्मा । उदिते हि सूर्ये मृतप्रायं सर्वं जगत्
पुनश्चेतनयुक्तं सत् उपलभ्यते ॥ [तथाच अयते—“योऽसौ तमो
नुदेति सर्वेषां प्राणानादायोदेतीति” ॥ ३ ॥ ४४

• आ० गा० ३५० ६, २, १८ ।

† “देवो दानाद्वा दीपनाद्वा द्योतनाद्वा यस्यानो भवतीति वा यो देवः । सा
देवता”—इति निब० दै० १, १५ ।

‡ “साङ्ख्यशास्त्र-प्रणेतृ-कपिलनामर्षि-कृतमित्यर्थः ।

• ॥ “वाचमीयं देवानां मुदगमं दैनौकं स्यामं मित्रस्य वरुणस्याग्नेः आपूपरद् द्यावाश्च-

अथ चतुर्थी ।

१२

२२

३

१२३३

३

१२३२

आयङ्गौःपुश्चिरंक्रमोदसदन्मातरस्मुरः ।

२१२

३१२

पितरश्चप्रयन्त्सः ॥ ४ ॥ ४५ *

१५

१५

१

२

उवौ२ । ३ । द्विगी२ । ३ । द्विगिगि० । ३ ।

थिन्व्यौ चान्तरिक्षं सप्तत्वेन तेन सूर्य आत्मा जङ्गमस्य च स्यादरस्य च—इति निरु०
 दे० ६, १६ । अत वेददोषकद्राग्यान्तन्ववम्—“पूरापररूपेण स्थितः सूर्योऽव
 स्तूयते । सूर्यः चित्वा मास्यं यथा तथा उदद्द्गात् उदयं प्राप्तः उद्गच्छति वा । सप्त
 स्तूयते । उदयमेव स्वतेजसा नैशं तमो हन्ति अन्येषां आतीषादन इत्याद्यर्थम् ।
 किम्भूतः सूर्यः ? देवानां दीयन्ति योतन्ते इति देवाः किरणासेषा मनीकं मुखे माश्रय
 इत्यर्थः । यद्धानीकं समूहः किरणपुञ्ज इत्यर्थः । तथा मित्रस्य वरुणस्य अग्नेः चक्षुः नेत्र-
 वत् प्रकाशकं इत्यर्थः । मित्रादय उपलब्धकाः सर्वस्य सदेवमनुष्यस्य विश्वस्य रूपाणि
 सूर्यादयेऽपि व्यञ्जन्ते अतो मित्रादीनां चक्षुः सः सूर्य उद्गतः सः यावा पृथिवी दिवं
 भूमिं चान्तरिक्षं आप्राः आपूरितवान् आपूरयति वा स्वतेजसेति शेषः । अरुमपररूपेण
 स्तूयापररूपेण स्तूयति—किम्भूतः सूर्यः ? जगतो जङ्गमस्य तस्युषः स्यादरस्य च जगत
 आत्मा अन्तर्यामी । यमेतमादित्ये पुरुषं वेदयन्ते इन्द्रः स प्रजापतिस्तद्ब्रह्मेति ‘युतेः’
 सूर्योद्देतमनेनोच्यते इति भावः” (य० भा० शा० सं० ७, ४२) ॥ “विज्ञानमयेन पा-
 जेण सत्यस्यापिहितं मैत्रम् । योसावद्वित्ये पुरुषः सोऽसावद्वत्” —इति वाजसनेथो
 पनिषदन्तिमा ऋक् ॥ “पुरुषः पुरिषादः पुरिषश्चः पूरयतेवा पूरयत्यन्तरित्यन्तर
 पुरुषमभिप्रेत्य”—इति निरु० नै० २, ३ ।

॥ उ० ६, १, १६; १=४०: ६, ८, ४०; १ ।

† “गन्धर्वापूरससा मानन्दप्रतिनन्दौ पञ्चौ”—इति आ० ब्रा० ३, २, २८ । तत्रेद
 मानन्दनाम साम ।

५२ र र र र २ र र र र
 आयङ्गौः पृश्निरक्रमीदैही । ३ । असदन्मातरम्युराऐही ।

२ र र र १ १ १ १ १
 ३ । पितरच्चप्रयन्त्स्वा ऐही । ३ । उवी२ । ३ । हिगी२ ।

१ २
 ३ । हिगिगि । ३ ॥ २ ॥

५२ १ २ १ २ १ २ २ र
 † उवी । ३ । हिगी । ३ । हिगिगी । ३ । आयङ्गौः

र र र २ २ र र र २
 पृश्निरक्रमीदैही । असदन्मातरम्युराऐही । पितरच्चप्र

र र र २ १ २ १ २ १
 यन्त्स्वा ऐही । उवी । ३ । हिगी । हिगिगी ॥ ३ ॥

२९ १ २ २ २ २ २ २ २
 † हाउ३वा । ईन्दू । भ्राजाओवा । ३ । आयङ्गौः

२ २ २ २ २ १ २ ३ २ २ ३ २
 पृश्निरक्रमीदैही । हाउ३वा । ईडा । भ्राजाओवा । ३ ।

२ र र र र २ १ २ ३ २ २ २
 असदन्मातरम्युराऐही । हाउ३वा । मात्यम् । भ्राजाओ

* आ० गा० ३५० ६, २, २ ।

† “तत्र प्रतिनन्द” — इति आ० ब्रा० ३, २, २६ ।

‡ आ० गा० ३५० ६, २, ३ ।

§ “तिष्ठ मापराज्ञः” — इति आ० ब्रा० ३, २, २६ । तत्र प्रथमं सिद्धम् ।

वा । ३ । पितरश्चप्रयन्त्वा ऐही । छाउंश्वा । दीयौ ।

॥ ७ * ॥ ४५

आयङ्गौः पृश्निरित्यस्य मार्षराज्ञो समैक्षत ।

ऋचस्मिस्तो भवेदामां विकल्पेनात्मदेवता ॥

“गौः” गमनशीलः । “पृश्निः” प्राष्टवर्णः व्यासतेजाः । “अयं” सूर्यः “आक्रमोत्” आक्रान्तवान् उदयाचलं प्राप्तवानित्यर्थः । आक्रम्य च “पुरः” पुरस्तात् पूर्वस्यां दिशि “मातरं” सर्वस्य भूतजातस्य निर्मात्रीं “भूमिम्” “असदत्” आसीदति प्राप्नोति । सदेच्छान्दसो लेट् । लृदित्वात् चैरडादेशः § ततः “पितरं” पालकं द्युलोकम्, “च” शब्दादन्तरिक्षं “प्रयन्” प्रकर्षणं शीघ्रं गच्छन् “स्वः” सूर्य अरणः ॥ शरीभन-गमनी भवति । यद्वा । पितरं स्वर्गलोकं प्रवर्त्तते ॥ ४ ॥ ४५

आ० गा० ३५० ६, २, ७ ।

१ “गौरादित्यो भवति गमयति रसान् गच्छन्तरिक्षे य द्यौर्गत् पृथिव्या अधि दूरं गता भवति यन्मास्यां ज्योतीषि गच्छन्ति”—इति निरु० ने० २, १४ ।

३ “पृश्निरादित्यो भवति प्राश्नत एनं वर्ण इति नैरुक्ता संस्पृष्टा रसान् संस्पृष्टा भासं ज्योतिषां संस्पृष्टो भासेति वाच्य द्यौः संस्पृष्टा ज्योतिभिः पुण्यकृद्भिश्च”—इति निरु० ने० २, १४ ।

५ “लिङ्गं लेट्”—इति पा० ३, ४, ७ ।

§ “पुषादिद्युताद्भूतः परस्मैपदेन”—इति पा० ३, १, ५५ ।

॥ “स्वरादित्यो भवन्ति सूर्याणाः सूर्य इरणः स्वृतो रसान् स्वृतो भासं ज्योतिषां स्वृतो भासेति वृतेन द्यौर्वाख्याता”—इति निरु० ने० २, १४ ।

५ २ २ १ १ २ २ २ २ २
 औहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हाइउ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वा २ । अभ्राजौज्योतिरभ्राजौत् । औहोऔहोवा । हो

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 इ । २ । औहोऔहोवा । हाइउ । वा २ । २ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 सर्वान्कामानशीमही २३४५ ॥ ६ * ॥

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हाउश्वा । भूतम् । भ्रांजाओवा । ३ । अन्तश्च

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 रतिरोचना । ऐही । हाउश्वा । पृथिवी । भ्रांजाओ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वा । ३ । अस्यप्राणादपानंताऐही । हाउश्वा । माहः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 भ्रांजाओवा । ३ । व्यख्यन्नहिषोदिवामैही । हाउश्वा ।

१ २
 तेजः ॥ ८ † ॥ ४६

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 अन्तर्दक्षेष्टूरोचांसं २३ । ३ । अन्तश्चरतीरु

* आ० गा० ३५०६, २, ६ ।

† तद्य द्वितरेषुमिडम्—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ ।

‡ आ० गा० ३५०६, २, ८ ।

॥ “मित्रावरुणयोश्चरित्यावतते” इति आ० ब्रा० ३, २, १८ ।

चा१ना२ । अस्यप्राणादा३पानां१ता२इ । व्यख्यन्मही३
 प्रोदा१इवा२स्मः । अन्तर्देवेषू३रोचा१सा२इ । २१ । अन्त
 र्देवेषू३रो२३ । चार२सा२३४वौहोवा । ए३ । देवादिवा
 ज्योती२३४५ः ॥ १८ * ॥ ४६ *

“अस्य” सूर्यस्य “रोचना” † रोचमाना दीप्तिरन्तःप्रसीर-मध्ये
 मुख्य प्रदणालना “चरति” वर्तते । किं कुर्वती ? “प्राणादपा
 नती” [मुख्य-प्राणस्य प्राणाद्याः पञ्च वृत्तयः । तत्र प्राणनं
 नाडीभि रूर्ध्वं वायोर्निर्गमनम् । तथाविधात् प्राणात् प्राणना
 दनन्तरम् अपानती [अपाननं नाडीभि र्वाङ्मुखं वायोर्नयनम्]
 तत् कुर्वन्ती [अपमूर्त्यादनितेर्लटः शब्द, (३, २, १२४)
 अदादित्वाच्छपो लृक् (२, ४, ७२) । उगितश्चेति (४, १, ६)
 डोप् । शतुरनुम इति ‡ नद्या उदात्तत्वम् । यद्वा । “अन्तः”
 व्यावापृष्टिब्योर्मध्ये “अस्य” सूर्यस्य “रोचना” रोचमाना दीप्तिः
 “चरति” गच्छति [रुच, दीप्तौ (स्वा० आ०) । अनुदात्तेतश्च

आ० गा० ३५० ६, २, १८ ।

† “रोचना इति “रोचते”—इति ज्वलतिकर्मणोरुपमितोभिप्रायः (निघ० १
 १६८) ।

‡ “शतुरनुमीनञादी”—इति पा० ६, १, ७३ ।

अथ षष्ठी ।

३ २७ ३१ २ ३१ ९ ३१ २

त्रिंशद्वा मविराजति वाक्पतङ्गायधीयते ।

९ ३ २ २ २ २ २ २

प्रतिवस्तोरह्यभिः ॥ ६ ॥ ४७ ॥

२३

१ २

३२ २२ ३२ २

२

१ हाउश्वा । आपः । १ भ्राज्जाओवा । ३ । त्रिंशद्वा

२ २ २ २

२५

१ २

३२ २२ ३२ २

मविराजता ऐही । हाउश्वा । ऊषा १ भ्राज्जाओवा ।

२२

२

२ २ २

२०

१ २

३ । वाक्पतङ्गायधीयता ऐही । हाउश्वा । दीशः ।

ह्लादेरिति (३, २, १ ४८) युच् । किं कुर्वन्ती ? “प्राणात्”

प्राणानां दुदयादनन्तरम् “अपानती” सायाह्न-समये अस्तङ्ग

च्छन्ती । ईदृश्या दीप्त्या युक्तः अतएव “महिषो” महान् सूर्यः †

“दिवम्” अन्तरिक्षं उदयास्तमयेर्मध्ये “व्यख्यत्” विचष्टे

प्रकाशयति [महे रचि महेष्टिप्रजिति, ओणादिकंष्टिषच् प्रत्ययः ।

चक्षिडः ख्याञ् (२, ४, ५४) छान्दसि लुङि ॥ अस्यतिवक्ति

ख्यातीत्यादिमा (२, १, ५२) लृरङादेशः ॥ ५ ॥ ४६

* उ० ६, १, ११, ३=क० ८, ८, ४७, ३० ।

† तयं वान्तिमे मिदम्—इति आ० ब्रा० ३, २, ९८ ।

‡ “महिषः”—इति महद्ग्रामस्तु कैष्टमं नैषष्टु कम् ३, ३ । “महान् कस्मान्म्यानेना
न्यान् जहाति” इति शकपूणि मंहनीयो भवतीति वा—इति निरु० नै० ३, १२ ।

॥ “छान्दसि लुङ् लृङ् लिट्”—इति पा० २, ४, ६ ।

३२ ३२ ३२ ३

२ २ २

२ २ २

२३

भ्राजाओवा ॥ ३ । प्रतिवस्तोरहद्यभासेहो । द्वाउश्वा ।

१ २

ज्योतिः ॥ ८ * ॥ ४७

“त्रिंशदाम” धामानि स्थानानि [वचनव्यत्ययः (३, १, ३८)] “वस्तोः” वामरस्य । अहीरात्रस्यावयवभूतानि । “अह” शब्दोऽवधारणे । “द्युभिः” सूर्यस्य दीप्तिभिरेव ॥ “विराजति” विराजते विशेषेण दीप्यते [व्यत्ययेनैकवचनम् (३, १, ३८)] । मुहूर्तान्यत्र धामान्युच्यन्ते । पञ्चदश रात्रेः पञ्चदशाङ्गः] “पतङ्गाय” पतति गच्छतीति पतङ्गः सूर्यः § तस्मै सूर्याय स्तुति-रूपा “वाक्” “प्रतिधीयते” प्रतिमुखं स्तोत्रभिर्विधीयते क्रियते । यदा “वस्तोः” अङ्गः “त्रिंशत्” “धाम” धामानि [घटिकाभिप्रायमेतत्] त्रिंशद्वटिकाः [अच्यन्तसंयोगे द्वितीया (३, ३, ५)] एतावत् कालं “द्युभिः” दीप्तिभि रसौ सूर्यो “विराजति” विशेषेण दीप्यते । तस्मिंश्च समये “वाक्” त्रयी-रूपा तस्मै “पतङ्गाय” “प्रतिधीयते” प्रतिमुखं धार्यते तं पूर्वं

* आ० गा० ३५०६, २, ८ ।

† “वस्तोः”—इति अहर्नामसु प्रथमं नैषण्ट् कम् (१, ८) ।

‡ “अह इति च ह इति च विनिग्रहाथैः । पूर्वण सम्प्रयुज्यते । अथ महेद करोत्वयमिदं हं करिष्यतीदं न करिष्यतीति”—इति निरु० मै० १, ५ ।

§ “द्योतत इति मतः”—इति निरु० मै० १, ६ ।

• § “पतङ्गाः”—इति अग्वनामसु द्वाविंशं नैषण्ट् कम् १, २५ ।

अथ सप्तमी ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अपत्येतायवोयंथानक्षत्रायन्त्यक्तभिः ।

१ २ ३ १ २

सूरायविश्वचक्षुसे ॥ ७ ॥ ४८ *

अथाष्टमी ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

अदृशन्नस्यकेतवोविरश्मयोजनाञ्चनु ।

१ २ ३ १ २

भ्राजन्तोऽग्नयोयथा ॥ ८ ॥ ४९ †

२ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २

हाउहाउहाउ । भ्राजाओवा । ३ । दिदीद्विवि

२ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २

श्वतस्पृथुः । उदुत्यञ्जाताश्वाइंदाइसांरम् । देवंवह
 सेवत इत्यर्थः ॥ [श्रूयते हि—“ऋग्भिः पूर्वाङ्गेदिवि देव
 ईयते, यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अङ्गः । सामवेदेनास्तमये
 महीयते वेदैरग्न्यस्त्रिभिरेति सूर्यः”—इति । यदा त्विह
 सूक्ते सारंप्राज्ञा आत्मस्तुतिस्तदा सूर्यात्मना स्तूयत इत्यवगन्त-
 व्यम् ॥ ६ ॥ ४७

* ऋ० १, ४, ७, २ ।

† ऋ० १, ४, ७, ३ ।

‡ “षडेन्द्राः परिधयस्तृणान्”—इति आ० ब्र० ३, १, २९ । तत्र प्रथमं सिद्धम् ।

१ २   २ २   २   १ २   २
न्तीःकाइताश्वाः२ः। दशविश्वायाश्सूराश्या२म्। अ

पत्येतायाज्ञवोयाश्था२ । नक्षत्रायन्तीयाक्त१भा२इः ।

सुरायविश्वाश्चंक्षा१मा२इ । अदृशन्नस्याइकाइता१वा२ः ।

२   २   १   २   २२   २   १   २   ५

विराजयोजाशनां आशने । भाजन्तो अग्राश्योयाश्था

२३। हाउ३हाउ। भाजाओवा। २। भाजाओ

३५५५५५ । ३ १ १ १ १ ३ २ ३ ४ ५ ॥ १ १ * ॥

† हाउरहाउ । शुक्राओवा । ३ । दिदीहिविश्नतए

शुः । उदुत्यञ्जाताइवाइदा१सा२रम् । दे३वंवहन्ती३

काइतांश्वाः । दृष्ट्वैवश्वायाश्चहराश्याम् । अपत्ये

तायाश्चोयास्था २ । नक्षत्रायन्तीयाक्त १ भा २ इ । मूरा

यविश्वाश्चाक्षांशसा^{१२}रइ । अहश्चनस्याश्काइताश्वा^२रः ।

* पा० गा० ३५० ६, २, ११ ।

+ तवैवेदं द्वितीयम् । : (आ० ब्रा० ३, २, १८).

२ २ १ २ २ २ १ २ १
विरश्मयोजाज्ञानाश्चाश्नू२। भ्राजन्तोअग्नाश्चोयां१था२३।

२२ २ ३ २२ २२ ३ २ ४
हाउ२हाउ। शुक्राओवा। ३। शुक्रा३ओप्रवा६पु६।

३११११
ई२३४५॥ १२ * ॥ ४८ ॥ ४९

“त्ये” “तायवः” “यथा” प्रसिद्धास्तस्करा इव “नक्षत्राणि”
देवगेहरूपाणि [“देवगृहा वै नक्षत्राणि”—इति श्रुत्यन्तरात् ।
यंहा, इह लोके मानुषा ये स्वर्गमाप्नुवन्ति ते नक्षत्ररूपेण
दृश्यन्ते। तथाच श्रूयते—“यो वा इह यंजते अमुं स लोकं
नक्षते तन्नक्षत्राणां नक्षत्रत्वम्”—इति। यद्वा, तेषां सुकृतिनां
ज्योतीर्षि नक्षत्राण्युच्यन्ते। “सुकृतां वा एतानि ज्योतीर्षि यन्न
क्षत्राणीति”—आम्नानात्। यांस्त्वस्वाह—“नक्षत्राणि नक्षतेर्गति
कर्मणो नैमानि नक्षत्राणीति च ब्राह्मणम्”—इति] यथाविधानि
नक्षत्राणि “अक्षुभिः” रात्रिभिः सह “अप यन्ति” अपगच्छन्ति।
“विश्वचक्षसे” विश्वस्य सर्वस्य प्रकाशकस्य “सूर्याय” सूर्यस्य
आगमनं दृष्टेति शेषः [तस्करा नक्षत्राणि च रात्रिभिः सह सूर्य
आगमिष्यतीत्याकुलायन्त इत्यर्थः। तायुरिति स्तेननाम (नै ३,
२४, ७) तायुस्तस्कर इति तन्नामसु पाठात्। अक्षुरिति
रात्रिनाम (नै ० १, ७, ४) शर्वरी अक्षुरिति तन्नामसु
पाठात् ॥ ७ ॥ ४८ :

अथ नवमी ।

^{३ १ २ ३ १ २} ^{२ १ २}
तरुणिविश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य ।

^{२ १ १ २} ^{३ २}
विश्वग्भासिरोचनम् ॥ ८ ॥ ५० ॥

अथ दशमी ।

^{२ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २} ^{२ २ ३ १ २}
प्रत्यङ्देवानां विशः प्रत्यङ्ङुदेषिमानुषान् ।

^{३ २ ३} ^{३ २ ३ २}
प्रत्यङ् विश्वस्वर्दशे ॥ १० ॥ ५१ ॥

अथ एकादशी ।

^{१ २} ^{३ १ २} ^{२ २ ३ २ ३} ^{१ २}
येनापावकचक्षसाभुरण्यन्तञ्जनाञ्चनु ।

^{१ २ ० ३ १ २}
त्वं त्ररुणपश्यसि ॥ ११ ॥ ५२ ॥

“अस्य” सूर्यस्य “केतवः” प्रज्ञापकाः “रश्मयः” दीप्तयः “जनान् अनुव्यदृश्यन्” जनान् सर्पान् अनुक्रमेण प्रेक्षन्ते । सर्वं जगत् प्रकाशयन्तीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“भ्राजन्तः” दीप्यमाना “अग्नय इव” ॥

“व्यदृश्यन्”-“प्रदृश्यन्”—इति पाठौ ॥ ८ ॥ ४८

* छाउरहाउ । भूताओवा । ३ । दिदीहिविश्वतस्पृ

थुः । तरणिर्विश्वाइदार्शाताः । ज्योतिष्कृदसीसूरा

याः । विश्वमाभासीश्रोत्राश्नाः । प्रत्यङ् देवा

नांवाइशाः । प्रत्यङ् देवीश्मानुषाः । प्रत्यङ्

विश्वस्रवाहंशाः । येनापावकाश्चाक्षसाः ।

भुरण्यन्तज्जाइनाश्नाः । त्वंसृणाश्पाश्याः ।

छाउरहाउ । भूताओवा । २ । भूताओपुवाइं५६ ।

३१११०

ईर३४५ ॥ १३ + ॥

* छाउरहाउ । तेजाओवा । ३ । दिदीहिविश्वतस्पृ

थुः । तरणिर्विश्वाइदार्शाताः । ज्योतिष्कृदसीसूरा

याः । विश्वमाभासीश्रोत्राश्नाः । प्रत्यङ् देवा

* तत्र तृतीयमिदम् (आ० ब्रा० ३, २, २८) ।

† आ० गा० ३५०, ६, २, १३ ।

‡ तत्र चतुर्थमिदम् (आ० ब्रा० ३, २, २८) ।

मावाश्इशाः । प्रत्यङ्मुदेषीश्मानुषाश्च । प्रत्यङ्

विश्वसूयार्हश्शाश्च । येनापावकाश्चाश्चाश्माश्च ।

भुरण्यन्तश्चाश्नाश्चाश्नश्च । त्वंवरुणाश्पाश्चाश्माश्च ।

चाउरहाउ । तेजाश्चावा । २ । तेजाश्चापुवार्हपुद् । ई२

३४५ ॥ १४ * ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२

हे “सूर्य” त्वं “तरणिः” प्रगन्ता अन्येन गन्तुं मशक्यस्य मह-
तोऽध्वनी गन्तासि । [तथाच स्मर्यते—“योजनानां महस्त्रि हे हे
शते हे च योजने । एकेन निमिषार्धेन क्रममाणं नमोस्तु ते”
—इति] यद्वा । उपासकानां रागात्तारयितासि [“प्रारोग्यं
भास्करादिच्छेत्”—इति स्मरणार्थं] तथा “विश्वदर्शतः” विश्वैः
सर्वैः प्राणिभिर्दर्शनीयः [आदित्य-दर्शनस्य चण्डालादि-दर्शन-
जनित-पाप-निवर्हण-हेतुत्वात् । तथाचापस्तम्बः—“दर्शने ज्योतिषां
दर्शनम्”—इति यद्वा, “विश्व” सर्वं भूतजातं “दर्शतं” द्रष्टव्यं
प्रकाश्यं येन स तथोक्तः] तथा “ज्योतिष्कृत” ज्योतिषः प्रका-

* आ० मा० ३५० ६, २. १४ ।

। “तरणिः”—इति निघण्टौ तु (२, १५) लिप्रनोरुपान्त्यं पदं । तरणिर्वोज-
नानां (४३० पृ०) मिति सन्द्-याव्यांशान्त्वमेव त्यच्यौ तार्कमिति ; माधवस्तु
“लिप्रं दाता वा”—इति ।

शस्य कर्त्ता, सर्वस्य वस्तुनः प्रकाशयितेत्यर्थः । यद्वा, चन्द्रादीनां [रात्रौ हि अस्तमये चन्द्रादिषु सूर्य-किरणाः प्रतिफलिताः अतोऽन्धकारं निवारयन्ति । यथा द्वारस्य दर्पणोपरि निपतिताः सूर्यरश्मयो गृहान्तर्वर्ति तमो निवारयन्ति तद्वदित्यर्थः] यस्मादेवं तस्मात् “विश्व” प्राप्तं “रोचनं” रोचमानम् “अन्तरिक्षम्” “आ” समन्तात् “भास्ति” प्रकाशयसि ॥

यद्वा, हे “सूर्य” अन्तर्यामितया सर्वस्य प्रेरक परमात्मन् ! “तरणिः” संसारव्यस्तारकोसि । यस्मात् त्वं “विश्वदर्शतः” विश्वैः सर्वैर्मुमुक्षुभिर्दर्शतो द्रष्टव्यः साक्षात्कर्तव्य इत्यर्थः [अधिष्ठान-साक्षात्कारे हि आरोपितं निवर्तते] “ज्योतिष्कृत्” ज्योतिषः सूर्यादेः कर्त्ता [तच्चास्मायते—“चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत”—इति*] इदृशस्त्वञ्चिद्रूपतया “विश्व” सर्वं दृश्यजातं “रोचमानं” दीप्यमानं यथा भवति तथा “आ भासि” प्रकाशयसि [मेघं न्यङ्करणे हि सर्वं जगत् दृश्यते ।†]

* “चन्द्रमामनसो जातश्चक्षोः मूर्ध्ना अजायत । ओवाद्वायुः प्राणश्च मुखे दग्निर्जायत”—इति य० मा० शा० सू० ३१ ख० १२ क० । ‘यथा दधार्दिन्द्रयाणि, गवादयः पशवः, ऋगादयो वेदाः, ब्राह्मणादयो मनुष्याश्च तस्मादुत्पन्नाः एवं चन्द्रादयो देवा अपि तस्मादेवोत्पन्ना इत्याह । मनसः सकाशात् चन्द्रमाः जातश्चक्षोः चक्षुषः सकाशात् सूर्यः अजायत । वायुः प्राणश्च ओवात् कर्णादजायत । मुखे दग्निर्जायत’—इति च तद्वाक्यार्थः मन्त्रैर्धरकृतम् ।

† “हे सूर्य ! त्वं ज्योतिष्कृत् तेजसः कर्त्तासि विश्वं साभासि प्रकाशयसि च अग्निर्विद्युश्चन्द्रश्चन्द्रप्रहृताकादिषु त्वदीयं तेज इत्यर्थः । कीदृशं विश्वम् ? रोचनं दीप्यमानं

तथाचान्नायते—“तमेवभान्तमनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभाति”—इति * ॥ ८ ॥ ५०

हे सूर्य ! त्वं “देवानां” “विशः” मरुन्नामकान् देवान् †
[“मरुतो वै देवानां विशः”—इति श्रुत्यन्तरात् । तामरुक्तञ्-
ज्जकान्देवान्] “प्रत्यङ् उदेषि” प्रतिगच्छन्नुदयं प्राप्नोषि ‡ ।
तेषां मभिमुखं यथा भवति तथेत्यर्थः । तथा “मानुषान्” मनु-
ष्यान् प्रत्यङ् उदेषि । तेऽपि यथात्मदभिमुख एव सूर्य उदेतीति
मन्यन्ते तथा “विश्वं” प्राप्तं “स्वः” द्यां लोकं “दृशे” द्रष्टुं
“प्रत्यङ्” उदेषि । यथा स्वर्लोक-वासिनो जनाः स्वस्याभिमुख्येन
पश्यन्ति तथा उदेष्टीत्यर्थः [एतदुक्तं भवति—ये लोकाः

तत् प्रकाशेनेति भावः । कीदृशंस्त्वं तरणिः तरत्यतिक्रामति नभोवर्त्मने तरणिः ।
‘अथविदभ्योऽनिरिति’ (उणा० २. ६८) तन्नेरनिप्रत्ययः । विश्वदर्शतः विश्वस्य
दर्शतः दर्शनीयः दृशेरतच् ॥”—इति वेददीपः ।

द्विरण्मथे परे कोऽग्रे विरजं ब्रह्म दिव्यकलम् । तच्छुभं ज्योतिषां ज्योतिस्तदा-
त्मविदो विदुः । न तच्च सूर्यो भाति न चन्द्रतारकं नेमा विशुतो भान्ति कुतोऽय मग्निः ।
तमेव भान्ति मनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वं मिदं विभाति”—इति मुण्डकोपनिषत्
२. १० ।

† “विशः”—इति, अग्नेर्जरितरिति व्याख्यायां (१५७ पृ०) प्रजाः । विशोविश
इति व्याख्यायां (२४४ पृ०) प्रजाः । यद्वाङ् इति व्याख्यायां प्रजाः, तत्रैव विशे गृहे
इति च । प्रवोमहे इति व्याख्यायां (६६० पृ०) प्रजाः । निषण्णु द्वितीय-तृतीये मनु-
ष्यनामसु चतुर्थे च ।

‡ “प्रत्यङ् उदेषि सर्वं मिदं विभाति । प्रत्यङ् उदं सर्वं मभि विपश्यसीति”—इति निरु-
६० ६, २४ ।

पश्यन्ति ते जनाः सर्वेऽपि स्वस्वाभिमुख्येन सूर्यं पश्यन्तीति * ।
तथाचाम्नायते—“तस्मात्सर्व एव मन्यन्ते मां प्रत्युद्गातु” —
इति ॥ १० ॥ ५१.

हे “पावक” सर्वस्य शोधक ! “वरुण” अनिष्ट-वारक सूर्य !
त्वं “जनान्” प्राणिनः “भुरण्यन्तं” धारयन्तं पोषयन्तं वा इमं
लोकं † “येन” ‡ “चक्षसा” • प्रकाशिनानु पश्यसि अनुक्रमेण
प्रकाशयसि तं प्रकाशं स्तुम इति शेषः । यद्वा, उत्तरस्या मृचि
सम्बन्धः तेन चक्षुसा उद्देशीति ॥ । तथाच यास्कैर्नोक्तः §—
तत्ते वयं स्तुम इति वाक्यशेषोऽपि वीत्तरस्या मन्वयस्तेन व्याख्या-
तीति (निरु० दे० ६, २२) ॥ ११ ॥ ५२

* “अपि वैतस्या मव १ येनापावक . . . । तैव नो जनानभि वि पश्यसि”—
इति निरु० ६, २५-२६ ।

† “भुरण्यमिति क्षिप्रनाम भुरण्यः शक्तिभूरि मध्यान् नयति स्वर्गस्य लोक-
स्यापि बौद्धा तत्सम्पाती भुरण्यरनेन पावकख्यानेन भुरण्यन्त जनांश्चतुर्वरुण पश्यसि”—
इति निरु० दे० ५, २२ ।

‡ मृचि तु “येना”—इति पाठः । तच्च द्वाच इति (६, ३, १२५) दीर्घः ।

॥ “सर्वस्ये पक्ष्याकारेणाग्निधीयते” तद्रूप मात्मानं सम्याक् मुक्तिं भाप्नोति तदयं
प्रार्थ्यते—ह पावक शोधक येन चक्षसा दर्शनेन त्वं भुरण्यन् मेतुपश्यसि ; क्षिप्रपाती
प्रची भुरण्यः, भुरण्यमात्मानं करोति भुरण्यसि, भुरण्यतीति भुरण्यन्-तम् ; क्षिप्रनात्
भनृप्रत्ययः । सर्वमध्याजिनं भुरण्यपुक्तिरूपात्मानं कृत्वा स्वर्गच्छन् येन चक्षसातु-
पश्यसीत्यर्थः । तेन चक्षसा जनानस्मानपि भुरण्यतः हे वरुण त्वं पश्य वरुणः सूर्यः—
इति वेददीपः थ० मा० शा० सं० ३३ अ० २६ क० ।

§ “अपि वीत्तरस्यामित्यन्तमेव यास्क वचनम्” अन्वयेत्यादित्यर्थः ॥

* हाउरहाउ । सत्याओवा । ३ । दिदीहिंविश्वत

स्पृथुः । उद्यामेपिराज्ञाःपाश्र्थ २ । अहामिमानो३

आक्तूभा २इः । पश्यञ्जन्मानी३सूराश्या २ । अयुक्त

सप्ता३शून्य १वा २ः । सूरोरथस्या३नाप्ताश्या २ः । ता

भिर्यातिस्वा३यूक्ता३भी २ः । सप्तत्वाहरी३तोरा३श्या २

इ । वहन्तिदेवा३सूराश्या २ । शोत्रिष्केश्वी३चात्ता३णा

२३ । हाउ३हाउ । सत्याओवा । ३ । सत्या३ओ३वा३५

६ । ई२३४५ ॥ १५ ॥

* हाउरहाउ । कृताओवा । ३ । दिदीहिंविश्वतस्पृ

थुः । उद्यामेपिराज्ञाःपाश्र्थ २ । अहामिमानो३आक्तू

१भा २इः । पश्यञ्जन्मानी३सूराश्या २ । अयुक्तमप्ता३

तत्र प्रथमं मिदम् (आ० ब्रा० ३, २, २६) ।

† आ० गी० ३५० ६, २, १५ ।

‡ तत्रान्तिमं षष्ठं मिदम् (आ० गी० ३, २, २६) ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
शून्ध्युश्वा २ः । सूरोरथस्याऽनाप्ताश्या २ः । ताभिर्याति

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
स्वाय्यूक्ताश्दभी २ः । सप्तत्वाहरीश्वोराश्या २इ । वह

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
न्तिदेवाऽसूराश्या २ । शोचिष्के शंवीश्चाक्षाश्या २इ । द्वाउ

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
द्वाउद्वाउ । ऋताओवा । ३ । ऋताओपुवा २इ । ई २

३४५ ॥ १६ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५

हे “सूर्य !” त्वं “पृथु” सुविस्तोर्ण “रजः” लोकं [“लोका
रजांस्यचन्ते” “—इति” यास्क वचनात्] द्युलोकं “दयाम्”
अन्तरिक्षलोकम् “उदेषि” उद्वच्छसि † । किं कुर्वन् ? अंहानि
“अक्तुभिः” रात्रिभिः सह “मिमानः” उन्मानयन् [आदिभ्यगत्य-
धीनत्वादहोरात्र-विभागस्य] तथा “जन्मानि” जननयन्ति
भूतजातानि “पश्यन्” प्रकाशयन् ॥

“उदयाम्”-“विदयाम्”—इति पाठौ ॥ १२ ॥ ५३*

* आ० गा० ३५० ६, २, १६ ।

† “रजो रजतम् । ज्योती रज्जु उच्यते । उदकं रज उच्यते । लोका रजांस्यचन्ते
अह गहनो रजसो उच्यते । रजांसि चित्वा विधुरन्ति तन्वा इत्यपि निगमो भवति”—
इति निरु० ४, १९ ।

‡ “अपि यां रजश्च पृथु महान् स्त्रीक महानि च मिमानोऽक्तुभीरात्रिभिः सह
पश्यन्जन्मानि जातानि सूर्य” = पि वा पर्वस्याम्—इति यास्कः दै० ६, २९ ।

“सूरः” सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः* “शुभ्युवः” शोधिका अश्व-
स्त्रियः † । तादृशीः “सप्त” सप्त-सङ्ख्याकाः ‡ । “अयुक्त” स्व-रथे
योजितवान् ¶ । कीदृशीः ? “रथस्य” “नम्यः” नृपातयित्राः ।
याभिर्युक्तो रथो याति न प्रतति इदृशीरित्यर्थः । एवभूताभिस्ता-
भिरश्वस्त्रोभिः “स्वयुक्तिभिः” स्वकीय-योजनैश्च रथे सम्बद्धाभिः
“याति” यन्नगृहं प्रत्यागच्छति । अतस्तस्मै हविर्दातव्यमिति
वाक्यशेषः ॥ १३ ॥ ५४

हे “सूर्य !” “देवं” द्यातमान् । “विचक्षण !” सर्वस्य प्रका-

* सूरशब्दः सूर्याद्यांश्च सर्वत्र—४०१, २, ४, ३—१, १, ४, ४—५, २, ३, ७—७०
४, १, ८, १—४, २, १, १९—५, १, ८, २—५, १, ८, २—६, १, २, १—६, ०१, ४, २
—८, १, ४, १ । सोमार्थज्ञानयोरेव—३० ३, १, ५, १—४, १, २०. २॥

† “शुभ्युवः शुभ्युरादित्यो भक्तिं शोधनात् तत्स्व । * * * * * शुक्लनिरपि
शुभ्युवश्च शोधनादेवोदकचरो भक्तिः । आपोऽपि शुभ्युव उच्यन्ते शोधनोदेव-
—इति निरु० नै० ४, १६ ।

‡ “सप्त सप्ता सप्त्या सप्तादित्यरश्मय इति कर्त्तुम्”—इति निरु० नै० ४, २६ ।
“सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमित्यादि निरु० नै० ४, २७ । “सप्त प्राणाः प्रभवन्ति तस्मात्
सप्तार्चिषः समिधः सप्त होमाः । सप्त इमे लोका येषु चरन्ति प्राणा गृहाशया नि-
हिताः सप्त सप्त”—इति मु० ७० २, १ ।

¶ “रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरस्तात् सतो वयं यत्र कामयते सुपारथिः । कल्याण-
सारथि रभौशूनां महिमानं पूजयामि मनः पश्चात् सन्तोऽनुयच्छन्ति रश्मयः”—इति
निरु० दे० १, १६ । अथर्व—“रथं क्षिप्रं सारतं मेघं वर्षं श्वणीयं मङ्गैर्यामह
आ यस्मिन्मस्यौ सुरमणोयान्मुदकानि विभक्तौ सचा मरुद्भिः सह रोदसी”—इति
निरु० दे० ५, ५० ।

शयितः । “सप्त” सप्त सङ्ख्याकाः “हरितः” अश्वः *रस-हरण-
शीला रश्मयो वा “त्वा” त्वा “वहन्ति” प्राप्नुवन्ति । कौटुशम् ?
“रथे” अवस्थित मिति शेषः । तथा “शोचिष्केश” शोचीषि ।
तेजांस्येव यस्मिन् केशा द्वे ॥ दृश्यन्ते स तथोक्तस्त मिति § ॥ .

॥ १४ ॥ ५५

इति सायणाचार्यविरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

कन्दोव्याख्याने षष्ठीऽध्यावस्य पञ्चमः खण्डः ॥

* “हरितश्चादित्यस्य” — इति अश्वविशेषणनामसु निघ० १, १५, ३ । “अश्वः
कप्यादस्तत्तेऽध्वान महाशनो भवन्तीति वा । + * * । तस्याश्ववत् देवतावच्च निगमा
भवन्ति” — इत्यादि निरु० नै० २, २७ ; दे० ४, ३०-३१ ।

† “सप्त ऋषयः” — इति रश्मिनामसु निघ० १, ५, १३ । अत च यास्कः “रश्मिर्य
मनात्” — इत्यादि निरु० नै० २, १५ ।

— ‡ “शोचिः” — इति ज्वलन्नामधेयं षष्ठं देवगुक्तम् १, १७ ।

¶ “केशी केशा रश्मयस्तैस्तद्वान् भवन्ति काशनादा प्रकाशनादा । तस्येषा
भवति * * * । केशीदं सर्वं मिदं मभि विपश्यति केशीदं ज्योतिरुच्यत इत्यादित्य माह ।
अथाप्येते इतर ज्योतिषो केशिनो उच्येते भूमेनाग्नी रजसा च मध्यमः । * * * ।
एकं एषा मित्यग्निः पृथिवीं दहति । सर्वं मेकोऽभि विपश्यति कर्मभि रादित्यो गति-
रेकस्य दृश्यते न रूपं मध्यमस्य” — इति निरु० दे० ६, २५-२६-२७ ।

§ “सप्तैतानादित्य रश्मिनयमादित्यो गिरति मध्यस्थानोर्ध्वं शब्दो यत एतस्मिंस्तिष्ठति
तानि धीतिभिश्च मनसा च विपर्ययन्ति परि भुवः परिभवन्ति सर्वाणि कर्माणि वर्षः
कर्मणेत्यादिदेवतम् । अर्थाध्यात्मं सप्तैतानीन्द्रियाण्यधमात्मा गिरति मध्यस्थानोर्ध्वं शब्दो
यान्यस्मिंस्तिष्ठति तानि धीतिभिश्च मनसा च विपर्ययन्ति परि भुवः परिभवन्ति सर्वा-
णीन्द्रियाणि ज्ञानकर्मणेत्यात्म गतिमाचष्टे” — इति निरु० प० १, ५१ ।

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्द निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ ६ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिक-मार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-वुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कन्दोव्याख्याने आरण्यप्रवाश्वेतव्यः

षष्ठोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ समाप्तम् आरण्यम् पर्व आरण्यकाण्डं वा ॥

॥ इति चतुर्थम्पव

॥ सामवेद संहितायां कन्दार्चिकः समाप्तः ॥

॥ श्री नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेदसंहिता ॥

तव

॥ अथ महानामन्याचिकः ॥ *

(भाष्यकृतोभूमिका)

ऐन्द्रोरथ महानाम्नीः शक्नीर्वा विकर्षिताः ।

पञ्चभिः संहिता अन्ते सुरैषपदनामभिः ॥

एताः प्रकृतितस्तिस्त्र उपसर्गैस्तु संयुताः ।

नव सङ्ख्या इति प्राहुर्वेदाध्ययनशालिनः ॥

ऐतरेयब्राह्मणेऽपि शस्त्रे षोडशि-नामके ।

तिस्रः प्रोक्ता महानाम्नीस्त्रैलोक्यात्मत्ववर्णनात् ॥

॥ महानाम्नीनां प्राठस्तु न तु छन्दश्चाचिके नापि जतराचिके परं छन्दश्चाचिके
समाप्ते तत्पुस्तकान्त्यभाग एव सर्वत्र दृश्यते, एव मारथ्यगाने 'समाप्ते च ततोऽन्तरं'
महानाम्नी-सामप्राठस्तवैव पुस्तके सर्वत्रेति परिशिष्टत्वं सासा मस्य च ज्ञायत इति
छन्दश्चाचिकान्ते एव व्याख्यातवान् भगवान् सायणः ।

तत्र हि महानाम्नीना मुपसर्गानुपसृज्ययं वै लोकाः प्रथमा
महानाम्नान्तरिचलोकी द्वितीयाऽसौ लोकस्तृतीयेति । नन्वेताः
शक्करीच्छन्दस्का व्याक्रियन्त इ युक्ताश्चेत् षट्पञ्चाशदक्षराः स्युः ।
तथा च 'ममाम्नातं चतुर्विंशत्यादि चतुरक्षरमिति (पि०) ।
अस्यार्थः—गायत्र्यादीना मतिष्ठत्यन्तानां छन्दासां चतुर्विंशत्यक्षरा
ण्यारभ्य उत्तरोत्तरं चतुर्षु चतुर्षु अक्षरेष्वधिकेषु संस्तु उष्णि-
गादि-छन्दांसि जायन्ते* । एवं क्रमशोऽक्षराधिक्ये सति शक्करी
षट्पञ्चाशदक्षरा सम्भवतीति । एता ऋचस्तु शक्करीभ्योऽधि-
काक्षरा दृश्यन्ते । तस्मादामा मुपसर्गार्चरैराधिक्यं न तु स्वतः
इति ज्ञायते । तर्हि के पुनरुपसर्गाः ? के पुनः शाक्कराः पादाः ?
इत्युच्यते—

* कन्दोसि		अतिच्छन्दांसि		विच्छन्दांसि	
कन्दोनाम	अक्षरसंख्या	कन्दोनाम	अक्षरसंख्या	कन्दोनाम	अक्षरसंख्या
१ गायत्री	२४	१ अतिजगती	५२	१ छतिः	८०
२ उष्णिक्	२८	२ शक्करी	५६	२ प्रछतिः	८४
३ अनुष्टुप	३२	३ अतिशक्करी	६०	३ आछतिः	८८
४ बृहती	३६	४ अष्टिः	६४	४ विछतिः	९२
५ पङ्क्तिः	४०	५ अत्यष्टिः	६८	५ संस्कृतिः	९६
६ तिष्ठुप	४४	६ धृतिः	७२	६ अतिछतिः	१००
७ जगती	४८	७ अतिधृतिः	७६	७ उत्तछतिः	१०४

प्रथमा । “विदामघवन्विदा”-इति द्विपदा ऋगुपसर्गः ।
 ततः “शिच्चाश्वीनाम्पते”-इत्याद्यास्त्रयोऽष्टाक्षराः शाकराः ।
 ततः “स्वर्णांशुः”-इति पञ्चाक्षरः पादः । अत्राक्षर-विश्लेषेण
 पञ्चाक्षरत्वं द्रष्टव्यम् । “प्रचेतनप्रचेतयः”-इत्यष्टाक्षरः । एतौः
 हावुपसर्गसज्जौ । “इन्द्रद्युम्नायनइषे”-इति पादोऽष्टाक्षरः
 शाकरः । “एवाहिशक्रः”-इति पञ्चाक्षर उपसर्गः । “रायेवा-
 जायवज्जिवः”-इत्याद्यास्त्रयः पादाः शाकराः । “आयाहिपि-
 बमतस्व”-इति पादोऽष्टाक्षर उपसर्गः । इत्येव सृक्
 प्रथमा ॥

अथ द्वितीया । “विद्वारायेसुवीर्यम्”-इति द्विपदा उपसर्गः ।
 “मृष्टिष्ठवज्जिन्वृञ्जसे”-इत्याद्यास्त्रयोऽष्टाक्षराः पादाः शाक-
 राः । ततः “अंशुर्नशीचिः”-इति पञ्चाक्षरः पादः । “चिकि-
 त्वोअभिनोनय”-इति पादः । एतौ हावुपसर्गौ । “इन्द्रोविदे-
 तमुस्तुहि”-इति पादोऽष्टाक्षरः शाकरः । “ईशेहिशक्रः”-इति
 पञ्चाक्षरः पाद उपसर्गः । “तमृतयेहवामहे”-इत्याद्यास्त्रयो-
 ऽष्टाक्षराः पादाः शाकराः । “क्रतुश्चन्द्रकृतमृहत्”-इति पाद
 उपसर्गः । इत्येवं द्वितीया ॥

तृतीयस्याः । “इन्द्रम्वनस्यमातयेहवामहे”-इति द्विपदा
 उपसर्गः । “सनःस्वर्षत्”-इत्याद्यास्त्रयोऽष्टाक्षराः शाकराः
 पादाः । “अंशुर्मदाय”-इति पञ्चाक्षरः पादः । “सुम्नआधेहि

नीवसो"—इत्यष्टाक्षरः पादः । एतौ द्वावुपसर्गाः । "पूर्तिः-
शक्तिश्चस्यते"—इति पादोऽष्टाक्षरः शाकरः । "वशीहिंशकः"
—इति पञ्चाक्षर उपसर्गः । "नूनन्तत्रव्यसत्रसे"—इत्याद्यास्तयो
ऽष्टाक्षराः शाकराः । "शूरीयोगोषुगच्छति"—इति पादो
द्वावुपसर्गाविति तृतीया ऋक् सम्पन्ना ॥

अत्र प्रथमायाः सप्त शाकराणि पदानि, पञ्चोपसर्गाः ।
एवं द्वितीयस्या अपि पदान्युपसर्गाः । तृतीयायास्तु सप्त शाक-
राणि पदानि, षडुपसर्गाः । इत्युक्तार्था निदानकल्पे सूत्रादिकं
सम्यगालोचयद्भिः पूर्वाचार्यैः श्लोकद्वये सङ्गृह्य दर्शितः—

“प्रथमं द्विपदा, त्रीणि शाकराणि मदान्यतः ।

पञ्चाक्षराष्टाक्षरी चोपसर्गाविकश्च शाकरः ॥ १ ॥

पञ्चाक्षर उपसर्गोऽथ त्रयस्ते बहिरन्तिमः ।

इय माद्या ; द्वितीयैवं ; तृतीया पुनरन्तिमः ।

अधिकोऽष्टाक्षरः पाद उपसर्ग इति स्थितिः ॥ २ ॥”—इति ॥

अत्र सर्वोपसर्गान् परित्यज्य केवल-पदमृताक्षर-सङ्ख्यायां
कृतायां षडधिकं पञ्चाक्षर-सङ्ख्यायां कान्यक्षराणि जायन्ते । अतस्तद-
द्वितीया शक्यतीति न विरोधः ॥ एतासु गीयते साम यत्तच्छा-
कुरं मुच्यते । तत्पञ्चमेऽङ्गि पृष्ठेषु होतः पृष्ठं विधीयते ।

उपसर्गैः संयुतानां मासा मिन्द्रोऽधिदेवता ।

माध्यन्दिनं यत् सवनं सर्वं मैन्द्रं मिति स्थितम् ॥

अत्रैवाश्वलायनेन स्वत्राक्षण मनुसरता कश्चिद्विशेषोऽनुष्टुब्
गायत्री सम्पादनादिर्दर्शितः—

“प्रचेतनप्रचेतयायाहिपिबमत्सं ।

क्रतुश्चन्द्रऋतम्बृहत्सूत्राधेहि नोवसः ॥” —इति । *

“चिकित्वा अभिनो नयशूरो योगोषु गच्छति ।

सखा मुशेवो अद्वयः ॥” —इति । †

गायत्रादिरित्येव मादिः एष तु प्रयोग-सौकर्यार्थः ।
अस्माभिस्त्वदानी मर्थ-सौकर्यार्थं क्रमेण सोपसर्गा ऋचो
व्याख्याताः । ‡

* एषानुष्टुप् सम्यग्ना, अष्टाक्षर-चतुष्पदालस्य सम्पादनात् ।

† एषा गायत्री सम्यग्ना, अष्टाक्षर-त्रिपदालस्य सम्पादनात् ।

‡ ग्रन्थकारादयो हि ग्रन्थनीयं व्याख्येयं वा प्रथमं स्व मनस्येवं सम्पाद्यते, ततश्च ले-
खन्यादिभिः काश्यतेऽतोऽत्र ‘व्याख्याताः’—इति भूतप्रयोगो नासाधुः, “कौमुदीयं विर-
च्यते”—इत्यादावप्येवं भवेत् ।

॥ हरिः ओम् ॥

(प्रथमास्तिस्रः)

५१ ५ ६ २ ११ १२ १ १३
विदामघवन्विदागातुमनुशः शिषो दिशः ।

१ २ ३ १ २ ३
शिशाशचीनाम्यतेपूर्वाणाम्पुं वसो ॥ १ ॥

३ २३ १ २ ३ २ २
आभिष्टमभिष्टिभिः स्वाऽर्न्नाऽऽः ।

१२ ११ २ १ ० ३ १ २ ३ २
प्रचेतनप्रचेतयेन्द्रद्युम्नायनद्वेषे ॥ २ ॥

३२३ १ २ ३ १२ १२
एवादिशक्रीरायेवाजायवज्जिवः

१२ ३ ५ ३ १ २
शविष्ठवज्जिन्नृञ्जसेमऽदिष्ठ

३ २३ १ २ ३ २३ १२
वज्जिन्नृञ्जसआयादिपिवमत्स्व ॥ ३ ॥ १ ॥

१ २ ११२ २ १ १२१
* ए२ । विदामघवन्विदाः । गातुमनुशः शिषः ।

१ २ ५ १२ १ २ २ २ २
दाइशा३१उवा२३ । ई३४डा । ए२ । शिशाशचीनाम्य

१ २ २२ १२ १ ५ २ २
ताइ । पूर्वाणाम्पुं वसो २ । वसा३१उवा२३ । ई३४डा । आ

लकारे रूपम् *] यत्स्वः सर्वज्ञः तस्मात् “गातु” यजमान-
गन्तव्यः देशं † “विदाः” जानीहि । यद्वा, गातुर्गायतेः
स्तुतिकर्मणः ‡ त्वदर्थं क्रियमाणां स्तुतिः स्तुतिं विद्धि । ततो
“दिशः” यजमानस्य साधुमार्गेण स्वर्गे गन्तुं मार्गान् “अनु-
शंसिषः” अनुशंसोऽपदिशं बोधयेति, यावत् [शंसतेः
पञ्चम-लकारे (पा० ३, ४, ७,) रूपम् । अडागमः ॥]—अयं
मुपसर्गभागः ॥

अथ शाक्तरभाग माह—“शिक्षाशंचीनाम्पतेपूर्वीणाम्पुरु-
वसो । आभिष्टमभिष्टिभिः”—इति । हे “शचीनाम्पते” शची-
शब्देन कर्म प्रज्ञा वा § “पूर्वीणां” बृह्दोनां ॥ शचीनां पते
स्त्रामिन् ! हे “पुरुवसो” पुरु प्रभूतं वसु धनं यस्य तस्य
सम्बोधनं हे प्रभूतधनेन्द्र ! “आभिः” इदानीं क्रियमाणाभिः
“अभिष्टिभिः” अभ्येषणाभिः प्रार्थन्यभिः स्तुतिभि रस्मदीयाभि

* * लेटीत्यर्थः (पा० ३, ४, ७) ।

† “गातुः”—इति पृथिवी-नामसु विंशं नैषण्टकम् २, १ । “गातुं यज्ञाय गातुं
यज्ञपतय इत्यपि निगमो भवति । गमनं यज्ञाय गमनं यज्ञपतये”—इति निरु० नै०
४, २ ।

‡ “गायति”—इति स्तुति-कर्मसु द्वितीयं नैषण्टकम् ३, १४ ।

॥ “लेटोऽडाट्ट” —इति प्रा० ३, ४, ८४ ।

• § “शची”—इति कर्मज्ञासु द्वाचत्वारिंशत्तमं नैषण्टकम् (२, १) ; प्रज्ञानामसु
त्वष्टमं (३, ८०) ।

॥ “पुरु” —इति वज्रनामसु तृतीयं नैषण्टकम् ३, १ ।

हेतुभिः “शिक्ष” * [शिक्षतिर्दानकर्मा (निघ० ३, २०, ८)]
 देहि वसूनीति] शेषः । पुरुवसो-इति सम्बोधन-सामर्थ्याद्वसू-
 नीति लभ्यते ॥

अथोपसर्गभाग माह—“स्वर्णांशुः । प्रचेतनप्रचेतये”—
 इति । स्वः, न, अंशुरिति प्रद्वयम् । स्वरादित्यः, † नकार
 उपमाधीयः ‡ । स्वः, इव [अंशुः अश्रुतिर्व्याप्तिकर्मणः (निघ०
 २, १८, १०)] व्याप्तो भवतीन्द्रः । हे “प्रचेतन” प्रकृष्टा चेतना
 बुद्धिर्यस्यांसौ तस्य सम्बोधनं हे प्रशस्तज्ञानेन्द्र ! “प्रचेतय”
 अस्मदीयां भक्ति मवधारय जानीहि ॥

अथोभयभाग माह—“द्युम्नायनद्रपएवाहिशक्रः”—इति । हे
 इन्द्र ! “नः” अस्मभ्यं “द्युम्नाय” [“द्युम्नं द्योततेर्यशोवान्नं वा”
 —इति यास्कः (नै० ५, ५)] यशसे यद्वा, द्युम्नाय [धननामैतत्
 (निघ० २, १०, १३) धनलभाय] “इषे” अन्नलाभाय च भव
 [आख्यातार्थान्धारः । हि शब्दः कारण-परः] “हि” यस्मात्
 त्वं “शक्रः” धन-दाने समर्थ एव भवसि । तस्माद्वनादिकं
 प्रयच्छ ॥

* मन्त्रे तु “शिक्षा”—इति दीर्घान्तः पाठः “द्राचोऽतस्त्रिः (पा० ६, ३, १२४)
 —इति दीर्घः ।

† स्वरादित्यो भवति—इत्यादि निरु० नै० २, १४ ।

‡ “नेति प्रतिषेधाधीनो भाषाया मुभय मन्वध्यायं नेन्द्र देव समंसतेति प्रतिषे-

(द्वितीयां स्तिष्ठः)

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 विदारये सुवीर्यं भवो वा जानास्यतिर्वशां अनु ।

१ २ ३ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
 मंहिष्ठवज्रिन् वृञ्जसे यः शविष्ठः शूराणाम् ॥ ४ ॥

अथ शाक्तरभाग माह—“राये वा जायवञ्जिवः । शविष्ठवज्रिन् वृञ्जसे मंहिष्ठवज्रिन् वृञ्जसे”—इति । हे “वज्रिवः” वज्रवन्निन्द्र ! एकोमत्वर्थी योऽनुवादः । यद्वा, वज्रः व्रजनं गमनं तद्वान्वज्री । अथवा वज्रायुधं तद्वन्निन्द्र ! “राये” धनलाभाय “वाजाय” अन्नलाभाय च प्रसन्नो भवेति शेषः । हे “शविष्ठ” अतिशयेन बलवन् ! हे “वज्रिन्” इन्द्र ! “वृञ्जसे” [वृञ्जतिः प्रसाधन-कर्म] (निघ० ३, ५, ८) । अस्माभिर्धनलाभार्थं प्रसाध्यसे । यद्वा, [वृञ्जतिः पञ्चमेलकारे (पाठः ३, ४, ७) रूपम्] प्रसाधय अस्मान्नादिभिः समृद्धान् कुर्वित्यर्थः । हे “मंहिष्ठ” [मंहतेर्दानकर्मणः] अतिशयेन दानशील पूज्य ! वा हे “वज्रिन्” “वृञ्जसे” अस्माभिः प्रसाध्यसे ॥

अथापरभागमाह—“आयाहि पिब मत्सु” —इति । यस्मादेवं तस्मात् “आयाहि” अस्मदीयं यज्ञं प्रत्यगच्छ । आगत्य च पिब । त्वं सोमं पीत्वा “मत्सु” हृष्टो भवेति ॥ (१-२-३) ॥

षाथीयः पुरस्तादुपचारस्तस्य यत् प्रतिषेधति । दुर्मदासो न सुरायामित्युपमाधीय उपरिष्ठादुपचारस्तस्य येनोपमिसौते—इति निरु० नि० १, ४ ।

^{१२ २२ ४१ २५ २३ ४ २}
योम॒हिष्ठोमघोनाम॒शुर्न॒शोचिः ।

^{१ २ ४ १२ ११ २ ४ २}
चिकित्वो॒अभिनोनयेन्द्रो॒विदेतुमुस्तु॒हि ॥ ५ ॥

^{२ ३ २ २ २ ३ ४ १ २ ३ १ २}
ई॒शेहि॒शक्रस्तमू॒तये॒हवाम॑हेजे॒तारम॑पराजितम् ।

^{१ २ ३ २ ४ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २}
सनः॒ स्वर्षद॑तिदिपः॒क्रतु॑श्चन्द्र॒ऋतम्बृ॑हत् ॥ ६ ॥ २

^{१ २ २ १ २ २ २ १ १ २ २ २}
ए॒२ । वि॒दार॒ये॒सुवी॑रियाम् । भुवो॒वाजा॑नाम्यतिर्व

^{१ २ २ ५ १ १}
शा॒२ । अ॒नुआ॑३१उ॒वार३ । ई॒३४डा । ए॒२ । म॒हि

^{२ १ १ २ ५ २ २}
ष्ठव॒जिन्नु॒ञ्जमा॑इ । यः॒शवि॑ष्ठः॒गृह॑रा॒णा३१उ॒वार३ । ई॒३४

^{२ १ २ ५ २ २ ५}
डा । योम॒हिष्ठोम॑घो॒र । ना३१उ॒वार३ । ई॒३४डा ।

^{२ १ २ ५ १ २ ५ १}
अ॒शुर्न॒शोचा॑रइः । हा३१उ॒वार३ । ई॒३४डा । चाइ ।

^{१ २ २ १ १ २ १ १}
कित्वो॒अभिनोन॑या । ई॒न्द्रो । वि॒देत॑मू॒रस्तु॒हाइ । इडा ।

^{१ २ २ १ १ २ १ १}
ई॒न्द्रो । वि॒देत॑मू॒रस्तु॒हाइ । अथा । ई॒न्द्रो । वि॒देत॑मू॒

^{१ १ १ २ २ २ २ २}
रस्तु॒हाइ । इडा । ई॒शेहि॒शक्रस्तमू॒तये॒हवा॑श्मा३॒हाइ ।

जेतारमपरा३ । जाइतांम् । सनःस्वर्षदतां२३होइ ।

दाइषा३१उवा२३ । इट्टइडा२३४५ । कांतू । क्कन्द

कृतारम्बृहात् । इडा२३४५ ॥—

अथ द्वितीयाया मृचि प्रथमं हिपदा माह—“विदाराये .
सुवीर्यभुवोवाजानाम्पतिर्वशांश्चम्विति । हे इन्द्र ! “सुवीर्य”
शोभनीवीरः पुत्रः शोभनपुत्रोद्भव-सामर्थ्यम् ! यद्वा, शोभनवीर्यं
युद्धादिष्वपराजयं “विदाः” लभय प्रापय । किमर्थम् ? “राये”
धनार्थम् धनं दक्षितु मित्यर्थः । “वाजानां” सेनानां बलानां
वं “पतिः” स्वामी त्वं “भुवः” भवसि । “वशान्” वशः
कर्मणिवंशिरण्योरित्यप्रत्ययः । काम्यमानानर्थान् “अनु” अभि
लक्ष्य यथाकाम मित्यर्थः । यद्वा वशांस्त्वदर्धानान् यजमानान्
“भुवः” भावयसि [भवतेः पञ्चमलकारे (पा० ३, ४, ७) रूपम् ।
“भूसुवींस्तिडि” (पा० ७, ४, ८)—इति गुण-प्रतिषेधः ॥

अथ स्तौयमाग माह—“मंहिष्ठत्रजिबृज्जसेयःशविष्ठः .
शूराणाम् । योमंहिष्ठोमघोनाम्”—इति । हे “मंहिष्ठ”
अतिशयेन बलवान् ! “यः” जः “मघोनां” मघशब्दो धननाची
तद्वतां मध्ये मंहिष्ठः अतिशयेन दाताः तस्मादस्माभिर्जनार्थं
प्रसाध्यसे ॥

अथोपसर्गभाग माह—“अंशुर्न शोचिः । चिकित्वा अभिनोनया” इति “अंशुर्न” व्यास आदित्य इव शोचिर्दीप्तो भवतीन्द्रः [शच दीप्तौ (भा०, आ०)] शुद्धः [शुचेर्मत्वर्थीयलोपः] शोचिष्मान् । अथ प्रत्यक्षस्तुति—हे “चिकित्वः” चिकित्वन् [मतुवसोरुसम्बुद्धौ छन्दसि (पा० ८, ३, १)]—इति कृत्वम्] ज्ञानवन्निन्द्र ! “नः” अस्मान् अभि लक्ष्य “नय” भनादि प्रापय ॥

अथ भागद्वयं मिलित्वाह—“इन्द्रो विदेत मुस्तुहि । ईशे हि शक्रः”—इति । “इन्द्रः” परमैश्वर्ययुक्तः । “विदे” विद्यते सर्वं ज्ञायते “तमु” तमेवेन्द्र “स्तुहि” स्तुतिं कुर्विति । ऋषिरात्मानमेव शास्ति । “हि”, अस्मात् “शक्रः” शत्रु-हन्तृ-समर्थ इन्द्रः “ईशे” ईष्टे सर्वस्येति तस्मात् तमेव स्तुहीति समन्वयः ॥

अथ शाकरं भाग माह—“तस्मूतयेह वामहे जितारमपराजितम् । सनः स्वर्षदतिहिषः”—इति । “तम् इन्द्रम्” “जतये” अस्मद्रक्षणार्थं “हवामहे” आह्वयामहे । क्रीटशम् ? “जितारं” युद्धेषु शत्रुजयशीलं [ताच्छील्ये टन् प्रत्ययः (पा० ३, २, १३५)] । अतएव अपराजितं न काप्यन्यैः पराजितम् । “तः” इन्द्रः “नः” अस्माकं “हिषः” द्वेष्टृन् “अति स्वर्षतु” अत्यर्थं भुपतपतु विनाशयतु ! स्व शब्दोपतापयोरित्यस्मात् पुञ्चम-तकारेरुम् । अथ वा

(तृतीयां स्तस्रः)

२३१२ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२

इन्द्रश्चनस्यसातये हवामहे जेतारमपराजितम् ।

१२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

सनः स्वर्षदतिद्विषः सनः स्वर्षदतिद्विषः ॥ ७ ॥

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पूर्वस्ययत्ते अद्रिवोऽग्रुर्मदाय ।

३ १ २ २ ३

सुम्न आधेहि नो वसो पूर्तिः शविष्ठशस्यते ॥

३ १ ३ ३ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २

वशीहि शक्रो नूनन्तन्नव्यः सन्ध्याम् ॥ ८ ॥

स्वरतिर्गतिकर्मा (निघ० २, १४, ५४) अस्मत्तः शत्रूनतिगमयतु
अतिपारयतु । तथा च बह्वृषाः—“सनः पर्वदित्यामनन्ति ॥

अथोपसर्गभाग माह—“क्रतुः कृन्दः कृतम्बृहत्”—इति ।

शत्रुहननानन्तरं “क्रतुः” अस्माभिरनुष्ठेयमानं कर्म * ।

“कृन्दः” † गायत्र्यादिकं शस्त्रलक्षणम् । “कृतम्” ‡ उदकं §

सोमरस इत्यर्थः । यद्वा कृतं सत्यभूतं ¶ कर्मफलं तत्सर्वं

“बृहत्” प्रभूतं मस्त्विति शेषः ॥ (४-५-६) ॥

* “क्रतुः”—इति कर्मनामसु एकादशः नैघण्टुः कम् २, १ ।

† “कृन्दः” इति कृन्दात्—इति निघ० दे० १, १९ ।

‡ “कृतम्”—इति उदकनामसु षष्ठ्यष्टितमं नैघण्टुः कम् १, १

§ “कृतम्”—इति सत्यनामसु षष्ठ्यष्टितमं नैघण्टुः कम् २, १९ ।

३१२ २२ २ २ १
प्रभोजनस्यवृत्रहत्समर्थेषु ब्रवाव है ।

२ ३ २३ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ २
गृहोयोगीषु गच्छतिसखासु शेवो अद्वयः ॥ ६ ॥ ३

१० १ २२ १ १ २ २ २ २
ए२ । इन्द्रन्धनस्य सातयाइ । हवामहे जेतारमप
१ २ २ ५ १ १ २
रा२ । जितमा३१ उवा२३ । ई३४डा । ए२ । सनः स्वर्ष
१ १ २
दति द्विषाः । सानः स्वर्षदता२इ । द्विषा३१ उवा२३ ।
२ ५ १२ १ २ २
ई३४डा । पर्वस्थयन्त आ२ । द्विषा३१ उवा२३ । ई३४
५ २ १ २ ५ २ ५
डा । अ२ गृमदाया२ । हा३१ उवा२३ । ई३४डा ।
१ १ २ २ २ १ २ १ १
सूम्न आधे द्विनो वसाउ । पूर्त्तीः । शविष्ठशा२स्यताइ ।
१ १ २ २ १ १ २ १ २
इडा । पूर्त्तीः । शविष्ठशा२स्यताइ । अथा । पूर्त्तीः
५ १ १ १ १ २ २ २ २
शविष्ठशा२स्यताइ । इडा । वशीहि शक्रो नूनन्तन्नव्यसा
२ २ २ २ २ ५ ५ १ २
श्या३साइ । प्रभोजनस्य वा३ । चाहान् । समर्थेषु ब्रवा
१ १ २ १ १ १ १ १ २
२३होइ । वाहा३१ उवा२३ । इट्३डा२३४५ । गृहो ।

२२ १२ १ १ २ २ १ १
योगोषुगा रञ्जताड । इडा । साखा । सुशो रञ्जयूः ।

१ १ १ १ १
इडारञ्जपू ॥—

अथ तृतीयस्या मृचि प्रथमं द्विपदा माह—“इन्द्रधनस्य सात-
येहवामहेजेतारमपराजिम्”—इति । “धनस्य” “सातये”
लाभार्थम् । शेषं स्पष्टम् ॥

अथ शाक्तरभागं माह—“सनः स्वर्षदतिद्विषः । पूर्वस्य यत्ते
अद्रिवः”—इति । “सः” इन्द्रो “नः” अस्माकं “द्विषः” द्वेष्टन्
“अति स्वर्षत्” विनाशयतु । येऽप्यन्ये स्वयं द्वेषं न कुर्वन्ति
तथापि “द्विषः” अस्माभिर्द्वेष्याः तानप्येति स्वर्षत् [सर्वत्र हि
द्वेष्टेषु योऽस्मान् द्वेष्टि यं च षयं द्विष इत्यादौ द्वेष्टृणां द्वेष्या-
णाञ्च विनाशः प्रार्थ्यते] । हे “अद्रिवः” अद्रयः पर्वताः तद-
न्निन्द्र ! इन्द्रो यतः पर्वतान् भिनत्ति अतः पर्वतेन्द्रयोर्भेदभेदक-
सम्बन्धः * । यदा आदृणात्यसुररक्षांसीति वा अन्यैः स्वयं न
दीर्यते प्रहत इति वा अद्रिवञ्जः तद्वन्निन्द्र ! • “पूर्वस्य” पुरा-
तनस्य “ते” तव “यद्” धनं मस्ति तदस्मभ्य माहरेति शेषः ॥

अथापरभागमाह—“अंशुर्मदायस्सृज आधिहिनोवसः”—इति ।
हे इन्द्र ! योऽयम् “अंशुः” सोमलताखण्डः नज्जन्यः सोमरस
इत्यर्थः [जन्ये जनकव्यवहारः] स च “मदाय” भवति ।

* “तत्रोपमार्थेन यद्वर्णा भवन्ति”—इति निरु० नै० २, १६ ।

यस्मादस्माभिर्दत्तः सोमः तव मदाय भवति तस्मात् हे “वसो”
निवासहेतो इन्द्र ! “नः” अस्मान् “सुम्ने” सुखे धने वा* “आ-
धेहि” स्थापय ॥

अथ स्वीयपरभागी सहेवाह—“पूर्तिः शविष्ठशस्यते वशीहिशक्रः”
—इति । हे “शविष्ठ” बलवत्तमेन्द्र ! तव “पूर्तिः” त्वदीयं
धनपूरणं दानं मित्यर्थः । “शस्यते” सर्वैः स्तूयते । “हि” यस्मात्
“शक्रः” समर्थ इन्द्रः “वशी” सर्वस्य नियन्ता खलु । यद्वा,
“वशी” वसुविषय-स्वीकारवान् । अतएव “शक्रः” दाने शक्ति-
मान् । तस्मात्ते दानं स्तूयते ॥

अथ शाक्करभाग एवाह—“नूनन्तन्नयं सन्नये । प्रभोजनस्य
वृत्रहन्तत्समर्थेषु ब्रवावहे” —इति । हे “प्रभो” सर्वस्य जनस्य
स्वामिन् ! हे “वृत्रहन्” वृत्रो मारकः शत्रुः तद्धननवान् शत्रु-
घातिन् † । “नयम्” नूतनं ‡ बली-पलितादि-लक्षणेन पुराण-
त्वेन दर्जितं तमिन्द्र त्वं “नूनम्” अवश्यं “सन्नये” अहं सम्यक्
नितरां प्रक्षिपामि । अस्मिन् कर्मणि हविषो भोक्तृत्वेन स्थापया-
मीत्यर्थः [असु क्षेपणे (दि० प०) । व्यत्ययेनात्मने प्रदम् (पा० ३, १,
८५) विकरण-लक् च । सह सुपेत्य सहेति योगविभागात् सन्नि-

* “सुम्ने” —इति सुखनामषु षोडशं नैधगुरुकम् ३, ६ ।

† “वृत्रो मेघ इति नैरुक्ताः त्वाष्ट्रोऽसुर इत्येतिहासिकाः” —इति निरु० नै० ३, १६ ।

‡ “नयम्” —इति नूतननामषु चतुर्थं नैधगुरुकम् ३, १८ ।

भ्या मुपसर्गाभ्यां सह समासः । यद्वा, हे इन्द्र ! नव्यमिति क्रिया-
विशेषणम् नूतनम् अन्यै रक्षत-पूर्वं यथा भवति तथा “नूनम्”-
इदानीं “सत्र्यसे” अस्माभिः सेव्यसे । षण् सम्भक्षी (खा० प०) ।
किं रूपम् । “छन्दस्यनेकमपि साकाङ्क्षम् (पा० ८, १, ३५) —
त्याख्यातस्योदात्तत्वम् । किञ्च । “अर्येषु”, अर्येषु प्राप्तव्येषु
यज्ञादिषु कर्मसु “सम्प्रवावहै” त्वच्चाहंच्चावां सम्भाषां करवावहै ।
सर्वस्य यजमानस्येन्द्रसाक्षात्कारो भवति तमर्थं द्योतयितुं मेकवृ-
त्तसहवदनमित्यर्थः ॥

अथोपसर्गभाषा माह—“शूरोयोगोषुगच्छतिसखासुशिवोअ-
द्वयुः”—इति । य इन्द्रः “शूरः” समर्थः [गोषु निमित्त-सप्तमी
(पा० २, ३, ३७)] “गोषु” गवार्थं युद्धादिषु शत्रुभ्यां गवान-
यनार्थं गच्छतोत्यर्थः । कोट्टशः ? “सखाः” समानख्यानः सखि-
वदत्यन्तस्निग्धः । अतएव, “सुशिवः” शोभनसुखः अकच्छेण
सुखकरः । “अद्वयुः” द्वपरहितः सत्यादृतवर्जितः केवलसत्य-
स्वरूप इत्यर्थः । यद्वा । यद्वन्दं मनसि वचसि क्रियायां वान्यत्
कार्यमिति तद्वहितः । अथवा एतत्सदृशो द्वितीयो नास्तीत्य-
द्वयुः [मत्वर्थेभ्य उप्रत्ययः] अपि च । एताभ्यां यजमानेन्द्रयोः
सम्भाषा-प्रकारोऽभिधीयते । हे इन्द्र ! “यः” यजमानोऽस्ति
सोऽयं गोषु दक्षिणारूपेण दातव्यासु उदारः सन् प्रवर्तते, सर्वा
अपि ददातीति । यद्वा, गोषु आश्रयंश्चक्षीरानयनार्थं गच्छ-

(पञ्च पूरौषपदानि)

३२ ५५५५५ ५२३१ ९ ३१ २
एवाह्येऽ३३३३वएंवां छग्रेवाहीन्द्र।

३१२. २४. ३१२. २४
एवाहिंप्रपम्हवाहिदेवाः ॥. १० ॥ ४

१ २ २ १ १ १ १ १ १ १ २२
आशुवा । ह्रियेवार३४५ । होइ । हो । वाहा३१

उवार३। ई३४डा। आइवा। हियमार३४५इ। हो

इ० द्यो० वा० ३१ उ० वा० २३ । ई० ३४ डा० । आ० इ० वा० । हि०

१ १ १ १ १   १   १   २   २   ५
इन्द्राक्ष४५ । होइ । हो । वाहा३१उवा२३   इ३४डा ।

१ २ २१ ५५५५ १ १ २२
आइवा । ह्रिपूषार२४५न । होइ । हो । वाहा३१

उवा२३ । ई ३ ४ डा । आइवा । हिदेवा.२ ३ ४ पुः ।

१ १ ५२ २ ५
 होइ । हो । वाचा ३ १ उवा २ ३ । ई ३ ४ डा ॥ १ ॥

तौत्विषं, मदीयं गुणं त्वं देवेषु ब्रूहि । अहमिन्द्रीयं स्तोत्रेषु
सखा सन् सुखकरो भवतौत्विषं त्वदीयं गुणं मन्येषु स्तोत्रेषु
ब्रवीमीति । एव सृचो व्याख्याताः ॥ (७८-९) ॥

अथ पुरोषपदानि व्याख्यायन्ते—तानि सर्वाण्यैन्द्राण्येव तद्गुणयोगात्तत्रत्यतृतीयपदेन वाग्न्यादिपदैरिन्द्र एव * संख्येयः स्तूयते ॥

तत्र प्रथमं पद माह—एवाह्येवेति । हे “इन्द्र !” त्वम् “एव + हि” एव मुक्तगुणोऽसि खलु । यद्वा, एव शब्द इण- गतो (अदा० प०)—इत्यस्मात् “इणशीभ्यावतीति वत्प्रत्ययान्तः । सुपो लुक् (पा० ७, १, ३८) । अस्मदीयं यज्ञं प्रत्येव आगन्तव्यं भवेति शेषः । एवेति पुनरुक्तिरादनार्था ॥

अथ द्वितीयं पद माह—एवाह्यन् इति । हे “अग्ने” अग्रस्य नेतः देवानां पुरतो गन्तरिन्द्र ! एतद्वात्मक वा इन्द्र ! “एव हि” एवं गुणयुक्तः खलु यज्ञं प्रत्यागन्ता वा भव ॥

अथ तृतीयं पद माह—एवाहीन्द्रेति । हे “इन्द्र” परमैश्वर्ययुक्त ! यद्वा, इन्द्रे प्रकाशयति तेजसा भूतानीतीन्द्रः । अथवा इदं सर्वं जगत् प्रथमं मपश्यद्वितीन्द्रः । तथाच एतरेयोपनिषदि श्रूयते—“इदं मदर्थं मिति । तस्मादिन्द्रो

* “एकएषा मित्यग्निः पृथिवीं ददति सर्वभूतेभ्यः विपश्यति कर्मभिरादित्योगंतिरेकस्य दृश्यते—इति निरु० दै० ५, २७ ।

† मन्त्रे तु “एव” —इति “निपातिष्य च (६, १, १३६)” —इति दीर्घः ।

‡ “इमं मेवाग्निं सज्जान् मात्मानं सेक मात्मानं वज्रं मेधाविनो वदन्तीन्द्रं मित्रं वरुणं मग्निं दिव्यं गवत्पुमान्” —इति निरु० दै० १, १८ ।

नामेन्द्रो ह वै नाम तमिन्द्रत्वं सन्तं मिन्द्र इत्याचक्षते परो-
क्षेणेति । तादृशम् “एव हि” ॥

अथ चतुर्थं पदं माह—एवाहिपूषमिति । “पूषन्” विश्वस्य
पोषक एतद्वात्मकं वा इन्द्र ! * एव मुक्तगुणः खलु त्वम् ॥

अथ पञ्चमं पदं माह—एवाहिदेवाइति । हे “देवाः”
इन्द्रादयः ! यदा सर्वदेवानां बलरूपेण इन्द्रस्यावस्थानात् † इन्द्र
एव बहुत्वेन सम्बोध्यते । हे “इन्द्र” ! एव मुक्तगुणः खलु त्वम् ।
यदा, एवशब्दात् सुपांसुलुगिति (पा० ७, १, ३८) जसो लुक् ।
अस्मदीयं यज्ञं आगन्तारो भवतेत्यर्थः ॥ (१०) ॥ १

वेदार्थस्य प्रकाशने तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमार्थांश्चतुरो देवादिद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-श्रीवीर-

बुक्-भूपाल-साम्राज्यधुरन्धरेण सायणाचार्येण विरचिते

माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने

महानाम्नी-व्याख्यानं समाप्तम् ॥

॥ सामवेदसंहितायां महानाम्न्याह्निकः समाप्तः ॥

* “अथ यद्रश्मिपोषं पुष्यति तत् पूषा भवति”—इत्यादि निरु० दे० ६, १६ ।

† “या च का च बहुलतिरिन्द्रकर्मव तत्”—इति निरु० दे० १, १० ।

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ ऋग्वैदिक-परिशिष्टम् ॥ *

अथवा

॥ अथ अरण्यगानम् ॥ †

॥ हरिः ॐ ॥

२१२ २ १ ५ २२
॥ यद्यावद् । द्रता३१उवार२३ । शार२३४ताम् । हा
२ ५ २१ २ २
हा३१उवार२३ । ई३३४डा । शतम्भूमीः । उता३१उवा

* यद्यप्यंशं भागो न आर्चिकप्रत्यस्य ऋग्लक्षणशून्यत्वात् प्रत्युतस्य ऋग्-मूलकगानत्वमेव स्फुटम् परमेतन्मूलस्य ऋग्लक्षणार्चिके दृश्यतेऽतस्तस्यैव परिशिष्टमिति व्यवहृत्यतेऽस्माभिः, ऋग्गानात्मकस्यास्य सामवेदीय-मन्त्र-भागस्य व्याख्याने ऋग्गणस्यैव प्राधान्यात् भाष्यकारादिभिरुक्त्यैव व्यवहारः, गानप्रत्ययानेव प्रधानोक्त्यां च प्रकाशेऽप्रकृतत्वादक्परिचय-पूर्वकस्यैव गानपरिचयस्य न्यायत्वात् । न मुनि-चेह श्रुतानां साम्नां कतिपयानां ऋचः, तेषां स्तोभमान-मूलकत्वात् ; तेऽखिलस्तोभाः सांयणादिभिर्व्याख्यातान्वेत्यस्यापि न ज्ञायते परं तत्पुस्तकत्वधीतमस्माभिरार्चिकपद-ग्रन्थाध्ययनात् प्रागेवेति तमपि विच्छिद्य यथालक्ष्यमिदं दर्शयिष्ये ।

† अरण्ये गेयत्वात् पूर्वप्रदर्शितगेयगानात् पार्थक्यमरण्यगानमित्यभिधेति च ।

‡ “अष्टौ वैरूपाणि । अजस्रवैरूपम्” — इति, आ० ब्रा० १, २, ८ ।

२३ । सी२३४यूः । हाहा३१उवा२३ । ई२३४डा । न

त्वावज्जिन्सत्सू । रिया ३१उवा २३ । आ२३४नू । हा

हा३१उवा२३ । ई२३४डा । नजातमाष्टरो३ । आउ ।

वार३ । दा२३४सी । हाहा३१उवा२३ । इट् इडा२३४५ ॥ १ ॥

* यथावइन्द्रतेशतम् । ए । शतम्भूमीकृत । स्योवा ।

नात्वावज्जिन् । स॥सू॥रिया २३आनू२ । नाजास्त

मा । एरो२३ । दा२३४३४औहोवा । दिशंविश॥

स । अश्नाशिर्गमती३ । इट् । इडा२३४५ ॥ २ ॥

† यथावइन्द्रतेशतम् । ए । शतम्भूमीकृत । स्योवा ।

ओवा२ । ह॥२ । ३ । ओवा३ । हाउवा । नत्वावज्जि

“ह्रस्वा च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैकृपमिति शेषः ।

† “पञ्चनिघनस्य”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैकृपमिति शेषः ।

१२ ३२ २ १ २ २२ ३२ २ १ २ २ ३ ५
 हाओवा । २ । ऊवे । हाओवा । ऊवे । हाओ२३४वा ।

१ २ २ १ २ १२ २ १ २२ ३२ २ १ २ २
 नत्वां वज्रिन्त्संक्षत्सूर्या अनु । हाओवा । ३ । ऊवे । हा

३२ २ २ १ २ ५ ३ ५ १ २ २ १ २ २
 ओवा । २ । ऊवे । हाओ२३४वा । नजातमष्टरोदसी ।

२२ ३२ २ १ २ २२ ३२ २ १ २ १ २ २ १
 हाओवा । ४ । ऊवे । हाओवा । ४ । नाजातमष्टरोदसा

२२ १ ३ ५ २२ ३२ २ १ २ २ ३२
 इ । ऐहोइ । आ२३४इहो । हाओवा । ५ । ऊवे । हाओ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वा । ५ । हैहैहोवा३ । हाउवा३ । ऊ२३४५ ॥ ८ ॥

एतेषां आख्यानम्—१भा० ५, ७१ प्र० द्रष्टव्यम् । १—८

२ २ २ १ १ २ २ २ २ २
 * हाउपिवासुता । स्पगसि । नाः । औहौहोवा२ ।

१ २ १ २ २ १ २ २ २ २ १ २
 इहा । मत्स्नानइन्द्रगोम । ताः । औहौहोवा२ । इहा ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 आपिर्नोबोधिसधमाद्येवृ । धाइ । औहौहोवा२ । इहा ।

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 अस्मां अ । वा । औहौहोवा२ । इहा । तताइ । धा

१ १ २ ३ ४ ५ १ २ १
याइ । पिवाइश्वा२३४ताः । आता । प्रता । नू३र्न

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ १ १ २
तदा । मोअश्मू२३४ताइ । शा३र्त्ता । सआइत् । वहन्तः ।

१ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २
सन्तदाशा२३३ता । हाह । होइया । ३ । होइडा ।

२ । हो२३४पुइ । डा ॥ ११ ॥

३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २
* हाह । हो३४पु । ३ । पावी । चन्ताइ । वितता

१ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २
श्मब्रह्मणस्पा२३४ताइ । प्राभूः । गात्रा । णी३परियाइ ।

४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३
पिवाइश्वा२३४ताः । आता । प्रता । नू३र्नतदा । मोअश्मू

४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३
२३४ताइ । शा३र्त्ता । सआइत् । वहन्तः । सन्तदाशा२३४

४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३
ता । हाह । हो३४पु । ३ । होइडा । हो२३४पुइ ।

डा ॥ १२ ॥

अनयोर्वाङ्मनस्—२भा० १०० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११, १२ ० ०

“अग्निष्टे द्वे”—इति आ० ब्रा० १, २, ८ । तत्रोत्तरमिदम् ।

१ २ २२ १२ २२ • १ १ २ • १
* द्वावामी । त्वापूर्वपीत । याइ । इद्वा३ । द्वाउ

२ ५ २ १ २२ १ • २ ३ २ १ १ १ २
वा३ । बृ२३४द्वात् । इन्द्रास्तोमाइ । भिरायवाः । इद्वा

२ २ ५ २ १ २ २ १ • २ ३ २ १ २ ३
३ । द्वाउवा३ । बृ२३४द्वात् । समाइचीना । सक्

२ १ १ १ १ २ २ • २ ३
भवाः । समारखरान् । इद्वा३ । द्वाउवा३ । बृ२३४

५ २ १ २ १ २ २ २ १ • १ २ २ ३
द्वात् । रुद्रागृणा । तपूर्वियाम् । इद्वा३ । द्वाउवा३ । बृ

५ २ २ २ १ •
२३४द्वात् । ए । बृद्वात् ॥ १३ ॥

१ ५ २ १ २ २ • १ २ २
† अभीद्वाउ । त्वापूर्वपीतयाइ । इद्वा । द्वा३१उवा

३ ५ १ २ २ ३ • १ २ • २
२३ । सू२३४वाः । इन्द्रास्तोमेभिरायवाः । इद्वा । द्वा३१

३ ५ ३ २ २ ३ २ १ २ •
उवा२३ । सू२३४वाः । समी । चीनासक्कमवःसंमखरान् ।

१ २ २ • ३ ५ २ १ २ • २
इद्वा । द्वा३१उवा२३ । इन्द्रास्तोमेभिरायवाः । रुद्रागृणन्तपूर्विया-

१ २ ३ ४ २ १
म । वृह । हा३१उवा२३ । सू२३३वाः । ए३ । सुवा
१ १ १ १
२३४५ ॥ १४ ॥

अनयोव्याख्यानम्— १भा० ५२८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३, १४

२२ २ १ १ २ १५ २५
* हाउपिवासुता । स्यरसिना३ः । होइ । ३ । हाउ
१ २ १ २ २ २ १ २५
३दा । सहीनरः । मन्स्वानइन्द्रगोमता३ः । होइ । ३ । हा
२ १ २ २ २ १ २ १
उवा । सत्यमोजः । आपिर्नोबोधिसधमा३ । होइ । ३ ।
२५ १ २ २ २ २ १ २५
हाउ३वा । स्वर्ज्योतिः । दियेवृधे३ । होइ । ३ । हाउ
२ १ २ २ २ २ १ २
३वा । एस्थादिदम् । ३ । अस्मा३ अवन्नुतेधिया३ः । हो
२५ १ २ २ २ २ १ २
इ । ३ । हाउ३वा । द्यौरक्रान्भूमिरततनत्समुद्र३ समचू
१ १ १ १ १
कुपत् । इ३डा२३४५ ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम्— १भा० ४८६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

२२ २ १ २ १
+ हाउ३ । वृहत् । ३ । वृहत् । ३ । वृहत् । ३ ।

* “वृहत्स्य देवस्थानम्”—इति ऋ० ब्रा० ३, ३, ८ ।

† “वृहत्स्य देवस्थानम्”—इति ऋ० ब्रा० ३, १, ८ ।

२ १ २ २ १ २ २ २ १ २
बृहदिन्द्रायाश्गायाशता २। मरुतोवचाश्चाक्षाश्मा २म् ।

२ २ २ १ २ २ २ २ १ २
येनज्योतिरजनयन्दृशतावाश्द्वारः २। देवन्देवायाश्जागृश्वी

२ २ २ १ २ १ २ १ २
२३। ह्याउ३। बृहत् । ३। बृहत् । ३। बृहत् । २।

२ १ २ २ १ २ २ १ २
बृहत् ३३उ । वा २। ए । बृहत् । ३ ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५३४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६

१ २ १ २ १ २ ३ २
* ऐराया २त् । ३। ऐराया २३त् । सुवरा ३४। ह्या

२ २ २ १ २ २ २ २ १ २
ह्योइ । पुनानः सोमाश्धाराश्या २। अपोवसानोश्आर्षा

२ २ २ १ २ १ २ २ २
१सी २। आरत्नधायोनिमृतस्थाश्साइदग् १सी २। उत्सो

२ २ १ २ १ २ १ २ १ २
देवोद्दीर्घाण्याश्या २ः। ऐराया २त् । २। ऐराया २३त् ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
सुवरा ३४। ह्याह्या ३४। औद्दीवा । ए३। देवादिवाज्यो

२ १ १ १ १
ती २३४पुः ॥ १७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ७६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २
१। ह्यावौद्दीह्याउ । अभित्वावार्षाश्भासुताइ । अभि

* १ "ऐरयैरिण द्वे"—इति भा० ब्रा० ३, ४, ६ ।

२२ १२ २२ २२ २२ २२
 त्वावा । धाम्नासुताइ । अभित्वावार्षाध्मासुताइ । औहो
 २२ १२ २ २ २२ २ २ २२
 हावौहो २ । सुतंष्ट्रजामीऽपीतयाइ । सुतंष्ट्रजा । मी
 १२ २ २ २२ २२ १ २
 पीतयाइ । सुतंष्ट्रजामीऽपीतयाइ । हावौहोहाउ ।
 २२ २ २२ २ १२ २२ १२
 त्म्यावियाश्रूहीमदाम् । त्म्याविया । श्रूहीमदाम् ।
 २ २ २ २२ १ २ २२ १ २
 त्म्यावियाश्रूहीमदाम् । औहोहावौहो २ । उहुवा
 २ १ २
 इहाउ । वा३ । हस् ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० २६८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

२२ २ २ २ २२
 * हाउ३ । हौवाओ२३४वा । हाहा३१उवा२ ।
 २२ १ २२ १२ २२ १ २ २ २ २२ २२ २
 पुनानःसोमधारया । अत्रोबृहदिहाइडा । अपोवसानो
 १ २ २१ २ २ १ २ २२ २ २ २ २
 अर्षसि । अत्रोबृहदिहाइडा । आरत्नधायोनिमृतस्यसी
 १ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ १ २
 दसि । अत्रोबृहदिहाइडा । उत्सोदेवोहिराण्ययः । अत्रो
 २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 बृहदिहाइडा । हाउ । ३ । हौवाओ२३४वा । हाहा३१

* “आङ्गिरसे द” — इति आ० ब्रा० १, २, ६ । तत्र पूर्वमिदम् ।

उवा २ । सुवर्जगन्महस्पृथिव्यादिवमाशकेमवाजिनोय

मम । ह्स । इट् इडा २३४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ७६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

* औहोवा औहोवा औहोवा । तवेदिन्द्रावमवसु ।

त्वम्पृथिसिन्धुमम् । सन्नाविश्वस्य परमस्य राजसि । न

किष्वागोषुवृण्वते । औहोवा औहोवा औहोवा । सुव

जगन्मदेवानामवसावयश्शकेमवाजिनोयमम् । सुवर्जगन्म

महस्पृथिव्यादिवमा । ह्सवृहन्नमार् ३४५ ॥ २० ॥

† औहो औहोवा । ३ । इडा २३ भिरा ३४ । औहोवा ।

तवेदिन्द्रावमवसु । त्वम्पृथिसिन्धुमम् । सन्नाविश्वस्य

परमस्य राजसि । न किष्वागोषुवृण्वते । औहो औहो

* “आहिरसे द्वे”—इति आ० ब्रा० २, १, ८ । तत्रोत्तरमिदम् ।

† “बाह्वस्यत्यक्ष”—इति आ० ब्रा० २, २, ८ ।

२ १ २ ५ २ १ २ २ १
वा । इ । इडर३भिरा३४ । औहोवा । इडासुवोबृहन्नमा

१ १ १ १

२३४५ ॥ २१ ॥

अनयोर्वाङ्मनम्—१भा० ५५० पृष्ठे दृष्टव्यम् । २०, २१

२२ २२ २ २ २ २ २२
* हाउ । ३ । औहोआत्वासहस्रमाश्रताम् । हाउ

२ १ २

२२

२ १ २

३ । युक्ताराश्या२३इ । हाउ । ३ । हिराण्याश्या२३इ ।

२२

१

२

२२

१

२

हाउ । ३ । ब्रह्मायू१जार२३ । हाउ । ३ । हारयइ ।

२ १

२

२२

१

२

२२

द्रकाइशा१इना२३ । हाउ । ३ । वहान्नु१सो२३ । हा

२२

२

३ २

१

५

५

५

५

हाउहाउ । मपी३ । तार३४याइ । उहुवा३हाउ । वा ।

१

हस ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५०० पृष्ठे दृष्टव्यम् । २२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

† उहवाओहा । औहोवा । शन्नोदेवौः । उहुवा ।

२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

२

ओहा । औहोवाहाउ । वा । आवत् । अभिष्टार३या

* “भारद्वाज्य” — इति आ० वा० ३, ९, ९ ।

† “सायवर्ण्य” — इति आ० वा० ३, २, ९ ।

२ २ २ २   २ २ २ २   २ २   २ २
३६। उहुवाओहा। औहोवा। शनीभवा। उहुवा

२० २० १२ ३२ २० १० २ १२ २
 ओहा । औहोषाहाउ । वा । हवः । तुपीतारश्याइ

२ . र र र   १० र रं   ९ र   . ९ र र
इ । उहुवाओछा । औछोषा । शंथोरंभी । उहुवाओ

४   १२   ३२   २   २   १   २१   ५
द्वा । औहोवाद्वाउ । वा१ ज्योतिः । सुवन्तूईन३ः ।

२ २ २ २ १२ ३२ २० • २ • ३.११११ •
 उहुवाओहा । ओहोवाहाउ । वाई । ई२३४५ ॥ २३ ॥

* अस्य व्याख्यानम्—१भा० १४३ पृष्ठे दृश्यम् । २३

१४ (चतुर्विंशतितम) साम- २भा० २४४ पृष्ठमदितम् ।

*चाउ।३। बृहद्वामम्।३। बृहत्पार्थिवम्।३।

२१२१ २ २१ २०१२१ २
बृहदन्तरिक्षम् । ३ । बृहद्विषम् । ३ । बृहद्दामम् । ३ ।

२२ १ २ २२ २ १ २
 कयानश्चित्राश्चाभूश्वात् । जतीसदावुद्धाः साश्वात् ।

२४   १. २   २४   २६५४९
कयाश्चिष्ठाश्यावास्तुतिरं. जाउ। ३। बुद्धदामम्.

३। बृहत्पार्थिवम् । ३। बृहदन्तरिक्षम् । ३। बृहद्विवम् ।

* “बृहतीवामदेत्ये द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, ६। तत्र पूर्वमिदम्।

५१ ख,

३। बृहद्वामम् । २। बृहद्वामम् । औहोवाहाउ । वा ।
 ए। बृहद्वामम् । ए। बृहद्वामम् । ए। वामेभ्यो
 वामम् । ए। वामम् । वामम् । वामम् ॥ २५ ॥

* बृहद्वामम् । २। बृहद्वामम् । कयानश्वाइ ।
 त्रयारभूरश्वात् । ऊताइसदा । वार्द्धिसारश्वा । क
 याश्वाइ । ष्यारश्वाश्वात् । बृहद्वामम् । २। वृहत् ।
 वामाश्वा । ए। बृहद्वामम् । ३ ॥ २६ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ३८४ पृष्ठं दृष्टव्यम् । १५, २६

* औहोईत्वामिद्विहवामहाश्वा । सातोवाजा ।
 स्याकाराश्वाः । तुवाश्वा । औहोवा । वृत्राइषुवा
 इ । द्रासाश्वा । पतिन्नाश्वाः । त्वाङ्गाश्वा ।

० “बृहतौवामदेव्ये”—इति आ० ब्रा० ३, ५, ८ । तयोत्तरमिदम् ।

१ “भरद्वाजस्य वृहत्”—इति आ० ब्रा० ४, २, ८ ।

३४ ४२ ५

औहोवा । . . . . २३४ । ताः । . . . . उहोवाहोवा ।

वा । . . . . २७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा०४८१ मृष्टं दृष्टव्यम् । २७

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने प्रथमस्याङ्गप्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

* इयाहोइ । ३ । इन्द्रन्नरो । नेत्रमधि । ताहवन्ताइ ।

यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ताश्श्रव ।

संश्रुतामाइ । आगोमताइ । ब्रजंभ । जातुवन्ताः । इया

इहोइ । २ । इयाहोइ । यार३४औहोवा । ई २३

४५ ॥ १ ॥

१ औहोइया । ३ । इन्द्रन्नरो । नेत्रमधि । ताहवन्ता

इ । यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ता

१, १ "वसिष्ठ जमदग्नौ रक्षौ द्वावगच्छ जमदग्नौ वै" — इति भा० ब्रा० ३, १, १० ।

हाउ । हारी । सार्जामोअयोनस । त्वभीस्त्वभीत्वभीः ।

हाउ । ३ । औहोवाणहियाहाउ । वाशी । पाजा

सिक्कणुपेनदी । पुवापुवा । पुवा । हाउ । ३ । औहो

वाणहियाउहाउ । वाउ । इ२३४५ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० १८४ पृष्ठे दृष्टम् । ४

हाउ । ३ । पुवइन्द्रायवृहाताई । हाताई । २ ।

हाउ । ३ । मरुतोब्रह्मअर्चिता । चाता । २ । हाउ ।

३ । वृत्रह्नतिवृत्रहाशतक्रातूः । क्रातूः । २ । हाउ

३ । वज्रेणशतपर्वाणा । वर्वाणा । २१ । हाउ । ३ ।

वाउ । इट्इडा२३४५ ॥ ५ ॥

हाउ । ३ । सन्त्वानोनवुः । ३ । अनोनवुः । ३ ।

मरुतः । ३ । विश्वस्मात् । ३ । पुवइन्द्रायवृहाताई । हा

* "मरुतामर्कौ दो"—इति भा० ब्रा० ३, २, १० ।

† "संस्तोभो योत्तरः"—इति भा० ब्रा० ९, २, १० । मरुतामित्येव ।

^२ताई । ^२२ । ^{१ २}मरुतोब्रह्मअर्चीता । ^{१ २}चाना । ^२२ । ^२वृत्रं
^२नतिवृत्रहाशतक्रातूः । ^{१ २}क्रातूः । ^{२ २}२ । ^{१ २}वज्रं णशवपर्वाणा ।
^{१ २}वर्वाणा । ^{२ २}२ । ^{१ २ २ २}होउ । ^{१ २ २}३ । ^{१ २ २}सन्त्वानीनवुः । ^{१ २ २}अनोनवुः ।
^{२ २}३ । ^{१ २ २}मरुतः । ^{२ २}३ । ^{२ २}विश्वास्मात् । ^{२ २}२ । ^{२ २}वाइश्वस्मात् २३४
^{५ २}अौहोवा । ^{३ १ १ १ १}ई २ ३४पुं ॥ ६ ॥

अनयोर्व्याख्यानम् — १ भा० ५ ३२ पृष्ठं द्रष्टव्यम् । ५, ६

^१होहोवा । ^२ई । ^१ईया । ^२३ । ^{२ २ २}अग्निमूर्द्धादीश्वाकाः
^२कूरत् । ^{१ २}पतिः पृथिवीश्याश्चाश्याः २स् । ^{२ २ २ २}अपाः रेताः सीः
^{१ २}जाइन्वाशतीः २ । ^१होहोवा । ^२ई । ^१ईया । ^२२ । ^{१ २}होहोवा ।
^१ई । ^१ई २ । ^३यार ३४ । ^{५ २ २}अौहोवा । ^{२ २}ए । ^{२ २ १ २ २ २ २}अग्निमूर्द्धाभव
^१दिवः ॥ ७ ॥

अस्य व्याख्यानम् — १ भा० १२३ पृष्ठं द्रष्टव्यम् । ७

• “अग्ने रक्तः” इति आ०. ब्रा० ३, ९, १० ।

वस्य । ए । पतिरपामोषधीनाम् । ए । पतिर्विश्वस्यभूत
स्य । ए । सुवर्ज्यातीर३४५ः ॥ १२ ॥

अस्य मूलं न षट्कृत् अपि तु लोभः, सचैषः—

पतिः । दिव । अन्तरिक्षम् । स्य । पार्थिवस्य । अ
पाम् । औषधीनाम् । औष । धीनाम् । विश्वस्य ।
भूतस्य । आयुः । चक्षुः । ज्योतिः ॥ १ ॥ ६ ॥ १२ ॥

१३ साम २भा० २४८ पृष्ठे मद्रितम् ।

* इय । होइ । इयइयईश्या । इय । होइ । इय
इयईश्या । इय । होइ । इयइयईश्या । इन्द्रनरो ।
नेत्रमधि । ताक्षवन्ताइ । यत्पारियाः । युनज । ता
इधियस्ताः । शूरोनृषाः । ताश्श्रव । सश्वकामाइ ।
आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । इय । होइ ।

“अकर्णुष्ये द्वे” इति आ० ब्रा० ३, २, १० । तत्र पूर्वमिदम् ।

इयइयइश्या । २ । इयहोइ । इयइय । ई२ । यार३४ ।

औहोवा । ई२३४५ ॥ १४ ॥

* उव । होइ । उवउवऊइवा । ३ । इन्द्रनरो ।

ने३मधि । ताहवन्ताइ । यत्पारियाः । युनज । मोइधिय

स्ताः । शूरोनुषा । ताइश्रव । सश्रुकामाइ । आगो

मताइ । ब्रजेभी । जातुवन्नाः । उव । होइ । उवउ

वऊइवा । २ । उव । होइ । उवउव । ऊ२ । वार३४ ।

औहोवा । ई२३४५ ॥ १५ ॥

अनर्थोक्तानाम्— १भा० ६४९ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४, १५

† हाउ । ३ । आज्यदोहम् । ३ । मूढमिन्दायि ।

वाइश्र । तिमृथिव्याः । वैश्वानराम् । ऋतया । जात

* “अक्षं पुण्ये ह्ये” — इति आ० भा० ९, २, १० । तत्र द्वितीयमिदम् ।

† “वैश्वानरस्य वीष्णाज्यदोहाद्याज्यदोहानि वा” — इति आ० भा० ९, २, ११ । तत्र प्रथममिदम् । अष्टसामाज्यदोहमिति वैदिकसङ्केतः ।

४५ २१ २ १ २ ३ ४२५
मग्नीम् । कवि॑सम्मा । जा॒श्मति॑ । थिञ्जनानाम् ।

२२ १ २ १ २ ३ ४२५ २२ २२ ३
आसन्नःपा । त्राश्च॒न । यन्त॑देवाः । ह्रा॒उ । ३ । आ॒ज्य

४२५ २२ ३ ४ ५ २२ २२ १ २
दो॒हम् । २ । आ॒ज्यदो॒पु॒ह्रा॒उ । वा । ए । आ॒ज्यदो॒ह

२२ २२ १ ३ १ १ १ १
म् । १ । आ॒ज्यदो॒ह॒र॒३४५म् ॥ १६ ॥

२२ २२ १ २ २२ १२
* ह्रा॒उ । ३ । ऊ॒म् । चि॒दो॒हम् । ३ । मूर्ध्ना॑नन्दा

२ १ २ २ ४ ५ २२ १२ २ १ २
इ । वा॒श्च॒र । ति॒मृ॒थि॒व्याः । वैश्वान॑राम् । ऋ॒त॒आ ।

२२ ४ ४ ५ २ १ २ १ २ २ ४२५
जा॒तम॒ग्नीम् । कवि॑सम्मा । जा॒श्मति॑ । थिञ्जनानाम् ।

२२ २ १ २ ३ ३ ५ २२ २२
आसन्नःपा । त्राश्च॒न । यन्त॑देवाः । ह्रा॒उ । ३ । ह॒म॒चि

१ ६ २ १ २ २ ३ २ २ ३ १ १
दो॒हम् । चि॒दो॒हम् । चि॒दो॒ह्रा॒उ । वा॒३ । ई॒र॒३

१ १
४५ ॥ १७ ॥

२२ १ २ २ २ १ २ २
+ ह्रा॒उ । ३ । चो॒हम् । ३ । मूर्ध्ना॑नन्दाइ । वा॒३

• ई-निधन साज्यदोह मिति वैदिक-सङ्केतः ।

+ ऋत-निधन साज्यदोह मिति च वैदिक-सङ्केतः ।

१ २ ३ ४ ५ २२ २२ २ २ २ २ २ ३ ४ ५
 अर । तिमृथिव्याः । वश्चानराम् । कृतम् । जातमग्नी
 २ २ २ २ २ २ ३ ४ ५ २ २
 मः । कविः सम्म । जाश्मति । थिञ्जनानाम् । आ
 १ १ १ २ ३ ४ ५ २ २ १
 सन्नः पा । वाश्चन । यन्तदेवाः । हाउ । ३ । चो
 २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 हम् । २ । चोश्चाउ । वाश् । एश् । कृतम् ॥ १८ ॥

एतेषां व्याख्यानं—१भा० २०५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६-१८

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 * सुरुपकलुमूतये । ३ । सुदुधामिवगोदुहे । जुहम्
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 साइ । द्याविद्यवाइ । २ । द्याविद्यवाश्उ । वाश्
 १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उम् । उम् । उम् ॥ १९ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ३६६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १९

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 + हाउ । ३ । आयि । ही । ३ । आयि । ३ । इया
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हाउ । ३ । पिवासीमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । यन्ते

* “ह्रस्वस्य वयः कृषभा रूषतो विरुजः शाकर इति”—इति आ० ब्रा० २, ९, ११ ।
 तत्रेदं रूषितकृषभम् ।

१. विराजकृषभमिदं द्वितीयम् ।

सुषा । वा३३रि । अश्व३३री । सोतुर्बा३३ । भ्या३३सुय ।

तो३नअ३र्वा । हा३उ । ३ । आ३यि३ही । ३ । आ३यि । ३ ।

इ३या३हा३उ । २ । इ३या३हा३उ । वा३३ । ई३२३३४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५०

* ओ३३१म् । ३ । स्वा३दी३रे३इ३त्था३ए३वि३षू३ए३व३त३आ । शं३

योः । २ । म३धो३रे३पि३वा३ए३न्ति३गो३ए३रि३य३आ । ह३विः । २ ।

य३म३आ३ए३न्डे३णा३स३या३ए३व३रि३या । सु३वः । २ । वृ३ष्णा३ए३म३दा

ए३न्ति३शो३ए३भ३था । आ३ । ज्यो३तिः । २ । व३स्वी३रे३अ३नू३ए३स्व३रा३ए

जि३य३मा । ओ३३१म् । २ । ओ३३१२३४ । वा । इ३ट्३इ३डा

२३३४५ ॥ २१ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ९१

ए३पु३रो३जि३ती । वो३अ३न्ध३सः३सु३ता३य३मा३द३या३ई३न्वा

शाकुर ऋषभमिति तृतीयम् ।

† “इन्द्रस्य वैयोऽतीर्षज्ञाः अथापरं रौद्र” — इति आ० ब्रा० १, २, ११ ।

यि । इडा । जज्ञा । तेजातमा रन्धसाः । अथा ।

दायिवी । सङ्गमिया रददायि । अथा । जग्रम् । श

र्ममहा रयि । अवाः । अथा । अमश्चानं अथा इष्टा

ना । सखायोदीर्घजार रक्षोयि । क्रायमा र उवार र । इट्

इडा र ३४५ ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ६५४ दृष्टव्यम् । २२

* एआसा । जिवक्कारथ्ये यथा रजाउ । इडा । आ

सा । व्यं शुर्मदी रया । अथा । धाया । मनोतापृथ

मामना रयिषा । इडा । आपृष्ट । दक्षोगिरा र इष्टाः ।

अथा । दाशा । स्वसारो अधिसानो र अव्यायि । इडा ।

श्याइनो । नयोनिमा र सदात् । अथा । मार्जा । तिव

क्रिं सदनेषुवारक्का र उ । वार र । इट् इडा र ३४५ ॥ २३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २४५ दृष्टव्यम् । २३

* ए० २ २१ १ १ १
* ए० २ २१ १ १ १
* ए० २ २१ १ १ १

रत्नमन्दीधावति । प्रायम् । इन्द्रस्यकार । मियमाश

उवा२। धारासुतस्यान्धसः। वात्सम्। नपूर्वत्रा२।

यंनियार्इ१उवा२। तरत्समन्दीधावति। जातम्। रि

हन्तिमा३२ । तरआ३१उवा२३ । इटइडा२३४५ ॥ २४ ॥

अस्य व्याख्यानम् -- २७१० पृष्ठे दृश्यम् । २४

३२ २ ३ ५ ५२ ५३ ५४ ५५
+ हाह । होवाओ३३४वा । ३ । ए । औहोहोवा ।

२   २   १२२.   २ १२. २ १   २ ११   २ १२   १२
ह्राउ। वा। ईडा। धर्त्तादिब! पवतेकृत्योरसः। ई

डा। २। दक्षोदेवानामनुमाद्योनिभिः। ईडा। २। च

२ ४ १८   १९   २   १९ ४   १ २ ४ १९ ४   २
रिःहृजानोअत्योनसत्वभिः । ईडा । २ । वृथापाजांसि

* “इन्द्रस्य त्रयोऽतिपङ्क्तिः अथापरं ००,००, पाञ्चन्यो वैश्वदेवो वा”—इति आ०
आ० ३२, ११।

† “प्राजापत्यास्तारः पदस्तोभा गौतमा वा वैश्वामित्रं वेन्द्राग्रा वा” — इति आ०
 भा० ३, २, ११। अष्टपदस्तोभ भिदः प्रथम मिति वैदिकसङ्केतः।

कणुषेनदीषुवा१। हाह। चौवाओ२३४वा। ३। ए।

औहौहोवाहाउ। वा। ईडा॥ २५॥

* हाउ। ३। चौवाओ२३४वा। ए। औहौहोवा

हाउ। वा। धर्त्तादिवःपवा। ईडा। तेकृत्योरसः।

ईडा। दक्षोदेवानामनुमाद्योनृभिः। ईडा। हरिः

सृजानआ। ईडा। त्योनसत्वभिः। ईडा। वृथापा-

ज्जास्मि कणुषेनदीषुवा१। हाउ। ३। चौवाओ२३४वा।

ए। औहौहोवाहाउ। वा। ईडा॥ २६॥

+ औहौहोवा२। ओवा२। ए। औहौहोवाहाउ।

वा। धर्त्तादिवःपवा। ईडा। तेकृत्योरसः। दक्षोदे

वानामा। ईडा। नुमाद्योनृभिः। हरिःसृजानआ।

१ षड्विड्पदस्रोम मिदं द्वितीय मिति वैदिकमङ्गलः ।

१ चतुरिड्पदस्रोम मिदं तृतीय मिति वैदिकमङ्गलः ।

१२२ २२१ २ १२२१२२ २२ १२२ १
ईडा । त्योनसत्वभिः । वृथापाजांसिक्नु । ईडा । औ
२२१२ १२ २२ १२२ ३२२ २ २
द्वौद्वौवा२ । ओवा२ । ए । औद्वौद्वौवाद्वाउ । वा । णु
२ १२ २
षेनदीषुवा१ ॥ २७ ॥

२ ३२ ४ ५ २२ १२२ ३२२ २
* आऔद्वौवाद्वाइ । ए । औद्वौद्वौवाद्वाउ । वा ।

११२ १ १ २ २१ २ १२ १२
धर्त्ता । दी२ । वःप । वा । तेकृत्व्यः । रसः । दक्षो
२२१२२ २ १२२२ १ २ १२२ १ २ २२१२
देवानामनुमाद्योनुभिः । ईडा । हरिः । सा । जानोअ ।

२२१ १ २ १२२१२२ २ २ १२ २
त्योन । सत्वभिः । वृथापाजांसिक्नुषेनदीषुवा१ ।

२ ३२ ४ ५ २२ १२२ ३२२ २
आऔद्वौवाद्वाइ । ए । औद्वौद्वौवाद्वाउ । वा ।

१२२
ईडा ॥ २८ ॥

एतेषां व्याख्यानम्--२भा० १८४ पृष्ठे दृश्यम् । २५-२८

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने प्रथमः प्रपठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

* अभाइमाहे । ३ । चर्षणीधृतम्नघवात्राश्मूक्याश्या
 र्म् । इन्द्रङ्गिरोवृद्धनीरभ्याश्नूषाश्तर । वावृधानं
 पुरुहूतसूस्वाक्ताश्दभीरः । अमर्त्यञ्जरमाणन्दीश्वाइ
 दाश्दवेर । अभाइमाहे । २ । अभाइश्द । मा । ह्री
 २३४ । औहोवा । सर्पसुवार३४पुः ॥ १ ॥

† अभिप्रमंहीशराइमाहे । ३ । चर्षणीधृतम्नघवा
 नाश्मूक्याश्या र्म् । इन्द्रङ्गिरोवृद्धनीरभ्याश्नूषाश्तर ।
 वावृधानमपुरुहूतसूस्वाक्ताश्दभीरः । अमर्त्यञ्जरमाण
 न्दीश्वाइदाश्दवेर । अभिप्रमंहीशराइमाहे । २ । अ-

* “दश संसर्पाणि सहासर्पाणि सर्पसामानि वा । अथापरमग्नेश्च (सर्पमिति
 शेषः) । * * * अथापरं वाधवाणि चत्वारि (तत्र प्रथममिदम्)” — इति आ० ब्रा०
 ३, १, १२ ।

† “पृथिव्याश्च (सर्पमिति शेषः) । * * * अथापरं वाधवाणि चत्वारि (तत्र
 द्वितीयमिदम्)” — इति आ० ब्रा० ७, २, १२ ।

१ अक्ष-पर्व]

छन्दःप्राञ्चिकपरिशिष्टम् ।

४१८

१ २ १ २ २२ १ २ १ २ २ २
इवा । सुवःसर्पन्तः । ए । सर्पतप्रसर्पतसुवर्गमैमते-
वयम् ॥ ४ ॥

* सुवःसर्पसर्पसर्प २ । २ । सुवःसर्पसम् ।

१ २ ५२२ १५ २२ १ २
सार । पार३४ । औहोवा । तवेदिन्द्रावमवसु ।

१ २ १ २१२ २ १ ५२ १
त्वमुष्यसिमध्यमम् । सत्राविश्वस्यपरमस्यरांजसि । नकि-

२२ ५२ २ २ १ २१ १
द्वागोषुवृण्वते । सुवःसर्पसर्पसर्प २ । २ । सुवःस-

२ १ २ ५२ १ २ १
सर्पसम् । सार । पार३४ । औहोवा । ए३ । सुव-

२ २ ३ १ १ १ १
र्गमेमार३४५ ॥ ५ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ५५७पृष्ठे देष्टव्यम् । ४,५ •

२ २ १ १ ३२ ३
† सृपाथप्रह । पा । इहा । इश्या । एवन्ति । अभि-

२ २ १ २ २२ २
प्रियाणिपवते चानोहाइता २ । नामानियङ्कोअधियेषू-

* “आदित्यस्य च”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । संप्रमिति शेषः । किञ्च “अ-
थापरं” * * पावसानानि चत्वारि । तत्र प्रथममिदम् ।

† “दिवस्य”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अथापरं”
* * * पावसानानि चत्वारि—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । तत्र द्वितीयमिदम् ।

स्वादोरित्थाविषूवनाओहाउ । मधोःपिबन्तिगौ-
रियाओहाउ । याइन्द्रेणसयावराओहाउ । वृष्णा-
मदन्तिशोभथाओहाउ । वस्वीरनुस्वराजियामोइहाउ ।
वा । ए । उद्दिशोविदिशःक । पा२ । ता२३४ । औहोवा ।
ए । विराजङ्गमेमस्वराजङ्गमेमा२३४५ ॥ १० ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ८३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६, १०

* औहोइत्वमिन्द्रपूतूर्तिषू३ए । अंभाइवाइश्वाः । आ-
सिस्पा२३४डी । आशस्तिहाजनिमवुं । त्रतूर३रसाइ ।
तुवा२३न्तूर्यातरौहो३ । ऊर्मा२ । घ्या२त्तो३म्हाइ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६२४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

† एवाणमा । हा३असिह् २रिया । इडा । वृ ।
हाउवा । आथा । बाडा । दित्यमहा३असाइ ।

* “तिषिचिच्च” —इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “यज्ञसारथि च” —इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

इडा । हरिः । हाउवा । आथा । माहः । तेसतोमहि-
 मापना रेइछमा । इडा । मतिः । हाउवा । आथा ।
 माह्ना । देवमंहा २ असाइ । इडा २३४५ ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५६८ पृष्ठे दृष्टव्यम् । १२

१३ साम २भा० २५३ पृष्ठे मृदितम् ।

* हाहम् । ३ । योवा । ३ । योवाहाइ । ३ ।
 यएकइदिदयते । एकस्मैरयदृधे । वसुमर्त्तायदाशुषे ।
 एकस्मैरयन्महे । ईशानोअप्रतिष्कृतः । एकोवृषावि-
 राजति । इन्द्रोअङ्ग । हाहम् । ३ । योवा । ३ । योवा-
 हाइ । २ । योवा३हाउ । वा३ । ई२३४५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ७८७ पृष्ठे दृष्टव्यम् । १४

* होवाहाइ । योनः । होवाहाइ । ३ । औहोवा-

* “एकवृषा” — इति आ० ब्रा० २, २, १३ ।

† “विदयच्च” — इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

३। हाओवा । ३। हाओर३४वा । २। हाउवा३ ।

३३। अभिभूरसीर३४पू ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम् १ भा० ८१६ पृष्ठ द्रष्टव्यम् । १६

* हाउरेवा । तीर्नाः । इहा । सधमादार । हा

३१उवा२३ । ई३४डा । इन्द्रा२इसन्तू । इहा । तुवि

वाजारः । हा३१उवा२३ । ई३४डा । सुमा२तोया ।

इहा । भिर्मदेमार । हा३१उवा२३ । ई३४डा ॥ १७ ।

* रा । वता२इः । नाः । इहा । औहीहो । इडा ।

सधार । मादाइ । इहा । औहीहो । इडा । इन्द्रा२इ ।

सन्तू । इहा । औहीहो । इडा । तुवा२इ । वाजाः ।

इहा । औहीहो । इडा । सुमा२ । तोया । इहा ।

१२ २ १ १ २ १२ १ ३२ २ १
 औक्षौक्षो । इडा । भिर्मा २ । देमा । इक्षा । औक्षौक्षो ।

१ १ १ २ १ २ १ १ १ १ १
 इडा । एरा । एव । एरे २३४५ ॥ १८ ॥

अनयोर्व्याख्यानम्—१भा० ३५३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७,

८१ साम—२भा० २५४ पृष्ठे मुद्रितम् ।

१ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 * एआया । रुचाक्षरिस्थ्यापुनानोविश्वाक्षेषासित

१ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 रतिसयूखभाइः । इडा । खरोनसयूखभाभिः । भारा ।

१ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 पृष्ठस्यरोचताइ । इडा । धारा । पृष्ठस्यरोचताइ ।

१ १ २ २ १ १ १ २ २ २ २ २
 अथा । धारा । पृष्ठस्यरोचताइ । इडा । पुनानो

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 अरुषोश्चाश्रीः । विश्वायद्रूपापंदिया । मियाश् । काभीः ।

२ २ २ १ १ २ १ २ १ २ १ २
 सप्तास्येभिराश्चो । काभिराश्चोवांश्च । इट् इडा २ ३

१ १
 ४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 * अभित्ताष्टरनोनुमोवा । आदुग्धाइवधेनवईशान

• “नित्यवत्ताश्च”—इति, आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “वसिष्ठस्य च रथनारम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

मस्यजगतः । सुवा२३ईशाम् । आइशानमा२३इन्द्रा ३ ।

तास्यू२३षी । ओवा६ । हाउवा । अस् ॥ २१ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २१

* अयंवायाउ । २ । अयंवायाउ । त्वामिद्धाइ ।

हावामहाइ । ३ । सातौवाजा । स्याकारवाः । ३ ।

त्वांवृत्राइ । शूइन्द्रसात् । पातिन्नराः । ३ । त्वाङ्गाष्ठा ।

सूअर्वताः । ३ । अयंवायाउ । २ । अयम् । वार ।

या२३४ । औहोवा । ए । त्रिवृतं प्रवृतम् । २ । ए । त्रि

वृतं प्रवृता२३४५म् ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २२

आक्रन्दयकुरुघोषमहान्तं

हरीइन्द्रस्याभियोजयाशू ।

सर्माविधन्दतामन्योअन्यं

३ १ २ २ २ २ १ २
श्रुत्यात्मापततुश्लोकमच्छ ।

२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
प्रयच्चक्रमरावणेसनताअभ्यवर्त्तयत् ।

२ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
ज्योगित्सिञ्चोद्गतैश्वतैकेश्वच्छिरः ॥ २३ ॥

इयमृक् । गानपथ्ये ऽस्याः पाठकारणं व्याख्यानञ्च नृग्यम् । २३

२ ३ २ १ २ २ २ १ २ २
आ । क्रन्दय । कुरु । घोषम् । महान्तम् ।

२ ३ २ १ २ १ २ २ ३ २ ३ १ २
हरीद्वेति । इन्द्रस्य । अभि । योजय । आशूद्वेति ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ ३ २
मर्माविधम् । मर्म । विधम् । ददताम् । अन्यः ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अन् । यः । अन्यम् । अन् । यम् । श्रुत्यात्मा । श्रुत्य ।

३ ३ १ २ २ १ २ २ २ ३ ३ २
आत्मा । पततु । श्लोकम् । अच्छ । प्र । यत् । चक्रम् ।

१ २ २ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३
अरावणे । अ । रावणे । सनतै । अभ्यवर्त्तयत् । अभि ।

१ २ २ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३
अवर्त्तयत् । ज्योक् । इत् । तिस्रः । ओद्गतै । शया

१ २ २ १ २ २ ३
तै । केशवत् । शिरः ॥ २४ ॥

* आक्तन्दयोवा । कुरुघोषमाद्वा रे । आन्ता रम् ।

हरीन्द्रस्याभियोजया रे । आशू रे । मर्माभिभन्ददता

मन्यो रे । आन्या रम् । शल्यात्मापततुश्लोकमा रे ३ ।

आ रे । छार रे ३४ । औद्धोवा । अस् ॥ २५ ॥

+ छाउ । ३ । अस् । ३ । फट् । ३ । मृस् । ३ । हस् ।

३ । प्रायरत् । चक्रम् । आरार । आव्णारइ । सानर ।

ताअर । भ्यावरं । तायरत् । जीयो रक् । इत्तीर ।

स्वाओर । हतैर । शायार । तैकेर । शावरत् ।

शमद्वरः । छाउ । ३ । अस् । ३ । फट् । ३ । मृस् । ३ ।

* “पञ्च पविमन्ति महासामन्त्रि (तत्र प्रथमं मिदम्) अर्वस्य प्रथमोत्तमे (तय प्रथमं मिदम्) * * * अथापरमग्नेर्हरीसीद्धे (तत्राष्टाय मिदम्)”—इति आ० ब्रा०

३, २, १३ ।

+ “पञ्च पविमन्ति महासामानि (तत्र द्वितीयं मिदम्) * * * अथ जीर्णि (तत्राय मिदम्) * * * अग्नेर्हरीसीद्धे (तत्र द्वितीयं मिदम्)”—इति आ० ब्रा०

३, ९, १३ ।

हस् । २ । चारं३४ । औद्धोवा । एअस् । एफट् ।

एमृस् । एहस् । ईर३४५ ॥ २६ ॥

* अभ्याभूः । ३ । प्रायस्त् । चक्रस् । आरार ।

आवणारइ । ३ । सानर । ताअर । भ्यावर । तायर

त् । ३ । जीयोस्क् । इत्तीर । सान्ओर । द्वातेर । ३ ।

शायार । तैकेर । शावस्त् । शाइररः । ३ । अभ्याभूः ।

२ । अ । भ्यार । भूर३४ । औद्धोवा । हस्प्रहसण

१ ३ १ १ १ १

चक्षूर३४५ ॥ २७ ॥

+ छाड । ३ । क्षुरोक्षुरोक्षुरोक्षुरः । ३ । वृषप्रवृष

* “पञ्च पविमन्ति महासामानि । (तत्र द्वितीय मिदम्) * * * रुद्रस्य त्रीणि
(तत्र द्वितीय मिदम्) * * * क्षुरस्य चरसी द्वे (तत्र प्रथम मिदम्)” — इति आ०
ब्रा० ३, ९, १३ ।

+ “पञ्च पविमन्ति सामानि (तत्र चतुर्थ मिदम्) * * * रुद्रस्य त्रीणि (तत्र
तृतीय मिदम्) * * * क्षुरस्य चरसी द्वे (तत्र द्वितीय मिदम्)” — इति आ० ब्रा०
९, ९, १३ ।

१ २ २५ १ २ १ २ २२ २ १ २२
प्रच्छिन्धि । ३ । हाउ । ३ । वा । प्रयच्चक्रंमरावणे । सनता

१ २ १ २ १ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
अभ्यवर्त्तयत् । ज्योगित्तिस्त्रयोहानै । शयातैकेश्चक्रिः ।

२
हाउ । ३ । क्षुरोक्षुरोक्षुरोक्षुरः । ३ । वृश्चप्रवृश्चप्रच्छि

२
न्धी । ३ । हाउ । ३ । वा । ए । वृश्चप्रवृश्चप्रच्छिन्धी । २ ।

२
ए । वृश्चप्रवृश्चप्रच्छिन्धी २३४५ ॥ २८ ॥

तस्या एवर्चः सामानीमानि चत्वारि । एषां सायणादि-कृतं व्याख्यानं नोपलभ्यते ।

२५—२८

२
* हाउ । ३ । वयोवृद्धतृह्विर्भद्रास्वधास्वयं

२
स्कृण्विषमूर्जं रजःसुवः । जम् । ३ । हो । ३ । हृत् । २ ।

२
हृत् २३४ । औहोवा । अभित्वाशूरनोनुमोहम् । अदुग्धा

२
द्वधेनवोहम् । ईशानमस्यजंगतःस्वर्हश्चम् । ईशान

२
मिन्द्रतस्योहम् । हाउ । ३ । वयोवृद्धतृह्विर्भद्रा

● “पञ्च पविमन्ति महासामानि (तत्र पञ्चम मिदम्) शर्वस्य प्रथमोक्तमे (सञ्जीवम मिदम्) * * * सत्योर्चः * * * लोकानां शान्तिरुत्तमम्”—इति आ० ब्रा०

२, २, २३ ।

२१२ २१ २१२१२२ १ १ १
 स्वधा॑स्वय॑स्कुण्ड॑पमूर्ज॑रजःसुवः । ज॒म् । ३ । हो ।
 १ १ ५२ २ २२ १२
 ३ । ह॒ । २ । ह॒ २३४ । औ॒होवा । ए । वाक् ।
 २२ १२ २२ १ १२ २१ २२ १२ २२ २१
 ए । इ॒डा । ए । सुवः । ए । वृ॒द्धत् । ए । भाः । ए । अ॒र्क
 २ २२१२ १
 म॒र्चत॑दे॒वावृ॑ध॒हस् ॥ २८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २८

१ २ २ १ ३२ १११ २२
 * हो॒वा३॒हा३ । आ॒र॒इ । ह्यि॒या३४५ । हा॒उ । ३ ।
 २२ २२ २ १२ २२ २ २ २ ५२ २
 ए॒ह्यि॒या॒हा॒उ । ३ । ए॒ह्यि॒या॒हा॒उ । ए॒ह्यि॒या३४ । औ॒होवा ।
 २१ २ २ २२ २ १ २ २ १
 इ॒ह॒पू॒जामि॒हरयि॑र॒रा॒णो॒हस् । हो॒वा३॒हा३ । आ॒र॒
 ३२ १११ २२ १२ २
 इ । ह्यि॒या३४५ । हा॒उ । ३ । ए॒ह्यि॒या॒हा॒उ । ३ ।
 २१२ ० २ ५ १ २ २ १
 क॒यान॑श्चा॒इ । च॒आ॒र॒भूं३३४वा॑त् । हो॒वा३॒हा३ । आ॒र॒
 १ ३ १ ४१ २२ १२२२ २ १२२२
 इ । ह्यि॒या३४५ । हा॒उ । ३ । ए॒ह्यि॒या॒हा॒उ । ए॒ह्यि॒या
 १ २२ २ ५२ २ २२ १ २ २ २ १२२
 हा॒उ । ए॒ह्यि॒या३४ । औ॒होवा । रा॒य॒स्यो॒षाय॑सु॒कृता॑य

^{१२ २२१ १ २ १ ३ २ १ १ १ २२}
भूयसेहंस् । होवा३हा३ । आ२इ । हिया३४५ । हा

^{१२२२ २ २२ १ २ १ २ २}
उ । ३ । एहियाहाउ । ३ । जताइसदा । वाह् । सार३४

^{५ १ १ १ ३ १ १ १ १ २२}
खा । होवा३हा३ । आ२इ । हिया३४५ । ३ । हाउ । ३ ।

^{१२२२ २ १२२२ २ २२ २ ४२ २}
एहियाहाउ । एहियाहाउ । एहिया३४ । औहोवा ।

^{१२ २२ १ २ १ २ १ १ २ २ १ ३}
आगन्वाममिदम्बृहद्वस् । होवा३हा३ । आ२इ । हि

^{२ १ १ १ २२ १२२ २ २ २}
या३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । ३ । कयाशचाइ ।

^{३ ५ १ २ १ ३ २ २२ १ १ १}
ष्ठयारवार३४र्त्ता । होवा३हा३ । आ२इ । हिया३४५ ।

^{२२ १२२२ २ २ २ २ २ २}
हाउ । ३ । एहियाहाउ । एहियाहाउ । एहिया३४ ।

^{५२ २ १ २ १ २ १ २ १ १ २ २ १}
औहोवा । इदंवाममिदम्बृहद्वस् । होवा३हा३ । आ

^{२ २ १ १ १ २ २ १ २ २ २ २ २}
२इ । हिया३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । ३ । कया

^{० ३ ५ १ २ २ १}
शचाइ । ष्टयारवार३४र्त्ता । होवा३हा३ । आ२इ ।

^{३ २ १ १ १ २ १ २ २ २ १ २ २ २}
हिया३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । एहियाहाउ ।

^{२२ २ २ २ २ २ २ २}
ज्योतिर्द्वाउ । दा३धे । द्वाउ । २ । द्वाउ । औहो१इ । ३ ।

^{२ १२ २५ १ २ १२ ५ १२ २२}
यन्तेसुषा । वाहरिया । श्वाद्रीः । २ । श्वाद्रिः । द्वाउ ।

^{२ २२ २ २२ २५ १ २ १२}
२ । द्वाउ । औहो१इ । ३ । यन्तेसुषा । वाहरिया । श्वा

^{५ १२ २ २ २ २२ २ २ २ २}
द्रीः । २ । श्वाद्रिः । मन्स्वाद्वाउ । ओजोद्वाउ । सहो

^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
द्वाउ । बलद्वाउ । इन्द्रोद्वाउ । वयोद्वाउ । बृह

^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
द्वाउ । ऋग्द्वाउ । स्वर्द्वाउ । ज्योतिर्द्वाउ । दा३धे ।

^{२२ २ २ २ २ २ २ २ २}
द्वाउ । २ । द्वाउ । औहो१इ । ३ । सोतुर्बाह । भ्यास्व

^{२ १२ २ ५ १२ २ २ २ २ २ २}
यतो । नार्वा२ । २ । नार्वा२ । द्वाउ । २ । द्वाउ । औहो

^{२२ १ २ २ १ २ २ १२ २ ५ १२}
१इ । ३ । सोतुर्बाह । भ्यास्वयतो । नार्वा२ । २ । ना

^{२ १ २२ १ २ २ १ २२ १ २}
वी । सधमे । २ । साधा३माइ । ऋतमे । २ । आर्त्ता३

^{२ १ २ १ ५ २}
माइ । इयाद्वाउ । २ । इयपिवमन्स्वा३ । द्वाउवा३ ।

३ १ १ १ १

ई२३४५ ॥ ३१ ॥

* छाउ । ३ । प्रियक्षोइ । ३ । प्रियमोइ । ३ । अग्र
 आयाक्षोइवाइताश्याइइ । गृणानोहव्याइइताश्याइइ ।
 निक्षोतासत्तोइवाइताश्याइइ । छाउ । ३ । प्रियक्षोइ ।
 ३ । प्रियमोइ । २ । प्रियारम् । आर३४ । औक्षोवा ।
 ए । प्रियम् । ३ । ए । ब्राह्मणानां यन्मनस्तन्मयिब्राह्म
 णानाम् । ए । पशूनां यन्मनस्तन्मयिपशूनाम् । ए । योषि
 तां यन्मनस्तन्मयियोषिता २३४५म् ॥ ३२ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ६४ पृष्ठे दृष्टव्यम् । ३२

* वीक्षायवाइ । ३ । वीक्षायवाइ । कयानश्वाइ ।
 चआरभूर३४धात् । ऊवाइसदा । वाङ्मःसार३४खा ।
 कयाण । चाइ । छयारुन्नार३४र्त्ता । वीक्षायवाइ । ३ ।

* “अग्रं प्रियम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, १९ ।
 † “सर्पसाम कक्षमाषं वा”—इति आ० ब्रा० १, २, १३ ।

२१ १२ १ ३ ५ २ २ १ २
 वीक्षा । या२ । वा२३४ । औक्षीवा । .ए । संयमन्नव्याय
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 मन्वियमन्नसमायमन् । येकेचोदरसर्पिणस्तेभ्योनमा २ ३
 १ १
 ४ मुः ॥ ३३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ३८४ पृष्ठे दृष्टव्यम् । ३३

३४ साम २ भा० ५०-५८ पृष्ठयोर्मुद्रितम् ।

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने द्वितीयस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ इति अर्क-नाम प्रथमं पर्व समाप्तम् ॥

॥ हरिः ॐ ॥

२४ २ १ १ २ २ १
 * हाउ । ३ । आयुः । ३ । सात्यम् । ३ । इन्द्र
 २ १ २ १ ३ ४ ५ २ १ २ २ १
 न्नरो । ने३मधि । ताद्ववन्ताइ । यत्पारियाः । युनज ।
 २५ ४ ४ ५ २ १ २ २ १ २ ३ ४ ५
 ताद्वधियस्ताः । शूरोनृषा । ता३श्रव । स३श्रवामाइ ।
 २२ १ २ २ १ २ ३ ४ ५ २ २ १ २ ३
 आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्ताः । हाउ । ३ । आ

* “वसिष्ठस्य प्राणापानौ द्वौ”—इति आ० ब्रा० ३, २, १४ ।

युः । ३ । सात्यम् । २ । सत्या३४ । औहोवा । ई२

१११

३४५ ॥ १ ॥

हाउ । ३ । आनोहिय । ३ । मनदोहम् । ३ ।

इन्द्रन्नरो । ने३मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारिषाः ।

युनज । ताइधियस्ताः । गुरोमृषा । ता३श्रव । सश्र

कामाइ । आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ ।

ई । आनोहिय । ३ । मनदोहम् । ३ । मनार३दोहा

३४ । औहोवा । ई२३४५ ॥ २ ॥

हाउ । ३ । एन्यौ । ३ । एन्याहाउ । ३ । इन्द्र

न्नरो । ने३मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः । युनज ।

ताइधियस्ताः । गुरोमृषा । ता३श्रव । सश्रकामाइ ।

आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ । ३ ।

१२२ १२२ २ १२ २ २
 एन्यौ । ३ । एन्याहाउ । २ । एन्य३हाउ । वा३ ।

२११११
 ई२३४५ ॥ ३ ॥

२२ १२ २२ २ १२ १२
 हाउ । ३ । आहोएन्यौ । ३ । आहो२एन्याउ ।

१ १ २ १ २२ ३ ४ ५ २१२
 ३ । इन्द्रन्नरो । ने३मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः ।

११ २ ३ ४ ५ २२ १२ २ १ २ ३
 युनज । ताइधियस्ताः । षूरोनृषा । ता३श्रव । स३श्र

४२ ५ २२ १२ २१२ २२ २ ४ ५ २२
 कामाइ । आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ ।

१२२ २२ २ १२ १२ १२
 ३ । आहोएन्यौ । ३ । आहो२एन्याउ । २ । आहो२

१२ २ २ १ १ १ १
 एन्या३ । हाउवा३ । ई२३४५ ॥ ४ ॥

२२ १ २ २२ २ १
 * हाउ । ३ । ह३ह३ह३ह३ह३ । ३ । हाउ । ३ । इन्द्र

२ १ २ ३ ४ ५ २१२ २ १
 न्नरो । ने३मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः । युनज ।

२ ३ ४ ५ २२ १२ २ १ २ ३ ४ ५
 ताइधियस्ताः । षूरोनृषा । ता३श्रव । स३श्रकामाइ ।

४४० सामवेदसंहिता । [२ प्र० २ अ०]

१ २ १ ३ ४ ५
उवा । ओवा । २ । उवा । ओवा । आइन्द्राम् ।

१ २ ३ ४ ५ १ २
नरो नेमधिता ह्वारश्नाई । यात्पा । र्यायुनजतेधि ।

२ ४ ५ १ २ ३ ४
यारश्नाः । पूरो । नृपाताश्रवसश्चकारश्माई । आ

५ १ २ ३ ४ ५ १ २
गो । मतिव्रजेभजातुवारश्नाः । उवा । ओवा । २ ।

१ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
उवा । ओ । वारश्ना । ओहोवा । ईरश्ना ॥ ८ ॥

एतेषां व्याख्यानम्—१ भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १—८ ।

२ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
* होवा । २ । होवाश्चा । उपत्वाजाश्माश्चो

३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
गिरः । होवा । २ । होवाश्चा । देदिशतीश्चाश्चि

३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
ष्कृत । होवा । २ । होवाश्चा । वायोरनीश्काश्च

२ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
अस्थिरन् । होवा । २ । होवाश्चा । ओहोवा ।

३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
ईरश्ना ॥ ८ ॥

२ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
ओवा । २ । ओवाश्चा । उपत्वाजाश्माश्चोगिरः ।

* वृहस्पतेर्बलिभिर्दी दं, इन्द्रस्य भीष्मिदेनयोः पूर्वम्—इति भा० भा० ६४२, १४ ।

२२ २ २२ २ २२ ४ १ ५ ५ २२
 ओवा । २ । ओवाश्चाइ । देदिशतीश्चाश्चिष्कृतः । ओ
 २ २२ २ २२ ४ १ ३ ५ २२
 वा । २ । ओवाश्चाइ । वायोरनीश्काश्चिष्कृतः । ओ
 २ २२ २ ५२ २ ५२ १११
 वा । २ । ओवाश्चाइ । औद्वावा । ई२३४५ ॥ १० ॥

अनयोर्वाङ्मनस्—१भा० ११३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६, १०

२२ २ २२ २ २२ ३ २२ २
 * छाउधामयत् । छाउधामधामायत् । छाउ
 २ २२ २ २ २ १ ३ ५ २
 बृहद्धामधामायत् । बृहदिन्द्रा । यगारयाश्चाइता । मरु
 २ १ २ ५ २२ २ १
 तेषु । च्छाश्चाइताश्चाइमाम् । येनज्योतिरजनयन् । क
 ३ ५ २२ २ १ ३ ५ २२
 तारवारश्चाइर्वा । देवन्देवा । यजाश्चाइर्वा । छाउ
 २ २२ २ २ २ २ २ २ २ २
 धामयत् । छाउधामधामायत् । छाउबृहद्धामधा ।
 १ २ ५२ २ २ १ १ १ १ १
 मा२ । या२३४ । औद्वावा । ए३ । भर्गा२३४५ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५३४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

२२ २ २ २ २ २ २ २
 * छाउ । ३ । यगोद्वाउ । ३ । वर्चोद्वाउ । ३ ।

* “भर्गयस्यौ द्वे”—इति अ० ब्रा० २, १५ । तदाद्य निदम् भर्गम् ।

† द्वितीयश्चेतद् यस्य सं साम (अ० ब्रा० ३, ९, १५) ।

^{१ २ १} आस्मिन्हाई । ^{१ ६} २ । ^१ आस्मिन्हाइशु । ^{१ १ २ २} तार । तवेदिन्द्रा

^{१ १} वमंवसु । ^{१ २} त्वम्पुष्यसिमध्यमम् । ^{१ १ १ २} सत्राविश्वस्यपरमस्यर

^{१ २ १ १ २} जसि । ^{२ २} नकिष्ठागोषुवृण्वते । ^{२ २ २} छाउ । ^{२ २ २} ३ । यशोछाउ । ^{२ २ २} ३ ।

^{२ २ २} वर्चोछाउ । ^{१ २ १} ३ । ^{१ २} आस्मिन्हाई । ^{१ २} २ । ^{१ २} आस्मिन्हाइशुवा । ^{१ २} २ ।

^{१ २} आयुर्विश्वायुर्विश्वविष्णमायुरशीमहिप्रजान्वष्टरधिनिधेह्यस्मे

^{१ १ २ २ २} शंतजीवेमशरदोवयन्ते ^{१ २ २ १ १ १ १ १} २३४५ ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ५५७ पृष्ठे दृश्यम् । १२

^{२ २ २ २ २} * कायमानोवनातुवाम । ^{१ २ २} यन्मातृरजगानाशपारः ।

^{१ १} औ । ^{१ १} हौ । ^{१ १ १ ५} ऊवाइ । ^{१ २ २} औश्चोर३४वा । नतत्तेअग्ने

^{२ २} प्रमृषेनिवात्ती । ^{१ १} १ नारम् । ^{१ १} औ । ^{१ १} हौ । ^{१ १} ऊवाइ । ^{१ १} औ

^{१ ५} ३होर३४पूषा । ^{१ २ २} यद्दूरेसन्निहामूषवारः । ^{१ १} औ । ^{१ १} हौ

^{१ २ २} २ । ^{२ २ १ २} ऊवाइ । ^{२ २ १ २} औश्चोर३४पूषादपूषा । ^{२ १ २} ए । राजस्वराजा

^{१ १ १ १} २३४५ ॥ १३ ॥

* "यामे ह"—इति आ० आ० ३, २, १५ ।

१ २ ३ ४ २ १ ३
सोमदेववा३इतार३४याइ । सिन्धुर्नपि । प्येआर३र्षार३४

२ २ २ १ ३ ४ २
सा । अ३शोःपयसामदिरः । नजार३गृ३४वीः । अ

२ २ १ ३ ४ १ २ २ १
च्छाकोशम् । मधूरश्च३४ताम् । औद्धो३वा । ३ । ई३

१ १
या । ३ । आइही३ । आइही३३ । आ३इ । चार३४ ।

५ २ २ १ २ १ २ २ २ १ १ १ १ १
औद्धोवा । घर्मःप्रवृत्तस्तत्वासमानशेमहेसुवा३३४पुः॥१६॥

अनघोर्वाख्यानम् — २भा० ८८ पृष्ठं द्रष्टव्यम् । १५, १६

१ २ २ १ ४ २ १ २ १ १ २ १
* अयम्युषा३ओर३४वा । रयिर्भगः । रयिर्भागा३ओ

५ ३ ४ २ १ २ १ ४ २ २ १
३३४वा । चार३४तूः । सोमःपुना३ओर३४वा । नोअ

२ २ २ २ २ २ ३ १ ४ २ ४
र्षति । नोअर्षति । नोअर्षता३ओर३४वा । सूर३४वाः ।

२ २ २ १ ४ २ २ २ २ २ २ १
पतिर्विश्वा३ओर३४वा । स्यभूमनः । स्यभूमाना३ओर३४

५ ३ १ २ ४ २ २ २ २
वा । ज्यो३३४तीः । वियख्यद्रो३ओर३४वा । दसीउभे ।

२ २ २ १ ४ ३ ४ ५
दसीजभा३ओर३४वा । चार३४तूः ॥ १७ ॥

अयम् । पूरुषार३४औहोवा । रयिर्भगाः । रयिः ।
 भारुगार३४औहोवा । सोमःपुनानोअर्षति । नोअ ।
 पारुतार३४औहोवा । पतिर्विश्वस्यभूमनः । स्यभू । मा२
 ना२३४औहोवा । व्यख्यद्रोदसीउभे । दसी । ऊ२भा
 २३४औहोवा । चार३४जूः । औहो३१इ । औ२हो२३
 ४वा । सूर३४वाः । औहो३१इ । औ२हो२३४वा । ज्यो
 ३३४तीः । औहो३१इ । औ२हो२३४वा । चार३४जूः ॥१८॥

एअयम्पूषारयिर्भगाः । सोमःपुना । इक्ष । नो
 अर्षा । इडा । ताइपतिर्विश्वस्यभूमा३नाः । वियख्य
 द्रोदसार३होइ । ऊभआ३१उवार३३ । इड्डूडार३४५ ॥१९॥

एषां व्याख्यानम् - २भा० १५५ पृष्ठे दृश्यम् । १७-१८

विंशत्यादि सामययं २भा० २६२-२६३ पृष्ठयोर्मुद्रितम् । २०-२२

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने द्वितीयः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

* छाउयच्छकासी । पारावा२३५ती । ई४य । इया
 २३४ । इया३४ । यादवा२३४वा । ताद्वृत्रा२३४
 चान् । ई४य । इया२३४ । इया३४ । आतस्त्वा
 २३४गी । भाइद्युगा२३४दि । द्राकेशा२३४इभीः । ई
 ४य । इया२३४ । इया३४ । सूतावा२३४आ । वा
 इवासा२३४ती । ई४य । इया२३४ । इया५३४ ।
 वा । अश्वमिष्टये३४स् ॥ १

ई४य । इया२३४५ । (एवन्तिः) । इया३४ । या
 छा । का । सी३पात्रावती । यादा । वा । वा३ता
 ३३४वृत्रचन् । आताः । त्वा । गीर्भिद्युगदी३४द्रा३४केशि
 मिः । सूता । वा३ । आ३वी३वासनि । ई३य । इ

११११
यार३४५ । (त्रिः) । इय्यपुच्छाउ । वा । अश्वदिष्टये

२६६॥ २ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ५४७ षष्ठे द्रव्यम् । १, २

* आ । भीनव । तआ२१३ । इच्छआ३१उवार३ ।

ई२३४डा । प्रा । यमिन्द्र । स्यका२१२ । मियमां३१उवा

२३ । ई२३४डा । वा । तन्नपू । वआ२१२ । युनि

या३१उवार३ । ई२३४डा । जा । त्रिद्ध । तिमा२

१२ । तरआ३१उवार३ । इट् । इडा२३४५ ॥ ३ ॥

३ १२ २ ३ ५ १
अभीनव । तआ३१उवार३ । दूर३४छाः । होइ ।

१२ ३ ५ २१
हो । वाछा३१उवार३ । ई२३४डा । प्रियमिन्द्र । स्य

३ ५ १ २ २२
का३१उवार३ । मीर३४याम् । होइ । हो । वाछा३

३ ५ २१ ३ २
१उवार३ । ई२३४डा । वत्सन्नपू । वआ३१उवार३ ।

३ ५ १ २ २
यूर३४नी । होइ । हो । वाछा३१उवार३ । ई२३४

डा । जात० रिह । तिमा० उवार३ । तार३४राः ।

होइ । हो । वाहा३१उवार३ । इट्टडा३३४पू ॥ ४ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—२भा० १६४ पृष्ठे दृश्यम् । ४

यदिन्द्रशासीअब्राताम् । च्यावयासदा३सार३स्य

राइ । आ३३स्मा । कम । शुम्माघा३वार३न् । पूरु३

स्पृ३३४हाम् । वसाव्याआ३४ । औहोवा । धार३इवा

३ । चारवार३३औहोवा । या३३४पू ॥ ५ ॥

यापूदिन्द्र । शा३सी३अब्राताम् । च्यावयासा

२ । दसास्प३३रा३इ । उवा३ । औ३वा । अस्माका

१मा३ । शुम्माघा३वार३न् । उवा३ । औ३वा । पूरु

स्पृ३३४हाम् । वसाव्या३३या३ । उवा३ । औ३वा३ । धि

बोवा । चापूयो३इहाइ ॥ ६ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ६०४ पृष्ठे दृश्यम् । ६

‘तौरअवसे इ’—इति आ० ब्रा० ३, २, १६ ।

२४ २ २ ३२ २२ ३२ २२ १
 * हाउहाउहाउ । ओहा । २ । ओहाइ । इया
 २ १ २ ३२ २ १ १
 हाउ । २ । इयाहाउ । औहो१इ । ३ । भूवत् । इडा ।
 २२ १ २२ १ १ १ २ १
 स्वादिष्ठया । मादिष्ठया । जनत् । इडा । पवस्वसो ।
 २२ २२ १ १ २२ १ २२ २
 माधारया । वृधत् । इडा । इन्द्रायपा । तावाइमुता ।
 १ १ २२ २ ३२ २२ ३२
 करत् । इडा२३ । हाउ । २ । हाउ । ओहा । २ । ओ
 २२ १ २ १ २ ३२ २ ३२
 हाइ । इयाहाउ । २ । इयाहाउ । औहो१इ । २ । औ
 २२ ३ ५२ २ २ २२ १
 हो२ । या२३४ औहोवा । २३ । धेनु ॥ ७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १० पृष्ठं द्रष्टव्यम् । ७

२ ३ २ १ १
 * इयो३ । इया । इयो२इया । इयो३ । इया ।
 २२ २ २२ २२ २२ २२ २२
 अग्रेयुङ्क्त्वाहीश्येतवा । अग्रेयुङ्क्त्वा । हीश्येतवा । अग्रे
 २ २२ २ २ १ १
 युङ्क्त्वाहीश्येतवा । इयो३ । इया । इयो२ । इया ।

* “धेनुपंथी द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १६ । तत्रेदमाद्यम् धेनुसाम ।

† द्वितीयमिदम् पथःसाम (आ० ब्रा० ३, २, १६) । १०

इयो३ । इया । अश्वासीदाइवासाधवाः । अश्वासी

दाइ । वासाधवाः । अश्वासीदाइवासाधवाः । इयो

३ । इया । इयो२इया । इयो३ । इया । अ

रंवहान्तीश्चाशवाः । अरंवहा । तीयाशवाः । अरं

वहान्तीश्चाशवाः । इयो३ । इया । इयो२इया ।

इयोइयाइउवा३ । आ२ । ३ । हसृए३पया२०४५ ॥ ८ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० १३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८

नवम-दशमे सामनी १भा० २६४-२६५ पृष्ठयोः मुद्रिते । ८, १०

एकादशे साम—२भा० २६७ पृष्ठे मुद्रितम् । ११

द्वादशे साम—२भा० २५६ पृष्ठे मुद्रितम् । १२

२५० ५ ० ७५

१ २२ २

१ २ २१२

* हाउहाउहाउवा । विश्वतोदावन्विश्वतो न आभ

र । हाउ । ३ । वा । यन्दाशविष्ठमीमहे । हाउ । ३ । वा ।

आयुः । हाउ । ३ । वा । सूवः । हाउ । ३ । वा । ज्यो

तिः । हाउ । ३ । वा । ई२३४५ ॥ १३ ॥

• “आयुर्मवलोभे द्वे”—इति भा० प्रा० ३, १, १० । तच्चेदमायुःसाम ।

* विश्वतोदायविश्वतोनेनया । भराओवा । ३ । हा

३२२० १ १ ५ २ १
 जीवा । ३ । हाश्वोरु४वा । २ । हाडुवा । विश्व ।

१२२ . १२ २१२ . २ . ३२२ ३२२ २२ ३२२
तोदावन्निश्चतोनभाभर । भराओत्रा । ३ । चाओवा ।

२ १ ५ २ १५ २१५
६। हा३ओ२३४वा। २। हाउवा। यन्त्राशविश्वविष्टमी।

मह । महाओवा । ३ । जाओवा । ३ । हाओ

२३४वा। २। हाउवा। ईडा। इडाओवा। ३।

१८ १८ ८   २ १ ५   २   १८
हाअवा । ३ । हाअओ२३४वा । २ । हाउवा । सूवः ।

३२३२ ४   ३२३२ ४   १   ५
 सुवाओवा । ३ । हाओवा । ३ । हाओवा २३४वा । २ ।

५ १२ १२ १२ २ ० १२ १२ २
हाउवा । ज्योतिः । ज्योताओवा । ३ । हाओवा ।

४। हा३ओ२२४वा० २। हाउवा३। इट् इडा

११७१
२३४५ ॥ १४ ॥

•/ अनयोर्वाङ्मन्-१भा० वं० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १२, १४

* एखादोः । इत्याविषूवतोमधोःप्रिवन्ति गौरि

याः । इडा । याइन्द्रेणसयाश्वाहरीः । वृष्णामदन्ति

शोः । भाथा । वस्वीरनुस्वराश्चोइ । जायमाश्चउवा

२३ । इडइडा२३४५ ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

† इन्द्रोमदा । यवावृधेशवसेवुत्रहाश्चनुभाइ । अ

था । तमिन्महत्सुवाश्जाइषू । जतिमर्भेहवाः । मा

हाइ । सवाजेषुप्रमाश्चोइ । वाइषदाश्चउवाश्च ।

आ२३४था ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८४० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६

‡ एखादोः । इत्याविषूरश्चो२३ । वतारश्च । हा

* “राघोवाजीयवार्चद्विरे कु” — इति आ० ब्रा० ३, ९, १० । तवाद्यमिदम्
राघोवाजीयं साम ।

† वार्चद्विरम् (आ० ब्रा० ३, ९, १०) ।

‡ “सङ्कृतिपाद्युरश्मि द्वे” — इति आ० ब्रा० १, २, १० । तवाद्यमिदम्
सङ्कृति साम ।

१२ २ २ १ ५ २ १३ २
 ओवा । ३ । हा३ओ२३४वा । २ । हाउवा । मधोःपिबन्ति

२ १ ० १२ २ २ १२ २२ १ २२ १ २ २ २२
 गौर्यः । याङ्ग्रेणसयावरीः । वृष्णामदन्तिशोभया ।

१ २२ १ २ १२ १२ २२ २ १ १ ५
 वस्तीरनुस्वराज्यम् । हाओवा । ३ । हा३ओ२३४वा ।

२ २ २ २ २ २ २ १ १ १ १
 २ । हाउवा३ । हौ३ । आ३ । ऊ३ । ई२३४५ ॥ १७ ॥

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 * एस्तादोः । ओ२३४वा । इत्याविषूस्वताः । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एमधोः । ओ२३४वा । पिबन्तिगौरियाः । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एयाङ् । ओ२३४वा । द्रेणसयास्वराइ । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एवृष्णा । ओ२३४वा । मदन्तिशोभया । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एवस्तीः । ओ२३४वा । अनुस्वराज्यियाम् । अ

१ १ १ १ १
 थार३४५ ॥ १८ ॥

—अनयोर्वाञ्छानम् — १भा० ८२३ पुष्पे दृष्टव्यम् । १०, १८

१ २ २ १ १ १ १ २
 १ । जभाइ । यदिङ्गरीइदसाइ । इडा । आपा ।

पाथुंशम् (आ० भा० २, २, १०) ।

† “श्रेम वृषके द्वे” — इति आ० भा० २, २, १० । तत्राद्यमिदम् श्रेमसाम् ।

१२१ १ १ १ २ २ १२ १
 प्राथउषा२इवा । इडा । माह्य । तस्वामषा२इनाम् ।
 १ १ २ १ १ १ १ १ १
 इडा । साम्रा । जच्चर्षणा२इनाम् । इडा । देवी ।
 १ १ १ १ १ १ २ १
 जनित्रयजा२इजनात् । इडा । भाद्रा । जनित्रयजा२
 १ १ १ १ १ १
 इजनात् । इडा२४४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ७७८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

१ २ १ १ १ १ १ १
 * एखादोः । एखादोः । इत्याविषू२वताः । इडा ।
 १ १ १ १ १ १ १ १
 एमधोः । २ । पिबन्तिगौ२रियाः । इडा । एयाई । एया
 १ १ १ १ १ १ १ १
 ई । ट्रेणसया२वरंई । इडा । एवृष्णा । एवृष्णा ।
 १ १ १ १ १ १ १ १
 मदन्तिशो२भया । इडा । एवस्वीः । एवस्वीः । अनु
 १ १ १ १ १ १
 स्वरा२जियाम् । इडा२४४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

१२ २ १ १ १ १ १ १
 १ । होइहा । २ । इहोइहा । ३ । औहो२ । इहा ।

* वृषकम् (आ० प्रा० ३, १, १०) ।

† “भक्ष्येषंही दे” —इति आ० प्रा० ३, १, १८ । तत्रास्यमिदम् भक्ष्यसाम ।

२। औहोइहा३४। औहोवा। इमानुकभुवनासीषधे

मा३। इहा। इन्द्रस्यविश्वेचदेवा३ः। इहा। होइहा। ३।

इहोइहा। ३। औहो२। इहा। २। औहोइहा३४।

औहोवा। ए३। भद्रम् ॥ २१ ॥

होइया। ३। इयोइया। ३। औहो२। इया।

२। औहोइया३४। औहोवा। इमानुकभुवनासिष

धेम३। इया। इन्द्रस्यविश्वेचदेवा३ः। इया। हो

इया। ३। इयोइया। ३। औहो२। इया। २। औ

होइया३४। औहोवा। ए३। अया३४५॥ २२ ॥

अनयोर्थाज्ञानम्—१भा० ८०३ पृष्ठे सुद्रितम् । १९,२२ .

† हाउतंतनुः । ३। हाउविश्वम् । ३। अ

अथःसाम (आ० ब्रा० ९,२, १८) । .

† “तन्मोतुनी द्वे”—इति आ० ब्रा० ३,२, १८ । तयोर्धर्मिणम् तन्मो साम ।

४५६ . . . सामवेदसंहिता । [३५०१ अ०

१२ २ २ २ १ २ २ २ १
 षीहराईः । महान्मित्रोनादर्शताः । स०हरियेणादियु

२२ २२ २
 ताइ । हाउतन्तुः । ३ । हाउविश्वम् । २ । हाउ ।

१ ३ ५ २ १ ३ १ १ १ १
 वा२इ । आ२३४औहोवा । ५३ । तन्तू२३४५ः ॥ २३ ॥

१२ २ २ २ २ १ २ १ २
 * हावोतुः । ३ । हावैही । ३ । अचिक्रदद्वार्षाहरा

२२ २ २ २ १ २ २ २ २ १
 इः । महान्मित्रोनादर्शताः । स०हरियेणादियुताइ ।

१२ २ २ २ २ २ १ ३
 हावोतुः । ३ । हावैही । २ । हाउ । आ२इ । हा२३

५ २ २ १ १ २ १ १ १ १
 ४ । औहोवा । ५३ । ओतू२३४५ः ॥ २४ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—२भा० ५५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २३, २४

२२ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ २
 † हाउ । ३ । पिबःसोमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । हा

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ २
 उ । ३ । यन्तेसुधा । वा३हरि ! अश्वअद्रीः । हाउ ।

२ १ २ २ १ २ ३ ४ ५ २
 ३ । सोतुर्वाह । आ३सुय । तोनअर्वा । हाउ । ३ ।

० ओतुसाम (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

†. “सहोमहर्षी द्वे”—इति आ० ब्रा० २, २, १८ । तत्रायम् सहसाम ।

२३३-प्रथ] कन्दार्चिकपरिशिष्टम् । ७५७

२२ १ २५ १ २२ २ १ २५
वा। ए। दिशः। • हाउ३। वा। ए। प्रदिशः। • हाउ३।

३. २२. २१. २५. २. २. १३ ११.
वा। ए। उद्दिष्टः। हाउउ। वाउ। एउ। सहारउ

११
४५: ॥ २५ ॥

१९ १ २ १ २ २ २९ .
* हाउ३वा । पिबासोममिन्द्रमन्दतुत्वा । हाउ३वा ।

१२ २१२ २ १२ २५ २२ १ २२ १
यन्ते सुषाव हर्यश्वाद्रिः । हाउ । २१ अ । सीतुर्बाहु

२१ . २१ १४ २   २५   २१ १४   २५
भ्याः सुयतो नार्वा । हाउ । ३ । वा । एं भूमिः । हाउ ।

३। वा। ए२१ अन्तरिक्षम्। २५ हाउ। ३। वा। २२ ए। १२ द्यौः।

हाउ । ३ । वा३ । ए३ । महारु३४५ ॥ २६ ॥

• अनयोर्वाख्यानम् — १भा० ८१५ पष्ठे दृष्टव्यम् । २५, २६

१२   २   १.३.   १   २   २

१ हाउप्रवइन्द्रायबुधाताइ । मंरुतोब्रह्मअर्चता । हा

२१ २० . . . ३० . २ १ . २ . २
उ । वृत्रहन्तविब्रुहा । हाउ । शास्ताक्रान्तः । हा

* महःसाम (आ० ब्रा० ३, २, १८) । . . .

† “वार्कजन्मे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तच्चेदमर्थं वार्कजन्मम् ।

५.८ ख.

उ । वाज्रेणशां । हाउ । तारपोर३४ औहोवां । वर्णा३ह
स ॥ २७ ॥

* हाउ । ३ । विश्वेषाम् । ३ । भूतानाम् । ३ । स्तो
भानाम् । ३ । प्रवइन्द्रायबृहाताइ । छाताइ । २ । मरु
तोब्रह्मसर्चाता । चाला । २ । वृत्रह्नतिवृत्रहाशत
क्रातूः । क्रातूः । २ । वज्रेणशतपर्वाणा । र्वाणा । २ ।
हाउ । ३ । विश्वेषाम् । ३ । भूतानाम् । स्तोभानाम् ।
स्तोभानाम् । स्तोभानां३४ । औहोवा । ई२३४५
॥ २८ ॥

अनयोः व्याख्यानम्—१भा० ५३२ पृष्ठ दृष्टव्यम् । २०, २८

† हाह । दा३ । औ३४वा । (एवन्त्रिः) । आसा ।
विदाइ । वा३३गोक्त । जीकमन्वा । नाया । सिन्ना

* उत्तरं वार्कज्यम् (आ० वा० ३, २, १८) ।

† “इषविश्वव्योतिषी द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्रेदमाद्य निषसाम ।

इ । द्रोश्जनु । षेमुवोचा । बोधा । मसाइ । त्वा
 कहरि । अश्वयज्ञैः । बोधा । नस्तो । माश्मन्ध । सो
 मदेषू । हाह । दाह । ओश्ठवा । २१ हाह । हा
 ३ । ओश्ठपुवाइपूइ । ईश्ठपूष ॥ २८ ॥

१ १ १ ३२ २२ ३२ २२ ३२ २२
* ईरयो । ईरयो । ईरयो । ऐह्यो । ऐह्यो । ऐह्यो ।
१ १ १ ३२ २२ ३२ २२ ३२ २२ २ २
ह्यु । ह्यु । ह्यु । ओह्यो । ओह्यो । ओह्याइ । असा
३२ २२ २ २
विदाइ । वङ्गोक्कजी २ । कमारन्धा । ईरयो । २ । ई
३२ २२ ३२ २२ १ ३२ २२ ३२
रयो । ऐह्यो । २ । ऐह्यो । ह्यु । ई । ओह्यो । २ । ओ
२ २ १ २ १ २ १ २ १
ह्याइ । नियस्मिन्नाइ । द्रोजनुप्रेरम् । उवोरवा । ई
३२ २२ ३२ २२ १ ३२
रयो । २ । ईरयो । ऐह्यो । २ । ऐह्यो । ह्यु । ३ । ओ
२ २ ३२ २२ २ २ १ २ १ २
ह्यो । २ । ओह्याइ । बोधामसाइ । त्वाहरिया २ । श्व
१ ३२ २२ ३२ २२
यारज्यैः । ईरयो । २ । ईरयो । ऐह्यो । २ । ऐह्यो ।

२२ २२ २२ . . . २ १ . . . १ १ . ३ . . . ५२ २ . . . २२ .
हेमाङ्ग । २ । मङ्गि । मारहा३२३४औहोवा । ए ।

१ . . . २२ १ ३ १ १ १ १
मङ्गि । २ । ए । मङ्गी२३४५ ॥ १ ॥

२२ . . . १ २ . . . १ २ २ ३ २ २
* छाउदिवी । ३ । दिवी २दिवि । ३ । दाइवेदाइवे ।

१ २ २ . . . १ २ १ . . . १ २
३ । मङ्गिनीणामवा २२२२ । द्य क्षमिन्नस्या २२२२णाः । दु

२ १ १ . . . १ २ . . . १ २ १
राधुर्षं वरु २२२२स्या । छाउदिवी । ३ । दिवी २दिवि ।

१ २ २ २ २ २ २ . . . २ १ . . . १ १ ३ . . . ५२ २
३ । दाइवेदाइवे । २ । दिवि । दा२इवा२३४औहोवा ।

२२ १ . . . २२ १ ३ १ १ १ १ १
३ । दिवि । २ । ए । दिवी२३४५ ॥ २ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ४२० पृष्ठे दृश्यम् । १, २

२२ २ . . . २ २ २ . . . २ २ १ २ . . . २ १ २ २ २
+ औहोइ । इयाङ्गाउ । औहोहोइवा । नाकेसु

२ १ २ . . . २ २ २ . . . २ २ २ . . . २ २ २
पा । एमुपयत्यतन्तम् । औहोइ । इयाङ्गाउ । औहो

२ २ . . . २ २ २ २ २ . . . २ २ १ . . . २ २ . . . २ २ . . . २
होइवा । झादावेना । तोअभ्यचत्तत्तवौ । होइ । इ

* विष्णुःसाम (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

+ याम-साधुच्छन्दसे द्वे—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तवेदं यामम् ।

याचाउ । औचौचोश्वा । हाइरण्यपा । त्वं वरुणस्य
 दूतम् । औचौद । इयाचाउ । औचौचोश्वा । यामस्य
 यो । नौशकुनं भुरण्यम् । औचौद । इयाचाउ । औ
 चौचोश्वा । चाउवाश् । इ२२४५ ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ६४६ पृष्ठे दृश्यम् । ३

* सुरुपकान् मूतये सुदुधामा । वगो२ । दुहया३
 उवार३ । इ२३४डा । सूर३४वाः । जुहमार३सी । द्य
 विद्यविया३ उवार३ । ज्यो२३४तीः ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ६६६ पृष्ठे दृश्यम् । ४

पञ्चम-पष्ठे सामनी २ भा० २६६-२७० पृष्ठयोर्मुद्रिते । ५, ६

सप्तमं साम २ भा० ९०१ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

१ चाउ । ३ चन्द्रम् । ३ चन्द्रचन्द्रम् । २ चन्द्र

* माघचन्द्रसं साम (आ० भा० ३, २, १६) ।

† “शक्रचन्द्र द्वे”—इति आ० प्रा० ३, २, १६ । तत्रेदं सुकरं चन्द्रं साम ।

चन्द्रम् । चन्द्रं चान्द्रम् । २ । चन्द्रं चान्द्रम् । अत्राहगो
 राशमान्वाशता ३ । नामत्वयुगाशपाइचाशयं ३म् । इत्या-
 चन्द्रमाशसोष्टाशहारइ । हाउ । ३ । चन्द्रम् । ३ । चन्द्र-
 चन्द्रम् । २ । चन्द्रं चन्द्रम् । चन्द्रं चान्द्रम् । २ । चन्द्रम् ।
 चार । द्वा २३४ । औहोवा । ए । चन्द्रम् ॥ ८ ॥

• अस्य व्याख्यानम् - १भा० ३४४ पृष्ठे दृश्यम् । ८

• नवमादिपञ्चविंशान्त्यानि सप्तदश सामानि २भा० २७३ प्रभृति १८१ पृष्ठेषु
 मुद्रितानि । ६-६५

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने तृतीयः प्रपाठकः ॥

॥ इति छन्दःनाम द्वितीयं पर्व समाप्तम् ॥

॥ हरिः ॐ ॥

२ २ २   २ २   २   १   २ २   २
* ऊवेवाचाम् । वाचंवाचं ऊवे २ । वाक्शृणोतु

२ १   २ २   २   २ १   २ २ १   २ २
शृणोतुवा २क् । वाक्समैतुसमैतुवा २क् । वाग्रमता

१ २ २   १   ३ १   ५ २ २   २ २ १ २
म् । रमताम् । रमा २३ । तुवा ३४ औहोवा । ईहा ।

३ ॥ १ ॥

२ १   २ २ १   २ २   १   २ २   १ २
† ऊवाइवाचाम् । वाचं ऊवाइ । वाक्शृणोतू २३ ।

४   २ २ ३ ५ २   २ २   १ २   ४   २ २ ३ ५ २   २ २
शा ३ ३ ३ तुवाक् । वाक्समैतू २३ । सा ३ ३ ३ तुवाक् । वाग्र

२   ३ २   ५ २ २   ३ १ १ १ १
मतार २ ३ ३म् । रम् । तुवा ३४ औहोवा । मार ३४ ५ ३ ॥ २ ॥

अनयोर्मुखं न ऋक्, अपि तु स्तोमः सचैषः—

३ २   १ २ २   १ २ २   २ २   ३ १ २
ऊवे । वाचम् । वाचम् । ऊवे । वाक् । शृणोतु ।

* “वाचोव्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० । तत्राय मिदम् ।

† उत्तरं वाचसाम (आ० ब्रा० ४, १, २०) ।

३३३३३३] ४६५

३ १ २ . . . . . ३ १ २ . . . . . ३ १ २ .
 शृणोतु । वाक् । वाक् । समैतु । समैतु । वाक् ।

. . . . . १ १ २ . . . . . १ १ २ . . . . . ३ . . . . . २ . . . . .
 वाक् । रमताम् । रमतु । वाक् । मे । वाक् ॥ २ ॥ १ ॥ १ ॥ २

. . . . . १ २ १ २ . . . . . ४ . . . . . ५ . . . . . १ २ २ . . . . . १ २ . . . . . १ . . . . .
 * आतूनार२इन्द्रवृत्रहन्हाउ । आसामकमाहाउ । धा

१ २ १ २ . . . . . १ २ २ १ २ . . . . . २ २ . . . . . १ . . . . .
 मागहाहाउ । माहान्महाहाउ । . भिरु३ । ता२३४इ

१ . . . . . ५ . . . . . ५ . . . . . १ . . . . . १ १ १ . . . . . १ . . . . . १ २ . . . . .
 भाइ । उऊवाईहाउ । वा । असफट्टमृसहसवाक् ।

२ १ १ २ १ . . . . .
 ऊ२३४५ ॥ ३ ॥

. . . . .
 * यस्य व्याख्यानम्—१भा० ४०४ पृष्ठे दृष्टव्यम् । ३

. . . . . २ २ २ २ २ २ २ . . . . . १ २ १ २ ३ . . . . .
 † औहोवाऔहोवाऔहोवा । अगन्मज्योतिः । २ ।

१ . . . . . २ १ २ २ २ . . . . . २ १ २ २ २ २ . . . . .
 अगन्मज्योतिः । अमृताअभूम । २ । अमृताअभूमा ।

१ २ . . . . . १ २ . . . . . २ २ २ २ . . . . . १ २ . . . . . १ २ . . . . .
 तत्रिन्मृथिव्याअध्याह्नाम । २ । तत्रिन्मृथिव्याअध्याह्ना

२ २ . . . . . १ २ १ . . . . . २ २ १ २ . . . . . २ २ . . . . . १ २ २ . . . . . २ २ २ . . . . .
 हाम । दिवमन्तरिक्षादध्याह्नाम । ३ । अविशामदेवान् ।

• “शशस्य कर्षू शयस्य वर्तम” —इति भा० ब्रा० ३, २, २० ।

† “सत्रस्य द्विः” —इति भा० ब्रा० ३, २, २० ।

१ ११११ २ ११ १ १ १ १ १ १ १ १
३ । समुदेयैरगन्महि । ३ । औक्षोवा औक्षोवा औक्षोवा ।

१ १ ३ १ १ १ १

सुवर्ज्योतीर३४५ः ॥ ४ ॥

अस्य मूलं न ऋक् अपि तु लोभः । स चैव—

३ १२२ १ २२ १ १ १ ३ १ ११ ३
उ । अगन्म । ज्योतिः । अमृताः । अ । मृताः । अ

१ २ १ १ १ १ १ ३
भूम । अन्तरिक्षम् । पृथिव्याः । अधि । आ । अरु

१ २२ १ १ २ १ २२ ३
हाम । दिवम् । अन्तरिक्षात् । अधि । आ । अरु

१ २२ ३ २
हाम । अविदाम । देवान् । सम् । उ । देवैः । अग
न्महि ॥ २ ॥ २ ॥ ४

१ २ १ १ १ १ २ १ २ १ १ २
* इममेषू । त्वमस्या । काम् । सनिङ्गायन्नव्याः

१ १ १ १ २ १ २ १ ३ ४ २ ३ १ १
सम् । आग्ने देवाइ । षुप्रारक्षो२३४ औक्षोवा । चार३

१ १

४५ः ॥ ५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

२२ २२२ २३ ५२ २ २२१२
 * छाउ । ३ । एवाहियेवा२३४ औहोवा । ए३ । भूताया
 ११११ २२ २२२ २३ ५२ २ २
 २३४५ । छाउ । ३ । एवाहियेवा२३४ औहोवा । ए३ ।
 २२१२ ११११ २२ २२२ २ २ ५२ २
 रूपाया२३४५ । छाउ । ३ । एवाहियेवा२३४ औहोवा ।
 २ १२ ३११११ २२ २२२ २ ३ ५२ २
 ए३ । आयुषे२३४५ । छाउ । ३ । एवाहियेवा२३४ औहो
 २ १२ ३११११
 वा । ए३ । ज्योतिषे२३४५ ॥ ६ ॥

• अस्य मूलं न षट्क, अपितु सोधः ; सचैपः—

३२ ३२ २१२ ३१२ १ २२ १ २२
 एव । हिं । एव । भूताय । रूपाय । आयुषे । ज्योति
 षे ॥ २ ॥ ३ ॥ ६

सप्तमं साम—२भा० २८४ पृष्ठे मुद्रितम् । १००

२२ २ २ ११११ १ २
 १ सोमासोऽमा । ३ । यत्रचक्षुः । तदाभाशरा२ ।
 १२१२२ १ २ १२१२२ १ २
 यत्रश्रोत्रम् । तदाभाशरा२ । यत्रआयुः । तदाभा
 १ २२१ १ १ १११२ १
 शरा२ । यत्ररूपम् । तदाभाशरा२ । यत्रवर्चः । तदा
 २ १२२२२ १ २ १२२२२
 भाशरा२ । यत्रनेजः । तदाभाशरा२ । यत्रज्योतिः ।

• व्याहृतीय—इति आ० ब्रा० २, २० न

† “परमहितः पात्रापत्यस्य व्रतम्”—इति आ० ब्रा० २, २, २० ।

१ २ १ २ २ १ २ २
तदाभाशरा३ । सोमासो३मा । २ । सोमारा३जा३न्

१ २ ३ ५ २ २ १ १ १ १ १ १
हो३रही३३४ औहोवा । इट्३डा३३४५वा ॥ ८ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोम; संचैपः—

१ २ २ १ २ २ ३ १ २ २ १ २ २
सोमसोम । सोम । सोम । यत्र । चक्षुः । तत् । आ

२ १ २ २ ३ २ ३ १ २ २
भर । यत्र । श्रोत्रम् । तत् । आ । भर । यत्र

१ २ २ १ २ २ ३ २
आयुः । तत् । आ । भर । यत्र । रूपम् । तत् । आ

२ १ २ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २
भर । यत्र । वर्चः । तत् । आ । भर । यत्र । तेजः

३ १ २ २ १ २ २ ३
तत् । आ । भर । यत्र । ज्योतिः । तत् । आ । भर

१ २ २ ३
सोम । राजन् ॥ २ ॥ ५ ॥ ८

नवमं सामं २भा० २८४ पृष्ठे सुप्रितम् । ९

दशमं सामं—१भा० २८५ पृष्ठे सुप्रितम् । १०

२ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २ - -
* हाउ । ३ । वाग्ददद । ददा३या । इन्द्रोराजा ।

२ १ २ ३ ४ २ ५ २ १ २ १ २ २ ३ ४
जगतः । चर्षणीनाम् । अधिक्षमा । विश्वरू । पंयद

५ २१२ २ १२ २ ३४ २२ १२
स्था । तनोददा । तीरदाशु । पाद्वसू ... चोदद्रा

२१ २ ४५ २२ १ २
धा । उपस्तु । तच्चिद्वार्क । छाउ । ३ । वागट्टटट ।

२ २ २११११
ददारया ३ । छाउवा ३ । ईर ३४५ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २४७ पष्ठं दृष्टव्यम् । ११

२२ १२ ५ १२ २ १२ १२५
* छाउ । ३ । वाजम् । २ । वाजम् । ए । वाजम् ।

१२२ १ १२५ १२२ १
३ । वाजम् । ए२ । वाजम् । ३ । वाजम् । ए२ ।

१२५ १२२ १२ १ १
वाजम् । वाजमोरइ । (त्रिः) । वाजम् । विवि२वि

२१ १ १२० १ २१२
वि । ३ । विविहोरइवि । ३ । व्यम्नवाइवि । ३ । अभी

१ २२ २१ २१
नवन्तआ२ । द्रूहारः । द्रूहोदुहः । ३ । प्रियमिन्द्रस्य

१ ३२० १ ११ २ १
कारमायारम् । मियम्मियम् । ३ । वत्सन्नपूर्वआ२यूनी

३ २२२ २२१ १ २२२
२ । युनीयुनि । ३ । जातंरिद्धन्तिमा२ताराः । तरो

१ २२ १२५ १२२ १
तरः । ३ । छाउ । ३ । वाजम् । २१ वाजम् । ए२ ।

^{१ १ ५} वाजरम् । ^{१ १ १} ३ । ^१ वाजम् । ^{१ १ ५} ए२ । ^{१ १ २} वाजरम् । ^{१ १ २} ३ । ^{१ १ २} वाजम् ।
^१ ए२ । ^{१ १ ५} वाजरम् । ^{१ १ १} वाजमो२इ । ^{१ १} ३ । ^१ वाजम् । ^१ विवी२
^१ विवि । ^{१ १} ३ । ^१ विपिहो२इविवि । ^{१ १} ३ । ^१ व्यश्नवाइवि । ^१ २ ।
^१ व्या२श्नवाउ । ^१ वा । ^{२ २} ए । ^{२ १ १} सुधामधाम । ^२ २ । ^{२ १ १} ए । ^{२ १ १} सुधाम
^२ धामा२३४५ ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १६४ पृष्ठे दृष्टव्यम् । १२

त्रयोदशं साम २भा० २८७ पृष्ठे सुद्धितम् । १३

^{१ १} छाउ । ^{१ १} ३ । ^१ छा३ । ^{१ १ १} ओ२३४वाक् । (त्रिः) । ^{१ १ १} ओम् ।
^१ ३ । ^१ ओम् । ^१ ३ । ^१ छा३ । ^{१ १ १} ओ२३४वाक् । ^{१ १ १} ३ । ^{१ १ १} एआयुः । ^{१ १ १} ३ ।
^{१ १} आयु । ^१ ३ । ^{१ १ १} इन्द्रन्नरोनेमधिताहवा२न्ताइ । ^{१ १ १} यत्यार्यायुन
^१ जतेधिया२स्ताः । ^{१ १ १} शूरोनृपाताश्वसश्चका२माइ । ^{१ १ १} आगो
^{१ १} मतिव्रजेभजातुवा२न्ताः । ^{१ १ १} छाउ । ^{१ १ १} ३ । ^{१ १ १} छा३ । ^{१ १ १} ओ२३४वाक् ।

* “यमत्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, ११ । तत्रेदमुत्तरम् । “अङ्गिरसां
 वोत्तरम्”—इति च आ० ब्रा० ३, २, ११ ।

(त्रिः) । ओम् । ३ । ओम् । ३ । ह्रीम् । ओम् ३४ वाक् । ३ ।

२२ रं . १२ . ३२ २ . ५२ रं . २२
एव्यायुः । ३ । आयुः । २ । आयूः ३४ । औहोवा । ए ।

२२ १२-२१ २ २ १२ २२ ३ ११११
आयुर्द्वात्रिंशभ्यंवर्चोधादेवेभ्यारु३४ ५२ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम् - भा० ६५२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४

२२ . २२ . २२ २
* होइह्रीम् । इहोइह्रीम् । (एवन्त्रिः) । इमाउवा

२ १ २ . २ २ . २ १ २ . २
न्दिषिष्टयाओह्राउ । उमाह्वन्तेअश्विनाओह्राउ । अयं

२ . २ २ . २ १ २ . २ . २ १
वामह्वेवमेशचीवसूओह्राउ । विशंविशंदिगच्छथाओ

२ . २२ . २२ . २२ . २२
ह्राउ । होइह्रीम् । इहोइह्रीम् । २ । होइह्रीम् । इहो

५२ २ . १२ १ . २२ ३२ २ .
इह्रीम् ३४ । औहोवा । इपुह्रीह्रीह्रीह्रीह्री ॥ १५ ॥

१ ३२ . १ ३ ३ . २ २ २ .
† होइह्रीम् । इहोइह्रीम् । (एवन्त्रिः) । इमाउवान्दिवि

२ १ २ . २२ . २ . २ १ २ . २ २
ष्टयाओह्राउ । उमाह्वन्तेअश्विनाओह्राउ । अयंवा

* “अश्विनोर्त्रते द्वे” — इति आ० ब्रा० २, २, ११ । तत्रेदमांशम् ।

† अश्विनोर्त्र तमन्तरम् (आ० ब्रा० २, २, ११) ।

• मङ्गवसेशकीवृद्धहोहाउ । विशविश्विगच्छाहोहा

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
..उ। होइहा। इहोइहा। २। होइहा। इहोइहा२

४। औहावा। ईर। ३॥ १६॥

अनयोर्ध्यात्मानम्—१भा० ६१३ पृष्ठे दृश्यम्। १५, १६

सप्तदशं साम २भा० २८८ पृष्ठे मुद्रितम् । १७

अष्टादशं सामं २भा० २८७ पत्रे मुद्रितम् । १८

* द्वा३। ३। सुवन्तरा। ३। कोज्योतिः। अर्का-

ज्योतिः । २ । सुवर्द्धे नुः । ३ । कथ्यपस्यसूश्वावांश्चिदाः ।

२२ २   १ २   २ २   १   २
यावाङ्गःसयूज्जादाश्दती २ । ययोर्विश्वमाश्पाद्वाश्ता २

२ २.२ १ १ २२ २
म. यज्ञन्धीरानोश्चाश्या२३। हाउ। २। प्सुव

न्तरा । ३ । कोज्योतिः । अकोज्योतिः । २ । सुवर्द्धनः ।

२। सुवर्द्धनुः । श्रीहीवाहाउ । वा३ । इट्टडा२३४५ ॥१८

३ व्रत-पर्व] . कन्दार्चिकपद्धिष्टम् . ४७३

* हाउ । ३ । ऊ२ । ३ । कका२उ । ३ । कश्यपस्यसुवा

रश्विदां । यावाहुः संयूजावा इतीर । ययोर्विश्वमपा

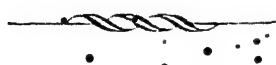
२३ ईव्रताम् । यज्ञभ्यो रानीश्चाग्नाश्या २३ । हाउ३ ।

ऊ२। ३। कक्षा२उ। २। कक्षा२३उ। क्वाउवा३।

ॐ १ १ १ १
ई २ ३ ४ ५ ॥ २० ॥ .

• अथ योर्वाख्यानम्—१ भा० ७३७ पृष्ठे मुद्रितम् । १९२०

॥.इति ग्रामे अरण्यगाने चतुर्थस्याहः प्रपाठकः ॥

•॥ हरिः॥ ॐ ॥

२२   १ २   २२   २ २ २
॥ हाउ । ३ । इन्द्रा३१२३म् । हाउ । ३ । नरोनि

२१०२ २१०२ २१०२ २१०२
मधिताह्वान्ताइ । ह्वान्ताइ । ह्वान्ताइ । आइ ।

४४ ५ १२५ २५ १२ १२५ २ २५
ह्रबन्तः । वन्तः । औहिवा । एहिया । छाउ । ३ ।

उत्तरं वाश्यंप्रत मिदम् (षा० ब्रा० ३, २, २१) ।

+ “अङ्गिरसां व्रते द्वे”—इति अ० ब्रा० ३, १, २१ । .तत्रायं सिद्धम् ।

॥ ०२४ ॥

१ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २
यत्पा३१२३। हाउ। ३। र्यायुनजतेधियास्ताः। धियास्ताः।

२ १ २ २ १ २ ३ ४ ५ १ २ २ २ १ २
धियास्ताः। ओइ। धियस्ताः। यस्ता। औहोवा।

१ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
एहिया। हाउ। ३। गुरो३१२३। हाउ। ३। नृषाता

१ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
अवसश्चकामाइ। चकामाइ। चकामाइइ। ओइ।

२ ४ २ ५ १ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २ २
चकामाइ। कामा। औहोवा। एहिया। हाउ। ३।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
आगो३१२३। हाउ। ३। मतिव्रजेभजातुवान्नः। तु

१ २ २ १ २ २ २ ३ ४ ५ १ २ २ १ २
वान्नः। तुवान्नाः। ओइ। तुवन्नाः। वन्ना। औ

१ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
होवा। एहिया। हाउ। ३। वा३। ई२३४५॥ १॥

अस्य व्याख्यानसं० भा० ६४२ पृष्ठे दृश्यम् । १

२ २ १ २ १ २ १ २
* हाउ। ३। हाहाउ। ३। इहाहाउ। ३। इयाहाउ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
२। इयाइहाउ। वा। अभित्वागूरनोनोमुहस्। अदु

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
गधाइवधेनवोहस्। ईशानमस्यजगतःस्वईशहस्। ईशान

३३३-पूर्व] . कन्दमाचिकपरिशिष्टम् । ४७५

मिन्द्रतस्थुषोहस् । सहस्रांत्सहसस्पतिरद्विद्यवद्वस् । सर्जि
 दाजसांतमोद्विद्यवद्वस् । हाउ । ३ । चाहाउ । ३ । इहा
 हाउ । ३ । इयाहाउ । २ । इयाइहाउ । वा । इडाहस्
 हंसइडा ॥ २ ॥

अस्य व्याख्यानम् — १भा० ४८० पृष्ठे दृष्टव्यम् । २

तृतीय-चतुर्थे सामनी २भा० २८३ पृष्ठे मुद्रिते । ३, ४

हाउश्वा । प्रागन्यदनुवर्त्ततेरजोपागन्यत्तमोपे
 षतिभ्यसा । हाउ । ३ । उदुत्यञ्जाताश्वाइदा१सा२३
 म् । हाउश्वा । प्रागन्यदनुवर्त्ततेरजोपागन्यत्तमोपे
 षतिभ्यसा । हाउ । ३ । देवंवहन्तीश्काइता१वा२३ ।
 हाउश्वा । प्रागन्यदनुवर्त्ततेरजोपागन्यत्तमोपे
 षतिभ्यसा । हाउ । ३ । हग्नेविश्वायाश्हरा१या२३म् । हाउश्वा ।

“अहोरात्रयोर्वर्त्तते द्वे” — इति आ० ब्रा० ३, २, २२ । तंवाचमिदम् ।

१२ १ १० २ १२ २२ १ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ १
 ए । अरुचुक्ष्मा अरुचुदुपसान्दिसूर्यो विभाती २ ३

१ १

४ पु॥ पु॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० १४० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५

पठ साम २ भा० २६६ पृष्ठे मुद्रितम् । ६

सप्तमं साम २ भा० २६७ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

अष्टमं साम २ भा० २७१ पृष्ठे मुद्रितम् । ८

२२

१

२

१

२

* हाउ । ३ । ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयाहाउ । ३ ।

२ १

२

१२

२

३

४

५

२

१

२

३

४

५

२

१

२

३

उदुब्रह्मा । णी३ए२ । तश्रवस्या । इन्द्रसमा । र्ये३

१

२

३

४

५

१

२

३

४

५

२

१

२

३

४

५

मह । यावसिष्ठा । आयोविश्वा । नी३श्रव । सातता

२

१

२

३

४

५

२

१

२

३

४

५

२

१

२

३

२

१

२

३

४

५

२

१

२

३

४

५

२

१

२

३

२

१

२

३

४

५

२

१

२

३

४

५

२

१

२

३

ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयाहाउ । २ । इया३हाउ । वा३ ।

३ १ १ १ १

ई२३४५ ॥ ८ ॥

२२

१

२

३

१ हाउ । ३ । ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयो । ३ ।

.. “वसिष्ठप्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० २, २, २२ । तवाद्यमिदम् ।

† उत्तरं वसिष्ठप्रतम् (आ० ब्रा० २, २, २२) ।

११२ १२

३ १२ २ १

१ ५

२ १२

इयोवा । ३ । इयोवाहाइ । ३ । उदू२ । २ । उदु । उदो

२

२ १२ २ २

१

२ १२

१

वा । ३ । उदोवाहाइ । ३ । ब्रह्मा । णी३ए२ । त

२

१२ २

१२ २ २

श्रवस्या । स्या । २ । स्येवा । ३ । स्येवाहाइ । ३ ।

१ ५

१

२ १२ २

२ १२ २ २

इन्द्र२म् । २ । इन्द्रम् । इन्द्रोवा । ३ । इन्द्रोवाहाइ ।

१

२ १

२

१२ २

३ । समा । ये३मह । याव३सिष्टा । २ । षोवा । ३ ।

१२ २ २

१२ ५

१२

१२ १२ २

षोवाहाइ । ३ । आयो२ । २ । आयः । आयोवा ।

२२ १२ २ १

१

२ १

२२ २

३ । आयोवाहाइ । ३ । विश्वा । नी३श्रव । सातता

२

१२ २

१२ २ २

१ ५

ना२ ना । २ । नोवा । ३ । नोवाहाइ । ३ । उप२ । २

२ १२ २

२ १२ २ २

२

२ १२

२२

उपोवा । ३ । उपोवाहाइ । ३ । ओता । म३ईष । तो

२

२

१२ २

१२ २ २

वचा३सी । सी । २ । सोवा । ३ । सोकाहाइ । ३ ।

२२

१

२

२

२ १२ २

हाउ । ३ । जं२ । ३ । णी । ३ । इयो । ३ । इयोवा ।

२ १२ २ २

२ १२ २ ५२

२

३ १२

३ । इयोवाहाइ । २ । इयोवा३हाउ । वा३ । ई२३

११

४५ ॥ १० ॥

१२ १२ २ २ १ २ १२२२ १
 * हाउ । ३ । विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः ।

१ १ २ २ १ २ १२२ २ १
 होइ । विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ ।

१ २ २ २ १ २ १२२२ १ १ २ १ २
 विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ । उरुघोष

२ २ ३ १ १ १ १ २ २ २ १ १
 च्चक्रोलोकम् । होइ । उरुघोषच्चक्रोलोकम् । होइ ।

२ १ २ २ २ २ १ १ २ १ २ २ २ २ २
 उरुघोषच्चक्रोलोकम् । होइ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योननु

२ १ १ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ १
 दानः । होइ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योननुदानः । होइ ।

२ १ २ २ २ २ २ २ १ १ २ १ २
 वृत्रमेभ्योलोकेभ्योननुदानः । होइ । इन्द्रन्नरो । ने

१ २ २ २ २ २ २ २ १ २ १ २
 रमधि । ताहवन्ताइ । यत्पारिथाः । युनज । ताइ

३ ४ ५ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २
 धियस्ताः । शूरोनृषाः । ताहश्रव । सञ्चकामाइ । आ

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 गोमंताइ । ब्रंजेभं । जरतुवन्नाः । हाउ । ३ । विश्वा

२ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 धनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ । ३ । उरुघोष

२ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 च्चक्रोलोकम् । होइ । ३ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योननुदानः ।

३३३-पवे] कन्दआचिकपडिशिष्टम् । ४७८

१ २ १ २ २ १ २ २ १ १ २
होइ । २ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनुदानः । १ । चो२ । वा२३४ ।

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
औहोवा । ए । वृत्रञ्जघन्वा२ अपतद्ववारयत्तमः । २ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ए । वृत्रञ्जघन्वा२ अपतद्ववारयत्तमा२३४५ः ॥ ११ ॥

अस्य व्यख्यानम्—१भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १०

द्वादशं साम २भा० ६०३ पृष्ठे सद्रितम् । १२

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
* ए३१ । ४ । प्रवोमहाइ । महेवृधाइभरा२३४धाम् ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
क्षौ । ४ । ए३१ । ४ । प्रचेतसाइ । प्रसुमताइङ्गण२३४

५ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ध्वाम् । क्षौ । ४ । ए३१ । ४ । विशःपूर्वाइः । प्रचरचर्ष

२ ५ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
णार३४इप्राः । क्षौ । ४ । ए३१ । २ । ए३१२ । आ२३४ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
औहोवा । ए । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनुदानः ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६२२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
* ए२ । ५ । यमेवा । ५ । योवांहाइ । ५ ।

* “प्रजापतेस्तस्य शतं सन्धितम्”—इति आ० ब्रा० ३, ३, ३३ ।

† “चतुस्ति शतं सन्धितम्”—इति आ० ब्रा० ३, ३, ३३ । प्रजापतेरित्येव ।

इन्द्रन्नरो । निश्मधि । ताहवन्ताइ । ए२ । पू । योवा ।

पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्चाउ । वा । क्षौ । ३ ।

ए२ । पू । योवा । पू । योवाहाइ । पू । यत्पा

रियाः । युनज । तादधियस्तः । ए२ । पू । योवा ।

पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्चाउ । वा । क्षौ ।

३ । ए२ । पू । योवा । पू । योवाहाइ । पू । शू

रोनृषा । ताश्श्रव । सश्चकामाइ । ए२ । पू । यो

वा । पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्चाउ । वा ।

क्षौ । ३ । ए२ । पू । योवा । पू । योवाहाइ ।

पू । आगोमताइ । ब्रज्जेभ । जातुवन्ताः । ए२ । पू ।

योवा । पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्चाउ । वा ।

ए । व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ १४ ॥

२२ . १ २ . १ २ . १
 * हाउ। ३। हहाउ। ३। हहहाउ। ३। कपा२
 २ १ . २ १ २ . २ १ २
 ३उ। ३। हा३ओ२३। २। हा३१उवा२। अभित्वा
 २२ . १ . ३ . ५ . २२
 प्रहरनो३। ३। आउ। वा२३। नू२३४माः। ईडा।
 १२ १ १ २२ १ २ . १२ . २ १ २ १ २ २ १ २
 ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षम्पृथिवीम्यच्चप्रदिशकृषीन्देवा
 १ २ २ . ३ . ४
 न्वर्णम्। अदुग्धाद्वधा३१उवा३३इ। न्म२३४वाः।
 २२ २ १२ २ १ २ २ १ २ . १२ . २ १ २
 ईडा। ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षम्पृथिवीम्यच्चप्रदिश
 १ २ २ २ २ २ २ १२ २ . २ . २
 कृषीन्देवान्वर्णम्। ईशानमस्यजगतःसुवा३१उवा२३। दृ
 ५ २२ २ . १२ . २ १ २ २ १ . २
 २३४शाम्। ईडा। ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षम्पृथि
 १२ १ १ १ १ २ २ २ २ २ . १२ २ . २
 वीम्यच्चप्रदिशकृषीन्देवान्वर्णम्। ईशानमिन्द्रवा३१उवा
 ३ . ५ ३२ २ . १२ . १ १ २ २ १
 २३। स्थू२३४षाः। ईडा। ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरि
 २ १२ २ १ २ १ २ २ २ २ २ . २२ . १ २
 क्षम्पृथिवीम्यच्चप्रदिशकृषीन्देवान्वर्णम्। हाउ। ३। हहा

उ। ३। ^१हृ^१हृ^१हृ^१उ। ३। ^१क^१प^१र^१उ। ३। ^१हृ^१अ^१ओ^१र^१३।

२। ^१हृ^१अ^१श^१उ^१वा^१२। ^{२२}ए। ^{२१}व्र^१त^१मे^१सु^१वरे^१श^१कु^१नः॥ १५॥

अथ आध्यात्म—१भा० ४७८ पृष्ठे द्रष्टव्यम्। १५

^{२२}२२ ^२२ ^२२ ^{२२}२२ ^{२२}२२ ^{२२}२२ ^२२ ^२२
* ^१हृ^१उ^१हृ^१उ^१हृ^१उ। ^२ओ^१हृ^१। २। ^२ओ^१हृ^१। ^२हृ^१अ^१ओ^१वा।

३। ^१ऊ^१२। ३। ^{२२}ओ^१२। ३। ^२हृ^१उ^१वाक्। ३। ^२आ^१यु^१र्यन्।

३। ^{२२}ए^१अ^१युः। ३। ^२आ^१युः। ३। ^२व^१याः। २। ^२व^१यः।

^१इन्द्र^१अ^१रो^१ने^१म^१धि^१ता^१हृ^१वा^१२न्ताइ। ^१य^१र्त्ता^१र्या^१यु^१न^१ज^१ते^१धि^१या^१२

^१स्ताः। ^{२२}इन्द्रो^१नृ^१षा^१ता^१श्र^१व^१स^१श्च^१का^१२मांइ। ^{२२}आ^१गो^१म^१ति^१व्र^१जे^१भ

^२जा^१तु^१वा^१२न्ताः। ^{२२}हृ^१उ^१हृ^१उ^१हृ^१उ। ^{२२}ओ^१हृ^१। २। ^{२२}ओ^१हृ^१।

^{२२}हृ^१अ^१ओ^१वा। ३। ^२ऊ^१२। ३। ^{२२}ओ^१२। ३। ^२हृ^१उ^१वाक्। ३।

^{२२}आ^१यु^१र्यन्। ३। ^{२२}ए^१अ^१युः। ३। ^{२२}आ^१युः। ३। ^२व^१याः। २।

१३२-पर्व] . छन्दःशास्त्रिकवृत्तिरिति । ४८९

१ २ ५ ६ १ २ १ २ १ २ १
वा२ । या२३४ । औहोवा । ए । आयुहोवाभ्यं व

१ १ २ २ २ १ १ १
र्षोधादेवेभ्या२३४पूः ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ६४२ पृष्ठे दृश्यम् । १६

सप्तदशं साम—भा० २०५ पृष्ठे मुद्रितम् । १७

२ १ २ २ १ २ २ १
* अभिप्रन्ना । तमोजसा । तमोजसा२ । एवं

२ २ १ २ २ १ २ २ १
न्निः । तमोजसा । सुवोजसा२ । २ । तमोजसा । सु

५ ६ १ २ १ २ १
वो । जा२ । सा२३४ । औहोवा । असिप्राणएअसि ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १
३ । एअसि । ३ । सत्यमित्थावृषा२इदा२३४सी । एअसि ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १
२ । ए । आ२ । सा२३४ । औहोवा । इडाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे ।

१ २ १ १ २ २ १ २ १ २ १
डाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे । डाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे । अभिप्रन्ना ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १
तमोजसा । तमोजसा२ । एवंनिः । तमोजसा ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १
सुवोजसा२ । २ । तमोजसा । सुवो । जा२ । सा२३४ ।

५२ २ १ १२ १ २२१ १
 औहोवा । असिचक्षुरे असि । ३ । एअसि । ३ । वृष

२ ३ ५ २२१ २२ १ ३
 जूतिनारवार३४इता । एवता । २ । ए । वार३ । ता

५२ २ २ १ १ १२२१ २ २
 २३४ । औहोवा । अन्तरिच्छङ्कनाकेविभाहि । ३ ।

६ १ २२१ २२१ १२
 अभिप्रप्ता । तमोजसा । तमोजासा २ । ३ । तमो

१ २२१ २४ १ १२ १
 जसा । सुवोजासा २ । २ । तमोजसा । सुवो । जा २ ।

४ ५२ २ १ २ २२१ २२१
 सा २३४ । औहोवा । असिश्रोत्रमे असि । ३ । एअसि ।

१२ २ ३ ५ २२१
 ३ । वृषाक्षयष्टिषेपरारवार३४तौ । एवति । २ । ए ।

१ ३ ५२ २ १ २ २
 वार । ता २३४ । औहोवा । स्वर्गच्छज्योतिर्गच्छ । ३ ।

२ १ २२१ २ २१ २२१
 अभिप्रप्ता । तमोजसा । तमोजासा २ । ३ । तमोजसा ।

२ २१ २२१ ४ २ १ ३
 सुवोजासा २ । २ । तमोजसा । सुवो । जा २ । सा २३४ ।

५२ २ १ २ २२१ २२१ १ २
 औहोवा । असिज्योतिरे असि । ३ । एअसि । ३ । वृषो

२ ३ ५ २२१ २२ १ ३
 अर्वावितार३४तः । एअतः । २ । ए । अ २ । तार

३ ब्रह्म-पर्व] . छन्दःशास्त्रिकपरिशिष्टम् . ४८५

३४ । औहोवा । अतिज्योतिर्विभाक्ष्यति ॥ २ ॥ अति

ज्योतिर्विभाक्ष्यति ॥ ३४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ५४५ पृष्ठे दृश्यम् । १८ .

* ऊम् । ३ । हो । ३ । ह्य । ३ । औहा । ३ ।

औहाइ । २ । औहोइ । इन्द्रनरो । मेऽमधि । ता

हवन्ताइ । ३ । वयोवृहत् । ३ । विभ्राष्टयेविधमणे । ३ ।

ग्रन्थारियाः । युनज । तादधियस्ताः । सत्यमोजः ।

३ । रजःसुवः । ३ । शुद्रोनृषा । ताश्चव । सुश्चक्रामा

इ । ३ । भद्रसुधा । २ । भद्रसुधे । षमूर्जम् । इष

मूर्जम् । २ । आगोर्मताइ । व्रजेभ । जातुवन्ताः ।

३ । बृहद्यशः । ३ । दिविदधेवृहत् । २ । दिविदधे ३ ।

हाउवा । वागीडासूवोबृहद्वा ३३४५ ॥ १९ ॥

• “इन्द्रस्य राजन-रौचिणं द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, ९, १३ । तत्र राजनमिदम् ।

* छाउ । ३ । आइह्यी । ३ । आइहिया । ३ । आ
 साउ । ३ । आयाम् । ३ । नामाः । ३ । किट् । किट् ।
 इन्द्रन्नरोनेमधिताह्वा रन्ताइ । यत्पार्यायुनजतेधिया र
 स्ताः । शूरोनृषाताश्रवसश्चका रमाइ । आगोमति
 ब्रजेभजातुवा रन्नाः । मनारश्चोइ । प्राणारश्चोइ ।
 चक्षूरश्चोइ । ओत्रारश्चोइ । षोषारश्चोइ ।
 व्रतारश्चोइ । भूतारश्चोइ । पानारश्चोइ ।
 चित्तारश्चोइ । धीतारश्चोइ । सुवारश्चोइ । ज्यो
 तारश्चोइ । वारश्चोइ । ऊरश्चोइ । ॥ २० ॥

अनयोर्ब्राह्मणम्—१ भा० ६४१ पृष्ठे दृश्यम् । १८, २० ।

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने चतुर्थः प्रपाठकः ॥

* “इन्द्रस्य राजन-रौचिणे ह्ये”—इति आ० ब्रा० ३, १, २९ । तयोर्नर मिदं
 रौचिणम् ।

१५   १८८३२८८   १   १११   १   १२८८
नमः।   ये देवाद्देवाः। •   पृथिवीषदः। • • स्थर्तुभ्यो वो

देवादेवैभ्योनमः ।   ये देवा देवाः ।   असुषुषदः ।   स्थति

२ १२ व'र र १२२२१९ • १२२ १२२ . २० • ९ १ ९
भ्योवोदेवादेवेभ्योनमः । येदेवादीनां । दिक्षुसदः ।

१ रर २र रर रर ३र ४र ५र
स्थितेभ्योवादेवादेवेभ्योनमः ।
१रर २र रर रर ३र ४र ५र
येद्देवादेवाः ।
३र ४र ५र
आशा

सदः । स्थतेभ्योवोदेवादेवेभ्योनमः । अत्रज्यामिव

१ २४ १ ३२ १ २२   १ २४ २ १ २ १ २
धन्वनीवितेमेन्यन्नयामसिमृडतान्नइह्रस्त्रभ्यम् । इडा२३

भा० यद्दृष्टं विश्वभूतम् । युयो३ । आ३ । वा२३ । ना३ ।

५
३४माः ॥ ६ ॥

अधिप । ताड । मित्रप । त्वां । क्षत्रप । .ता .

इ । स्वःपताइ । धनपताइ । नाइमा । नमउत्ततिभ्यः ।

श्री १२० २१.२२.१ २२ २.१ २१ २. २

श्रीतत्त्वानेभ्यश्चनमोनीपद्भिभ्यश्चोपवीतिभ्यश्चनमोस्यङ्गयश्च

२१२२२ १ २१ २ २ १ २ २१२ १ २
प्र। तिद्धानेभ्यश्चनमःप्रविध्यज्ञस्यप्रव्याधिभ्यश्चनमःत्सरज्ञस्य

१ १ २ १ १ १ २ २ १ १ १ २ १ २ २ १
स्वारिभ्यश्चनमः श्री । तेभ्यश्चायिभ्यश्चनमस्तिष्ठज्ञश्चोपति

२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
ष्ठज्ञश्चनमोयते च वियते च नमः पथे च विपथाय च । अवज्या

२ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
मिव धन्वनो विते मन्युन्नयामसि मृडतान्न इह अस्मभ्यम् । इडा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
रश्मा । यईदं विश्वभूतम् । ययोश् । आउ । वारश् ।

३
नारश् ४ पुमाः ॥ ७ ॥

१ २ १ १ २ १ १ २ १ १
अधिप । ताइ । मित्रप । ताइ । क्षत्रप । ता

१ २ १ १ २ १ १ २ १ १
इ । स्वः पताइ । धनपताइ । नारमाः । नमोन्ना

२ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २
यनमोन्नपतय एकाक्षाय चार्वपन्नादाय च नमोनमः । रुद्रा

२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २
यतीरसदेनमः स्थिराय स्थिरधन्वनेनमः प्रतिपदाय च पटारिणे च

१ २ १ २ २ १ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २
नमस्तियम्बकाय चक । पर्दिने च नमः आश्रायेभ्यश्च प्रत्याश्रा

१ २ १ २ २ १ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २
येभ्यश्च नमः क्रव्येभ्यश्च विरिम्भेभ्यश्च नमः संवृते विवृते च । अ

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
वज्यामिव धन्वनो विते मन्युन्नयामसि मृडतान्न इह अस्मभ्यम् ।

इडा२३भा । यद्दृ१ विश्व२भूतम् । युयो३ । आ४ । वा

२३ । ना२३४मा ॥ ८ ॥

एतेषां षष्ठादित्रयाणां साक्षां मूलानि न क्वचः, अपितु सोभा, ते चैते—

१ २ १ २ ३ १ २ २ २ २ १ १ २ २
अधिपते । अधि । पते । मित्रपते । मित्र । पते । क्षत्र

१ २ २ ४ १ २ १ २
पते । क्षत्र । पते । स्वःपते । स्वाऽऽरिति । पते ।

१ २ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २
धनपते । धन । पते । नमः । मन्युना । वृत्रहा । वृत्र ।

२ १ २ २ २ २ २ १ २ २ २ १
हा । सूर्येण । स्वराट् । स्व । राट् । यज्ञेन । मघ

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ १
वा । दक्षिणा । अस्य । प्रिया । तनुः । राज्ञा । वि

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
शम् । दाधार । वृषभः । त्वष्टा । वृत्रेण । शची

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
पतिः । शची । पतिः । अनेन । गयः । पृथिव्या ।

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
दृष्टिः । अग्निना । विश्वम् । भूतम् । अभि । अ

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
भवः । वार्युना । विश्वा । प्रजाः । प्र । जा । अभि ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
अप्रवथा । वषट्कारेण । वषट् । कारेण । अर्द्धभाक् ।

अर्द्ध । भाक् । सोमेन । सोमपाः । सोम । पाः । समि

त्या । सम । इत्या । परमेष्ठी । परमे । स्थी । ये । देवाः ।

देवाः । दिविषदः । दिवि । सदः । अन्तरिक्षसदः ।

अन्तरिक्ष । सदः । पृथिवीषदः । पृथिवी । सदः ।

अप्सुषदः । अप्सु । सदः । दिक्षुसदः । दिक्षु । सदः ।

आशासदः । आशा । सदः । स्थ । तेभ्यः । वः । देवाः ।

देवेभ्यः । नमः । अध । ज्याम् । इव । धन्वनः । वि ।

ते । मन्युम् । नयामसि । मृडताम् । नः । इह ।

अस्मभ्यमः । यः । इदं । विश्वम् । भूतं । युयो । नमः ॥०॥

नमः । उत्ततिभ्यः । उत् । ततिभ्यः । च । उत्तन्वाने

भ्यः । उत् । तन्वानेभ्यः । च । नमः । नीषङ्गिभ्यः । नी ।

सङ्गिभ्यः । च । उपवीतिभ्यः । उप । वीतिभ्यः । च ।

नमः । अस्यङ्गः । च । प्रतिदधानेभ्यः । प्रति । दधाने

भ्यः । च । नमः । प्रविध्यज्ञः । च । प्रव्याधिभ्यः । प्र । व्याधि

भ्यः । च । नमः । त्सरभ्यः । च । त्सारिभ्यः । च । नमः ।

श्रितेभ्यः । च । आयिभ्यः । ज्ञ । नमः । तिष्ठज्ञः । च ।

उपतिष्ठज्ञः । उप । तिष्ठज्ञः । च । नमः । यते । च । वि

यते । वि । यते । च । नमः । पथे । च । विपथाय । वि ।

पथाय । च ॥ ० ॥ नमः । अन्नाय । अन्न । पतये । अन्न ।

पतये । एकाक्षाय । एक । अशाय । च । अवपन्नादाय ।

अव । पन्नादाय । च । नजः । नमः । रुद्राय । तीर

सदे । वीर । सदे । नमः । स्थिराय । स्थिरधन्वने ।

स्थिर । धन्वने । नमः । प्रीतिपदाय । प्रति । पदाय ।

च । प्रट्शिणे । च । नमः । त्रयम्बकाय । त्रि । अम्ब

काय । च । कपर्दिने । च । नमः । आश्रायेभ्यः ।

च । प्रत्याश्रायेभ्यः । प्रति । आश्रायेभ्यः । च । न
 मः । संवृते । सम् । वृते । च । विवृते । वि ।
 वृते । च ॥ २ ॥ १ ॥ ५

नवमं साम—२ भा० ३१३ पृष्ठे मुद्रितम् । ८

* हाउ । ३ । ऊप् । ३ । विविबिविवी३ । ३ । हौ२ ।
 ३ । हाउ३वा । अभित्वागूरनोनुमोहस् । अदुग्धाइव
 धेनवोहसं । ईशानभस्यजगतःस्वर्हश्चस् । ईशानमि
 न्द्रतस्थोहस् । हाउ । ३ । ऊप् । ३ । विविबिविवी३ ।
 हौ२ । ३ । हाउ३वा । एअस् । एफट् । एमृस् ।
 एहस् । ई२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ४७८ पृष्ठे मुद्रितम् । १०

एकादश साम—२ भा० २८५ पृष्ठे मुद्रितम् । ११

* आयाउ । ३ । अक्रांसमृद्रःप्रथमांश्चिवधर्मान् । वि

* “अजितस्य कृतिः”—इति आ० ब्रा० ३, २, १४ ।

† “दीर्घतमसश्च वतम्”—इति आ० ब्रा० ३, १, १४ ।

२ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
धर्मान् । २ । जनयन्प्राजाभुवनास्यगोपाः । स्यगोपाः । स्य ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
गोपाः । वृषापावित्रे अधिसानोअव्याइ । नोअव्या ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
इ । २ । आयाउ । ३ । वृहत्सोमोवावृधेसुवानोअद्रा ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
इ । नोअद्राइ । नोअद्रा३३उवा२३ । ए३ । धेस्वानो ।

१ १ १ १
अद्रो२३४पुः ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १२२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १२

दशोदशादि-सप्तदशान्तानि पञ्च सामानि—२भा० ३१५—३२१ पृष्ठेषु

• मुद्रितानि । ११—१७,

२ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
० हाउ । ३ । अस्मीनस्मिन् । ३ । नृम्णाइनृम्णम् ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
३ । निधाइमाहे । ३ । कयानश्चित्रा३आर्भूश्वा२त् ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
ऊतीसदावृ३धात्सा१खी२ । कयाशचिंष्टा३यावा१र्त्ता

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
२३ । हाउ । ३ । अस्मीनस्मिन् । ३ । नृम्णाइनृम्णम् ।

“ई पुरुषव्रते । पञ्चानुगानस्यैकानुगानश्च”—इति आ० प्री० ३, २, १५ ।

तन्नेदं द्वितीयम्,—‘एकानुगानं पुरुषव्रते’मिति ।

३। निधाइमाहे । २। निधारइ । मार । चारइ४ ।

५२२ ११११
औहोवा । सुवर्जोतीरइ४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० १८४ पृष्ठे दृश्यम् । १८

जनविंशतितमं साम—१ भा० ३२२ पृष्ठे मुद्रितम् । १८

१ २२१ २.२ १ १
* वाक् । २। वागीयम् । कयानश्चित्राश्चाभूश्वा

२२२. २ १ १ १ २ १
२त् । ऊतीसदावृद्धाः साश्वा २। कयाश्चिष्ठाश्वा

२ १ १ २२ १ ३ ५२२
वाश्वा २। वाक् । २। वागीया २। वारइ४औहोवा

२२ २ १ २२ १ २ २२ ३ ११११
ए । अन्तरिक्षे सलिलं लेलायारइ४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ३८४ पृष्ठे दृश्यम् । २०

एकविंशतितमं साम—२ भा० ४२३ पृष्ठे मुद्रितम् । २१

द्वाविंशतितमं साम—२ भा० ४२४ पृष्ठे मुद्रितम् । २२

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने पञ्चमस्यार्द्धः प्रगाढकः ॥

* “नौषि लोकानां व्रतानि दिवोऽमरीचस्य पृथिव्याः”—इति भा० ब्रा० ३

२, २५ । तदेदं द्वितीयममरीचस्य व्रतमिति ।

॥ हरिः ॐ ॥

प्रथमादीनि दश सामानि—२ भा० ३२५—३२१ पृष्ठे सुमुद्रितानि। १-१०

२१ २ १ १ १ २
 * हाउ। ३। हारइ। ऊ२। त्रिः। काककक
 १ १ १ १ १ १
 कक। ३। हारइ। ऊ२। ऊ२। ऊ२। एवन्तिः।
 १ २ १ १ १ १ १ १
 काककककक। ऊ२। एवन्तिः। हाउ। ३। यस्येद
 १ १ १ १ १ १ १ १
 मारजोयू२जाः। तुजेजमेवनसू२वाः। हाउ। ३।
 १ १ १ १ १ १ १ १
 हाइ। ऊ२। ३। काककककक। ३। हारइ।
 १ १ १ १ १ १ १ १
 ऊ२। ऊ२। ऊ२। त्रिः। काककककक। ऊ२।
 १ १ १ १ १ १ १ १
 ३। हाउ। ३। आइन्द्रसूर। तिया३वृ५हा६५६त्।
 १ १ १ १ १ १ १ १
 नमःसुवरिडार३४५ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २७८ पृष्ठे दृश्यम्। ११

१ १ १ १ १ १ १ १
 * हाउ। ३। अहोअहो। अहो। आहोआहो।

* “कश्यपव्रतं दशावतानम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २७।

† “कश्यपयोवा द्वितीयम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २७।

३। योनोबनुध्यन्नभिदातिमारत्ताः। उमणावामन्यमा
नसुरोरेवा। निधीयुधाश्वसावातमारश्द्रा। अभी
ध्यामवृषमणस्त्वोरेताः। हाउ। ३। हाउहौहौहौ
हौ। ३। हाउ३। वा। एवयःसुवरिडार३४५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४

* हाउ। ३। इमाः। ३। प्रजाः। ३। प्रजा
पते। ३। होइ। २। प्रजापते। हा३१४वा२। ए। हृदयम्।
२। ए। हृदया३१उ। वा३। प्रजारूपमजीजने३।
इट्टडार३४५ ॥ १५ ॥

अस्य मूलं न ऋक् अफितु सोमः; सचैषः—

इमाः। प्रजाः। प्र। जाः। प्रजापते। प्रजा। पते।
हृदयं। प्रजाः। प्र। जाः। रूपम्। अजीजने॥२॥१॥८॥

* “कश्यपव्रतं दद्यात्तु गार्गम् * * * प्रजापते हृदयं पश्यन्म” —इति

१२ १ १ १ १ १
* हाउ । ३ । इडा । ३ । सुव । ३ । ज्योतिः ।

३ २ ५ २ २ २ २ २ २ २
२ । ज्योता ३४ । औश्होवा । १ । इडासुवज्यातो २३

१ १
४ पुः ॥ १६ ॥

मप्रदशं साम—२भा० २३२ पृष्ठे मुद्रितम् । १७

अष्टादशं साम—२भा० २६० पृष्ठे मुद्रितम् । १८

ऊनविंशं साम—२भा० २३३ पृष्ठे मुद्रितम् । १९

२ १ २ १ २ २ २
१ हाउ । ३ । वाग्घहहहह । ३ । ऐह्यी २ । ३ । गेह

२ १ १ २ २ २ २ २ २
हाउवाक् । ३ । हाहाउ । ३ । हाउश्वा । पूजालोक

२ २ २ १ १ २ १ १ १ २ २ २ २
मजीजनेहस् । इहा २३४५ । हाउ । ३ । वाग्घहहहह ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
३ । ऐह्यी २ । ३ । ऐह्यहाउवाक् । ३ । हाहाउ । ३ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
आयाउ । ३ । अग्निरस्मिजन्मना औश्हो । हा २इया ।

२ २ १ १ २ २ २ २ २ २
औश्हो । हा २इया । औश्हो ३ । हाउ । ३ । वा गघ

* “कश्यपव्रतं दशानुगमम् * * * इहानां सङ्ख्यारः षष्ठः”—इति

आ० ब्रा० ३, २, २७ ।

† “कश्यपपुच्छं दशमम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २७ ।

३व्रत-पर्व] . . . कन्दार्चिकपरिशिष्टम् ।

१ १२५ १२ २
हृहृहृह । २। ऐहोर । ३। ऐहिहाउवाक् । ३। हा ।

२ २५ २२ २ २२२ १
हाउ । ३। हाउश्वा । इहपूजामिहरयिर्गणोहस् ।

१ २ १ १ १ १ २२ १ २ १२५
इहार३४५ । हाउ । ३। वाग्घहृहृहृहृ । ३। ऐहोर ।

१२ २ १ २ १
२। ऐहिहाउवाक् । ३। हाहाउ । ३। आयाउ ।

२२ १२ २ २ १ १ २ २ १
३। जातवेदाऔश्हो । हांरइया । औश्हो । हा२

१ २ २ २२ १ २
इयं । औश्हो३ । हाउ । ३। वाग्घहृहृहृहृ । ३।

२५ २२ २ २ २ १२ २२ २२ १
(एवंस्वन्) हाउश्वा । रायस्योषायसुकृतायभूयसेहस् ।

१ ३ १ १ १ १ २२ १ २ १
इहार३४५ । हाउ । ३। वाग्घहृहृहृहृ । ३। आयाउ ।

२ १ २ २ २ १ १ २
३। घृतम्नेचक्षुरमृतम्मासानैश्हो । हांरइया । औश्

१ १ १ २ २ २२ १ २
हो । हांरइया । औश्हो३ । हाउ । ३। वाग्घहृहृ

२५ २ २ २ २ २ २ २ १ ३
हृहृ । ३। हाउश्वा । आगन्वाममिदंवृहस् । इहा ।

२२ १ १ २२ १ २ १
२३४५ । हाउ । ३। वाग्घहृहृहृहृ । ३। आयाउ ।

२ १ २ २ २ २ १ १
३। त्रिधातुरर्कोरजसोविमानाऔश्हो । हांरइया ।

^{२ २ १ १ २ २ ५२}
 औश्हो । हारइया । औश्होश् । हाउ । ३ ।

^{१ २ २५ ३ १ २ १ २ १ २ ४}
 वाग्घहहहह । ३ । हाउश्वा । इदं वाममिदं वृहस् ।

^{१ ३ १ १ १ १ २५ १ २ १}
 इहार्३४५ । हाउ । ३ । वाग्घहहहह । ३ । आयाउ ।

^{१ २ २ १ १ २ २}
 ३ । अजस्रञ्ज्योताइरौश्हो । हारइया । औश्हो ।

^{१ १ २ २ २२ १ २}
 हारइया । औश्होश् । हाउ । ३ । वाग्घहहहह ।

^{२५ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १}
 ३ । हाउश्वा । चराचरायवृहतइदं वाममिदं वृहस् ।

^{१ ३ १ १ १ २२ १ २ १}
 इहार्३४५ । हाउ । ३ । वाग्घहहहह । ३ । आधा

^{२ १ २ २ १ १ २ २}
 उ । ३ । हविरस्मिभर्वामौश्हो । हारइया । औश्हो ।

^{१ १ २ २ २२ १ २}
 हारइया । औश्होश् । हाउ । ३ । वाग्घहहहह ।

^{२५ २ २ १ २ २ २ १ २ २}
 ३ । हाउश्वा । एयशोक्कान्भूतमततनत्प्रजाउसमचूकप

^{१ २ २ १ १ २ १ १ १}
 त्पशुभ्योहस् । इहार्३४५ ॥ २० ॥

* इतीरइति । ३ । इतिमात्राचरतिवत्सकारइति ।

२ । इतिमात्राचरतिवत्सकार२३ । आ२इ । तार३४ ।

औहोवा । ए । इति । २ । ए । इतीर३४५ ॥ २१ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः ; सचेष्टः —

इति । मात्रा । चरति । वत्सकः ॥ २ ॥ १ ॥ ८ ॥

१ स्वयंस्कन्वाइ । स्वयंस्कन्वाइ । २ । स्वयं

स्कन्वाइ । स्वयम् । स्कूर । न्वा२३४ । औहोवा ।

ए । स्कन्वे । २ । ए । स्कन्वा२३४५इ ॥ २२ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः ; सचेष्टः —

स्वयम् । स्कन्वे । स्कन्वे ॥ २ ॥ १ ॥ ८ ॥

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने पञ्चमः प्रपाठकः ॥

‘‘निऋवाभिनिऋवो दावनडुदे ते वा’’ इति आ० ब्रा० ३, ९, ९७ । तत्रेदं निऋव मनडुद्वतम् ।

† अभिनिऋव मतदमडुद्वतं वा (३, ९, ९७) ।

॥ हरि ॐ ॥

* हाउहाउहाउ । भ्राजाओवा ३ । अग्निर्मूर्धादी

३वाःका१कू२त् । पतिःपृथीवी३याआ१या२म् । अ

पा२रेता१सी३जान्वा१ती२३ । हाउहाउहाउ । भ्राजा

ओवा । ३ । भ्राजा३ओपुवा६५६ । ए । विश्वस्यजगती

ज्योती२३४५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

१ भ्राजा । २ । भ्राजा३१उ । वा२ । अयारुचाह

रिण्यापुनानः । विश्वादे१सितरतिसयुग्वभिः । सूर्यो

नसयुग्वभिः । धारापृष्ठस्यरोचते । पुनानोअरूपोहरिः ।

विश्वायद्रूपापरियास्यृक्भिः । संप्रास्येभिचृक्भिः । भ्रा

जा । २ । भ्राजा३१उ । वा२ । ए । विश्वस्यजगती

* “अग्नेव्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, ४, २८ ।

† “वायोश्च व्रतम्”—इति आ० ब्रा० १, २, २८ ।

१२ २२

१ ३

५ २

१

१ १ १ १

ज्योतिः । ज्योता २३४ औहोवा । इट्टइडा २३४ ॥ २ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ८२२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २

तृतीयं साम—२ भा० २८८ पृष्ठे मुद्रितम् । ३

२

२ २ १

२ २ १

* औ३१म् । ३। आयूः । ३ । ज्योतीः । ३।

२२ १ २ २

२ २ १ २ २

२ २ १ २ २

ज्योतीवा । ३। ज्योतीवाहाइ । २। ज्योतीवाहाउ ।

२

३ १ २ २ २

१ २ २ २ २

२ २

१ २ १

वा । इहस्वैश्वानरायप्रदिशो ज्योतिर्वृहत् । इन्दुरि

२ २ १

२ १

२ १ २ २

२ १ २ २

डासत्यम् । सत्यम् । २। सत्योवा । ३। सत्योवा

२

१ १ २

५ २

२

२ १ २ २ २ २

हाइ । २। सत्योवाऽहाउ । वा । इहस्वैश्वानराय

२ १ २ २ २ २

२ १

२ २ २ २ २ २

२

२

प्रदिशो ज्योतिर्वृहत् । कायमानोर्वनातुवाम् । तुवाम् ।

२ १ २ २

२ १ २ २ २

२ १ २ २

२। तुवोवा । ३। तुवोवाहाइ । २। तुवोवाऽ

२

२

२ १ २ २ २

१ २ २ २ २ २

२ १

१ २

हाउ । वा । इहस्वैश्वानरायप्रदिशो ज्योतिर्वृहत् । द्यौ

२ १ २ २ २ २

२ १ २

२ १ २ २

२

१ २ २

२

भूतम्पृथिवी । पृथिवी । २। पृथिव्योवा । ३। पृथि

१ २ २ २

२

२ २ २ २

२

२

२ १ २ २

व्योवाहाइ । २। पृथिव्योवाऽहाउ । वा । इहस्वै

“महावैश्वानरायप्रदिशो”—इति आ० भा० ३, १, २८। न च दं द्वितीयम् ।

१ १२ २ १ १२ १२ २ १ २ २ २ १
 न्नानरायपुदिशोज्योतिर्वृहत् । यन्मातृरजगन्नपाः । अ

पाः । २। अपोवा । ३। अपोवाहाइ । २। अपो

वाइहाउ । वा । इहस्ववैन्नानरायपुदिशोज्योतिर्वृहत् ।

सहस्तेजआपः । आपः । आपः । आपोवा । ३। आ

पोवाहाइ । २। आपोवाइहाउ । वा । इहस्ववश्चा

नरायपुदिशोज्योतिर्वृहत् । नतत्तेअग्नेप्रमृषेनिवर्त्तनाम् ।

तनाम् । २। तनोवा । ३। तनोवाहाइ । २। तनो

वाइहाउ । वा । इहस्ववश्चानरायपुदिशोज्योतिर्वृहत् ।

उषादिशोज्योतिः । ज्योतिः । २। ज्योतोवा । ३।

ज्योतोवाहाइ । २। ज्योतोवाइहाउवा । इहस्ववश्चा

नरायपुदिशोज्योतिर्वृहत् । यद्दूरेसन्निद्धभुवाः । भुवाः ।

२। भुवोवा । ३। भुवोवाहाइ । ३। भुवोवाइहाउ ।

३ व्रत-पत्रे] इन्द्राग्निर्वाक्यरिशिष्टम् ।

५०७

११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
वा । इन्द्रस्त्वानरायप्रदिशो ज्योतिर्वृक्षत् । ओ३१म् ।

२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०
३ । आयूः । ३ । ज्योतीः । ३ । ज्योतीवा । ३ ।

३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०
ज्योतीवाहाइ । २ । ज्योतीवाहाउ । वा । घर्मो

४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५०
मरुद्भिर्भुवनेषु चक्रदत् । इट्टडाउर३४५ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० १८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

पञ्चमं साम—भा० १३५ पृष्ठे मुद्रितम् । ५

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
* आ । भ्राज । ३ । अग्निर्मूर्धादीश्वाः काश्कूत् ।

११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
पनिः पृथिवी श्या आश्या रम् । अपा३रेता३सी३जा३इन्वा

२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०
शती२ । आ । भ्राज । २ । आ । भ्राजा३उवा । ए ।

३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०
आभ्राज । ३ ॥ ६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० १३५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६

सप्तमं साम—भा० १३६ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
+ हाउहाउहाउ । ओहा । २ । ओहाइ । इहोहो ।

* “सूर्यस्य भ्राजाभाजे दे” — इति आ० ब्रा० ३, २८ । तत्रेदं द्वितीय-
माभाजे नाम ।

+ “वायोर्विर्वाणभासे दे नृत्योवा” — इति आ० ब्रा० ३, ९, ९८ । तत्रेदं
द्वितीयभासे नाम ।

३। इहियो । ३। ऊम् । ३। हो । ३। ह॒ ।

३। इडा । ३। कृतम् । ३। हस् । ३। प्रक्षस्य

वृष्णो अरुपस्य नूमान् रश्चाः । पुनोवचो विदया जातवेदार

३। साइ । वैश्वानरायमतिर्नव्यसेशू रश्चीः । सोमइवपव

ते चारुग्ना रश्चाः । हाउहाउहाउ । ओहा । २।

ओहाइ । इहौहो । ३। इहियो । ३। ऊम् ।

हो । ३। ह॒ । ३। इडा । ३। कृतम् । ३।

हस् । २। हारश्च । ओहौवा । इहौहो । भद्रम् ।

इहौहो । अयः । इहौहो । वामम् । इहौहो । वरम् ।

इहौहो । सुवम् । इहौहो । अस्ति । इहौहो । अ

भ्राजीत् । इहौहो । ज्योतिः । अभ्राजीत् । इहौ

हो । दीदिवः । ए२३ । हियाहाउवा३ । भारश्च४ पूसा॥ ८॥

२२ १२ १२ ३२
* हाउ। ३। आयुः। ३। ज्योतिः। २। ज्यो
२ ५२ २ १ २ २ २ १११
ता३४। औहोवा। २३। वाग्ज्योतीर३४पुः ॥ ९ ॥

अस्य मूलं न षट्क, अपितु स्रोमः, मचपः—

१ २२ ३
वाक्। ज्योतिः ॥ २ ॥ ९ ॥

२२ २ २ ३ ५२ २ २ ३
१) एवाहियेवा२३४ औहोवा। हाह्हाह्हाह्हाह्हा
५२ २ २ २ १ २ १
२३४। औहोवा। (एवन्तिः) हियेवा। हियग्राइ।

२ १ २ २ १ २ २ १ १११
हिइन्द्रा। हियपान्। हिदेवा२३४पुः ॥ १० ॥

अस्य मूलं न षट्क अपितु स्रोमः मचपः—

२ २ ३ २ ३ २ ३ २
एव। हि। एव। हि। अग्निः। हि। इन्द्र। हि।

३ २ ३
पूषन्। हि। देवाः ॥ २ ॥ ९ ॥

२ २ २ १ २ २ २
॥ वयोमनोवयःप्राणसः। त्रयश्चक्षुर्वयःश्रोत्राम्। व

* “एन्द्र महादिवाकीर्त्य सौर्यं वा दशानुगानं तस्य शिरस्य घोवाश्च स्वस्व-
कीकसौ च पुरीषाणि च पक्षी चान्ना चोरू च पुच्छं चेतत् सामं सुपर्णं
मित्यावृत्त” इति आ० ब्रौ० ३, २, २८। तत्र देवेन्द्र महादिवाकीर्त्य
सौर्यं वा प्रथमानुगानं शिरस्य नाम।

+ एन्द्र महादिवाकीर्त्य सौर्यं वा द्वितीयानुगानं घोवा नाम।

‡ एन्द्र महादिवाकीर्त्य सौर्यं वा तृतीयानुगानं सुपर्णो नाम।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

योघोषोवयोव्राताम् । वयो२३भूताउ । वा३ । ई२३

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

४५ ॥ ११ ॥

* वयोमनार३ । होइहौवाओ२३४वा । वयःप्रा

णा२३ । होइहौवाओ२३४वा । वयस्त्वत्तू२३ । हो

इहौवा० । वयःश्रोषार२३म् । होइहौवा० । वयोघोषा

२३ । होइहौवा । वयोव्रतार२३म् । होइहौवा । वयो

भूता२३म् । होइहौवाओ२३४५वाइ५५ । ऊ२३४५ ॥ १२ ॥

अनयोमूलं न कृत्वा अपितु सोमः सचेयः—

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

वयः । पयः । चक्षुः । ओत्रम् ॥ २ ॥ ८ ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

१ ऊ२३४ । हाउ । ३ । होइवाक् । (एवन्विः ,

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

धर्मो३धर्मः । ३ ॥ १३ ॥

* एन्द्रं महादिव्यकीर्त्यं सौम्यं वा चतुर्धातुगानं कीकसी नाम ।

† एन्द्रं महादिव्यकीर्त्यं सौम्यं वा पञ्चमातुगानं पञ्चो नाम ।

अस्य मूलं न षट्, अपितु स्तोमः ; सधैमः—

१ उर्क । १२ धर्मधर्मः । १२ धर्मः । धर्मः ॥ २ ॥ ८ ॥

* धर्मविधर्म । ३ । सत्यज्ञाय । ३ । ऋतंवद । ३ ।

५ १ ५१ ५१
ह्रंवरंवरवम् । ३ ॥ १४ ॥

अस्य मूलं न षट्. अपितु स्तोभः, सचैषः—

१ २४   १ २४   ३   २   ४
• धर्म । विंधर्म । वि । धर्म । संत्य । गाय ।

३ ३ ३
चतुर्.। वद । हृत् । वम् ॥ २ ॥ ८ ॥

१२२ १२१ १२२ २
१० श्रीह्रीहोवाहोइ । २ । श्रीह्रीहोवाहा३१३ ।

१   ३   ५   .२ १४.२ .०' : ९' ५ १ .   ३८ ८
वा२३ । भू२३४वात् । विभ्राड्बृहत्पिबतुसोम्यम् । औहौ

१२२   २२ २ १२२   २२ २ १२ २ : २ .
होवाहोइ । औहोहोवाहोइ । औहोहोवाहाइ१३ ।

१   ३   ५   ७   ९   १०   १२   १४   १६   १८   २०   २२   २४   २६   २८   ३०

वा२३ । जा२३४नात् । आर्यद्विषयज्ञप्तावविहृतम् ।

१२४. १२५. १२६. १२७. १२८. १२९. १३०.

औहीहोवाहोइ। २। औहीहोवाहाइउ। वाइउ। वा

• ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्तः सौर्यं वा षष्ठ्यनुगाममपि पक्षोनाम् ।

† ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्तॄं सौर्यं वा सप्तमाशुगान्मात्रा माम् ।

• ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्तः सौर्यं वा षष्ठ्यनुगाममपि पक्षोनाम् ।

† ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्तॄं सौर्यं वा सप्तमाशुगान्मात्रा माम् ।

५१२

सामवेदसंहिता ।

[६ प्र० १ अ०]

२३४६८

॥ वातजसोयोच्चभिरक्षतित्मना ।

औहोहोवा

चौद । २.

॥ श्रीह्रीं ह्रीं वाचा ३१३ ॥

वार३ । कार३४रात् ।

प्रज्ञाःपिप

तिवद्धधवि राजति ।

आहोवाहोइ । २।

औहोही

वा३। ए। अभ्राज

विज्जयतिरभ्रः

जी२३४५८

अथ व्याख्यानम्

* भूमिः ।

३। अन्तरिक्षम् ।

३ । द्यौः ।

२। द्या३

४। औ

होबा । ए३ । भूताया २३४५

॥ २६ ॥

॥ द्यौः ।

३। अन्तरिक्षम् ।

३। भूमिः ।

२। भूमा

३४ । ॐ

होवा । ए३ । आय. पे. २३४५

॥ २७ ॥

ॐ हाउ।

३। ज्योतिः। ३।

१. ज्योताः

४१ । औहो

वा । ई

२३४५ ॥ १८ ॥

• एन्द्रं महादिवाकीर्त्यं

सौर्यं वा षष्टमानुगतं मरुन्नाम ।

‘१ ऐन्द्रं सद्वादिवाकीर्त्य’

सौमिं वा नवमनुगान मपीद् मरुनाम ।

‡ एन्द्र महादिवाकीर्त्तर्

सौर्यः वा दशमानुगानं पुष्पं नाम ।

* संत्वाभूतान्यैरयन् । होइ । संत्वाभूतान्यैरयन् ।

ह्रीः । सन्त्वाभविष्यदैरयन् । ह्रीः । सन्त्वाभुवनमैर

यन् । होइ । सन्त्वाभूतमैरयन् । होइ ॥ १८ ॥

अस्य मलं न षट्, अपितु स्तोभः ; सचैषः— •

सम् । त्वा । भूतानि । ऐश्वर्यम् । सम् । त्वा । भव्यानि ।

ऐरयन् । सम । त्वा । भविष्यत् । ऐरयत् । सम् । त्वा ।

भुवन्तम् । ऐरयत् । सम् । त्वा । मेतम् । ऐरयत् ॥२१॥

॥ इति ग्रामेऽक्षरण्यामनं षष्ठस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

प्रथमं साम—२भा०. ३३८ पृष्ठादिषु मुद्रितम् ।

द्वितीय तृतीये सामनि—३भा० २४३, ३४४ पृष्ठयो मुद्रिते । १-३

• चतुर्थं साम—२भा० १४० पृष्ठं मुद्रितम् । ४

१२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

१. हाउं. २. सहीभाज। ३. सहीभाज। पोभा

● "एतत् साम सुपर्णमित्याचक्षते"—इति आ० ब्रा० १, १, १८।

+ "इन्द्रस्य च सधस्यम्"—इति षा० ब्रा० ३, १, १८।

^{२२} जा । २ । पोभाज । ^{१ २ २२} अभ्राजीत् । ३ । ^{१ २ २२} व्यभ्राजीत् । ३ ।
^{१ २} अदिद्यत् । ३ । ^{१ २} अदिद्युतदिश्वभूत् । सहो । ^{१ २} बृहत् ।
^{१ २} अदिद्युत्तद्भाट्प्रादभाट् । ^{१ २} अदिद्युत्तद्गर्भोऽब्रूत् । रचात् ।
^{१ २ २२} अदिद्युत्तद्गर्भोऽपसोऽब्रूत् । रयाः । ^{१ २ २२} हाउ । ३ । सहोभा
^{१ २ २२} ज । २ । सहोभ्रजा । ^{१ २ २२} पोभाजा । २ । पोभाज । ^{१ २} अभ्रा
^{१ २} जीत् । ३ । ^{१ २} व्यभ्राजीत् । ३ । ^{१ २} अदिद्युत्तत् । २ । ^{१ २} अदिद्यु-
^{१ २} तात् । ^{१ २} हाउवा । ५ । ^{१ २} अदिद्युत्तद्गर्भोऽब्रूत् । चदुगसां
^{१ २ २२ २२ १ २२ ३ १ २ २} न्दिविसर्याविभाली १३४५ ॥ ५ ॥

असं, मसं म अङ्, अपितु सौभ; सचैषः—

^{१ २ २} अदिद्युत्तत् । ^{१ २ २} विश्वम् । ^{१ २ २} भूतम् । ^{१ २ २} सहः । ^{१ २} बृहत् ।
^{१ २ २} अदिद्युत्तत् । ^{१ २ २} अभ्राट् । ^{१ २ २} अभाट् । ^{१ २ २} अदिद्युत्तत् ।
^{१ २} धर्मः । ^{१ २ २} अद्विचत् । ^{१ २ २} अदिद्युत्तत् । ^{१ २ २} धर्मः । ^{१ २ २} उषसः ।
^{१ २ २} अरोचयः । ^{१ २ २} भूतिः । ^{१ २ २} सर्वान् । ^{१ २ २} कामान् । ^{१ २ २} अशीमहि ॥ २ ॥ १०

षष्ठं साम—२भा० ३४६ पृष्ठे मुद्रितम् । १६

सप्तमं साम—२भा० ३४४ पृष्ठे मुद्रितम् । १७

अष्टमं साम—२भा० ३४७ पृष्ठे मुद्रितम् । १८

नवमं साम—२भा० ३४८ पृष्ठे मुद्रितम् । १९

* उद्यन्लोकानरोचयः । . होइ । इमांलोकानरोच

यः । होइ । प्रजभूतमरोचयः । . होइ । विश्वभूतमरो

चयः । होइ २३४ औहोवा । घर्मो ज्योती २३४५ ॥ १० ॥

. चक्षु मूर्धं न ऋक्, अपितु लोभः ; सचैवः—

उद्यन् । उत् । ग्रन् । लोकान् । अरोचयः ।

इमान् । लोकान् । . अरोचयः । प्रजाः । प्र । जाः ।

भूतम् । अरोचयः । विश्वम् । भूतम् । अरोचयः ॥ २१ ॥

एकादश-द्वादशे सामानि २भा० ३५१—३५२ पृष्ठेषु मुद्रिते । ११-१२

तयोदश-चतुर्दशे सामानि—२भा० ३५३-३५६ पृष्ठयोर्मुद्रिते । १३-१४

पञ्चदश-षोडशे सामानि २भा० ३६१-३६२ पृष्ठयोर्मुद्रिते । १५-१६

* वाक् । मनःप्रणः प्राणोपानोव्यानश्चक्षुः श्रोत्रं शर्म

• “सर्वस्य घर्मोचनं निम्नस्य वा”—इति भा० भा० १, १, १८ ।

† “वागादिपिमांस”—इति भा० भा० १, १, १८ ।

७ १ २५ २ ३२ २२ ३२ २ १
 इधियार३स्तारः । हाउ३हाउ । भ्राजाओवा । ३ । ति
 २ २५ १ २ २२ ३२ २२
 केतवः । ३ । हाउ३वा । हारः । हाउ३हाउ । भ्राजा
 ३२ २ २ २ २५ १ १
 ओवा । ३ । दशेविश्वा । ३ । हाउ३वा । साहः ।
 १२ २ २ २ ७ १ २ २ ३२ २२
 गुरोनुषाताश्रवसाश्चकार३मा३इ । हाउ३हाउ । भ्राजा
 ३२ २ २ २ २५ १ १ २ २
 ओवा । ३ । यक्ष्यमं । ३ । हाउ३वा । नारः । हाउ
 २ ३२ २२ २ २ २ २ २५
 ३हाउ । भ्राजाओवा । ३ । दशेविश्वा । ३ । हाउ३वा ।
 १ २ २ २ २ ७ १ २ २ २
 भाः । अगोम तब्रजेभजातुवा३ना३ । हाउ३हाउ ।
 ३२ २ २ २ २ २ २ २५
 भ्राजाओवा । ३ । यक्ष्यमं । ३ । हाउ३हाउवा३ ।
 ३ १ १ १ १
 ई२३४५ ॥ २० ॥

• अथ व्याख्यानम्—भा० १३८ पृष्ठे, पुनः तच्चेक ६४१ पृष्ठे च क्रमात्पुनरुक्तम् । १०

१ २२ १ २२ १ २ २ १ २ १
 * उन्नयामि । होइ । ३ । आदित्यम्प्राञ्चयन्तमुन्न
 २२ १ २ २ २ २ २ २
 यामि । होइ । ३ । अक्षोरात्राण्यरिन्नाणि । होइ ।
 १ २ २ २ २ २ २ २
 ३ । द्यौर्नोर्हाउ । ३ । तस्यमसावादित्यद्वयतेहाउ । ३ ।

• “आदित्यसौम्य तदादित्यात्तत्प्राञ्चयते” —इति भा० भा० ३, १, २८ ।

तस्मिन्वयमौयमान ईयामहे हाउ । ३ । ईयामहे हाउ । २ ।

ईयामहे ३ । हाउवा । प्रिये धामस्त्रियक्षरे । २ । प्रिये

धामस्त्रियक्षरे २३४५ ॥ २१ ॥

अस्य मूलं न ऋक् अपितु सोमः सवैषः—

उत् । नयामि । आदित्यम् । आ । दित्यम् । पा

ञ्चम् । यन्तम् । उत् । नयामि । अहोरात्राणि । अ

हः । रात्राणि । अरित्राणि । द्यौः । नीः । तस्याम् ।

असौ । आदित्यः । आ । दित्यः । ईयते । तस्मिन् ।

वयम् । इयमाने । ईयामहे । प्रिये । धामन् । अय

क्षरे । अक्षरे ॥ २॥ १० ॥

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ इति व्रत-नाम तृतीयं पर्व च समाप्तम् ॥

॥ समाप्तञ्चारण्यगानम् ॥

॥ सामवेदसंहितायां कन्दार्चिकपरिशिष्टं समाप्तम् ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ छन्दश्चार्चिक-परिशिष्ट-परिशिष्टम् ॥*

अथवा

॥ अथ स्तोमः ॥†

॥ हरिः ॐ ॥

१ २२ ३ १ २ २ १ २२ १ २२
अथ । स्तोमः । मूकतिः । प्र । कृतिः । अश्वा ।

१ २२ ३ १ २ २ १ २२ ३ १ २ २ ३
गावः । ऊवेवसु । ऊवे । वसु । विदावसु । विदाः ।

* छन्दश्चार्चिकपरिशिष्टेऽरण्यगाने अतूनां प्रायः संवासा मन्त्र-साम्नां मूलं
कृत्-स्तोमौ तत्र कृत्-परिचयस्तु छन्दश्चार्चिकस्तोत्रमेवैव लभ्यन्ते अथवा परिशिष्टे
स्तोम-परिचयः।

† स्तोमस्त्रिविधः, वर्ण-पद-वाक्य-भेदात् “अधिकृतं सत्यं गिवस्तुतथो वर्णः
स्तोमः”—इति यदुक्तं मीमांसाधिकारकृष्णमीमांसाया नवमाध्याय-द्वितीयपादेकादशाधिक-
रण-व्याख्यानावसरे भाष्येन तदेतत्तत्र वर्णस्तोममावस्थामभिप्रेतम्, तेन आशास्तादि-
मन्त्रविध-वाक्य-स्तोमे, हाउकारादि-पञ्चदश-पदस्तोमेषु च नाव्याप्तिः । तदुक्तम्
“आशास्त्रिः स्तुतिः संख्यान् प्रलयः पस्विदेवन”प्रैष मन्त्रेषु कश्चैव कृष्टिराख्यानमेव च”—इति ।
वाक्यस्तोम-भेदाः तत्र “अग्न्यग्न्योतिरस्तौ अभूम”—इति, “ममोन्नय नमोन्नपतये”
—इत्यादि, “देवा देवाः दिविषदः अकारिचंसर्दः, पृथिवीषदः”—इत्यादि;

^{१ २२} वसु । ^{१ २२} दक्षाय । ^{३ १ २} हविष्यते । ^{१ २२} शोनिम् । ^{१ २२} इन्द्रः । ^३ च ।
^{१ २२} गच्छथ । ^{३ १} दाः । ^{३ १} वसु । ^{३ १} वृधे । ^{३ १} भहे । ^{१ २२} अग्निः । ^{१ २२} आङ्गतः ।
^३ आ । ^३ ऊतः । ^{१ २२} शुक्रः । ^३ आङ्गतः । ^३ आ । ^३ ऊतः । ^३ असुभ्यम् ।
^३ गातुवित्तमम् । ^३ गातु । ^{१ २२} वित्तमम् । ^३ हविष्कृते । ^३ हविः ।
^{१ २२} कृते । ^{३ १} गोः । ^३ मदे । ^३ पृष्ट । ^३ उदधिः । ^३ उद । ^३ धिः । ^३ नि
^३ धिः । ^३ नि । ^{१ २२} धिः । ^{१ २२} गावः । ^{३ १ २} अश्याः । ^३ घृतश्रुतः । ^३ घृत ।
^{३ १} श्रुतः । ^३ आ । ^३ गहि । ^३ आ । ^{३ १ २} इहि । ^{३ १ २} ते । ^{३ १ २} इमे । ^{३ १ २} अति ।
^{१ २२} द्विषः । ^३ सुभुतये । ^३ सु । ^{३ १ २} भुतये । ^{३ १ २} जनित्रम् । ^{३ १ २} स्वः ।
^{१ २२} महः । ^{३ १ २} स्वः । ^{३ १ २} मयः । ^{३ १ २} सश्रवसे । ^{३ १ २} सम् । ^{३ १ २} श्रवसे ।
^{१ २२} विश्रवसे । ^{३ १ २} वि । ^{३ १ २} श्रवसे । ^{३ १ २} सत्यश्रवसे । ^{३ १ २} सत्य । ^{३ १ २} श्रव

“एतत्तत्तं संहितान् रिशसङ्ग”-इति, “यदिन्द्राहं यथा त्वम्”—इति, “समविषं दक्ष”
 -इति, “विश्वेषां देवानां समिदर्शं ज्योतिर्यत्ततन्म”-इति, “प्रजाभूतमजी-
 जनं”-इति, “धौरत्नान् भूमिराततनत् समद्रं समवकुपत”-इति—इत्येव मादयः
 क्रमेणोदाहर्थाः । पद-लोभ-विवरणम्, मन्त्रप्राक्पक्ष-तृतीय-प्रपाठक-तयोदश-खण्डे;
 तदुदाहरणानि तु लोभ-ग्रन्थेऽथ पञ्चमन्तरापि, प्राप्तयानि बह्वनि । इमे नव
 वाक्यलोभाः पञ्चदश-पदलोभाश्च गानग्रन्थे च यताः सामसु, तत्राप्यरण्ये वज्र ॥

१ख०] कन्दार्चिकपरिशिष्ट-परिशिष्टम् । ५२१

से । अ०से । सुश०साः । सु । श०साः । महः ।

विशे । दिवम् । अ०तम् । अ०मृतम् । अ । मृः

तम् । मध०श्रुतः । मधु । श्रुतः । धर्मणे । इन्दुः ।

समुद्रम् । सम । उद्रम् । उर्विया । वि । भाति ।

स्वर्गते । धर्म । विधर्म । वि । धर्म । विश्वम् । सम् ।

अ०त्रिणम् । दह । विश्वम् । वि । अ०त्रिणम् । द

ह । विश्वम् । नि । अ०त्रिणम् । दह । अ०सेइति ।

रायः । उत । अ०वः । इषः । वृधे । स०दोविशः । सदः ।

विशः । अति । विश्वानि । दुरिता । दुः । इता ।

तरेम । अ०वः । वृद्धत् । वाजी । जिगी । वान् । दीदि

हि । दी०द्व्यात् । सुवृक्तिभिः । सु । वृक्तिभिः । नृमा

दनम् । नृ । मादनम् । भरेषु । आ । वाजी । जिगी ।

१ २ १ २ १ २ ३ २ १ २ ३ २
 वा । विश्वा । धनानि । अर्कः । देवानाम् । परमे ।
 १ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ २ १ २
 व्योमन् । वि । ओमन् । अर्कस्य । देवाः । परमे । व्योम
 १ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ २ १ २
 वि । ओमन् ॥ १ ॥

२ ३ १ २ १ २ २ १ २ ३ २
 औ । हो । वा । हा । इडा । भा । इय । इयात् ।
 १ २ ३ २ ३ २ १ २ १ २ ३ २ १ २
 ययुः । इह । ऊवं । इति । उप । कृतून् । ह्य । ये ।
 १ २ १ २ १ २ ३ २ ३ २
 दिवः । दिवम् । विशः । अहा । वः । वाहाः । आ ।
 ३ १ २ ३ २ १ २ ३
 अरूहन् । शुधि । एहि । इहि । इन्द्रः । अग्ने ।
 १ ३ १ २ २ ३ २ ३ २
 इह । इहि । वल । उधै । इह । शुधि । अयम् ।
 २ ३ ३ २ ३ २ २ १ २
 इदम् । इदकम् । रयिष्ठाः । रयि । स्याः । ओकः ।
 १ २ ३ ३ १ १ २ १ २ ३ ३ २
 दद । अप्सु । दत्तुः । हरिः । हरिः । श्री । सः ।
 १ २ १ २ १ २ ३ २ १ २ १ २
 वव । वसु । भगायु । ह्ये । वयः । वयोनिः । सम् ।
 १
 त्वा । हिन्वन्ति । रिणन्ति । ततत्तुः । शिशन्ति । धी

३ख.० । कन्दार्चिक-परिमिश्र-परिमिश्रम् । ५२३

तिभिः । अष । अभि । दिशः । सु । सुषे । आ ।

अयम् । अयायम् । हिषः । ए । दिवम् । आ । दिवः ।

आ । असौ । का । अविदन् । दिवा । यः । दुरतिनम् ।

दुः । अतिनम् । दिवि । इति । इव । द्युभिः । इ

डाभिः । स्वरतः । श्लोकयत । श्लोकाः । धनम् । धर्मः ।

वा । अग्निः । तपति । प्रति । दहति । ति । अग्निः । वै ।

ग्वमिः । दोहे । द । ज्वर । जुव । आ । इयम् ।

जर्मिः । इव । जनत् ॥ २ ॥

अ । आइ । हाइ । आज । हाज । ओ । ओइ ।

होइ । बोइ । मोइ । जसं । औ । हो । वा । हा ।

ए । हे । दे । धे । या । हा । च्छे । ह । हि । य ।

व । व । उप । ऊप । इ । उ । ओम् ॥ ३ ॥

२ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२
इट् । ईडा । दिशम् । विशम् । हस् । अश्वा ।

१ २२ १ २ ३ १ २२ १ २ १ २२
शिष्टुमती । युवतिः । च । कुमारिणी । स्व । ज्योतिः ।

३ १ २ ३ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२
है । सुष्टुभः । सु । स्तुभः । तुभः । अश्वा । शिष्टुम् ।

३ १ २ ३ १ २२ ३ २
अक्रान् । विष्टुभुः । वि । स्तुभः । बृहत् ॥ ४ ॥

१ २२ १ २२ ३ २ १ २२
सहः । नरः । सत्यम् । ओजः । स्तात् ।

३ २ ३ १ २२ ३
इदम् । द्यौः । अक्रान् । भूमिः । अततनत् । समु

२ ३ २ ३ १ २२
द्रम् । सम् । उद्रम् । सम् । अचूकुपत् । ऐरयत् ।

३ २ १ २२ २ २२ १ २ ३ २ ३
देवाः । दिवा । ज्योतिः । स्व । जगन्म । महः । पृथि

२ १ २२ १ २ ३ १ २ ३ २
व्याः । दिवम् । आ । शकेम । वाजिनः । यमम् ।

३ १ २ १ २२ ३ २ १ २२ १ २२
देवानाम् । अवसा । वयम् । नमः । आवत् ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २
बृहत् । वामम् । बृहत् । पार्थिवम् । बृहत् । अन्त

२ ३ २ १ २२ ३ १ २ ३ १ २
रिष्टम् । बृहत् । दिवम् । बृहद्भ्यः । वामेभ्यः ।

३ २
वामम् ॥ ५ ॥

समः। त्वा। अनोनवुः। अनोनवुः। मरुतः।
विश्वंस्मात्। अग्निः। मूर्द्धा। अभवन्। दिवः।
नमः। * * * * * (१) ॥ ६ ॥

आज्यदोहम्। आज्य। दोहम्। चिदोहम्।
कि। दोहम्। चोहम्। कृत्तम्। उम्। शम्।
योनि। हृषिः। अथ ॥ ७ ॥

अभि। इमहे। सर्प। स्वः। अभिः। प्र। म७
हिः। इमहे। प्र। सर्प। स्वः। उत। सर्प। स्वः।
स्वः। स७सर्पन्तः। सम। सर्पन्तः। सर्पत। प्र।
सर्पत। स्वः। गमिम। ते। वयम्। स्वः। सम।
सर्प। स७पाय। प्र। स७प। स७पाय। प्र। स७पाय।

(१) 'पतिः'—इत्यादिरंशः—२भा० ४०८ पृष्ठे मुद्रितः।

१ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २२
दिशः । प्रदिशः । प्रादिशः । कल्पन्ताम् । राजम् ।

२ १ २ ३ १ २२ ३ ३ २
गमेम । स्वराजम् । स्व । राजम् । गमेम । उद्दिशः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
उत् । दिशः । विदिशः । वि । दिशः । कल्पन्ताम् ।

३ १ २ ३ १ २२ ३ १ २ ३
विराजम् । वि । राजम् । गमेम । स्वराजम् । स्व ।

१ २२ ३
राजम् । गमेम ॥ ८ ॥

॥ प्रथमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

२ १ २२ १ २२ ३
वृ । हरिः । मतिः । एकम् । सम् । ऐरयत् ।

२ १ २२ ३ १ २२ १ २२
वृधे । एकम् । सम् । ऐरयत् । महे । एकः । वृषा ।

३ १ २ ३ १ २२ ३ १ २२
वि । राजति । ऊवे । विराजम् । वि । राजम् ।

३ १ २ ३ १ २२ ३ १ २२ १
स्वराजम् । स्व । राजम् । महत् । साम । अजी

१ख०] कन्दुआर्चिक-परिशिष्ट-परिशिष्टम् । ५२७

जने । म॒ह॒न् । भ॒द्रम् । अ॒जी॒जने । अ॒भ्रा॒ह्म॒व्यम् ।
 अ । भ्रा॒ह्म॒व्यम् । अ॒जी॒जने । अ॒भि॒भूः । अ॒भि । भूः ।
 अ॒सि । रा । व । रे । अ॒सू । अ॒र्यम् । वा॒यौ । त्रि
 वृ॒तम् । त्रि । वृ॒तम् । प्र॒वृ॒तम् । प्र । वृ॒तम् । अ
 स॒न् । फट् । मृ॒म् । हम् । अ॒भि । अ॒भूः । ह॒स् ।
 प्र॒ह॒म् । प्र । हम् । च॒क्षुः । क्षुः । ह॒रो॒हरः ।
 ह॒रः । ह॒रः । वृ॒श्च । प्र॒वृ॒श्च । प्र । वृ॒श्च । प्र । कि
 न्धि । वयः । वृ॒ह॒न् । वृ॒तम् । ह॒विः । भ॒द्राम् ।
 स्व॒धाम् । स्व । धाम् । स्व॒यम् । स्फु॒ण्वे । इ॒षम् ।
 ऊ॒र्जम् । रजः । स्वः । वी॒क्तु । इ॒डा । स्वः । वृ॒ह॒न् ।
 भाः । अ॒क॒म् । अ॒र्च॒तः । दे॒वा॒वृ॒धम् । दे॒वा । वृ॒धम् ।
 इ॒ह । प्र॒जाम् । प्र । जा॒म् । इ॒ह । र॒यिम् । र

राणः । रायस्योषाय । रायः । पोषाय । सुकृताय ।

सु । कृतार्थ । भूयसे । आ । अगन् । वामम् ।

इदम् । बृहत् । इदम् । वामम् । इदम् । बृहत् ।

मत्स्व । ओजः । सहः । बलम् । इन्द्रः । वयः । दधे ।

सधम् । ऋतम् । प्रिय । प्रियम् । ब्राह्मणानाम् ।

यत् । मनः । तत् । मयि । ब्राह्मणानाम् । पशू-

नाम् । यत् । मनः । तत् । मयि । पशूनाम् । योषि-

ताम् । यत् । मनः । तत् । मयि । योषिताम् ।

वीहि । यवे । सम् । यमन् । न । व्यायमन् । वि ।

आयमन् । वि । यमन् । न । ममायमन् । सम् । आ-

यमन् । यि । की । च । उदरसर्पिणः । उदर । सर्पि-

णः । तस्यः । नमः । सेतून् । तर । दुस्तरान् । दुः ।

११२० । . कन्द्याच्चिकपरिशिष्ट-पारिशिष्टम् । ५२६

१२२ १२२ १२२ १२२ १२२

तरान् । दानेन । अदानम् । अ । दानम् । अक्रो

धेन । अ । क्रोधेन । क्रोधम् । अज्ञया । अत । ध

या । अश्रद्धाम् । अ । अद्धाम् । सत्येन । अनृतम् ।

अन । चाम् । एषा । गतिः । एतत् । अमृतम् ।

अ । मृतम् । स्व । गच्छ । ज्येति । गच्छ । सेतन् ।

तीर्त्वा । चतुरः ॥ ९ ॥

आयुः । सत्यम् । आ । न । हिय । मनदो

हम् । मन । दोहम् । एन्यावेत्यौ । एन्यौ । एन्यौम् ।

आहोइति । एन्यौ ॥ १० ॥

धाम । यत् । भर्गः । यशः । अर्चः । अस्मिन् ।

आयुः । विश्व । आयुः । विश्वम् । विश्वम् । आयुः ।

अग्नीमहि । प्रजाम् । प्र । जाम् । त्वष्टः । अधि ।

नि । भेहि । असोइति । शतम् । मम । शरदः । व

यम् । ते । राजम् । स्वराजम् । स्व । राजम् । वि

राजम् । द्वि । राजम् । स्वराजम् । स्व । राजम् ।

घर्मः । प्रवृत्तः । प्र । वृत्तः । तन्वा । सम् । आ

नृधे । वृधे । स्वः । आनशे । महे । अभिः । स्फू

ज्जी । यम् । द्वियः । सम् । ओषा । अभि । स्फूर्ज ।

यम् । द्वियः ॥ ११ ॥

अश्वमिष्टये । अश्वम् । इष्टये । अश्वदिष्टये ।

अश्वत् । इष्टये । भुवत् । जनत् । वृधत् । करत् ।

धेनुः । पयः । स्वः । विश्वम् । ज्योतिः । विश्वम् ॥ १२ ॥

भद्रम् । श्रेयः । तन्तुः । ओतुः । सहः । भू

मिः । अन्तरिक्षम् । द्यौः । महः । विश्वेषाम् । भूता

नाम् । रतोभानाम् । इष । विश्वज्योतिः । विश्व ।

ज्योतिः ॥ १३ ॥

महिः । दिवि । द्युत् । द्युतः । शुक्रम् । शुक्रः ।

शुक्रम् । शुक्रम् । शुक्रम् । चन्द्रम् । चन्द्रचन्द्रम् ।

इन्द्रम् । चन्द्रम् । अन्तरिक्षम् । स्वः । दिवम् । जग

न्म । परात् । परम् । ऐरयत् । यज्ञः । दिवः । मूर्धा ।

देवमादनः । देव । मादन् । घर्मः । ज्योतिः । पृथि

वो । अन्तरिक्षम् । द्यौः । आपः । कनिकदात् । सि

न्धुः । आपः । मरुतः । मादयन्ताम् । घर्मः । ज्यो

तिः । दिवः । मूर्धानम् । सम् । ऐरयन् । यशः ।

सम् । ऐरयन् । तेजः । सम् । ऐरयन् । स्वः । सम् ।

ऐरयन् । ज्योतिः । सम् । ऐरयन् । यशः । घर्मः ।

ज्योतिः । तेजः । घर्मः । ज्योतिः । स्वः । घर्मः ।

ज्योतिः । ज्योतिः । घर्मः । ज्योतिः । घर्मः । घर्मः ।

ज्योतिः । इडाम् । यच्छ । रुक्मितिम् । यच्छ । मनः ।

५३५ सामवेदसंहिता । [१ प्र० २ अ०

१ २२ १ २२ ३ १ २ १ २२
ओजः । यच्छ । मनः । महिमानम् । यच्छ । यशः ।

१ २२ ३ १ ३ २ १ २२ ३
विषम् । यच्छ । प्रजाम् । प्र । जाम् । वर्चः । यच्छ ।

२ १ २२ ३ १ २२ ३ २ १ २२
पशून् । विशम् । यच्छ । ब्रह्मा । क्षत्रम् । यच्छ ।

१ २ १ २२ ३ १ २२ ३ २ ३
स्वः । ज्योतिः । यच्छ । तेजः । घर्मः । मम् । क्रीडन्ते ।

१ २२ ३ १ २ ३ २ १ २२
शिष्टुमतिः । वसुगोपाः । वायुः । गोपाः । तेजस्वतौ ।

३ १ २ १ २२ ३ १ २२ ३ २ १ २२
मरुद्भिः । भवनानि । चक्रदुः । इन्द्रः । धेनुः । आपः ।

३ २ १ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
धेनुः । भूमिः । धेनुः । अन्तरिक्षम् । धेनुः । द्यौः । धेनुः ।

१ २२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ १ २२
परम् । धेनुः । व्रतम् । धेनुः । सत्यम् । धेनुः । ऋतम् ।

३ २ १ २२ ३ २ १ २ ३ २ १ २२ ३ २
धेनुः । इडा । धेनुः । स्वः । धेनुः । ज्योतिः । धेनुः ।

३ २ ३ २ ३ १ १ २२ ३ २
तौकम् । प्रजाम् । प्र । जाम् । गर्भः । नः । यम् ।

१ २२ ३ १ २२ ३ १ २ १ २२
अदधहि । आ । च । परा । च । पथिभिः । चरतः ।

३ २ ३ १ २२ १ २२ ३ १
अयम् । सः । शिङ्गत् । यस्मात् । द्यावा । पृथिवी

३ १ १ २२ ३ १ २२ १ २२ १ २२
इति । भवनानि । चक्रदुः । यस्मात् । आपः । ओष

१ ख०] ह्यन्द्वात्रिंशत्-परिशिष्ट-परिशिष्टम् । ५३३

१ २२ ३ १ २२ ३ १ २२
धयः । ओष । धयः । भुवनानि । चक्रदुः । यस्मात् ।

३ १ २ ३ १ २ १ २२ ३ २
समुद्रियाः । सम् । उद्रियाः । भुवनानि । चक्रदुः ।

१ २२ १ २२ ३ २ १ २२ ३ २ १ २२
अस्मात् । विश्वा । भूत्वा । भुवनानि । चक्रदुः । आपः ।

१ २२ १ २ ३ १ २२ १ २२
येभिः । व्यश्वम् । वि । अश्वम् । ऐरयः । तैभिः । वि ।

३ १ १ २ ३ १ २२ १
अश्रुहि । मदम् । येभिः । भूतम् । सहः । सहः । स

२२ ३ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२
हः । सहः । तेभिः । तेजः । आपः । आपः । येभिः ।

३ १ २ १ २२
वि । अन्तरिक्षम् । ऐरयः ॥ १४ ॥

॥ इति प्रथमः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॥

* * (१) । * * (१) । * * (१) । आ । नः । ब्रुवे ।

१ २२ ३ १ २ ३
रक्षतः । नः । रक्षितारः । गोपायत । गोपायितारः ।

(१) ऋषोऽंशः—१भा० ४६४ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२) ऋषोऽंशः—१भा० ४६६ पृष्ठे मुद्रितः ।

(३) ऋषोऽंशः—१भा० ४६७ पृष्ठे मुद्रितः ।

मर्हस्वान् । सद्गुः । पतिः । अदिद्यवन् । स्व
 र्जित् । स्वः । जित् । राजसातमः । वाञ्छ । सातमः ।
 अदिद्यवत् । ऐरयत् । अपः । सम् । ऐरयत् । भू
 तम् । ऐरयत् । अपम् । गर्भः । अग्निः । इडा ।
 पृथिव्याः । गर्भः । अग्निः । इडा । अग्निः । शिशुकः ।
 शिः । शुकः । शुकः । शिशुकः । शिः । शुकः । तेजः ।
 शक्रस्य । शक्रम् । तेजः । सप्राः । स । प्राः । समी
 चीः । सम् । इचीः । तेजः । सधः । न । जारः ।
 ऐरयन् । सम् । ऐरयन् । सम् । अस्वरन् । प्राक् ।
 अन्यत् । अन् । यत् । अनु । वर्तते । रजः । अ
 पाक् । अपः । अक् । अन्यत् । अन् । यत् । तमः ।
 अपः । इषति । भ्यसा । अरुरुचत् । धर्मः । अरुरुचत् ।

४ख१] . छन्दःप्राचिक-परिशिष्ट-परिशिष्टम् । ५३७

अवेपयः । अ । वेपयः । वृत्रहा । वृत्र । हा । सपत्न

हा । सपत्न । हा । अभिप्रपन्नतम् । अभि । प्रपन्नतम् ।

ओजसा । खोजसा । सु । ओजसा । असि । प्राणः ।

प्रा । आनः । असि । असि । चक्षुः । असि । असि ।

ओन्नम् । असि । असि । ज्योतिः । असि । इडाम् ।

गच्छ । सूर्यम् । गच्छ । अन्तरिक्षम् । गच्छ । नाके । वि ।

भाहि । स्वः । गच्छ । ज्योतिः । गच्छ । अति । ज्यो

तिः । वि । भाहि । अति । वयः । बृहत् । विभ्राष्टये ।

वि । आष्टये । विधर्मणे । वि । धर्मणे । सत्यम् । ओजः ।

रजः । स्वः । भद्रम् । सुधा । सु । धा । इषम् । ज

र्मम् । बृहत् । यशः । द्विवि । दधे । असौ । अयम् ।

नमः । किट् । मनः । प्राणः । प्रा । आनः । चक्षुः । ओ

न्नम् । श्लेषः । व्रतम् । पानेम् । चित्तम् । धीतम् ॥४॥

*(१) । * * * * *

ऊप् । वि । हि । इ । छ । आयौ ॥ पु ॥

अस्मिन् । नृमणेनृमणम् । नृमणे । नृमणम् । नि ।

धीमहे । रूपम् । वाक् । इयम् । अन्तरिक्षे । सलिलम् ।

लेलाय । प्रतिष्ठा । प्रति । स्था । असि । प्रतिष्ठा ।

प्रति । स्था । वर्चः । असि । मनः । असि । भूतम् ।

कश्यासः । इन्द्र । भुङ् । इति । मघवान् । इन्द्र ।

भुङ् । इति । भुङ् । इति । प्रभुङ् । प्र । भुङ् । इति ।

इन्द्रः । तसरपूतः । तसर । पूतः ॥ ६ ॥

अहम् । अन्नम् । अहम् । अन्नादः । अन्न ।

अदः । अहम् । विधारयः । वि । धारयः । अहम् ।

संहः । अहम् । सा । सहि । अहम् । सा । स

हानः । अहम् । वच्चः । अहम् । तेजः । दिशम् ।

(१) — पथोऽङ्गः — २भा० ४८० पृष्ठे मुद्रितः ।

(२) — पथोऽङ्गः — २भा० ४८१ — ४८४ पृष्ठेषु मुद्रितः ।

दुहे । दिशः । दुहे । दिशः । दुहे । सर्वाः दुहे । मनः ।

अजयित् । हृदयम् । अजयित् । इन्द्रः । अजयित् ।

अहम् । अजैषम् । वयः । वयोवयः । वयः । वयः । रु

पम् । रूपम् । रूपम् । रूपम् । हि । यः । उ ।

उत् । अपप्तम् । जर्ध्वा । नभाः । अकृषि । वि ।

अद्यौत्सम् । अततनम् । पिन्वस्व । प्रथे । प्रत्यष्टाम् ।

प्रति । अष्टाम् ॥ ७ ॥

कक्के । * * * * * (१) फल् । द्यौ । *

* * * * * (१) दुघाः । वाक् । ह । प्रजा । प्र ।

जा । तोकम् । अजीजने । यशः । अक्रान् । भू

तम् । अत्तनत् । प्रजः । प्र । जाः । उ । सम् ।

अचूक्यत् । पशुभ्यः । * * * * * (१) । * * * * * (४) ॥ ८ ॥

(१) — एषोऽंशः — २भा० ४८८ पृष्ठे मुद्रितः ।
 (२) — एषोऽंशः — २भा० ४८८ पृष्ठे मुद्रितः ।
 (३) — एषोऽंशः — २भा० ५०३ पृष्ठे मुद्रितः ।
 (४) — एषोऽंशोऽपि २भा० ५०३ पृष्ठे मुद्रितः ।

१०३२ १२ १२२ १ १२ ११२
 भ्राज । विश्वस्य । जगतः । ज्योतिः । विश्वस्मै ।

१२२ १ २२ १ २२ १ २२
 जगते । ज्योतिः । * * * (१) । आयुः । तपः । वचः ।

१२२ ३ २ २ २ २
 तेजः । अग्निः । समुद्रम् । संम् । उद्रम् । आ ।

३ २ १२ १२ १२ १ २ २
 क्षयत् । इह । स्वः । वैश्वानराय । वैश्व । नराय । प्र

१२ २ १२ १२ १२ १ २ २
 दिशः । प्र । दिशः । ज्योतिः । बृहत् । इन्दुः । इडा ।

२ २ २ २ १ २ २
 सत्यम् । द्यौः । भूतम् । पृथिवी । सहः । तेजः ।

१ २ २ १ २ २ १ २ २
 आपः । उषा । दिशः । ज्योतिः । घर्मः । मरुद्भिः ।

१ २ २ २ २ २ २
 भुवनेषु । चक्रदत् । भ्राज । आ । भ्राज । च्यतम् ।

३ २ २ २ २ २ २
 ने । फण । फट् । भाट् । भद्रम् । श्रेयः । वामम् ।

१ २ २ १ २ २ १ २ २
 वरम् । स्वम् । अस्ति । अभ्राजीत् । ज्योतिः । अभ्रा

१ २ २
 जीत् । दीदिवः । भस् । * * * (१) । * * *

* * * * * (१) ।

(१)—एषोऽंशः—२भा० ५१० पृष्ठे मुद्रितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ५०९ पृष्ठे नवरा-मूलखेन मुद्रितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५०९ पृष्ठे दशम-मूलखेन मुद्रितः ।

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

(१) — एषोऽंशः — २भा० ५११ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२) — एषोऽंशः — २भा० ५११ पृष्ठे चतुर्दश-सूत्रेण न मुद्रितः ।

(३) — एषोऽंशः — २भा० ५१२ पृष्ठे मुद्रितः ।

* * * (१) । * * * (१) । दिदौहि । विश्वतः । पृथुः ।

* * * (१) । अन्तः । देवेषु । रोचसे । भाः ।

* * * * * (४) ॥ १० ॥

अथ । असम्प्रोक्तानाम् । प्रकृतिः । प्र । कृतिः ।

हौ । कौ । ह्यौ । स्वः । ज्योतिः । ज्योतिः । भाः ।

शिष्टः । वाजी । अश्वः । मेधः । स्ववते । भूः । भुवः ।

स्वाऽरिति । सत्यम् । पुरुषः । ए । इडा । अथ ।

इट् । इडा । होइ । हः । वा । हौ । इडा । होऽइ ।

होऽ । वाह्यऽ । ऊवारऽ । इऽ३४डा ॥ ११ ॥

॥ इति स्तोमग्रन्थे द्वितीयः प्रपाठकः ॥

॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

(१)—एषोऽंशः—२भा० ५१४ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ५१५ पृष्ठे मुद्रितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५१६ पृष्ठे मुद्रितः ।

(४)—एषोऽंशः—२भा० ५१८ पृष्ठे मुद्रितः ।

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ छन्दश्चाँर्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥ *

अथवा

॥ अथ भारण्ड-साम ॥†

॥ हरिः ॐ ॥

उदयाम् । तमसस्पारी१ । ज्योतिःपश्यन्तउत्त

रा२म् । स्वःपश्यन्तउत्तरा२म् । देवन्देवत्रा२४२३४

रीम् । अगन्मज्योतिरुत्तमा१म् । स्वसारः । आतोतुनआतो

तू३४ । औहोवा । औस्वातः । ३१ । वातोवातः । २ ।

* धन्योऽयं मेकसामात्मकः, श्रियादिगानपुन्यात् पृथग्भूतैः छन्दश्चाँर्चिक-मूलक-
त्वात् छन्दश्चाँर्चिक-परिशिष्टत्वेनैव व्यवस्थितैः सामभिः, किञ्च छन्दश्चाँर्चिक-परिशिष्ट-
स्वरसारण्यगानेषु वाद्यसोभ-युक्तत्वात्तदीयत्वमपीति द्वितीयत्वे नापिष्ठि ।

† पितृवज्रादावस्य व्यवहारो दृश्यतेऽतोऽसौ पितृसामेत्यपि, अत्र पदघटितत्वज्ञात्र
वैजम् ।

१३२ २ १२ २ २ १ २ १ २
वातो नृमणानिषूश्याः । यमो ह्यु । ३ । पितरो ह्यु ।

१२ २२ २ २ २ २ २ २ २ २
३ । भारण्डो ह्यु । ३ । इमांस्तो २३४माम् । अर्चते

५ १ २ २ २ १ २ २ १ २ ४ ५
२३४जा । तावेदसे ३ । होइ । होइये ३ । ३ । होइये ।

१२ १ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २
३ । उरवातः । ३ । वातो वातः । २ । वातो नृमणानिपुरा

२ १ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २
श्याः । यमो ह्यु । २ । पितरो ह्यु । ३ । भारण्डो ह्यु

३ २ ३ ५ २ ३ ५ १ २ १ २
उ । ३ । रथामी २३४वा । सम्माहे २३४मा । मनीषया

१ २ ३ ४ ५ १ २
३ । होइ । होइये ३ । ३ । होइये । ३ । उरवातः ।

१ २ २ २ १ २ २ २ २ २ १ २
३ । वातो वातः । २ । वातो नृमणानिपुराश्याः । यमो

१ १ २ २ २ २ २ २ २ २ ३
ह्यु । ३ । पितरो ह्यु । ३ । भारण्डो ह्यु । ३ । भ

२ ३ ५ १ २ २ ५ १ २ १ २ १
द्राक्षी २३४नाः । प्रमाती २३४रा । स्यासं सदे ३ । होइ ।

२ २ ३ ४ ५ १ २ १ २ २ २ २
होइये ३ । ३ । होइये । ३ । उरवातः । ३ । वातो वा

१ २ २ २ १ २ १ २ १ २ १
तः । २ । वातो नृमणानिपुराश्याः । यमो ह्यु । ३ । पि

भा०सो०] कन्दार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ।

तरोहाउ । ३ । भारण्डोहाउ । ३ । अग्राइसांर३४ख्य

इ । भाराइषोर३४मा । वायन्तवा३ । होइ । होइये

३ । ३ । होइये । ३ । उ२वातः । ३ । वातोवातः । २ ।

वातोनुमणानिपू३मा । यमोहाउ । ३ । पितरोहाउ । ३ ।

भारण्डोहाउ । ३ । भारण्ड३४अ३वा । ए । वातो

नुमणानिपुरयद्यमःपितरोभारण्डः । २ । ए । वातोनुमणा

निपुरयद्यमःपितरोभाण्डार । ई२३४५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्— १ भा० २०३ पृष्ठे दृश्यम् । १०१

॥ इति भारण्डसप्तम समाप्तम् ॥

॥ समाप्तञ्च कन्दार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥

सामवेदसंहिता ॥

॥ अथ कन्दार्चिक-तृतीय-परिशिष्टम् ॥ *

॥ अथ तव श्यावीयं सामं ॥१॥

१ ४ १ १ १ १   १ . २   २   २ ४   १
ओं हूं २३४५ । ओं भूः । ओं भूमिर्हिवमन्तरिक्षम् ।

आंभुवः । आंक्चोयजूषिसामानि । आभार्गदिवस्य

११११ १ १ १ १ १ १
धीमाहीर३४५। आंस्वः। ओप्राणोपानोव्यानःसमान

२२२ १ २१२२ २११११ १
उद्दानः । ओं धियो यो नः प्रचोद २३४५ । ओं महः । ओं

॥ अथसुपि ग्रन्थः द्वितीय-परिशिष्टम् । सारण्ड-सामेव मेवादि-गान-ग्रन्थाद्
नृचिः श्रुयते । ततोऽयं तृतीयत्वेन कल्पितः ॥

। अस्य विधायकं ब्राह्मणं त्वं श्रूयते—“तव शिष्यं प्रयुञ्जानः शशिः पुतो
ब्रह्मलोकं गमिष्यत्येव न पुनरावर्तते न पुनरावर्तते”—इति ।

